

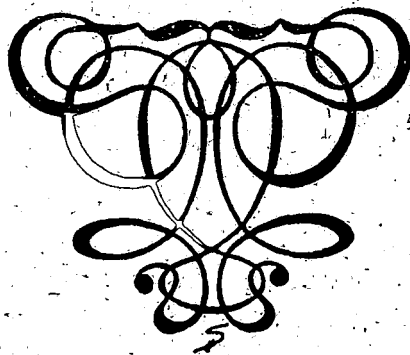
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

ÅRG. 46

1943

HÄFT. 4-5

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION, LUND
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 6.—

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

kommer att under år 1944 liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, C.-E. QUENSEL, J. ÅKERMAN, G. CARLSSON, S. BOLIN och E. GJERSTAD), närmast av professor em. R. MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar: politik) och docent E. THERMÆNIUS, Göteborg (översikter och meddelanden: politik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år.

Prenumeration kan ske antingen genom bokhandel eller direkt hos »Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund» (ej hos redaktionen).

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes. Lund i december 1943.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

INNEHÅLL:

UPPSATSER:

OLOF SÖRNDAL, Formerna för fattande av beslut i de centrala ämbetsverken. En översikt över utvecklingen efter 1809	279
SVEN LINDMAN, J. J. Nordström och 1846 års representationskommitté	320
CARL-ERIK QUENSEL, Den äktenskapliga fruktsamhetens förändringar 1933—1939 samt förändringarna i det äktenskapliga barnantalet	331

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN:

Lagen om lönestopp. Av ISRAEL MYRBERG	353
Omorganisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning. Av OLOF SÖRNDAL ..	356
Före och efter befolkningskommissionen. Av ERIK ARRHÉN	360
A. Lawrence Lowell †. Av E. THERMÆNIUS	363
Ansökningar om understöd från J. H. Palmes fond	365
Tidskriftsöversikt. Av BROR GÖSTA CEDERSTRÖM	365

LITTERATURGRANSKNINGAR:

Klas Aquilonius, Svenska Folkskolans Historia. Andra delen. Det svenska folkundervisningsväsendet 1809—1860. Anm. av GUNNAR S. SWENSSON	369
Edward S. Corwin, The president, office and powers. History and analysis of practice and opinion. Anm. av HERBERT TINGSTEN	375
Ernest Barker, Reflections on government. Anm. av HERBERT TINGSTEN	377

REGISTER till årgångarna 1919—1943, utarbetat av CECILIA RINGIUS.

Statsvetenskaplig Tidskrift har avslutat årgången 1943 — den 25:te av »Ny följd» — med ett dubbelhäfte, som inledes med en längre uppsats av doc. *O. Sörndal* om »Formerna för fattande av beslut i de centrala ämbetsverken». Uppsatsavdelningen innehåller dessutom artiklar av prof. *S. Lindman* i Åbo om »*J. J. Nordström* och 1846 års representationskommitté» och av prof. *C.-E. Quensel* om »Den äktenskapliga fruktsamhetens förändringar 1933—1939 samt förändringarna i det äktenskapliga barnantalet». — Å översiktsavdelningen märkas redogörelser för tillkomsten av 1943 års lag om lönestopp (av kanslirådet *I. Myrberg*), för omorganisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning (av doc. *Sörndal*), samt för äldre och nyare strävanden (»före och efter befolkningskommissionen») att motarbeta folkminskningen i Sverige (av lektor *E. Arrhén*) ävensom tidskriftsöversikt (av bibl. *B. G. Cederström*). — Litteraturavdelningen upptar tre recensioner: *K. Aquilonius*, *Sv. folkskolans historia II* (anm. av adj. *G. S. Swensson*), *E. S. Corwin*, *The president, office and powers*, och *E. Barker*, *Reflections on government* (båda anm. av prof. *H. Tingsten*). — De sista 60 sidorna i häftet utgöres av ett av fil. kand. *Cecilia Ringius* utarbetat register över tidskriftens tjugufem sista årgångar (1919—1943, alltså hela »Ny följd»). Detta register, som upptar såväl uppsatser som översikts- och litteraturavdelningarnas artiklar — varvid recenserade författare och recensionernas författare äro särskilt förtecknade — är självständigt paginerat och försett med titelblad, så att det kan inbindas separat.

FORMERNA FÖR FATTANDE AV BESLUT I DE CENTRALA ÄMBETSVERKEN

EN ÖVERSIKT ÖVER UTVECKLINGEN EFTER 1809

Av Docent OLOF SÖRNDAL, Lund

I.

Vårt lands centrala ämbetsverk ha med hänsyn till sättet för fattande av beslut brukat indelas i tre grupper, kollegiala, halvkollegiala och enrådiga eller byråkratiska.¹ Vid kollegial organisation fattas besluten genom omröstning och vid halvkollegial av chefen efter överläggning med två eller flera ledamöter. Denna sistnämnda organisationsform står emellertid principiellt på samma linje som den enrådiga, där besluten fattas av chefen, vilken före avgörandet måste höra viss annan ämbets- eller tjänsteman såsom föredragande.² Ännu vid 1800-talets mitt tillhörde samtliga centrala ämbetsverk en av de nämnda typerna. Sedan dess har emellertid utvecklingen, som vi skola se, medfört en rik differentiering, och vi ha i stället för de ursprungliga s. a. s. »rena» typerna erhållit »blandade» organisationsformer.

Om man till de centrala ämbetsverken hänför de centrala nämnder, direktioner, kommissioner, råd m. m., som finnas, ha vi här våra enda nuvarande helt kollegiala verk. Helt halvkollegiala verk äga vi icke, då samtliga beslut ingenstädes fattas efter överläggning med minst två ledamöter. I de verk, som bruka benämnas enrådiga eller byråkratiska, fattas besluten dels av chefen eller i enstaka fall av ledamot efter föredragning, dels av chefen, ledamot eller annan befattningshavare utan föredragning, dels, ehuru i mycket begränsad

I tidskriften införda uppsatser komma hädanefter icke att honoreras till den del de överstiga 32 trycksidor. Svårläst manuskript kan medföra honoraravdrag på grund av ökad sättningskostnad.

a de olika
indelning
ställande.
med att
ten fattas,
att I, s. 80.

något som förutsätter en ingående granskning av varje verk. Lämpligare torde emellertid i så fall vara att för de verk, där besluten fattas dels kollegialt, dels av chefen, införa en ny benämning, exempelvis byråkratiskt- eller enrådigt-kollegiala.³ De ämbetsverk, där endast ärenden rörande befattningshavarnas fel och försummelser i tjänsten avgöras kollegialt, böra dock, på grund av dessa ärendens ringa antal, icke föras till denna grupp utan anses som enrådiga. Vi skulle alltså få en indelning i kollegiala, enrådigt-kollegiala och enrådiga verk. Då framgår det emellertid icke, att vid beslut i åtskilliga ärenden användes halvkollegial arbetsform. Som förut nämnts kan denna emellertid betraktas som en avart av den enrådiga.

Den följande framställningen kommer att behandla de former, vari besluten i de centrala ämbetsverken efter 1809 fattats, och avsikten är att skildra utvecklingen av detta betydande organisatoriska problem samt de idéströmningar inom förvaltningen, vilka legat bakom de djupgående förändringar, som ägt rum.

II.

Vid tiden för vårt nuvarande statskicks tillkomst ägde de centrala ämbetsverken en kollegial organisation med några undantag såsom statskontoret, där organisationen var halvkollegial.⁴ Kollegialsystemet hade blivit föremål för kritik redan av Liljenkrantz i ett memorial 1785, vari han särskilt framhöll dess tendens att nivellera och hålla det enskilda initiativet och den enskilda företagsamheten tillbaka. Under 1800-talets första decennier blev kritiken särskilt skarp och sammankopplades med kritiken mot statsrådets organisation.⁵ Trots sammankopplingen löstes dock icke båda frågorna samtidigt. Departementalreformen, som kom till stånd 1840, förde icke med sig en reform av de centrala ämbetsverkens organisation. Denna kom först senare och då steg för steg.

Ändringar i förvaltningsorganens arbetsformer hade redan under 1700-talets sista decennier diskuterats,⁶ och frågan återkom vid 1809 års riksdag. Ständerna önskade förslag, som möjliggjorde bl. a. en »redig, driftig och säker behandling av ärendena» i ämbetsverken

³ Herlitz, A. a., s. 72.

⁴ Instr. 26 juni 1720 § 2. Styffe, Samling af instructioner rör den civila förvaltningen.

⁵ Olsson, H., Ministerstyrelse och kollegialprinciperna i svensk reformdiskussion 1812—40, s. 63 ff.

⁶ Forsell, A., Ministerier och kollegier, passim.

och ansågo, att K. Maj:t borde låta frågan utredas av en kommitté.⁷ En sådan tillsattes och framlade 1812 sitt betänkande, vilket emellertid ur reformsynpunkt är skäligen magert. Riksdagarna 1815 och 1817—18 hemställde om ny utredning, och den sistnämnda anhöll, att K. Maj:t måtte tillsätta en kommitté, vilken skulle »företaga en ny reglering av rikets ämbeten och tjänster jämte ett förbättrat arbets-sätt».⁸ Den begärda kommittén, den s. k. styrelseverkskommittén, tillsattes 1819 och avgav sitt betänkande 1823.

Det första egentliga reformförslaget var det betänkande, som avgavs av det särskilda utskott, vilket vid 1817—18 års riksdag behandlade frågan om ändringar i förvaltningsmekanismen.⁹ Utskottet var kritiskt inställt gentemot kollegierna och uppställde som deras motsats länsstyrelserna. Dessa voro, hette det, den del av rikets administrativa styrelse, som närmast svarade mot sitt ändamål. Trots ärendenas mängd avgjordes de med skyndsamhet och av ett litet antal tjänstemän. En jämförelse mellan vad som utträttats i kollegierna med deras stora personal och i länsstyrelserna gav förvånande resultat. Orsaken ansåg man ligga däri, att de senare styrdes av en person och att denne ägde beslutanderätt i alla ärendena. Samma stora uppskattning av länsstyrelsernas arbetsform, som vi här för första gången möta, kom under de närmaste årtiondena vid flera tillfällen till synes, och länsstyrelserna kommo att tjäna som mönster för arbetsformen i åtskilliga nyinrättade ämbetsverk.

Styrelseverkskommittén gav uttryck åt samma uppfattning av kollegialsystemet som särskilda utskottet 1817—18.¹⁰ Den viktigaste anmärkningen var, att enkla ärendens avgörande försenades genom den omständliga behandling, de skulle genomgå. Betänkandet föreslog en omfattande överflyttning av ärenden från kollegierna, bl. a. till domstolarna, och de förra skulle i framtiden komma att äga sin raison d'être i förvaltningen av allmänna medel och statens egendom. I frågor, som rörde den inre ordningen och hushållningen, ansågs däremot kollegial behandling varken nyttig eller nödvändig, och för de ämbetsverk, som skulle handlägga dessa, framhölls länsstyrelsernas arbetsform såsom synnerligen lämplig. Kommittén föreslog emellertid icke några ändringar i kollegiernas organisation, vilket främst berodde på att den utgick från att två »rena» orga-

⁷ Ständernas skrivelse. Ad. 1809—10, jan., s. 18 ff.

⁸ Bih. 1815 V: 3, s. 1767 ff. Bih. 1817—18 X, s. 601 f.

⁹ Bih. VIII, s. 890 ff.

¹⁰ Bih. 1823 I, s. 492 ff.

nisationstyper, den ena med kollegial och den andra med enrådig arbetsform, skulle finnas vid sidan av varandra. Förslag till instruktioner och arbetsordningar för ämbetsverken ansåg sig kommittén icke böra upprätta, då den ej ägde härför erforderlig detaljkännedom om varje särskilt verk.

I den reservation till styrelseverkskommitténs betänkande, som Aug. von Hartmansdorff avgav, utvecklade han utförligt sina principiella synpunkter på kollegialsystemet.¹¹ Han fann detta lämpligt i fråga om de viktigaste ämbetsverken, vilka utgjorde ett mellanled mellan de enrådigt organiserade första och tredje instanserna. Vissa förhållanden, bl. a. regeringens envælde i åtskilliga avseenden och näringstvånget, fordrade helt enkelt, att de nämnda verken ägde en kollegial organisation. Detta var också fallet med den grundsats, som han ansåg böra vara ledande för statsförvaltningens utövning, oväld. En garanti för denna låg i att myndigheterna i andra instansen utgjordes av flera samfällt beslutande personer. Ej heller Hartmansdorff kunde emellertid bortse ifrån att denna arbetsform åtminstone i vissa fall var tungrodd. För att icke alltför många personer skulle behöva deltaga vid avgörandet av mindre betydande frågor, ansåg han, att de konstitutiva ärendena borde avgöras i plenum bestående av fem eller sex ledamöter och de exekutiva på fördelningar, bestående av tre eller fyra ledamöter. Denna uppdelning på stort och litet plenum, som Hartmansdorff föreslog, var emellertid ingen principiell nyhet. Sedan 1811 behandlades nämligen i krigskollegiet vissa ärenden i allmänt plenum och andra i ett av de fyra avdelningsplena.

Trots Hartmansdorffs stora uppskattning av den kollegiala arbetsformen — han ansåg den böra bibehållas i dåvarande kollegier och föreslog inrättande av ett nytt kollegium för kyrka och skola — ansåg han den ej nödvändig eller lämplig för samtliga ämbetsverk. Poststyrelsen, tullstyrelsen m. fl. borde organiseras med en chef, vilken ensam fattade besluten, samt en sekreterare och en kamrerare att föredraga, kontrasignera och expediera ärendena. Detta var en direkt kopia av länsstyrelserna, och han åberopade också som motivering, att dessas organisation syntes honom förträfflig.

En annan reservant till styrelseverkskommitténs betänkande, presidenten frih. Löfvensköld, framhöll, att kollegialsystemets olägenheter, främst långsamhet vid ärendenas behandling, till stor del

¹¹ Hartmansdorff, Förslag till inrättningen af Sveriges statsförvaltning 1823. I, s. 239 ff. II, s. 208 ff.

berodde på att alltför många personer deltog i de överläggningar, som föregingo ärendenas avgörande.¹² Liksom Hartmansdorff ansåg han detta förorsaka tidsutdräkt och onödig vidlyftighet och föreslog liksom denne minskning av deras antal, som skulle deltaga. Även Löfvenskjöld åberopar härvid länsstyrelserna som mönster. Alla ämbetsmyndigheter, som deltog i den inre styrelsen, — han tycks icke räkna kammarkollegiet hit — borde därför organiseras så, att högst två ledamöter, bland dem föredraganden, skulle deltaga i överläggningar med chefen om besluten, vilka sedan skulle fattas av denne. Detta var dock något annorlunda än i länsstyrelserna. Löfvenskjölds förslag innebär i stället halvkollegial organisation. Tanken på en sådan framföres här för första gången och kom senare att spela stor roll i diskussionen om ämbetsverkens arbetsformer. I samtliga verk skulle dock beslut i ärenden rörande befattningshavarnas fel och försummelse fattas genom omröstning. Löfvenskjölds förslag var alltför radikalt för att vinna någon större uppmärksamhet av samtiden, men det blev efter hans något modifierade linjer som problemet om ämbetsverkens arbetsformer under 1900-talet skulle komma att lösas.

Styrelseverkskommitténs betänkande överlämnades till 1823 års riksdag, och ett särskilt utskott tillsattes för dess behandling. Det utlåtande utskottet avgav kom under fyra decennier att utgöra den teoretiska grundvalen för de reformer, som ägde rum. Flera följande kommittéer åberopade detsamma och först den kommitté, som tillsattes 1856 och avgav sitt betänkande 1859, bjöd på några principiella nyheter. Hartmansdorffs och Löfvenskjölds reservationer kommo däremot att spela mindre roll för den vidare utvecklingen.

Utskottsutlåtandet framhöll i överensstämmelse med samtliga förut omnämnda förslag, att om ett ämbetsverk endast bestod av chef och underlydande betjäning såsom länsstyrelserna, borde chefen vara ensam beslutande i alla ärenden, emedan han var förman och ägde hela ansvaret.¹³ Var verket däremot sammansatt av flera ledamöter, borde ett kollegialt system tillämpas, och besluten fattas genom omröstning. Motiveringen härför var, att hos ledamöterna borde kunna påräknas lika stor »upplysning, sakkännedom och god vilja» som hos chefen. Detta gällde emellertid endast de ämbetsverk, där vidsträcktare prövning måste föregå besluten. I de åter,

¹² Presidenten, frih. Löfvenskjölds yttrade särskilda mening uti Kungl. kommittén till organiserandet af rikets styrelseverk, s. 116, 149 ff.

¹³ Bih. 1823 XI; nr. 3.

vilka ansågos huvudsakligen handhava förvaltningsärenden, som erfordrade mera eller mindre skyndsam verkställighet, såsom fallet var bl. a. i tull- och poststyrelserna ansåg utskottets majoritet, att kollegialsystemet icke utan stor skada för det allmänna kunde tillämpas. Ej heller i ämbetsverk, som handhade näringsfrågor, borde detta ske. Här borde ärendena behandlas med skyndsamhet och kraft, och besluten därför fattas av chefen. Utskottet, som här följde styrelseverkskommittén och delvis även Hartmansdorff, var emellertid på denna punkt icke enigt. Några ledamöter ansågo, att ämbetsverk som förvaltade penningmedel av större betydelse, exempelvis tullstyrelsen, borde ha kollegial organisation.

I motsats till styrelseverkskommittén gick utskottet även in på organisationen av såväl kollegier som övriga ämbetsverk. De förstnämnda ärenden borde, framhölls det i anslutning till Hartmansdorff, avgöras dels i plenum, dels på avdelningar, varvid tre ledamöter skulle utgöra beslutfört antal. I plenum skulle behandlas alla ärenden av mera allmän omfattning, såsom förslag till författningars antagande eller upphävande och besättande av ämbeten och tjänster, varemot på avdelningar skulle handläggas alla sådana verkställighetsåtgärder, som huvudsakligen fordrade författningarnas tillämpande.

De ämbetsverk som benämndes kollegier skulle äga kollegial arbetsform, och man stod ännu främmande för tanken att låta både denna och den enrådig arbetsformen existera vid sidan av varandra inom samma verk. Ett frångående av ämbetsverkens delning i kollegier och andra verk med helt olika organisation ville man ej vara med om. Där man ansåg, att kollegialsystemet var onödigt eller olämpligt såsom i fråga om bergs- och kommerskollegierna föreslogs, att dessa skulle upphöra och ersättas av ett bergskontor samt ett manufaktur- och kommerskontor med enrådig arbetsform.

De icke kollegiala ämbetsverken, post- och tullstyrelserna, general-lantmäterikontoret, bergskontoret samt manufaktur- och kommerskontoret, föreslogos samtliga skola erhålla samma organisation som länsstyrelserna. Däremot förordades icke för något ämbetsverk den av Löfvensköld föreslagna halvkollegiala arbetsformen.

Efter att ha behandlat utskottets betänkande beslöt riksdagen med överlämnande av detta anhålla hos K. Maj:t, att de delar härav, som funnos leda till styrelsens förenkling och inskränkning av ämbetsmännens antal, måtte till verkställighet befordras.¹⁴

¹⁴ R. St:s skrivelse nr. 458. Bih. X: 2, 2.

I vad mån kom då K. Maj:t att vid utfärdande av nya instruktioner för ämbetsverken taga hänsyn till de förslag angående deras arbetsformer, som framkommit? Härom ger K. Maj:ts berättelse till 1828—30 års riksdag vissa upplysningar. De avgivna förslagen hade icke, hette det här, kunnat giva fullständig ledning rörande kollegiernas omorganisation, varför utlåtande skulle infordras från verken själva och sakkunniga personer, varjämte särskilda kommitterade erhållit i uppdrag att utarbeta förslag till förbättrad organisation av flera ämbetsverk.¹⁵ Den 24 september 1828 hade K. Maj:t tillsatt icke mindre än sju kommittéer, vilka skulle avgiva förslag rörande förbättringar i organisationen, instruktioner och personalstater för krigskollegiet, förvaltningen av sjöärendena, kommerskollegiet, kammarrätten, bergskollegiet, sundhetskollegiet och kammarkollegiet. För förvaltningen av sjöärenden utfärdades den 2 nov. 1824 ny instruktion, men i denna kom inga nya principer vid fattande av beslut till uttryck. Först de instruktioner, som kommo till stånd på 1830- och 1840-talen, bjödo på principiella nyheter. Så behövde enligt instruktionen för kommerskollegiet den 23 april 1831 §§ 6, 8 icke alla utan endast tre ledamöter deltaga i plenum. I kammarkollegiet skulle enligt instruktionen den 16 febr. 1838 § 10 vissa ärenden avgöras i plenum av samtliga ledamöter och andra åter på divisioner, bestående av presidenten och två ledamöter eller tre ledamöter. Denna uppdelning av ärendena kom i förvaltningen av sjöärendena icke till stånd förrän 1877, och samtliga ärenden skulle till denna tidpunkt avgöras i plenum. Detta sammanhänge med att antalet deltagare häri var litet.

Bland övriga ämbetsverk kunna två typer urskiljas. Då general-tullstyrelsen (instr. den 15 juli 1825 §§ 1, 3) och fångvårdsstyrelsen (instr. den 7 mars 1835 § 4) inrättades, erhöilo de ej den i samtliga tidigare förslag avsedda organisationen efter mönster av länsstyrelserna utan kommo att bestå av chef och två ledamöter. Arbetsformen överensstämde med den av Löfvensköld föreslagna halvkollegiala; de voro, som instruktionen uttryckte det, kollektiva i rådslagen över alla ärenden, men chefen ägde ensam besluta.

Den andra typen representerades av generallantmäterikontoret (instr. den 4 maj 1827 §§ 2—3) och stuteriöverstyrelsen (instr. den 18 maj 1837 § 1), vilka erhållit sin organisation efter mönster av länsstyrelserna. De bestodo av en chef och en sekreterare, vilken icke var ledamot av verket, varvid den förre var ensam beslutande

¹⁵ Bih. 1828—30 I: 1, s. 56.

och den senare föredragande. Som synes var denna sammansättning dock icke helt identisk med länsstyrelsernas, i det att kamreraren saknades. I de tidigare förslagen hade man däremot utgått från att så skulle vara fallet.

Under 1800-talets tre första decennier visade K. Maj:t föga intresse för ändrade former för fattande av beslut i de äldre ämbetsverken och särskilt kollegierna. Man märker i de nya instruktionerna för de senare blott obetydliga spår av de nya principer, som ivrigt diskuterades under 1810- och 1820-talen. På omsorgerna om dessas förhållanden i övrigt kan man däremot icke klaga. Åtskilliga ämbetsverk indrogos, personal och löneförhållanden reglerades m. m., som regel i syfte att begränsa statsutgifterna.¹⁶ I motsats härtill hade riksdagen icke endast tagit initiativet till ändringar utan också tydligt lagt i dagen ett stort intresse härför. Orsakerna voro flera. På vissa håll kan man spåra inflytande från liberala tankegångar om friare näringspolitik, och i bondeståndet låg stundom en antibyråkratisk inställning bakom. Stor roll spelade också besparingssynpunkten, vilken ibland kombinerades med en önskan om förbättrade villkor för ämbets- och tjänstemännen.¹⁷ Den dominerande synpunkten var emellertid att göra den tungrodda förvaltningsapparaten enklare och effektivare.

Under 1830-talet koncentrerades intresset för förvaltningen på frågan om statsrådets organisation, vilken löstes 1840. Vid riksdagen d. å. var den uppfattningen tämligen allmän, att en reglering av ämbetsverken var nödvändig som ett komplement till och för fulländningen av den nya departementalstyrelsen. Några förslag framkommo emellertid icke, men för att möjliggöra ändringar i kollegialsystemet ändrades RF § 35, och den kom att lyda: »Statsrådets ledamöter, presidenter och chefer för kollegier eller i deras ställe inrättade verk ...»

Vid följande riksdag togs frågan upp av såväl K. Maj:t som enskilda motionärer. I trontalet framhölls att en förenkling av styrelseverken var av behovet påkallad,¹⁸ och senare vidtogos vissa partiella reformer. Långt mera vittgående yrkanden gjordes i tvenne motioner i bondeståndet, vilka gingo ut på att ämbetsverken skulle inordnas under departementen som avdelningar. Efter långa debatter föll emellertid frågan i riksdagen.¹⁹

¹⁶ Se t. ex. K. Maj:ts förut omnämnda berättelse till 1828—30 års riksdag, s. 55. Bih. I: 1.

¹⁷ Jfr Olsson, A. a., s. 64 ff.

¹⁸ Bih. I: 2.

¹⁹ Bd. III, s. 502 ff. Allmänna besvär- och ekonomiutsk:s bet. nr. 61. Bih. VIII.

Särskilda utskottet 1823 hade förordat en ombildning av bergs- och kommerskollegierna till enrådig ämbetsverk, och från 1830-talet var denna fråga under flera årtionden föremål för livligt intresse från såväl K. Maj:ts som riksdagens sida.²⁰ Åtskilliga motioner väcktes och vid 1847—48 års riksdag framlade K. Maj:t proposition (1:6) med förslag till de nämnda verkens ombildning. Ändamålet var, framhöll departementschefen, att bereda större enkelhet och kraft åt förvaltningen, vilket också särskilda utskottet 1823 betonat. Han motiverade reformen i huvudsak som detta men framförde därjämte som argument de förändringar, som efter 1823 vidtagits i förvaltningen. Den kollegiala arbetsformen var i allmänhet mera betryggande för beslutens rättsenlighet och därför lämplig för alla slags domstolar, allmänna diskontverk och sådana myndigheter, som ägde avgöra rättstvister mellan enskilda personer, eller genom vilkas beslut förlust av någon statens egendom kunde äventyras. Denna organisationsform måste medföra, att varje ärende blev behandlat med större mått av insikter, erfarenhet och urskiljning, eftersom flera personer deltog.

Då en myndighet åter blott omhänderhade verkställighets- och förvaltningsbestyr av annan egenskap än diskontförvaltning och icke avgjorde rättstvister mellan enskilda, ansåg departementschefen ovedersägligt, att den kollegiala formen ej ägde företräde. Här gällde det framför allt, att ärendena behandlades med skyndsamhet och kraft. Kollegialsystemets anhängare framhöll alltid, att detta icke berodde på organisationsformen utan på personalens duglighet, och departementschefen erkände, att detta påstående var riktigt. I kommerskollegiet — bergskollegiet nämndes ej — hade visserligen ärendena handhäfts med erforderlig drift och skyndsamhet, men han ansåg, att den kollegiala arbetsformen otvivelaktigt försvårade expeditionssättet och verkade återhållande på ärendenas gång.

Genom en rad förordningar från 1820- och 1830-talen hade de ifrågavarande kollegiernas domsrätt i huvudsak upphört. Med hänsynstagande till de nämnda omständigheterna ansåg departementschefen, att organisationen borde ändras, så att den blev likartad med generaltullstyrelsens. I stället för de båda kollegierna skulle inrättas två överstyrelser, där med något undantag chefen skulle bli ensam beslutande och ledamöterna endast rådgivande med rätt att reservera

²⁰ Kommerskollegiikom. 1831 hade förordat den kollegiala formens bibehållande. En reservant var emellertid av motsatt mening. Almquist, Joh. Ax., Kommerskollegium och riksens ständers manufakturkontor samt konsulsstaten, s. 176.

sig mot beslutet. Särskilda utskottet 1823 hade föreslagit samma organisation som länsstyrelserna, medan propositionen följde Löfvenskjöld. Det torde dock här röra sig om indirekt påverkan via generaltullstyrelsens av Löfvenskjöld influerade instruktion av 1825.

Propositionen tillstyrktes av statsutskottet, men dess betänkande blev i stånden föremål för åtskillig kritik och återremitterades. I ett nytt betänkande avstyrkte utskottet, och riksdagens beslut blev i enlighet härmed.

Diskussionen i stånden blev synnerligen livlig.²¹ Hos ridderskapet och adeln framhöll Aug. von Hartmansdorff m. fl. att även i kollegierna kunde arbetet påskyndas, och ibland förfor man där, om skyndsamhet var av nöden, så, att ärendet föredrogs i början av sessionen, expeditionen uppsattes och justerades omedelbart samt underskrevs på e. m. genom budskickning mellan ledamöterna. Det sades också, att kollegialsystemet gjorde författningskunskapen levande hos ämbetsmännen genom att de äldre dagligen undervisade yngre, vilket var synnerligen betydelsefullt för de enskilda medborgarnas rätt.

Hartmansdorff upprepade uttalandet i sin reservation till styrelseverkskommitténs betänkande, att enrådighetssystemet var felaktigt i vårt land, så länge icke ständerna deltog med K. Maj:t i den ekonomiska lagstiftningen. Det behövdes under sådana omständigheter en självständig andra instans för näringsfrågor. Om kollegierna ändrades till enrådiga ämbetsverk, blev den av K. Maj:t helt beroende chefen den egentlige upphovsmannen till författningarna i dessa frågor.

Som en viss ersättning för de obestriddiga fördelar, kollegialsystemet ägde, hade man alltid i den tidigare diskussionen framhållit den reservationsrätt, som föreslogs för föredraganden och övriga i överläggningar före beslutens fattande deltagande personer. Hartmansdorff kritiserade denna uppfattning och gjorde gällande, att reservationsrätten sällan använts vid länsstyrelserna, därför att den ej ledde till något resultat. I kollegierna hände det däremot ofta, att ledamöterna voro av annan mening än chefen av den anledningen, att deras röst var något värd.

I borgarståndet framhölls, att man väl klagat över långsamheten vid ärendenas behandling i kollegierna, men däremot icke över att fakta blivit förbigångna, att sanning dolts eller att lag och författ-

²¹ Ad. III, s. 332 ff.; Bg. II, s. 247 ff.

ning lämnats åsido.²² Om den föreslagna organisationen genomfördes, kunde detta emellertid förväntas. Då besluten fattades av en person kunde godtycket få större spelrum, ansåg man.

Propositionens anhängare försvarade den med i huvudsak dess egna argument. Man framhöll, att alla fördelår, vilka sagts vara utmärkande för kollegialsystemet, förekommande av förhastade beslut, mera opartiskt bedömande av frågorna, trygghet mot bristande redlighet, insikter och nit samt förbiseende och glömska, mycket väl i lika hög grad kunde vinnas med enrådig organisation. Kollegiernas olägenheter voro däremot oskiljaktigt förbundna med dem.

En enda röst höjdes i riksdagen för ytterligare åtgärder i riktning mot kollegialsystemets avskrivning även i andra ämbetsverk. Det var Fred. Åkerman, som i ridderskapet och adeln framhöll, att han skulle önskat ett mera genomgripande förslag innefattande även andra kollegier. Han uttryckte den förhoppningen, att propositionen skulle betyda ett första steg på den inslagna vägen.

Även efter 1800-talets mitt var riksdagens intresse för förvaltningsorganisatoriska frågor betydande. Man var emellertid ej längre benägen att själv utarbeta förslag, utan överlämnade detta till K. Maj:t. Så anhöll riksdagen 1853—54 om inrättande av ett ämbetsverk för ecklesiastika ärenden och ett statistiskt ämbetsverk, men organisationen av de båda myndigheterna överlämnades till K. Maj:t.²³

III.

Vid riksdagen 1856—58 tog frågan om ändringar i ämbetsverkens arbetsformer ett stort steg framåt. Åter var det ständerna, som togo initiativet. Regeringen intog en negativ hållning, och chefen för finansdepartementet yttrade, att statsrådet noga övervägt frågan om en ny organisation av ämbetsverken men icke ansett den lämplig. Motivet härför tycks ha varit en motvilja mot förändringar, vilka närmast ansågos skada förvaltningsorganisationen.²⁴

I stånden väcktes tre motioner i frågan med i huvudsak samma syftning.²⁵ G. F. Ekholm framförde i borgarståndet önskemål om en

²² Bg. II, s. 247 ff.

²³ R. St:s skrivelser nr. 169, 161. Bih. X: 1, 1.

²⁴ De tid efter annan tillkomna förvaltningarna, ämbetena och befattningarna i statsmekanismen utgjorde enligt departementschefen förgreningar av statens gemensamma liv och såsom sådana voro de nödvändiga för samhällets friskhet och förkovran. Allm. besvärs- och ekonomiutskottets bet. nr. 69. Bih. VIII.

²⁵ Bg. bil., s. 427; Ad. II, s. 161; Bd. I, s. 409.

kommitté, som skulle granska ämbetsverkens instruktioner och undersöka, huruvida förvaltningen genom en förändrad arbetsmetod kunde ordnas på ett sätt, som befordrade skyndsamhet, ordning och drift samt gjorde det möjligt att handhava ärendena med färre men bättre avlönade ämbetsmän. Därjämte framförde han också den gamla tanken, att ämbetsverken borde ställas i mera omedelbart beroende av departementen, och vi möta här på nytt en önskan att sammankoppla denna fråga med frågan om ämbetsverkens organisation. Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet framhöll i sitt utlåtande över motionerna bl. a., att de centrala ämbetsverken icke erhållit en efter departementalreformen lämpad organisation, vilket borde ske.²⁶ I ståndens debatter framfördes i stort sett samma argument för och emot en reform som tidigare. Den ovilja mot kollegierna, som kom till uttryck, gällde nu, i motsats till riksdagen 1847—48, icke så mycket ordningen för fattande av beslut utan deras förhållande till departementen. Frågan om hur besluten skulle fattas spelade en underordnad roll i debatterna, och man var överens om att vissa inre organisationsändringar borde företagas.

Riksdagens beslut blev att hos K. Maj:t anhålla om tillsättande av en kommitté med uppgift att utarbета förslag till ändrad organisation av ämbetsverken. Det uttrycktes också en önskan om att kommitténs betänkande, liksom styrelseverkskommitténs 1823, skulle föreläggas nästkommande riksdag, en begäran som K. Maj:t dock icke kom att uppfylla.²⁷

Den begärda utredningen kom till stånd och förelåg färdig 1859.²⁸ Här framhölls det, att ett närmare samband mellan departement och ämbetsverk borde komma till stånd men icke så, att de senare inordnades under de förra som avdelningar av dem. Den kollegiala formen lade intet ovillkorligt hinder i vägen för ett sådant samband, men frågan om denna organisationsforms lämplighet ansågs ur andra synpunkter böra undersökas. Kommittén avvisade en ombildning av ämbetsverken enligt en bestämd plan, något som åtskilliga reformvänner visserligen icke direkt uttalat men dock tydligen tänkt sig. Ärendena voro till sitt väsen så skiljaktiga, ansågs det, att olika former för deras handläggning både kunde och borde efter omständigheterna tillämpas. Som allmän princip framhölls, att de ärenden, vilkas avgörande berodde på tillämpning av gällande

²⁶ Bih. VIII, nr. 69.

²⁷ R. St:s skrivelse nr. 65. Bih. X: 1, 1.

²⁸ Betänkande ang. förändrad organisation af rikets styrelse- och förvaltningsverk 1859. Om förhistorien se Steckzén, Krigskollegii historia II—III, s. 615 ff.

författningar, borde underkastas fleras samfälliga behandling, medan däremot sådana, som huvudsakligen erfordrade verkställighet av regeringens eller domstolars beslut, reglementen eller andra bestämda föreskrifter, borde överlämnas åt en ansvarig chef, så att de kunde behandlas med enhet, kraft och skyndsamt. En omändring av ämbetsverken efter ett på förhand uppgjort och antaget system, komme antingen, sades det, att leda till upphävande av den samrådiga prövningen i de verk, där denna på grund av ärendenas art borde bibehållas, eller också till att kollegialsystemet icke till förfång för en skyndsammare behandling utbyttes mot enklare arbetsformer, där så med fördel kunde ske.

Förhållandet mellan departement och ämbetsverk blev icke, i enlighet med kommitténs ovan nämnda uppfattning av detta problem, föremål för några förslag, utan dessa rörde helt ämbetsverkens interna förhållanden. Den stora tvistefrågan var kollegialsystemet, och flera reservationer förordade dettas bibehållande i samma utsträckning som dittills. Betänkandet hänvisar ofta till särskilda utskottet 1823 och den principiella utgångspunkten i fråga om sättet för ärendenas avgörande var i huvudsak densamma. Vid principens tillämpning kom man emellertid till helt olika resultat. Särskilda utskottet 1823 ansåg samtliga ärenden i vissa ämbetsverk böra avgöras kollegialt och i andra åter av chefen ensam. Betänkandet 1859 gick en annan väg och föreslog helt kollegiala (statskontoret och kammarkollegiet), blandade kollegiala och halvkollegiala (krigskollegiet, förvaltningen av sjöärendena, kommerskollegiet och styrelsen för civila hälsovården) samt helt halvkollegiala eller enrådiga ämbetsverk.

I fråga om krigskollegiet framhöll kommittén, att dess åligganden huvudsakligen utgjordes av sådana förvaltnings- och verkställighetsåtgärder, vilka hade sin grund i fastställda stater eller särskilt givna föreskrifter och därför icke fordrade en kollegial arbetsform. Tvärtom ansågs den i ett ämbetsverk med åligganden av företrädesvis denna art verka återhållande på ärendenas gång. Anspråken på nödig säkerhet vid ärendenas handläggning borde kunna tillfredsställas även med en enklare och ändamålsenligare organisation, som medgav en större lätthet och skyndsamt i arbetet.

För behandling av ärenden, som voro av mera allmän vikt för lantförsvaret, rörande befattningshavarna eller andra gemensamma angelägenheter föreslog kommittén, att cheferna för de fyra avdelningarna skulle sammanträda till plenum. Besluten skulle fattas

genom omröstning. För att icke antalet deltagare i plenum skulle bli alltför stort och ärendena icke underkastas vidlyftigare behandling än deras natur fordrade ansågs icke den civile ledamoten i varje avdelning böra deltaga. Beträffande avdelningarna, där besluten fattades genom omröstning, föreslog kommittén, att cheferna i stället skulle besluta i alla ärenden utom i fondförvaltnings- och pensionsärenden.²⁹

I förvaltningen av sjöärendena, kommerskollegiet och styrelsen för civila hälsovården skulle enligt kommitténs förslag endast vissa viktigare ärenden handläggas i plenum och avgöras genom omröstning. Övriga skulle avgöras av chefen efter överläggning med två ledamöter. Beträffande kommerskollegiet följdes den tidigare inslagna vägen, medan nu för första gång ett fullt utarbetat förslag framkom till samma ändringar i förvaltningen av sjöärendena och sundhetskollegiet.³⁰

Även för statskontoret föreslogs samma uppdelning i stort och litet plenum, men här skulle alla beslut fortfarande fattas genom omröstning. Före 1848 hade ärendena här avgjorts av chefen, men d. å. hade K. Maj:t i ett Kungl. brev förklarat att, då statskontoret utgjorde ett av rikets kollegier, borde de på detta ankommande ärendena liksom i övriga kollegier samfällt handläggas av presidenten och ledamöterna och besluten fattas genom omröstning.³¹ För detta ämbetsverk, men icke för något annat, framfördes av kommittén en principiell nyhet, som förut icke tillämpades någonstades, men senare kom att genomföras i verk efter verk. Varje ledamot skulle nämligen äga att på egen hand utan föregående föredragning till vederbörande kontor expediera inkomna handlingar, vilka borde meddelas till kännedom och efterrättelse eller utlåtande. Denna självständiga beslutanderätt var visserligen av mycket obetydlig omfattning, men den skulle innebära ett steg i denna riktning och även betyda en förenkling av arbetet, i det att föredragning av dylika rena expeditionsåtgärder icke skulle erfordras.³²

I vissa ämbetsverk, såsom generallantmäterikontoret och skogsstyrelsen, behövde chefen, innan han fattade sina beslut, överlägga endast med föredraganden. Kommittén förmenade emellertid, att

²⁹ Betänkandet s. 53 ff. Två ledamöter reserverade sig och framhöllo att den kollegiala formen icke förhalat ärendenas behandling i krigskollegiet.

³⁰ Betänkandet, ss. 81, 121, 146.

³¹ Dessa bestämmelser upptogs också i instr. 16 maj 1856 § 5.

³² Betänkandet, s. 114.

detta var föga tillfredsställande för beslutens kvalitet och föreslog därför i likhet med Löfvensköld 1823, att även de nämnda verken liksom övriga icke kollegiala skulle erhålla en halvkollegial organisation. Chefen skulle alltså, innan han fattade beslut, överlägga med minst två personer.³³ Som förut nämnts avvisade kommittén tanken på att giva ämbetsverken en likartad organisation, men innebörden av ovannämnda förslag var ju att skapa en uniformitet för de icke kollegiala verken.

För arbetsformerna i ämbetsverken kom 1859 års betänkande att spela mycket liten direkt roll. Det har emellertid, av talrika hänvisningar att döma, påverkat de betydelsefulla utredningar, som gjordes under 1870-talet. Åtskilliga av dess förslag kommo visserligen att senare genomföras, men först sedan nya utredningar ägt rum. Av kollegierna var det endast krigskollegiet, som under namn av arméförvaltningen delvis erhöll den 1859 föreslagna arbetsformen, dock först sedan en förnyad utredning av den s. k. läntförsvarskommittén 1862 framlagts.³⁴ Vid följande års riksdag framlades en KP i frågan. Debatterna i stånden visa en obenägenhet att närmare ingå på en av de viktigaste punkterna i propositionen, ändringarna i kollegialsystemet, måhända därför att dessa ingående debatterats så många gånger tidigare och några nya synpunkter icke kunde läggas på dem. Enligt den instruktion, som utfärdades den 26 sept. 1865 § 18 skulle ärendena avgöras dels i plenum bestående av två ledamöter från vart och ett av de fyra departementen, dels vid sammanträde mellan två eller flera departement, varvid två ledamöter från varje skulle delta, dels i vederbörande departement. I de två första fallen fattades besluten genom omröstning, i det senare beträffande de tre militära avdelningarna av chefen efter överläggning med de två ledamöterna och i den civila avdelningen genom omröstning. Detta sistnämnda hade icke kommittén 1859 föreslagit. Att två ledamöter från varje departement skulle delta i plenum hade bestämt avstyrkts. Ett visst hänsynstagande till denna uppfattning märker man emellertid i bestämmelsen, att vederbörande departementschef i vissa frågor ägde två röster och på så sätt erhöll större inflytande än övriga deltagare i plenum. Den kollegiala arbetsformen i civila departementet hade tillkommit på förslag av 1862—63 års riksdag.³⁵

Den enhetlighet beträffande samtliga ämbetsverk, som 1859 års

³³ Betänkandet, s. 177, 187.

³⁴ Se härom Steckzén, A. a., s. 631 ff.

³⁵ R. St:s skrivelse nr. 191.

betänkande föreslagit rörande de besluten föregående överläggningarna, accepterades icke av K. Maj:t. Endast i det nyinrättade överintendentsämbetet (instr. den 18 juni 1864 § 9) följdes förslaget, och utom föredraganden skulle där ytterligare en person närvara. För fångvårdsstyrelsens del stadgades (instr. den 16 dec. 1859 § 9), att mindre viktiga ärenden kunde avgöras av chefen i närvaro av föredraganden. Arbetsformen i generallantmäterikontoret och skogsstyrelsen ändrades icke. I den nyinrättade styrelsen för statens järnvägstrafik (instr. den 17 sept. 1869 § 6) kunde ärendena, om deras vikt ej erfordrade samtliga tre ledamöters närvaro, avgöras av chefen efter inhämtande av föredragandens mening. För detta ämbetsverk, men icke för något annat under 1860-talet, genomfördes det förslag, som 1859 framställdes för statskontorets del angående ledamöternas rätt att utan föregående föredragning besluta i ett fåtal mindre betydande ärenden. Vissa ledamöter skulle sålunda äga att utfärda detaljbestämmelser, nödvändiga till följd av ett styrelsens beslut, gällande instruktion och reglementen samt att infordra upplysningar i ärenden, som angingo deras avdelning. Styrelsen för statens järnvägstrafik erhöll alltså först av alla verk denna bestämmelse, vilken sedermera skulle komma att gälla för så gott som samtliga och även i hög grad utvidgas.

IV.

Intresset för en grundlig reorganisation av förvaltningen kom åter till uttryck i motioner vid riksdagarna 1867, 1868, 1870 och 1871.³⁶ I stort sett lades liknande synpunkter på problemet som tidigare. Man önskade en mindre kostsam förvaltning och indragningar, i vissa fall med den motiveringen att på så sätt bättre löneförhållanden för kvarvarande befattningshavare skulle kunna åstadkommas. Mycket starkt betonades också nödvändigheten av förenkling i de vidlyftiga och föråldrade arbetsmetoderna. Riksdagen 1871 gillade dessa önskemål och anhöll i skrivelse till K. Maj:t (nr 69) om utredning angående förenkling av ämbetsverkens arbetssätt för att åstadkomma större skyndsamhet vid ärendenas behandling och möjligen indragning av tjänster. I enlighet härmed tillsattes 1874 två kungliga kommittéer. Den ena, i det följande kallad löne regleringskommittén, skulle avgiva förslag angående ämbetsverkens löne-

³⁶ Motioner i A. K. 1867 nr. 102, 126, 133; 1868 nr. 69, 318; 1870 nr. 15, 56, 107; 1871 nr. 17, 27, 43, 108. Tillf. utsk:s bet. 1871 Bih. 8: 2, 1 nr. 4 och 8: 2, 2, nr. 1.

förhållanden och, om det ansågs påkallat, organisationen av personalen och dess arbete; den andra skulle framlägga förslag i den alltjämt olösta frågan angående kommerskollegiets omorganisation. Enligt dessa direktiv framstod lönereglering som den förstnämnda kommitténs viktigaste uppgift, under det att riksdagens önskemål gingo ut på ändringar i arbets sättet. I de många betänkanden, som kommittén avgav, blev emellertid även detta, och icke minst ärendenas handläggning, föremål för ingående behandling.

Redan under 1820-talet hade den principen vunnit erkännande, att ärenden, som erfordrade en vidsträcktare prövning, borde avgöras kollegialt, under det att beslut i verkställighetsärenden borde fattas av chefen. I anslutning till särskilda utskottets betänkande 1823 skedde den praktiska utformningen så, att alla ärenden, som tillhörde vissa ämbetsverk, handlades kollegialt och åter alla ärenden tillhörande andra ämbetsverk halvkollegialt eller enrådigt. Betänkandet 1823 hade, ända tills arméförvaltningen 1865 erhöll sin förut omnämnda instruktion, bestämt utvecklingen.

Kommittéutlåtandet 1859 hade emellertid tillämpat principen på ett helt annat sätt och som förut nämnts föreslagit, att kollegial och halvkollegial arbetsform skulle användas vid sidan av varandra inom vissa verk. Ärendenas art skulle avgöra, vilken som skulle komma till användning. Under det att man 1859 avsåg endast fyra ämbetsverk, var löneregleringskommittén mera konsekvent och satte de båda arbetsformerna vid sidan av varandra i samtliga ämbetsverk. Det fanns ingen anledning, ansåg den, varför t. ex. alla statskontorets ärenden skulle avgöras genom omröstning, medan alla järnvägsstyrelsens skulle avgöras av chefen. Löneregleringskommittén föreslog för första gång ett slopande av den gamla tudelningen av våra centrala ämbetsverk i kollegier och övriga verk. Arbetsformerna skulle i princip bli desamma i samtliga och skillnaden endast den, att i vissa skulle flertalet och i andra åter endast ett fåtal ärenden avgöras kollegialt. Kommittébetänkandet 1859 höll däremot fast vid tudelningen och såg sig därför nödsakad föreslå, att förvaltningen av sjöärendena och kommerskollegiet, där man önskade införa »blandad» arbetsform utan avdelningar, skulle mista sin ställning som rikskollegier.

Löneregleringskommittén var kritiskt inställd mot kollegialsystemet och motiverade sina betänkligheter med delvis samma argument, som tidigare framförts mot detsamma. Denna arbetsform var onödig och obefogad, när kollegierna ej längre utövade domsrätt i

tviste-, brott- eller utsökningsmål. Som mest maktpåliggande göromål ansågos nu underdåniga utlåtanden, men dessa kunde icke sägas erfordra kollegial handläggning. De krävde främst grundliga utredningar, men dessa kunde överlåtas åt föredraganden. Kunde nu den kollegiala arbetsformen undvaras i de viktigaste ärendena, så var den rent av hinderlig vid flertalet ärenden, som voro av mindre vikt. Det var här, som onödig omgång och skrivelser förekommo. Av den gemensamma ansvarigheten för besluten följde, att varje ledamot måste, innan han underskrev utgående expeditioner, deltaga i granskning av det uppsatta konceptet. Ledamöternas tid upptogs mera än nödvändigt av sammanträden och granskning av expeditioner, varjämte protokollföringen blev allt för vidlyftig, med tidsförlust som resultat.³⁷

Kommittéförslagen inneburo, att den kollegiala arbetsformen i arméförvaltningens civila departement skulle upphöra och i statskontoret och förvaltningen av sjöärendena, där alla ärendena avgjordes genom omröstning, skulle detta ske endast i vissa fall, i övriga skulle chefen ensam besluta. Förvaltningen av sjöärendena avstyrkte, liksom en reservant i löneregleringskommittén, den föreslagna ändringen av verkets arbetsform under framhållande bl. a. av svårigheten att angiva, vilka ärenden som borde avgöras genom omröstning. Man framförde också det ofta använda argumentet, att det icke var kollegialsystemet, som fördröjde ärendenas behandling, utan den föregående utredningen.³⁸ Statskontoret företrädde däremot en helt annan uppfattning. Det framhöll, att de halvkollegiala och enrådigas ämbetsverk, som inrättats för mera praktiskt betonade förvaltningsgrenar, ägde ett avgjort företräde framför kommitténs förslag däri, att chefen här ensam ägde besluta i alla ärenden.³⁹

I anslutning till löneregleringskommitténs betänkande framlade K. Maj:t vid 1876 års riksdag förslag till ny lönestat för statskontoret.⁴⁰ Departementschefen, statsrådet Forssell, diskuterade här utförligt kollegialsystemets företräden och nackdelar, vilket han betecknade som det framlagda förslagets kärnpunkt. Han framhöll, att statskontorets nuvarande uppgifter voro ojämförligt mindre

³⁷ Betänkande ang. lönereglering m. m. för statskontoret 1875 (Bih. 1876 II: 2), s. 24 ff., för förvaltningen av sjöärendena 1876 (Bih. 1877 II: 2), s. 36 ff. och för fångvårdsstyrelsen 1876 [Bih. 1877 II: 2], s. 14 ff.

³⁸ Förvaltningens av sjöärendena utlåtande över löneregleringskommitténs betänkande 1876 (Bih. 1877 II: 2).

³⁹ Betänkande ang. lönereglering m. m. för statskontoret 1875 (Bih. 1876 II: 2).

⁴⁰ KP nr. 13.

vanskliga och dess ansvar mindre tungt än under föregående århundrade. Enligt 1720 års instruktion fattade chefen alla beslut, och när denna enkla form var tillfyllest för det då vida mera maktpåliggande arbetet, kunde de nuvarande förhållandena icke anses erfordra en tyngre och mera invecklad arbetsform.

Såsom pleniärenden hade löneregleringskommittén föreslagit frågor om verkets organisation, inre ekonomi, befordringar, arvoden, räkenskapers och redogörelsens form, meddelande av allmänna föreskrifter till verkställighet av K. Maj:ts beslut och yttrande rörande allmänna författningar. Departementschefen ansåg emellertid icke, att dessa inom statskontorets verksamhetsområde voro svårare att utreda eller av ömtåligare natur än inom exempelvis järnvägsstyrelsens eller skogsstyrelsens och var därför tveksam, huruvida de borde underkastas pleni behandling. Övriga ärenden, främst utanordning av penningmedel, voro enkla och krävde punktlighet och snabbhet i expeditionen, något som den kollegiala arbetsformen aldrig gjort sig känd för. I de flesta anordningsmål hade den strängt kollegiala behandlingen icke varit och kunde icke bli annat än en betydelslös formalitet, och den hade därför utan våda kunnat fullgöras ytterst knapphändigt, d. v. s. i viss överensstämmelse med den nu föreslagna arbetsformen.

Ofta hade betonats värdet av att genom en kollegial handläggning en allmän översikt över verksamheten samt kontinuiteten i ärendenas behandling icke endast representerades av verkets chef. Här emot invändes, att översikt och kontinuitet ej voro mindre viktiga inom de stora förvaltningsgrenar, som handhades av exempelvis post-, telegraf- och järnvägsstyrelserna, men där hade ingen olägenhet försports av att omsorgen härom helt åvilade cheferna.

Propositionen godkändes av riksdagen,⁴¹ och den 8 dec. 1876 utfärdades instruktion för statskontoret. Vissa angivna ärenden skulle avgöras genom omröstning, liksom tidigare av chefen och minst två ledamöter (§ 8).⁴² I övriga ärenden fattade chefen ensam

⁴¹ Riksdagens skrivelse nr. 41.

⁴² Chefen ägde, om han fann det erforderligt, även i andra ärenden till protokollet inhämta samtliga ledamöters mening. I arbetsordningen 31 dec. 1879 upptogs ett stort antal ärenden utöver de i instr. angivna som pleniärenden, däribland vissa, som av löneregleringskommittén föreslagits men icke av K. M:t upptagits i instr. Detta förfaringsätt, att det av K. M:t bestämda området för pleniärenden utvidgats på ett stadigvarande sätt och i så stor omfattning, kan knappast sägas stå i överensstämmelse med instr. Dennes mening med ifrågasättande bestämmelse kan endast ha varit, att andra ärenden än de nämnda skulle kunna göras till pleniärenden endast i undantagsfall.

beslut i närvaro av två ledamöter, vilka ägde rätt att reservera sig till protokollet (§ 6).

Även arméförvaltningen erhöll den 27 maj 1881 ny instruktion. I enlighet med lönerегleringskommitténs förslag och med 1880 års riksdags gillande upphörde den kollegiala arbetsformen i civila departementet.⁴³

Frågan om ändringar i organisationen av förvaltningen av sjöärendena hade alltsedan 1823 varit föremål för stor uppmärksamhet, och flera förslag hade framlagts i kommittébetänkanden, motioner, propositioner och skrivelser från riksdagen. Ett betänkande av 1868 innehöll flera vitt skilda reformförslag.⁴⁴ Den proposition, som framlades vid 1871 års riksdag (nr 12), anslöt sig till den reservation, vilken chefen för förvaltningen av sjöärendena bifogat dennas yttrande över kommittéförslaget 1868. Här gjordes gällande, att kollegialsystemets användning vid handhavandet av våra försvarskrafter ej garanterade erforderlig sammanhållning, kraft och skyndsamt samt nödvändigt personligt ansvar. Enligt propositionen, som emellertid avslogs,⁴⁵ skulle chefen ensam besluta utom i vissa frågor rörande befattningshavarna, där omröstning skulle äga rum. En ny proposition, delvis byggd på lönerегleringskommitténs betänkande, förelades 1877 års riksdag (1: 5). Här framhölls, att alla yttranden i frågan gått ut på avskaffande av kollegialsystemet vid behandlingen av flertalet ärenden, och endast ämbetsverket självt hade ansett, att det borde bibehållas som kollegium. Lönerегleringskommitténs förslag,⁴⁶ att vissa ärenden skulle avgöras kollegialt och övriga av chefen, ansåg icke departementschefen lämpligt. Detta skulle ge chefen en alltför stark maktställning, och en person kunde icke besitta insikt i alla sjöförsvarets invecklade förvaltningsbestyr. Riksdagens avslag på propositionen 1871 grundade sig också huvudsakligen härpå, varför departementschefen nu föreslog, att de ärenden, som ej avgjordes i plenum, skulle bli föremål för beslut i avdelningar av dessa chefer. Den instruktion, som den 7 dec. 1877 (§ 11) utfärdades, innehöll också ett sådant stadgande.

Den kommitté, som 1874 efter riksdagens anhållan hos K. Maj:t om förnyad omprövning av frågan om kommerskollegiets indragning eller förändrade organisation tillsattes, icke att förväxla med den

⁴³ KP 1880 nr. 13, s. 27. Riksdagens skr. nr. 32.

⁴⁴ Betänkande ang. förändrad organisation af sjöförsvarets ekonomiska förvaltning m. m. 1868. Bih. 1871 II: 2.

⁴⁵ Riksdagens skr. 1871 nr. 46.

⁴⁶ Betänkande ang. lönerегlering m. m. för förvaltningen av sjöärendena 1876, s. 36 ff. Bih. II: 2.

som här kallats löneregreringskommittén, föreslog i sitt betänkande, att kollegiet skulle ombildas till ett ämbetsverk, där chefen ensam fattade beslut i alla ärenden.⁴⁷ Denna kommitté gick alltså icke fram på samma väg som löneregreringskommittén med dess »blandade» arbetsform. K. Maj:t följde denna i fråga om övriga kollegier men här 1874 års kommitté, vilket visar, att någon enhetlighet i ämbetsverkens arbetsformer icke eftersträvades. Det ansågs lämpligare, att varje verk erhöll den organisation, som för tillfället syntes mest praktisk och passande. Riksdagen avtog emellertid K. Maj:ts förslag med den motiveringen, att kollegiet borde upphöra.⁴⁸ Frågan fick nu vila till 1883, då en ny kommitté tillsattes, vilken i ett följande år avlämnat betänkande förordade, i motsats till 1874 års men i överensstämmelse med löneregreringskommitténs allmänna principer, en »blandad» arbetsform.⁴⁹ Först vid 1891 års riksdag framlades emellertid i överensstämmelse härmed proposition i frågan. Denna antogs, och den 30 okt. 1891 utfärdades instruktion.⁵⁰ Enligt denna (§§ 7—9) skulle besluten i vissa fall fattas i plenum genom omröstning och i övriga av chefen eller vederbörande ledamot.

Sundhetskollegiet uppgjorde och överlämnade till K. Maj:t år 1874 förslag till ny instruktion, enligt vilken nu endast vissa viktigare ärenden skulle avgöras kollegialt men övriga av chefen efter överläggning med föredraganden eller om så erfordrades med samtliga ledamöter. Detta överensstämde helt med löneregreringskommitténs riktlinjer och den upptog oförändrat sundhetskollegiets förslag såsom sitt.⁵¹

Även för generaltullstyrelsen och fångvårdsstyrelsen upptog kommittén i enlighet med sina principiella grundsatser samma »blandade» arbetsform.⁵² Här innebar denna emellertid icke ett steg i riktning från utan mot kollegialsystemet, och avstyrktes också av ämbetsverken själva. Kommittén ansåg för sin del, att då enligt gällande instruktioner samtliga ledamöter i båda verken skulle närvara vid avgörandet av alla ärenden, skulle införande av kollegial arbetsform i vissa frågor icke medföra att ärendena fördröjdes. Däremot skulle en väsentlig tidsbesparing för ledamöterna ske genom att alla

⁴⁷ Bih. 1875 II: 2.

⁴⁸ KP 1875 nr. 31 Riksdagens skr. nr. 27.

⁴⁹ KP 1: 6, s. 8.

⁵⁰ KP 1: 6. Riksdagens skr. nr. 36.

⁵¹ Betänkande ang. lönereglering m. m. för sundhetskollegiet 1876 (Bih. 1877 II: 2).

⁵² Betänkande ang. lönereglering m. m. för generaltullstyrelsen 1876 (Bih. 1877 II: 2).

ärenden, i vilka besluten icke fattades genom omröstning, enligt kommitténs förslag skulle handläggas endast av chefen och föredraganden. Under sådana omständigheter skulle den som ej för tillfället hade föredragning kunna ägna sig åt arbetet inom sin avdelning.

Generaltullstyrelsen förklarade sig i sitt yttrande över betänkandet vara bestämd motståndare till dessa förslag. De betydde, framhölls det, ingalunda någon förenkling av arbetet.⁵³ Man avsåg att skapa mera betryggande former för fattande av beslut i vissa ärenden, men detta var onödigt, då de rådande voro fullt tillfredsställande. Den allmänna belåtenheten med länsstyrelsernas arbetsform åberopades också som bevis härpå. Då utvecklingen inom de gamla kollegierna gått i riktning mot halvkollegial eller enrådig arbetsform, ansågs det olämpligt, att i de ämbetsverk, där sådan redan tillämpades vid samtliga ärendens avgörande, införa kollegialsystemet. Styrelsen hänvisade till vad särskilda utskottet 1823 framhållit just rörande generaltullstyrelsen, att chefens ensambeslutanderätt var nödvändig för att trygga enhet, kraft och skyndsamhet i ärendenas behandling. Erfarenheten ansågs ha givit utskottet rätt. Det gjordes också gällande, att urvalet av de ärenden, som skulle avgöras kollegialt, hade ägt rum föga konsekvent.

Upphörandet av de kollegiala överläggningarna, utom då besluten fattades genom omröstning, avstyrktes också. Styrelsen upprepade det tidigare ofta framförda påståendet, att den halvkollegiala arbetsformen icke betytt tidsförlust men väl medfört fördelar. Båda ledamöterna blevo nämligen orienterade i samtliga ärenden, vilket var av värde särskilt då chefen var frånvarande. Ett mindre antal kunde möjligen handläggas endast av chefen och föredraganden.

I fråga om sundhetskollegiet, nu benämnt medicinalstyrelsen, följde K. Maj:t i den instruktion, som utfärdades den 2 nov. 1877, löneregleringskommitténs förslag, och besluten skulle fattas dels genom omröstning, dels av chefen (§ 26). Beträffande generaltullstyrelsen (instr. den 1 nov. 1878 § 3) och fångvårdsstyrelsen (instr. den 22 nov. 1877 § 9) följde K. Maj:t däremot icke kommittén utan ämbetsverken, och samtliga ärenden skulle liksom förut avgöras av chefen, utom i de fall ledamöterna erhöillo beslutanderätt.

I flertalet ämbetsverk skulle ju besluten fattas efter överläggning med minst två ledamöter, vari löneregleringskommittén som förut nämnts föreslagit ändring. I detta fall följde K. Maj:t den senare

⁵³ Generaltullstyrelsens yttrande, s. 4 ff. Bih. 1877 II: 2.

beträffande samtliga verk, vilka erhöilo nya instruktioner på 1870-talet, utom överintendentsämbetet. Här skulle liksom tidigare alla ärenden avgöras i närvaro av båda ledamöterna (instr. den 14 nov. 1879 § 7). Bland övriga verk kunna urskiljas två typer. I exempelvis generaltullstyrelsen och domänstyrelsen skulle chefen i vissa avgivna ärenden överlägga med föredraganden och minst en av övriga ledamöter, medan detta i bl. a. medicinalstyrelsen och järnvägsstyrelsen var nödvändigt, endast då ärendenas vikt så fordrade. Den av löneregleringskommittén eftersträfvade enhetligheten bröts alltså även här av K. Maj:t.

I flera instruktioner infördes, tydligen med hänsyn till det allt mera ökade arbetet i ämbetsverken, bestämmelser om *ledamöternas* rätt att utan föredragning fatta vissa beslut, något som löneregleringskommittén icke föreslagit eller ens diskuterat. Det tillämpades sedan 1869 i järnvägsstyrelsen, och nu blev detta fallet i medicinalstyrelsen, generaltullstyrelsen, telegrafstyrelsen och domänstyrelsen. Instruktionernas bestämmelser varierade åtskilligt. Mest vidsträckt var ledamöternas befogenheter i det sistnämnda verket, där de ägde att genom remiss eller särskild skrivelse infordra förklaringar, upplysningar eller yttranden samt till granskning, anteckning eller förvaring befordra inkommande handlingar, som ej voro av beskaffenhet att föranleda omedelbara åtgärder av ämbetsverket, samt avgöra en mängd mindre viktiga ärenden.⁵⁴

Det första kollegium, där likartade bestämmelser infördes var, som förut nämnts (s. 299), kommerskollegiet. Enligt instruktionen 1891 § 9 erhöilo ledamöterna rätt att avgöra åtskilliga uppräknade ärenden. Här gick man emellertid ett steg längre än i ovan nämnda ämbetsverk, i det att även förste aktuarien såsom avdelningschef erhöil delvis samma befogenheter. Den förut omnämnda propositionen 1891 motiverade bestämmelserna med att dessa ärenden voro av föga invecklad beskaffenhet och att det i fråga om dem företrädesvis var av vikt, att de så skyndsamt som möjligt kunde avgöras och expedieras.⁵⁵

De instruktioner, som åren 1897—1902 utfärdades för generalpost-, generallots- samt väg- och vattenbyggnadsstyrelserna, gävo ledamöterna rätt att även här avgöra vissa ärenden. I fråga om

⁵⁴ K. Maj:ts skrivelse 10 nov. 1882 ang. förvaltningen av kronans domäner. SFS nr. 59, s. 17.

⁵⁵ Redan i ett Kungl. brev 22 dec. 1886 hade ledamöterna erhållit rätt att utan föregående föredragning vidtaga vissa förberedande åtgärder, som erfordrades för ett ärendes beredning till föredragning. KP 1891 I: 6, s. 25.

överläggningarna före fattande av beslut varierade också dessa instruktioners bestämmelser. Utom de typer, som omnämnts från 1870-talet, kom nu ytterligare en i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (instr. den 8 dec. 1899 § 16), i det att samtliga ledamöter där skulle vara tillstädes vid behandlingen av vissa angivna ärenden.

V.

Intresset för förvaltningsorganisatoriska problem i riksdagen koncentrerades under sista hälften av 1890-talet på ämbets- och tjänstemännens dagliga arbetstid, som man ansåg böra utökas, och åtskilliga motioner härom väcktes i AK.⁵⁶ Frågan föll emellertid på FK:s motstånd, och först 1900 beslöt riksdagen att i skrivelse till K. Maj:t (nr 95) anhålla om utredning. Som följd härav infortrade K. Maj:t följande år vissa yttranden från ämbetsverken, och 1902 tillsattes en kommitté, i det följande kallad 1902 års löneregleringskommitté, vilken skulle komma att få en utomordentlig betydelse för ämbetsverkens utveckling. Under det att riksdagen endast önskat undersökning rörande tjänstgöringstiden, skulle kommittén enligt direktiven främst avgiva förslag till reglering av lönerna och i samband härmed undersöka, om genom förenkling indragningar kunde ske. Liksom föregående löneregleringskommitté framlade även denna förslag till ett mera tidsenligt arbetssätt. På grundval av kommitténs betänkande utfärdades under åren 1907—1910 nya instruktioner för ett stort antal ämbetsverk. Störst intresse erbjuder betänkandet 1903 rörande kammarkollegiet, då detta var det enda verk, där kollegialsystemet härskade orubbat och alla ärenden avgjordes genom omröstning.⁵⁷ Huvudfrågan var, framhöll kommittén, huruvida detta kunde anses behövt eller ej. I huvudsak samma synpunkter anfördes för och emot som vid tidigare tillfällen, då problemet diskuterats, men därjämte kom kollegialsystemet nu att granskas även utifrån det praktiska livets krav på statens ämbetsverk. Det var nu sista gången, som någon större uppmärksamhet ägnades detta, och när kammarkollegiet 1909 erhållit nya arbetsformer, var striden om kollegialsystemet praktiskt taget slut. Denna stora stridsfråga i svensk förvaltning hade nu, nära hundra år efter att den på allvar först kommit upp, vunnit en slutgiltig lösning. Inom det ena ämbets-

⁵⁶ Motioner i AK 1895 nr. 87; 1896 nr. 1; 1897 nr. 32; 1898 nr. 82; 1899 nr. 107; 1900 nr. 51.

⁵⁷ Bih. 1908 II: 2, 3.

verket efter det andra hade kollegialsystemet efter 1865 skjutits åt sidan och existerade nu vid sidan av det halvkollegiala och enrådiga. Alltjämt visade det emellertid livskraft, och utvecklingen har under de två senaste decennierna ingalunda gått i riktning mot dess ytterligare undanträngande, snarare tvärtom, som vi senare skola se.

Kammarkollegiets mål ha merendels varit av den art, att en mera mångsidig behandling ansetts nödvändig. Kommittén föreslog emellertid en överflyttning av en mängd sådana, och om detta skedde, skulle ärenden, som erfordrade en kollegial arbetsform, icke förekomma här i större utsträckning än inom andra ämbetsverk. I ett stort antal fall skulle enligt kommittéförslaget chefen bli ensambeslutande efter överläggning med föredraganden. Beträffande de viktigaste ärendena åter hade kommittén övervägt, huruvida även dessa skulle avgöras av chefen, dock efter överläggning med flera ledamöter, eller om den kollegiala arbetsformen här skulle bibehållas. Man stannade för det sistnämnda alternativet. För att undvika onödig tidsspillan ansågs det dock böra föreskrivas, att i såväl behandlingen som avgörandet skulle deltaga endast chefen, föredraganden och minst en av övriga ledamöter.

Kammarkollegiet avstyrkte för sin del varje frångående av den kollegiala arbetsformen med samma motivering, som tidigare framförts, och ansåg, att alla ärenden voro av sådan vikt och av så säregen beskaffenhet, att de krävde en allsidig och omsorgsfull prövning.⁵⁸ K. Maj:t följde emellertid i sin proposition (nr 101) till riksdagen 1908 löneregleringskommittén, ehuru antalet av de ärenden, som enligt denna skulle behandlas kollegialt, utökades. Medan tidigare förslag om frångående av kollegialsystemet framkallat långa debatter i riksdagen uppstod nu endast i AK diskussion. Denna gällde emellertid endast avvikelserna från löneregleringskommitténs betänkande, och ingen uttalade sig för status quo i fråga om arbetsformen. Riksdagen följde K. Maj:t och den 26 maj 1909 utfärdades instruktion. Enligt denna skulle emellertid endast mycket få ärenden avgöras av chefen. Av praktiska skäl kommo besluten även i dessa att fattas kollegialt, och reformen stannade på papperet.⁵⁹

Vid 1929 års riksdag framlades en KP (nr 212) med förslag till kammarkollegiets omorganisation. En betydande inskränkning av den kollegiala handläggningen skulle enligt detta äga rum, vilket i princip gillades av riksdagen (skr. nr 162). Denna framhöll dock,

⁵⁸ Bih. 1908 II: 2, 3, s. 20 ff.

⁵⁹ Kammarkollegiets historia, s. 236.

att vissa ärenden, däribland åtskilliga som K. Maj:t ansett böra avgöras av verkets chef, på grund av sin stora betydelse alltjämt borde avgöras kollegialt. Riksdagen visade sig här alltså med tanke på rättssäkerheten mindre än K. Maj:t böjd för förenklingar i formerna för fattande av beslut. Med vissa mindre undantag tillmötesgicks riksdagens önskemål i den instruktion, som den 27 juni 1929 utfärdades.

Även i arméförvaltningen (instr. den 11 okt. 1907) inskränktes kollegialsystemets användning. Beträffande marinförvaltningen ansåg verket självt icke någon ändring i arbetsformerna behöfelig.⁶⁰ De år 1907 tillsatta särskilda sakkunniga, vilka skulle avgiva förslag bl. a. till omorganisation av ämbetsverket, framhöllo emellertid, att brister vidlåde organisation och arbetssätt. Större enhet och kraft i ledningen var nödvändig, och därför borde chefens befogenheter ökas, och den kollegiala arbetsformen inskränkas.⁶¹ K. Maj:t och riksdagen gillade denna uppfattning⁶² och enligt den instruktion, som utfärdades den 20 nov. 1908, skulle ärendena avgöras dels av chefen och två ledamöter genom omröstning, dels av chefen i vissa fall efter överläggning med två ledamöter i andra åter med endast föredraganden, dels av vederbörande avdelningschef. Man hade alltså frångått den tidigare arbetsformen med plenum och avdelningar men i stället säkrat en grundlig behandling genom att för vissa ärenden, där chefen fattade beslut, föreskriva överläggning med två ledamöter, varjämte efter mönster av andra ämbetsverk avdelningscheferna erhöilo rätt att utan föredragning besluta i vissa ärenden.

För kommerskollegiets del föreslog det betänkande, som 1913 avgavs gemensamt av kommerskollegiikommittén och departementalkommittéerna, att den kollegiala arbetsformen skulle försvinna utom i ärenden rörande befattningshavarnas fel och försummelser i tjänsten.⁶³ Härvid åberopade man sig på tidigare framförda argument men därjämte framhölls även, att i samma mån som lämplighetshänsyn eller praktiskt ekonomiska synpunkter övervägande bestämde ett ämbetsverks åtgärder, måste arbetssättet förenklas så mycket som möjligt. Med så talrika och omfattande uppgifter, som

⁶⁰ KP 1908, nr. 170, s. 13 f.

⁶¹ Ib, s. 20.

⁶² KP 1908 nr. 170. Skr. nr. 5.

⁶³ Kommerskollegiikommitténs betänkanden II. Avgivet gemensamt med departementalkommittéerna 1913, s. 369 ff.

kommerskollegiet ägde, komme kollegialsystemet att verka i desorganiserande riktning.

Förenklingen i formerna för fattande av beslut ansågos böra kompletteras med inskränkning i de kollegiala överläggningar, som vissa ärenden blevo föremål för. Här borde icke deltaga andra ledamöter än de, vilkas verksamhetsområden berördes eller vilka chefen ansåg sig böra tillkalla.

Samma principer hade de båda kommittéerna gjort sig till tolk för i sitt betänkande angående civildepartementet 1911, och under följande år anslöto sig härtill uttalanden av åtskilliga kommittéer och departementschefer.⁶⁴ Förslagen inneburo ett konsekvent fullföljande av den tidigare utvecklingen, men i fråga om kommerskollegiet ledde de icke till införande av helt enrådlig arbetsform. De kollegiala överläggningarna däremot inskränktes i de flesta ämbetsverk. För de affärsdrivande verken kommo emellertid även, som senare skall visas, delvis motsatta synpunkter att göras gällande.

I betänkandena angående civildepartementet och kommerskollegiet påyrkade kommittéerna en omfattande decentralisering av beslutanderätten. Det framhölls, att verkets chef komme att så starkt tagas i anspråk för fyllande av ofrånkomliga och viktiga uppgifter uppåt och utåt, att hans personliga medverkan vid verkets inre arbete måste reserveras för ärenden av mera principiell eller ur andra synpunkter större betydelse. Till följd härav blev det nödvändigt att befria honom från att taga personlig befattning med ärenden av mindre betydelse, vilka i annat fall genom sitt stora antal skulle kräva mycken tid och till förfång för de viktigare allt för mycket lägga beslag på hans tid och krafter. Till underordnades självständiga avgörande måste alltså överlämnas åtskilliga omfattande grupper av ärenden. Främst avsåg man verkens ledamöter. Vid denna tidpunkt var det framställda önskemålet för deras del i de gamla kollegierna realiserat endast i kommerskollegiet, medan detta var fallet i samtliga övriga ämbetsverk med något undantag.

Även ledamöternas verksamhetsområden voro emellertid så omfattande och deras uppgifter så talrika och skiftande, att också inom byråerna måste företagas en decentralisation av beslutanderätten i vissa frågor. Ett liknande radikalt förslag i fråga om ämbetsverkens arbetsformer hade med ungefär samma motivering föreslagits i två

⁶⁴ Departementalkommitterades betänkande II:3. Avgivet gemensamt med kommerskollegiikommittén, s. 156. KP 1912 nr. 108 ang. socialstyrelsen, s. 143 ff. 1914 års tullkommissions betänkande II s. 99 f. Bih. 1921 II:2, 5.

kommittébetänkanden redan 1907.⁶⁵ Det rörde då emellertid endast affärsdrivande verk, där arbetets väldiga ökning krävde åtgärder för att kunna bemästras. Man måste inrätta förvaltningen efter moderna och praktiska metoder. Det ansågs som alltför stort slöseri med tid och kraft, att även de enklaste ärendena måste handläggas av byråcheferna. Dessa borde, föreslogs det, bland de ärenden, som ej erfordrade beslut av ämbetsverket, kunna utgallra dem, om vilka någon tvekan ej kunde råda, till slutlig behandling av vederbörande byråtjänsteman på vilken i de flesta fall arbetet med själva utredningen redan nu vilade. Genom en sådan anordning skulle vinnas, att varje tjänstemans tid icke upptogs av andra frågor än dem som verkligen krävde hans omsorg. Byråcheferna skulle alltså ej behöva tagas i anspråk av löpande småärenden, som under nuvarande förhållanden genom sin mängd drogo en del av deras tid från mera angelägna uppgifter. Därjämte skulle de biträdande tjänstemännen genom att erhålla självständigt ansvar få större intresse för sitt arbete. Förfaringssättet överensstämde också, framhölls det, med den viktiga principen, att ett arbete ej borde utföras av överkvalificerade befattningshavare.

Förslaget var ett sätt att komma till rätta med det ständigt växande arbetet i ämbetsverken och mötte knappast något motstånd. Den första instruktion, där bestämmelser om underordnade tjänstemäns beslutanderätt infördes, var generalpoststyrelsens av den 31 dec. 1909 (§ 32) och senare skedde detsamma för ett stort antal ämbetsverk.

Under det att ledamöterna först sent erhöilo rätt att utan föredragning fatta beslut i vissa ärenden hade chefen i åtskilliga verk långt tidigare erhållit samma befogenhet.⁶⁶

Vid framställningen av de förslag till inskränkning av de kollegiala och halvkollegiala arbetsformerna omnämndes, att även delvis motsatta principer kommo att framföras under 1900-talet. I anknytning till Löfvenskjölds förslag 1823 och löneregleringskommitténs förslag på 1870-talet, ehuru med annan motivering, infördes i järnvägsstyrelsens instruktion den 19 nov. 1914 § 56 bestämmelsen, att ärenden rörande befattningshavarnas fel och försummelser i tjänsten skulle handläggas och avgöras kollegialt. Stadgandet kom till stånd efter framställning från personalen och avsåg att bereda de nämnda

⁶⁵ Betänkande rör. telegrafstyrelsen 1907, s. 6. Betänkande ang. järnvägsstyrelsen, 1907, s. 30 f.

⁶⁶ Generaltullstyrelsen instr. 15 juli 1825 § 4, fångvårdsstyrelsen instr. 7 mars 1835 § 7. Se vidare s. 313.

för denna så viktiga frågorna en omsorgsfullare och mera betryggande behandling. Det betydde, att en helt ny och för järnvägsstyrelsen främmande arbetsform infördes, och den principiella skillnaden mellan denna myndighet och de kollegialt organiserade försvann. Järnvägsstyrelsen var ej längre ett helt enrådigt ämbetsverk.

Samtliga äldre kollegier hade redan vid sidan av kollegial arbetsform erhållit även halvkollegial och enrådig, och nu infördes i det ena halvkollegiala eller enrådiga ämbetsverket efter det andra i de nämnda ärendena, i vissa fall även i andra,⁶⁷ en kollegial arbetsform. De förslag, som 1859 års kommittébetänkande och löneregleringskommittén på 1870-talet framlagt innebärande, att olika arbetsformer skulle finnas inom samma ämbetsverk och att ärendenas natur skulle avgöra, vilken som skulle tillämpas, hade nu förverkligats.

Man kan emellertid också märka strävanden efter att ändra vissa enrådiga ämbetsverks organisation och helt eller delvis införa kollegial arbetsform. Detta gällde närmast de affärsdrivande verken, vilka man förebrådde, att de ej ägde erforderlig kontakt med det industriella och kommersiella livet. Om ett ämbetsverks uppgifter nära berörde det praktiska livet och än mera om det hade till uppgift att driva industriell rörelse, måste dess förvaltning främst inrättas på ett praktiskt sätt utan hänsyn till de former, som gällde för övriga verk, framhölls det. Detta betonande av det praktiska livets krav på ämbetsverkens organisation ha vi mött i annat sammanhang i början av 1900-talet. Då ledde detta till förslag om inskränkning av den kollegiala arbetsformen, men nu i fråga om de affärsdrivande verken till motsatsen.

I ett betänkande angående förändrad organisation av järnvägsstyrelsen 1907 får man en klar bild av motiven till dessa strävanden och de ändringar, man sökte genomföra.⁶⁸ För att råda bot på bristerna ansåg man, att s. k. fullmäktige borde ställas vid generaldirektörens sida inom styrelsen. De ärenden i vilka dessa skulle delta skulle handläggas i plenum och avgöras genom omröstning. Detta brott mot den dittills helt härskande enrådiga arbetsformen motiverades främst med den stora vikt, som fästes vid den föreslagna fullmäktigeinstitutionen. Om alla beslut fattades av generaldirektören, ansågs det icke sannolikt, att man skulle kunna förvärva

⁶⁷ Exempelvis i generaltullstyrelsen ärenden rörande överträdelse av gällande lag angående förbud mot införsel till riket av varor med oriktig ursprungsbeteckning.

⁶⁸ Bih. 1907, II: 2, 2, s. 43 ff.

verkliga kapaciteter såsom fullmäktige, vilket däremot borde kunna ske, om dessa erhöillo möjlighet att påverka styrelsens beslut. Man betonade emellertid, att förslaget var att betrakta som ett försök. Risken var obetydlig, då omröstning antogs ifrågakomma mycket sällan, ungefär lika ofta som reservation till protokollet dittills ägt rum, d. v. s. ungefär en gång årligen. Medan man tidigare som argument mot kollegialsystemet framhållit chefens ansvar och ansett detta kräva, att han erhöill ensambeslutanderätt, gjorde denna kommitté däremot gällande, att chefens ansvar väl kunde förenas med ledamöternas medbeslutanderätt. Denna mening hade tidigare ofta framförts av kollegialsystemets anhängare, men först nu återopades som bevis härför de förhållanden, som rådde i enskilda bolagsstyrelser. Vad som undantagslöst tillämpades i all ekonomisk bolagsförvaltning och där befunnits fördelaktigt borde också kunna bli till nytta för ett statens affärsföretag, framhölls det.

I åtskilliga ungefär samtida kommittébetänkanden hade understrukits de krav, det praktiska livet ställde på statens förvaltningsmyndigheter, men här hade för första gång den privata företagsamhetens organ uppställts som direkt mönster.⁶⁹ Det är också anmärkningsvärt, att arbetsgivareföreningarnas centralråd anslöt sig till det förslag, som framlades 1912 av de för utredande av frågan om inrättande av en socialstyrelse tillsatta kommittéade, trots att det här ej var fråga om ett affärsdrivande verk. I motsats till vad departementalkommitterade och kommerskollegiikommittén föregående år föreslagit, förordade kommitterade, att vissa ärenden i den nya styrelsen skulle avgöras kollegialt.⁷⁰

Liknande synpunkter, som kommit till uttryck i det ovan nämnda betänkandet 1907, framfördes av en representant för näringslivet i en reservation till ett kommittébetänkande 1919 angående domänstyrelsen och i en motion i AK 1921 (nr 252). Statens affärsverksamhet, framhölls det här, måste äga en ur affärsmässig och sociala synpunkter fullgod organisation med förmåga av smidig anpassning efter det praktiska livets krav. Såsom mönster uppställdes vattenfallsstyrelsen, och motionären ansåg erfarenheterna av denna goda

⁶⁹ Det förtjänar också nämnas, att frisinnade landsföreningens valprogram 1908 krävde närmare samverkan mellan näringslivets män och ämbetsverken.

⁷⁰ KP 1912 nr. 108, s. 143 ff. Samma uppfattning hävdades även av kommerskollegiet. Dettas chef företrädde emellertid den motsatta meningen och framhöll, att det innebar större trygghet, om ett ärende avgjordes av verkets chef efter att ha hört en eller flera sakkunniga, än om det avgjordes genom omröstning, där måhända endast en var verkligt sakkunnig. Den halvkollegiala arbetsformen ansåg han däremot vara av stort värde.

och förordade en liknande organisation för alla affärsdrivande verk. Motionärens hemställan om skrivelse till K. Maj:t med begäran om utredning bifölls av AK men avslogs av FK, trots starka sympatier även där för motionen. I motsats till övriga ämbetsverk erhöll vattenfallsstyrelsen vid sin tillkomst en kollegial organisation, liksom en vanlig bolagsstyrelse, med en chef och fyra utomstående från det praktiska livet hämtade ledamöter. Denna form hade gällt för Trollhätte kanal- och vattenverk ur vilket vattenfallsstyrelsen utvecklats. Denna framhöll vid flera tillfällen, att det var nödvändigt att följa med affärlivets och industriens utveckling, vilket den rådande organisationen underlättade.⁷¹ K. Maj:t föreslog 1920, att den kollegiala formen skulle avskaffas, vilket dock icke bifölls av riksdagen, främst därför att man ej utan starkt vägande skäl ville ändra en bestående organisation.⁷² Även andra förslag att ombilda vissa affärsdrivande verks styrelser efter mönster av privata affärsföretag ha framlagts. Märkligast är socialiseringsnämndens, vilket i anslutning till statsbanekonomikommisionen gick ut på att järnvägs- och domänstyrelserna borde ombildas till kollegiala styrelser, vilkas ledamöter skulle tagas från personer verksamma på det ekonomiska livets område. Man var emellertid angelägen att framhålla, att en sådan organisation icke behövde innebära, att chefens initiativkraft och auktoritet inskränktes. Erfarenheten från ekonomiska företag visade nämligen, att en duglig chef i regel åtnjöt erforderlig självständighet och att samverkan mellan honom och styrelsen i övrigt var naturlig och gagnelig för verksamheten.⁷³

Som synes inneburo dessa förslag om införande av kollegial arbetsform i tidigare enrådig verk visserligen en återgång till ett system, som redan var på avskrivning, men också samtidigt en förändring av detta. Förslagen framfördes icke för att verkens ämbetsmannaledamöter skulle erhålla större inflytande. De hade tvärt om sin spets riktad mot dessa, och avsikten var att utomstående representanter för det enskilda näringslivet såsom fullmäktige eller ledamöter i respektive styrelser skulle få vidgade möjligheter att påverka ärendenas avgörande. Nytt blod skulle tillföras verken och med detta initiativkraft och framåtanda.

De framförda synpunkterna betraktades vid tillkomsten av statens

⁷¹ KP 1919 nr. 395, s. 10 ff.

⁷² KP 1920 nr. 45. Riksdagens skr. nr. 189.

⁷³ Statens järnvägar som allmänt affärsverk, s. 332 ff. Sthm 1924. Domänverkets omfattning, uppgifter och organisation, s. 297 ff. SOU 1930: 8.

egnaheimsstyrelse 1929⁷⁴ och skogsstyrelsen 1940.⁷⁵ Ledamöterna äro här icke ämbetsmän utan personer verksamma i det praktiska livet, vilka vid behov inkallas till sammanträden. I de viktigaste ärendena fattas beslut i plenum genom omröstning och i övriga av chefen eller i skogsstyrelsen även av underordnade tjänstemän. Sistnämnda verk erhöill sin organisation i anknytning till den förutvarande sammanslutningen för de enskilda skogarna, men det saknades icke kritiska röster i fråga om organisationen, vilken ansågs göra arbetet tungrott.

Åtskilliga verk, bl. a. järnvägs-, telegraf-, domän- och fångvårdsstyrelserna, erhöillo de föreslagna fullmäktige, men dessa tilldelades, liksom medicinalstyrelsens vetenskapliga råd, ingen beslutanderätt i de ärenden i vilkas handläggning de skulle delta.⁷⁶ I likhet med ämbetsverkens ledamöter äga de emellertid rätt att reservera sig mot besluten. En helt annan ställning intaga postsparbanksfullmäktige, vilka skola kallas till generalpoststyrelsens sammanträden, då vissa ärenden skola handläggas. Besluten fattas genom omröstning, vari även fullmäktige delta (instr. den 30 maj 1930 § 23). Förhållandet är detsamma i medicinalstyrelsens rättspsykiatriska och rättsmedicinska nämnder, vilka sammansättas av personer såväl inom som utom styrelsen (instr. den 19 dec. 1930 § 25).

Fullmäktigesystemet har emellertid utsatts för stark kritik och icke ansetts motsvara de stora förväntningar, man ställt på detsamma. Riksdagen anhöll 1926 hos K. Maj:t om utredning rörande en eventuell avveckling eller inskränkning därav. Detta initiativ ledde till institutionens slopande i telegrafverket, under det att övriga verk kommo att bibehålla den.⁷⁷ Motiven till att förslagen om en kollegial arbetsform för de affärsdrivande verken icke vunno beaktande voro i huvudsak desamma, som vid tidigare tillfällen framförts mot denna arbetsform. Så framhölls exempelvis i ett betänkande angående domänverkets organisations- och avlöningsförhållanden 1921, att kollegialsystemet måste verka tyngande icke minst för ett affärsdrivande verk, där det var av vikt att snabbt kunna fatta beslut även i frågor av stor betydelse.⁷⁸ Ett avsevärt fördröjande av ärendena måste ske, därför att de utomstående ledamöterna

⁷⁴ Instr. 18 okt. 1929 §§ 5, 11.

⁷⁵ KP 1941 nr. 94, s. 17 ff. Instr. 3 jan. 1942 §§ 9—11.

⁷⁶ Ang. lekmannelementets inflytande på förvaltningen se Departementalkommitterades bet. I, 1913, s. 306 ff.

⁷⁷ Motion i AK 1926 nr. 53. Riksdagens skr. nr. 154. KP 1927 nr. 45. Riksdagens skr. nr. 66.

⁷⁸ I, 76. Bih. 1922 II, 2, 6.

endast i undantagsfall kunde tagas bland personer bosatta i huvudstaden och alltså när som helst kunde infinna sig till sammanträden där. För den föreslagna arbetsformen kunde, ansåg kommittén, tala, att i detta fall måhända större möjligheter yppades än med fullmäktige utan rätt att deltaga i avgörandet av ärendena att tillföra verkets ledning synpunkter och erfarenheter utifrån genom på olika områden högt kvalificerade personer med känsla och ansvar för verkets förvaltning. Kommittén framhöll emellertid, att fullmäktige torde kunna utöva ett stort inflytande, även om de ej ägde rösträtt.

I en proposition vid 1912 års riksdag (nr 108) angående inrättande av en socialstyrelse framhöll departementschefen, att det kollegiala systemet numera förlorat sitt berättigande och ej överensstämde med moderna förvaltningsprinciper. Därför borde det, där det alltjämt var föreskrivet och ej ägde sin grund i särskilda förhållanden, utbytas mot enrådighetssystemet. Denna uppfattning, som följdes i fråga om socialstyrelsens organisation, var emellertid, som vi ha sett, icke allenarådande vid den tidpunkt den framfördes, och den följdes icke alltid vid inrättande av nya ämbetsverk. Den kollegiala arbetsformen var icke och är ej heller nu avskriven. Mest anmärkningsvärt är, att åtskilliga under 1900-talet nyinrättade verk icke organiserats efter enrådighetsprincipen utan erhållit »blandade» arbetsformer. Så skulle i riksförsäkringsanstalten (instr. den 19-dec. 1902 §§ 10—14) och bankinspektionen (instr. den 16 nov. 1906 §§ 4—6) beslutet i ett stort antal ärenden avgöras i plenum genom omröstning och i övriga av chefen eller vederbörande ledamot. Pensionsstyrelsen (instr. den 11 dec. 1914 § 9) erhöll också »blandade» arbetsformer ehuru av något annat slag än de förut nämnda verkens. Ärenden angående befattningshavarnas fel och försummelse i tjänsten, nya lagar och författningar eller ändring av gällande sådana samt de angående vilka chefen så förordnade skulle avgöras genom omröstning av chefen, två ledamöter samt om möjligt chefens ställföreträdare. Därjämte skulle ett stort antal andra ärenden avgöras kollegialt men på ett sätt, som ej ägde sin motsvarighet i något annat ämbetsverk. Det skulle ske utan chefens medverkan av föredraganden jämte en annan ledamot eller vid olika meningar mellan dessa båda ytterligare en ledamot, men då genom omröstning.⁷⁹ Övriga ärenden avgjordes av chefen, ledamöterna eller byråttjänste-

⁷⁹ Liknande bestämmelse fanns i instr. för generalpoststyrelsen 5 dec. 1873 § 50 för handläggning av anmärkningsmål, då generalpostdirektören var förhindrad deltaga.

män. I flygförvaltningen (instr. den 10 juni 1938 § 23) fattas beslut genom omröstning endast i vissa ärenden i civilbyrån. Bank- och fondinspektionen (instr. den 16 nov. 1906) och sparbanksinspektionen (instr. den 13 sept. 1929 §§ 3, 5) erhöles också från sin tillkomst »blandade» arbetsformer och en mängd ärenden skulle avgöras kollegialt. Det kan emellertid påpekas att i försäkringsinspektionen (instr. den 12 aug. 1910), som ägde likartade uppgifter, inga beslut skulle fattas kollegialt. Tidigare har framhållits att vattenfallsstyrelsen, statens egnahemsstyrelse och skogsstyrelsen ha erhållit »blandade» arbetsformer.

Vissa verk, statens pensionsanstalt, statens provningsanstalt m. fl., lyda under styrelser och i dessa är den kollegiala arbetsformen regel. Vår statsförvaltning har ett stort antal nämnder, direktitioner, kommissioner, råd m. m., vilka, om man så vill, kunna räknas till de centrala ämbetsverken. Deras organisation varierar, men gemensamt för dem alla är den kollegiala arbetsformen. Denna användes också i vissa enrådiga verk, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen m. fl. vid chefens bortovaro.

Antalet deltagare i överläggningarna rörande ärenden i vilka beslut fattas genom omröstning skall i regel vara tre eller fyra, inklusive chef och föredragande. För vissa verk föreskrives att om möjligt samtliga ledamöter skola närvara vid behandlingen av viktigare ärenden. I vattenfallsstyrelsen skola så vitt möjligt även åtskilliga tjänstemän i styrelsen delta i handläggningen av vissa pleniären (§ 28), beroende på den säregna ställning ledamöterna intaga.⁸⁰ Chefen skall alltid delta utom i vissa fall i några verk. Förhållandena i pensionsstyrelsen äro redan omnämnda. I väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (instr. den 30 aug. 1943 § 49) avgöras vissa anmärkningsmål av tre av verkets tjänstemän, och i riksräkenskapsverket (instr. den 22 juni 1939 § 18) fattas beslut på samma sätt i anmärkningsmål, om samtliga de tre i avgörandet deltagande äro ense.

Den halvkollegiala arbetsformen förekommer i växlande omfattning i flertalet ämbetsverk. Som regel angivas i instruktionen genom uppräknig de ärenden, som skola handläggas på detta sätt, men i de flesta verk gäller detta även »viktigare» ärenden, ärenden rörande flera byråer eller då chefen så anser lämpligt. Bestämmelserna om huru många och vilka som utom chefen och föredraganden skola

⁸⁰ Angående de ärenden, som skola avgöras kollegialt, och sättet för omröstningen se Herlitz, Föreläsningar i förvaltningsrätt II, s. 73 ff.

deltaga variera. Alltid skall ytterligare en ledamot, och i flertalet verk i viktigare ärenden om möjligt samtliga ledamöter närvara. Då ställföreträdare för chefen finnes, skall han i allmänhet deltaga. Så är också fallet, då ett ärende rör annan byrå än föredragandens, med chefen för denna. I vissa individualmyndigheter såsom mynt- och justeringsstyrelsen skall chefen rådgöra med två tjänstemän, innan vissa ärenden avgöras. Ovan har redan nämnts, att i vissa verk fullmäktige skola deltaga. I andra verk åter fordras hörande av eller överläggning på förhand med särskilda befattningshavare, sakkunniga, råd e. d.⁸¹ I armé- och marinförvaltningarna avgöras vissa ärenden av cheferna för armén resp. marinen, vilka ej tillhöra verken. Föredraganden jämte samtliga eller vederhörande departementschefer skola närvara i det förstnämnda och två ledamöter jämte chefen för marinförvaltningen i det sistnämnda.⁸²

Det har förut omnämnts, att chefen i några verk tidigt erhöi rätt att fatta beslut i vissa ärenden utan föredragning (s. 306). Som regel gäller detta endast verkställighetsåtgärder, som ej tåla uppskov, och i marinförvaltningen, domänstyrelsen m. fl. dessutom endast under tjänsteresor. Vanligen skola besluten utfärdas skriftligen och senare anmälas i styrelsen. I vattenfalls-, järnvägs- och generalpoststyrelserna har chefen däremot befogenhet att på egen hand avgöra alla ärenden, som äro så brådskande, att föredraganden ej hinner tillkallas, och i mynt- och justeringsstyrelsen samt egnahemsstyrelsen gäller detta alla ärenden med undantag för dem, som skola avgöras kollegialt.

För åtskilliga ämbetsverk upptaga instruktionerna förbud mot att avgöra vissa ärenden under chefens frånvaro. I bl. a. vattenfallsstyrelsen (instr. den 15 juni 1939 § 35) och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (§ 40) få sålunda icke vidtagas sådana åtgärder, som rubba eller förändra förut vid styrelsens förvaltning följda grunder, och ej heller sådana ärenden avgöras i fråga om vilka chefen bestämt, att beslut i dem ej få fattas under hans frånvaro.

Det är emellertid i vissa verk icke endast chefen som beslutar efter föredragning. I flygförvaltningen utövar souschefen chefskapet i den omfattning chefen bestämmer och i bl. a. domänstyrelsen (§ 11) samt vattenfallsstyrelsen (§ 17) har generaldirektörens

⁸¹ Så deltagar icke medicinalstyrelsens vetenskapliga råd men väl arbetsmarknadskommissionens råd i resp. styrelsens överläggningar.

⁸² Om den militära förvaltningens omorganisation se Bet. rör. den centrala förvaltningsverksamheten inom försvarsväsendet. SOU 1942: 16. KP. 1943 nr. 180. Skr. nr. 319.

ställföreträdare, överdirektören, att efter särskilt uppdrag av chefen i hans ställe för viss tid avgöra viss grupp eller visst slag av ärenden eller alla till en eller flera byråer hörande ärenden. I andra verk åter, såsom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (§ 25), där chefen till ställföreträdare har en av byråcheferna, äger denne endast att efter chefens bestämmande i hans ställe avgöra ärenden tillhörande den egna byrån. Avdelningscheferna och chefen för civilbyrån i armé- och flygförvaltningarna avgöra också ärenden efter föredragning av byråchefer eller andra befattningshavare och samma befogenhet tillkommer i patent- och registreringsverket (instr. den 26 juni 1931 §§ 12—18) dettas ledamöter.

Som regel angivas i instruktionerna, vilka befattningshavare som äga att föredraga ärenden; ofta upptager arbetsordningen kompletterande bestämmelser. Då annan än ledamot av verkets styrelse är föredragande skall i bl. a. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (§ 29) även vederbörande ledamot närvara. Vanligt är att instruktionerna angiva en bestämd tjänsteman som föredragande i mål rörande befattningshavares fel och försummelse i tjänsten. I vissa verk, bl. a. domänstyrelsen (§ 21), har chefen enligt uttrycklig bestämmelse i instruktionen rätt att, då han så önskar, övertaga beredning och föredragning av viktigare ärenden.

Ledamöternas rätt att besluta utan föredragning är nu i flertalet verk tämligen omfattande. I kammarkollegiet infördes denna arbetsform först 1929. Där ledamöterna icke äga ämbetsmannaställning, såsom i vattenfallsstyrelsen, skogsstyrelsen m. fl., få de ej själva fatta beslut, något som däremot tillkommer vissa underordnade tjänstemän. Detta sistnämnda är nu fallet i de flesta ämbetsverk.⁸³ I kommerskollegiet (instr. den 27 juni 1929 § 18) betraktas dock vederbörande i detta fall som adjungerade ledamöter. Som regel anges i instruktionen i vilka ärenden beslut få fattas av ledamöter eller andra befattningshavare, men i exempelvis statskontoret (instr. den 15 dec. 1939 § 14) och kommerskollegiet äger verket självt förordna härom.⁸⁴

VI.

Det har tidigare framhållits, att enhetliga linjer för de centrala ämbetsverkens organisation väl vid åtskilliga tillfällen föreslogos,

⁸³ Undantag utgöra bl. a. kammarkollegiet, marinförvaltningen och flygförvaltningen.

⁸⁴ Ang. de ärenden vilka ledamöter och andra befattningshavare äga avgöra se Herlitz, Föreläsningar i förvaltningsrätt II, s. 78.

men icke följdes vid utfärdandet av instruktioner. Man märker från K. Maj:ts sida tvärt om en strävan att för varje verk söka få till stånd den organisation, som för tillfället ansågs passa detta. Utvecklingen har icke gått mot enhetliga bestämmelser i fråga om formerna för fattande av beslut lika litet som i fråga om organisationen i övrigt.

Förslagen om mera enhetlig organisation kommo från kommittéerna, men även åtskilliga sådana företrädde samma ståndpunkt som K. Maj:t. Mest prononcerat kom detta till uttryck i ett förut omnämnt betänkande angående telegrafstyrelsen 1907. Här framhölls det, att en väsentlig del av de missförhållanden, som onekligen rådde inom ämbetsverken både i avseende på arbetsformerna och löneförhållandena, berodde därpå, att en så vitt möjligt enhetlig organisation av alla statens ämbetsverk eftersträvats. Det senare påståendet är riktigt bl. a. i fråga om lönerna men i fråga om formerna för fattande av beslut endast så till vida, att man strävat efter att inskränka kollegialsystemets användning. Kommittén framhöll vidare, att för vinnande av ett gott resultat måste arbetsformen vara så noga som möjligt anpassad efter varje verks uppgifter och egna förhållanden och ej tagen efter en allmän schablon, som skulle passa alla.

I fråga om arbetsformerna har det stora tvistefröet varit kollegialsystemet, och från ämbetsverkens sida restes i de flesta fall motstånd mot inskränkningar i detta.⁸⁵ Om dess berättigande har man tvistat och tvistar alltjämt, ehuru intresset nu är betydligt mindre än under 1800-talet. Problemet hör ej längre till de mera aktuella, kanske mest därför att ett stort antal ämbetsverk nu tillämpa både kollegial, halvkollegial och enrådig arbetsform vid sidan av varandra.

Särskilda utskottets betänkande 1823, som utgjorde s. a. s. den teoretiska grundvalen för alla organisationsplaner i förvaltningen intill 1859, utgick ifrån att de *ämbetsverk*, som huvudsakligen handlade ärenden, vilka erfordrade en vidsträcktare prövning, borde äga kollegial arbetsform, under det att övriga borde vara enrådigt organiserade.⁸⁶ Det principiellt nya i 1859 års och 1870-talets kommittébetänkande var att de *ärenden*, som erfordrade vidsträcktare prövning, borde avgöras kollegialt men övriga halvkollegialt eller en-

⁸⁵ Om undantag därifrån se s. 296, 299.

⁸⁶ Vid 1850 års riksdag gav chefen för finansdepartementet Sandströmer i statsverksprop. uttryck för samma uppfattning. Han framhöll, att huruvida ämbetsverken skulle vara kollegialt organiserade eller äga chefer med ensam beslutanderätt berodde på beskaffenheten hos de olika verken.

rådigt. Den förstnämnda uppfattningen ledde till att vissa *ämbetsverk* ansågos böra erhålla kollegial och andra enrådig arbetsform, den senare till att vissa *ärenden*, vare sig de förekommo i det ena eller andra verket, skulle avgöras kollegialt, andra åter halvkollegialt eller enrådigt.

För att icke de kollegiala ämbetsverken skulle få alltför tungt arbetssätt föreslog särskilda utskottet 1823, att viktigare ärenden skulle handläggas i plenum av samtliga ledamöter och mindre viktiga i avdelningar av minst tre ledamöter. Alla beslut skulle fattas genom omröstning. Denna arbetsform fanns sedan 1811 i krigskollegiet och 1838 infördes den i kammarkollegiet. Kommerskollegiets ombildning kom icke att ske efter de 1823 uppdragna riktlinjerna utan efter 1859 års och 1874 års löneregeringskommittés. Dessa följdes också i fråga om övriga ämbetsverk, ehuru icke så konsekvent som löneregeringskommittén föreslagit. Vissa verk, främst de gamla kollegierna, erhöles »blandad» arbetsform, medan åter andra alltjämt kommo att äga »ren» halvkollegial eller enrådig arbetsform eller båda dessa. Först från 1914 infördes i det ena halvkollegiala eller enrådiga verket efter det andra för en grupp ärenden kollegial arbetsform.

Inskränkningen av kollegialsystemets användning tog sin början 1865, då arméförvaltningen erhöles ny instruktion, enligt vilken besluten i vissa ärenden i tre av de fyra avdelningarna skulle fattas av chefen. Den inslagna vägen följdes 1876 i statskontoret, 1877 i förvaltningen av sjöärendena, 1891 i kommerskollegiet och slutligen 1909 i kammarkollegiet. Då det sistnämnda erhöles »blandade» arbetsformer, hade kollegialsystemets sista skans fallit och striden om detta i stort sett upphört. Diskussionen blossade emellertid då och då upp på nytt, tack vare att nya synpunkter lades på de affärsdrivande verkens organisation. Härvid var det icke fråga om att inskränka kollegialsystemet utan tvärtom att införa detta i halvkollegiala och enrådiga verk. Av de affärsdrivande verken erhöles endast vattenfallsstyrelsen de önskade »blandade» arbetsformerna. Dessa kommo däremot till stånd i åtskilliga nyinrättade verk, såsom riksförsäkringsanstalten, skolöverstyrelsen, pensionsstyrelsen, egnaheemsstyrelsen och skogsstyrelsen. Här fattas besluten i ett större antal ärenden genom omröstning.⁸⁷ Tidigare har nämnts att beslut angående befattningshavarnas fel och försummelser i tjänsten i flertalet ämbetsverk fattas på detta sätt.

⁸⁷ Ang. de ärenden, där besluten fattas kollegialt se Herlitz, Föreläsningar i förvaltningsrätt II, s. 74 ff.

Efter 1800-talets mitt torde kollegialsystemet i vissa kollegier icke ha fullständigt tillämpats med hela sitt tillbehör av akternas uppläsning in pleno, ledamöternas överläggningar och beslut, protokollföreläsning och justering, gemensamma underskrifter och utförlig skriftväxling.⁸⁸ I varje fall hade ett förenklat arbetssätt utvecklats i något ämbetsverk i strid med instruktionens bestämmelser. Mindre viktiga ärenden behandlades sålunda i sundhetskollegiet på 1870-talet endast av chefen och föredraganden, visserligen i övriga ledamöters närvaro men utan att dessa behövde taga kännedom om dem.⁸⁹ I vissa verk, där antalet ledamöter var stort, och instruktionen föreskrev att minst två skulle deltaga i överläggningarna med chefen, brukade samtliga deltaga endast vid viktigare ärendens handläggning för att icke denna apparat skulle bli ohanterlig.⁹⁰

Motiveringen för inskränkningar i kollegialsystemet var genomgående, att detta var tungt och invecklat och medförde en alltför omständlig behandling av ärendena samt försenade deras avgörande. Systemets anhängare erkände delvis denna anmärknings riktighet men framhöllo, att den alltid framfördes helt allmänt utan att bevisas genom påpekande av bestämda fall hämtade från ämbetsverken.⁹¹ Det ansågs också, att missförhållandena icke så mycket berodde på arbetsformen utan på de enskilda ämbetsmännen. Även i ett kollegium kunde, om dessa skötte sina åligganden med nit och driftighet, ärendena handläggas med skyndsamt, enhet och kraft. Det framhölls också ibland av kollegialsystemets motståndare att genom inskränkningar häri kunde antalet ämbetsmän minskas.⁹²

Mot kollegialsystemet anfördes också, att alltför många personer deltog i överläggningarna före fattande av beslut. Den enrådig arbetsformen betydde en stor tidsvinst för verkens ledamöter, vilka då endast behövde sätta sig in i de ärenden, som de föredrogo inför chefen. Anhängarna av systemet sökte råda bot härpå genom förslag, att endast viktiga ärenden skulle handläggas av samtliga ledamöter och övriga av ett mindre antal, tre eller fyra. Det framhölls också, att alltför stor vikt icke fick fästas vid en bestämmelse, att samtliga ledamöter skulle närvara vid alla sessioner, därför att vid föredragningen av mindre viktiga ärenden fäste övriga ledamöter föga uppmärksamhet härvid utan sysselsatte sig under tiden med

⁸⁸ KP 1876 nr. 13.

⁸⁹ Betänkande ang. — — — sundhetskollegiet 1876. Bih. 1877 II: 2.

⁹⁰ KP 1908 nr. 170, s. 13 f.

⁹¹ Vid 1847—48 års riksdag anmärktes dock på bergskollegiets dröjsmål med att utsätta riksdagsmannaval för bergsbruksdistrikten till denna riksdag.

⁹² Bg. bil. 1856—57, s. 427. F. K. prot. 1876 II: 22.

vad som rörde deras egen föredragning. På obetydliga ärenden användes ej mera tid än nödvändigt, medan alla däremot deltog i viktiga ärendens behandling.⁹³

Kollegialsystemets anhängare brukade också framhålla, att de administrativa ärendena, i varje fall i vissa ämbetsverk, erfordrade stora insikter och ofta långa och mödosamma undersökningar för att kunna rätt bedömas. Det samarbete, som ägde rum i kollegiala verk, utbildade ämbetsmännen och gjorde dem väl skickade för deras viktiga uppgifter. Om den kollegiala arbetsformen avskaffades, måste var och en arbeta för sig, och utan den goda utbildning, som samarbetet utgjorde, skulle skickligheten bli mindre. Översikt och kontinuitet representerades icke endast av chefen utan även av ledamöterna, och en person kunde ej behärska alla ärenden, ansåg man. Häremot genmälde motståndarna, att detta icke var av mindre vikt i de enrådiga verken, men här hade man icke märkt de påtalade olägenheterna. Frågan om ämbetsverkens omorganisation sammankopplades ofta i diskussionen med frågan om deras förhållande till statsrådet. Det var t. o. m. 1860-talet en tämligen utbredd uppfattning, att de påtalade olägenheterna i kollegialsystemet till en del berodde på att kollegierna stodo alltför isolerade från regeringen, och man såg på många håll botemedlet i inordnande av verken under departementen som avdelningar av dessa.

Såväl anhängare som motståndare motiverade i regel sin ståndpunkt från rent praktiska utgångspunkter. Under 1800-talet framskymtade emellertid i de förstnämndas argumentering även politiska synpunkter. Hartmansdorff framhöll såväl 1823 som vid 1847—48 års riksdag, att regeringens envælde i fråga om den ekonomiska lagstiftningen fordrade att kollegialsystemet bibehölls. Om alla beslut skulle fattas av chefen, blev denne av K. Maj:t helt beroende ämbetsman den egentlige upphovsmannen till författningarna i näringsärenden.⁹⁴ Vid åtskilliga tillfällen framfördes också uppfattningen, att kollegialsystemets avskrivning betydde ett steg mot ministerstyrelse.

I regel erkändes att kollegialsystemet var mera betryggande för beslutens rättsenlighet och kvalitet. Det gav större säkerhet, för att frågorna skulle bedömas opartiskt och förhastade beslut förekommis. Förslagen om inskränkningar i eller slopande av den kollegiala arbetsformen sökte emellertid regelbundet giva en viss

⁹³ Se exempelvis yttrande av hr. Rydquist ang. statskontoret i F. K. prot. 1876 II: 22.

⁹⁴ Ad. 1847—48 III, s. 332 ff.

garanti för att mindre betryggande handläggning av ärendena icke skulle bli följd. Denna garanti bestod ibland i halvkollegial handläggning av viktigare ärenden och alltid, efter mönster av länsstyrelserna, av reservationsrätt för i överläggningarna deltagande ledamöter. Vid denna sistnämnda fäste man under 1800-talet stor vikt och ansåg den som motvikt mot chefens beslutanderätt. Hartmansdorff, som i sin reservation 1823 haft samma uppfattning, var däremot vid 1847—48 års riksdag mera kritiskt inställd och hänvisade till att reservation sällan förekom vid länsstyrelserna av den anledningen, att den ej ledde till resultat.⁹⁵ I kollegierna hände det däremot ofta, att ledamöterna voro av annan mening än chefen, därför att deras röst »var något värd». Kollegialsystemet befordrade, ansågo dess anhängare, självständiga ämbetsmän, som ville och vågade göra sin mening gällande.

Om den halvkollegiala arbetsformens lämplighet rådde visserligen icke enighet, men tvisterna härom voro tämligen obetydliga och kommo i skymundan för striden om kollegialsystemet. Den motiverades oftast med en önskan, att dels genom flera omdömesgilla personers förenade granskning så allsidigt som möjligt belysa ärendena, dels bereda ett verks ledamöter tillfälle att följa med och medverka även å andra områden än det egna. Den förstnämnda synpunktens värde beror väsentligen på huruvida vederbörande ämbetsman kan tillföra behandlingen av ämnet eller delar därav något tillskott i verklig sakkunskap. Detta kunde i allmänhet icke, särskilt efter den stora ökningen av ämbetsverkens arbete från slutet av 1800-talet, förutsättas hos annan ledamot än den som ägnade hela sitt arbete åt en viss gren, d. v. s. föredraganden. Vad åter angick intresset för verkets ledamöter att följa med å andra områden än det egna, framhölls det från motståndarna till den halvkollegiala arbetsformen, att detta ändamål genom lämpliga anordningar kunde vinnas, utan att deras tid togs i anspråk med att närvara vid ett stort antal föredragningar. Den halvkollegiala arbetsformen har emellertid lika litet som den kollegiala försvunnit.

Fattande av beslut vid chefens bortovaro samt chefens, ledamöternas eller underordnade tjänstemäns beslutanderätt utan föregående föredragning, gävo icke upphov till några diskussioner och ändringar härpå skedde under full enighet.

⁹⁵ Ad. III, s. 332 ff.

J. J. NORDSTRÖM OCH 1846 ÅRS REPRESENTATIONSKOMMITTÉ

Av Professor SVEN LINDMAN, Åbo

När jag våren 1942 i Kungl. Biblioteket tog del av Johan Jacob Nordströms efterlämnade papper — i och för ett planerat arbete om Nordström såsom statsrättslärare och politiker¹ — påträffade jag bland de handlingar, som gällde den svenska representationsfrågan, ett längre, odaterat uttalande, vars inordnande i sitt rätta sammanhang till en början erbjöd vissa svårigheter. Det var ett med Nordströms handstil skrivet koncept, försett med de ändringar och tillägg, som pläga karakterisera ett originalkoncept. Att det var fråga om ett sådant framgick även av att framställningen i allt väsentligt var karakteristisk för de tänkesätt, som Nordström vid olika senare tidpunkter skulle ge uttryck åt i representationsfrågan. Av sammanhanget framgick, att det var fråga om ett yttrande över den år 1846 tillsatta representationskommitténs betänkande (avgivet 1847). Då Nordström icke var medlem av denna kommitté — hans överflyttning från Finland till Sverige hade f. ö. skett först efter dess tillsättande — och han icke heller, att döma av kommitténs protokoll och handlingar, hade på något annat sätt medverkat i dess arbete, tedde sig dokumentet för mig som något av en mystifikation.

Ett närmare studium av representationskommitténs betänkande gav emellertid snart nog lösningen: det gällde att sammanställa Nordströms uttalande med *frih. Carl Åkerhielms reservation till kommittébetänkandet*.² En jämförelse gav till resultat, att reserva-

¹ Den stora betydelse Nordström såsom statslärare och universitetslärare hade för det konstitutionella medvetandets vidmakthållande och utveckling i Finland torde knappast vara i större utsträckning bekant i Sverige. En hänvisning må här göras till R. A. Wredes uppsatser "Johan Jacob Nordström såsom statsrättslärare" och "J. J. Nordström om Finlands lantdag" i Tidskr. utg. av Jur. fören. i Finl. 1930. En helhetsbild av Nordströms insats på det statsrättsliga och politiska området förutsätter emellertid ett ingående studium jämväl av hans intensiva politiska verksamhet efter överflyttningen till Sverige.

² Se "Betänkande, förslag och protokoll från — — — Kommité för behandling af frågan om National-representationens ombildning" (Sthlm 1847), s. 150 ff.

tionen till sin huvuddel väsentligen kan betecknas såsom *författad, icke av Åkerhielm, utan av Nordström.*

Dock är reservationen icke en ordagrann avskrift av Nordströms utkast. Där finnas icke blott talrika stilistiska ändringar och smärre omarbetningar — särskilt i vissa partier — utan även sakliga avvikelser. Klarast skulle detta framgå, om konceptet och reservationen här anfördes såsom parallelltexter. Då det emellertid är fråga om ett jämförelsevis vidlyftigt yttrande, motivera utrymmeshänsyn ett återgivande endast av Nordströms utkast, vartill sedan några kommentarer skola anknytas. För en detaljerad jämförelse hänvisas läsaren till representationskommitténs tryckta handlingar; där Åkerhielms reservation ingår.

Nordströms koncept följer här nedan. Beträffande detta bör observeras, att det ligger till grund endast för den Åkerhielmska reservationens allmänt-resonerande huvuddel. Några inledande uppgifter i denna reservation om Åkerhielms tidigare ställningstagande i representationsfrågan och några i slutet framförda konkreta ändringsförslag — närmast i anslutning till greve Henning Hamiltons reservation, i vars synpunkter Åkerhielm i mycket förklarade sig instämma — sakna nämligen varje motsvarighet i Nordströms utkast.

Det vore att glömma tillfällets beskaffenhet och vördnaden för den Höga Personlighet, inför hvilken Comiténs arbeten skola framläggas, om jag här vågade försöket att ingå uti vederläggning af de, som mig synes, mycket ensidiga deductioner, Comiténs pluralitet uti sitt underdåniga Betänkande gjort af de facta och förhållanden, som grundlagt Ståndsprincipen såsom en grundtyp för den europeiska och således äfven den svenska samhällsförfattningen. Hvad jag deremot anser mig icke böra underlåta att anmärka, är, att de skäl, Betänkandet mot dess lämplighet för vår tid och framtiden anför, till och med blott logiskt betraktade, icke bevisa något mot ståndsprincipens idé såsom grund för *valrätt*, utan endast att den samma under tidens lopp erhållit åtskilliga anomala utväxter, hvilkas borttagande derföre ock nu med rätta yrkas.

I korthet sammanfattade kunna Comiténs mot ståndsörfattningen anförda skäl upptagas i två punkter: *den ena*, att Stånden, som ända från början af sin uppkomst haft den utmärkande karakteren att *vilja särskilja*, och derföre arbetade på och lyckades uti att vinna för sig corporativa privilegier, "med åsidosättande af det allmännas väl, mer än en gång bidragit till folkfrihetens fall, och städse lagt hinder i vägen för samhällets jemna gång till förkofran": *den andra*, att de, i anseende till sin slutenhet, från rättvis representa-

tionsrätt afhållit de utom stånden stående, under tidernas lopp allt talrikare vördne medborgareklasserne, hvarföre genom stånden icke samhället, utan blott stånden kunde anses som representerade.

Hvad den första punkten angår, synes det mig ligga för öppen dag, att de ensidiga riktningar, stånden uti sina fördelars bevakande icke kunna frikännas ifrån att icke sällan hafva antagit, rätteligen hafva sin positiva grund uti de lagar, som gáfvo stånden magt, att för deras bifall till frågor rörande det allmänna bästa betinga sig såsom vilkor särskildta förmåner, och den *moraliska möjligheten* åter af ett sådant betingande, uti den emot nutidens jemnförelsevis inskränkta uppfattningen af statens begrepp och allmänna anspråk, uti med ett ord outhildad samfundsanda. Men lika ologiskt som ohistoriskt vore, att uti dessa omständigheter söka ett *bindande* bevis mot ståndsidéen i sig sjelf såsom formel rättsgrund för valrätt. Det är uti lagarne för den redan sammanträdde ständsrepresentationens verksamhet, förhandling, fördelning och omröstning, med ett ord uti Riksdagsordningen, som orsaken till nämnda onda bör sökas, och ingen delad mening finnes nu mera derom, att stora reformer uti densamma äro af behovet påkallade.

Widkommande åter den andra punkten, så hör det till dessa banala satsar, som, ehuru oriktiga till sin grund, likväl genom ett idkeligt upprepande, utan vidare pröfning, antagas såsom bevisade sanningar, att nemligen exklusiva privilegier och slutenhet utgöra väsendtliga kännetecken på stånden. Mig synes det deremot, att ehuru visserligen stånden redan från aflägsna tider förekomma såsom innehafvare af vissa uteslutande rättigheter, detta förhållande likväl för ingen del ingår såsom ett nödvändigt element i sjelfva ståndsbegreppet. Ty historiskt ovedersägligt är, att de omständigheter, som utgöra grunden till ståndsbildningen, voro likasom sjelfva stånden till, innan de exklusiva privilegierne och ståndens ursprungsprinciper i sin första början ej andra, än de, som ännu i dag bland samhällets medlemmar bilda *olika klasser*, nemligen förtjenst, tjenst, börd och yrke. I korthet sagt, stånden äro till sin principala idée ej annat, än olika klasser af medborgare, och de exklusiva privilegierne ett sednare politiskt, men icke begrepps nödvändigt, moment i deras historiska lif. Häraf följer således, att ståndsprincipen och privilegierne uti begreppet ej allenast, utan ock i verkligheten kunna skiljas, och att, då fråga är om bestämmande af en grundprincip för valrätt till nationalrepresentationen, klassvalsgrunden icke kan bevisas vara olämplig derföre, att exklusiva privilegier blifvit ståndsklasserne tillagda. Lika litet kan emot densamma något verkligt bevis hemtas från ståndens föregifna skarpa slutenhet. Ty äfven den hör icke väsendtligen till ståndsbegreppet. Icke heller har den alltid och allestädes i det verkliga lifvet egt rum. Det kongliga praerogativet, att utdela hedersbevisningar och upphöja till Adeligt stånd har i alla tider gjort, att Adelsns stånd icke varit slutet. Samma kongliga praerogativ och corporationernas egna statuter hafva lika

så ständigt i andra länder bemedlat inom yrkenas olika klasser eller stånd inträde äfven för andra, än idkare af samma yrken, och ståndsprincipen i sin primitiva betydelse är i sjelfva verket så elastisk till sin natur, att den väl kan omfatta alla naturliga klassbildningar bland samhällets medlemmar. En tid har visserligen funnits i vårt land, då ståndsförfattningen erhöll en aldeles ny karakter af sträng slutenhet. Det var under frihetstiden, då vilkoren för politiskt qualificerad medlem af borgare- och bondestånden, på ett aldeles principvidrigt sätt inskränktes; men de på 1823 års och följande Riksdagar fattade beslut hafva redan till betydlig del återställt ett rättvisare och naturligare förhållande härutinnan, och alla meningar instämma för närvarande deri, att representationsrätten bör ännu vidare utsträckas till andra samhällsklasser.

På dessa skäl kan jag alltså icke instämma uti Comiténs mot stånd eller klassprincipen riktade klander, då det rätteligen, så vitt som det är förtjent, har sin anledning uti andra med ståndsförfattningen ej i nödvändig förening stående omständigheter. Än mindre kan jag finna uti C:s anmärkningar något skäl, som på öfvertygande sätt kunde antagas bevisa, att alla de öfverklagade fe-len i ståndsförfattningen skola upphöra så snart, *"med åsidosättande af de föräldrade stånd- och corporationsåsigterna, nationalrepresentations sättet ombildas endast på medborgarlighets principen såsom hufvudgrund"*.

Det synes icke vara för mycket fordrat, att Comitén på ett klart och för alla lättfattligt sätt, förklarar hvad under uttrycket "medborgarlighets princip" skall förstås, då denna princip skall blifva hufvudgrunden för hela representationen. Är det "medborgare i allmänhet", såsom Comitén på ett annat ställe uttrycker sig? eller är det blott medborgare i vissa kategorier? såsom man hade anledning att sluta dels af de i allmänhet gjorda vilkoren af bildning och sakkänedom, dels särskildt af den nog partiska restriction, Comitén vill låta komma städernas borgerskap till godo, då hon förklarar det vara obilligt, "att rikets mindre städer genom antalet af sina representanter skola få utöfva ett alltför stort och öfvervägande inflytande på ståndets beslut mot rikets större och folkrikare städer, hos hvilkas ombud dock måste förutsättas vidsträcktare insigter både i hvad som rörer handelns och näringarnes stora intressen och i alla öfriga föremål för representationens öfverläggningar"?

I förra fallet skulle medborgarlighets princip vara aldeles desamma som den af 1841 års C. U. så varmt förordade personlighetens rätt. I det sednare skulle det innebära en särskiljning af medborgarena i klasser. En skarp motsägelser visar sig i alla fall uti dessa förklaringar, som ännu mer öfverraskar, då man finner Comitén så varmt tala för de större städernas öfvervigt, emedan deras ombud "måste förutsättas ega rörande handelns och näringarnes stora intressen vidsträcktare insigter, än de andras", under det

hon på samma gång förklarar, att icke intressena utan blott det allmänna bästa i representationen bör hafva öfvervigten, och för detta ändamål förkastar ståndsprincipen.

Öfver personlighetens rätt såsom hufvudgrund för representationen har alla constitutionela länders erfarenhet redan uttalat sin dom. Den är en omöjlighet att i sin fulla utsträckning förverkliga, och C. U. af år 1841 förslag med sina prononcerade demokratiska tendenser har äfven i sin mån på ett lysande sätt ådagalagt detta. Den skulle i borgerliga privatlivet leda till obegränsad sjelfrådighet och uti det politiska till anarchie, och har derföre i de länder, der den för kort tid blifvit försökt, snart nödgats lemna rum åt dictaturen. Personlighetens rätt kan endast på *det sedligas* område vara fullt berättigad och dess juridiska anspråk blir derföre blott *likhet inför lagen*. Men uti statens politiska representation, der samhällets högsta och heligaste frågor förhandlas, måste det högre vetandet, den djupare insigten, det genom sig sjelf garanterade oberoendet grundläggas ett företräde i rättigheter, emedan andens herravälde är af Gudi. Men då denna grundsats uti positiva lagar skall utföras, visar sig snart äfven den djupaste skarpsinnighet otillräcklig att mer än approximativt kunna bestämma de bästa grunderna för representationens sammansättning. Man måste på en gång öfverskåda de intellectuella och de materiella intressenas behof: man måste, för att kunna förvalta dem väl, först känna dem grundligt och väl sådana de för tiden äro: man måste, för att känna dem väl, samla derom all möjlig upplyst erfarenhet, och då den praktiska utöfningen i allmänhet måste anses medföra den vidsträcktaste erfarenheten, ledes man otvunget till den slutföljd, att inom de kretsar, deri den intellectuella och den materiella verksamheten utgrena sig, söka representationens män. Klassvalsprincipen såsom grund för *valrätten* uppstår häraf ss. en naturlig följd: men då val är en act af förtroende, böra dessa klasser hvarken blifva många eller konstlade; och då äfven här samhället bör tagas sådant det i verkligheten är: då ståndsbildningen, betraktad för sig och oberoende af exklusiva privilegier, innefattar sådana stora, af samhällenas utvecklingsprocess framkallade klasser, synes det mig, som borde de så mycket heldre bibehållas, ss. en hufvudgrund för valrätten, som de hafva det stora och människans förnuftiga väsende mera värddiga företrädet, att hvila på en qualitativ, och icke, såsom de upå en discretionärt bestämd valcensus byggda valkategorierne, upå en i penningar beräknad quantitativ grund. Säkert är, att så snart personlighetens rätt i sin fulla utsträckning blir en omöjlighet att verkliggöra, endast klassvalsprincipen återstår.

Den af Comiténs pluralitet såsom ett hufvudskäl mot ståndsförfattningen anförda anklagelsen, att stånden mera sett sina egna än det allmännas intressen till godo, och dess fruktan, att statens intressen äfven framdeles skulle genom klassvalsprincipens antagande komma att sättas tillbaka för klassernas, synes mig, så vidt den i

öfrigt må ega grund, för framtiden icke vara att befara, derest för representationens sammanträden, förhandlingar och beslut sådana ändamålsenliga lagar uppställas, som göra det för någon klass omöjligt att genomdrifva sina intressen på det allmännas bekostnad; och medger jag i detta afseende att enkammarssystemet vore det bästa, derest icke andra stora och öfvervägande politiska skäl, dem en annan reservant i Comitén särskildt anført vore så bindande att tvåkammarssystemets företråde icke af någon, för hvilken mognad i besluten är af vigt, kan bestridas; och anser jag mig i öfrigt ej böra underlåta att härvid anmärka, att möjligheten för ett eller annat af våra riksstånd att stundom se sina egna intressen mera till godo, än det allmänna bästa, icke låg uti ständerförfattningens princip, utan deremot uti fyrdelningen, uti den lag, som i vissa frågor fordrade fyra stånds enhälliga samtycke för lagbesluten, och i den, som en tid gaf åt det första ståndet en större legal vigt, än åt de andra. Orsaken med ett ord låg åter uti riksdagsordningen, icke uti ståndsprincipen såsom grund för *valrätten*.

Det första, som frapperar en, när man jämför det här återgivna yttrandet med den tryckta reservationen, är de talrika och till synes ofta meningslösa *små* omstiliseringar, som verkställts i reservationen. Möjligheten, att Nordström själv i en senare, omarbetad version skulle ha företagit dessa retuscheringar, ter sig alltigenom osannolik. I vissa fall är det tydligt, att ändringarna haft till syfte att ersätta Nordströms något ålderdomligt akademiska skrivsätt med mera lättflytande eller modernare vändningar. (Betecknande är den första meningen, där Nordströms seriösa tal om "tillfällets beskaffenhet och vördnaden för den Höga Personlighet" o. s. v. resolut strukits av Åkerhielm.³ I flertalet fall är det emellertid fråga om sådana omstiliseringar — resp. smärre tillägg eller utslutningar — som varken stilistiskt eller sakligt förändra framställningens karaktär, och som därför näppeligen kunna haft annat syfte än att — på ett något naivt sätt — tillfredsställa en begriplig önskan hos Åkerhielm att åtminstone i någon mån kunna betrakta sig som författare till den reservation, som skulle gå under hans namn!

Stundom är omarbetningen något längre gående, utan att dock det sakliga innehållet nämnvärt förändras eller tankegången förskjutes.

³ Denne skriver i stället: "Det skulle måhända inleda mig uti för stor vidlyftighet, om jag här skulle försöka ingå i vederläggning — —".

Emellertid finner man även sakliga differenser. Sålunda saknas i Åkerhielms reservation den icke alldeles ointressanta passus, där Nordström erkänner att ett på klassvalsprincipen fotat enkammar-system ur vissa synpunkter vore det bästa (om han än av andra skäl avgjort föredrar två kamrar). — Man observerar även, att Åkerhielm utelämnat det ställe, där Nordström karakteriserat konstitutionsutskottets förslag av 1841 såsom uppvisande "prononcerade demokratiska tendenser" och dock på samma gång ådagaläggande, "på ett lysande sätt", omöjligheten att i full utsträckning förverkliga principen om personlighetens rätt. Det må här nämnas, att Nordström, ehuru då ännu bosatt i Finland, hade visat ett märkbart intresse för 1841 års representationsförslag. När han detta år hade över Sverige begett sig ut på en rundresa genom flera europeiska länder, hade han stannat några dagar i Stockholm och därunder bl. a., vid besök på expeditiionsutskottet, fått del av handlingarna i representationsfrågan.⁴

Den mest betydande avvikelserna består i att reservationen i avsnittet om "medborgerlighetens" princip inskjuter en ganska lång framställning, innehållande allmänna resonemanger, som saknar motsvarighet i Nordströms koncept. Att det här faktiskt är fråga om ett tillägg av Åkerhielm och icke av Nordström själv förefaller tämligen klart. Vid en eftertänksam genomläsning av reservationen finner man lätt, att det tillägg, varom här är tal, icke blott står i ett löst samband med den i övrigt logiskt uppbyggda framställningen, utan direkt förrycker sammanhanget — något som Åkerhielm icke observerat.

En av kärnpunkterna i Nordströms tankegång, sådan denna framträder i det här återgivna yttrandet, ligger i att han icke ville erkänna någon principiell skillnad mellan stånd och klass. Ståndens "ursprungsprinciper" hade icke varit andra än de, som alljämt bland samhällets medlemmar bildade olika klasser, "nämligen förtjänst, tjänst, börd och yrke". Stånden voro därför "till sin principala idé ej annat än olika klasser av medborgare, och de exklusiva privilegierna ett senare politiskt, men icke begrepps-nödvändigt moment i deras historiska liv". Denna tankegång förbindes, vid bedömandet av representationsproblemet, med en annan. Den "personlighetens rätt", till vilken reformivrarna hänvisat, motiverade visserligen likhet inför lagen, men absolut icke likhet i

⁴ Enligt Nordströms "Anteckningar under resan 1841", förvarade i K. B. bland hans efterlämnade papper.

representationsrätt. "Uti statens politiska representation, där samhällets högsta och heligaste frågor förhandlas, måste det högre vetandet, den djupare insikten, det genom sig själv garanterade oberoendet grundlägga ett företräde i rättigheter — —". (Nordström tillfogar här en kanske närmast retorisk vändning, som icke återfinnes hos Åkerhielm: "emedan andens herravälde är av Gudi".) Då denna grundsats skall utföras i positiva lagar, visar sig emellertid "även den djupaste skarpsinnighet otillräcklig att mer än approximativt kunna bestämma de bästa grunderna för representationens sammansättning". För Nordström ter det sig dock som en naturlig följd av den anförda grundsatsen, att klassvalsprincipen, icke censusprincipen, skall ligga till grund för valrätten. Klasserna äga "det stora och människans förnuftiga väsende mera värdigå företrädet att vila på en kvalitativ och icke, såsom de uppå en diskretionärt bestämd valcensus byggda valkategorierna, uppå en i penningar beräknad kvantitativ grund". Klasserna böra härvid "varken bliva många eller konstlade", utan samhället bör tagas sådant det i verkligheten är. Då nu ståndsbildningen — i enlighet med den tankegång som nyss refererats — "betraktad för sig och oberoende av exklusiva privilegier, innefattar sådana stora, av samhällets utvecklingsprocess framkallade klasser", borde ståndsbildningen bibehållas såsom en huvudgrund för valrätten.

Det är emellertid att märka, att det var *valen*, men däremot icke representationens uppdelning på kamrar, som borde bygga på stånd- eller klassbildningen såsom främsta grund. Det hade nämligen varit "lagarna för den redan sammanträdde ståndrepresentationens verksamhet, förhandlingar, fördelning och omröstning", men icke ståndsprincipen såsom sådan, som möjliggjort det ensidiga tillgodoseende av specialintressen, vars förekomst Nordström icke ville förneka.

De konservativt präglade tankegångar Nordström här framlade utvecklades av honom betydligt mera i detalj, när han ett år senare var sekreterare i konstitutionsutskottet och av detta anmodades att "främställa den allmänna statsrättens åsikter rörande — — grunderna för vallagarne och representationens bildande". Det begärda yttrandet avgavs den 20 mars 1848.⁵ Den argumentering Nordström gjorde sig till tolk för — delvis under åberopande av utländska auktoriteter, främst *S i s m o n d i* — innehöll i likhet

⁵ Konstitutionsutsk. prot. 20. 3. 1848. Yttrandet finnes även i flera avskrifter bland Nordströms efterlämnade papper i K. B.

med yttrandet föregående är väsentligen sådana synpunkter, som vid denna tid rätt allmänt, låt vara i skiftande formuleringar, framlades på den konservativa sidan. I anknytning till den tankegång han tidigare fullföljt betonade han även här vikten av att skilja mellan den "numeriska" och den "upplysta" folkviljan. "Man här i överensstämmelse med samhällets förnuftiga natur uppställt såsom grundsats, att icke den numeriska folkviljan, utan däremot den upplysta, den förnuftiga folkviljan, grundad på verklig sakkännedom, är den enda rätta representationen av samhället." Vilka element skola då ingå i representationen för att där företråda den "förnuftiga folkviljan"? Svaret blir, som man kan vänta, en rekommendation av klassvalsprincipen. Klasserna ordnas efter samhällsintressena och samhällsfunktionerna. "Frågar man då, vilka de klasser äro, som i följd härav böra bildas, blir svaret: de skola ej göras, de bilda sig själva efter de stora verksamhetskretsar, som uppkomma av samhällsintressenas olika karaktärer." Tre sådana verksamhetskretsar finnas i alla stater: jordbruksnäringens, med vad därunder räknas, förädlings- och handelsnäringens samt intelligensens. Varje lands speciella förhållanden kunna emellertid motivera ytterligare andra klasser, som då böra motsvara "självständiga" samhällsfunktioner; därav beror t. ex. om kyrkan bör ha en särskild representation eller — tillsammans med ämbetsverk, undervisningsväsen och lärda samfund — hänföras till "intelligensens" verksamhetskrets. Allt detta har avseende på den aktiva valrättens organisation. Valbarheten bör vara oberoende av klassprincipen. Det är nämligen i fråga om valbarheten som "valfriheten har sin rätta tillämpning och det medborgerliga förtroendet sitt rätta fält": "Det är därigenom, som representationens karaktär av folkrepresentation egentligen uppkommer." I denna kombination av på klassvalsprincipen byggd valrätt med en därav oberoende valbarhet "ligger något på en gång genetiskt i utvecklingen och rationellt i principen. Den innesluter tillika all möjlig, förnuftig latitud för politisk representationsrätt, tillåter en utsträckning av denna rättighet till och med längre, än ett, av en alltid godtyckligt bestämd valcensus begränsat, s. k. allmänt valsystem — —".

I likhet med vad Nordström pointerat i det ovan återgivna yttrandet av 1847 gjorde han även nu gällande, att den söndring klasserna (stånden) inom representationen onekligen åstadkommit till orsak haft representationens uppdelning på fyra kamrar.⁶ Diskus-

⁶ Härvid avsåg Nordström särskilt vissa äldre tidsskeden. Såsom uttalanden

sionernas och beslutens koncentring på en eller två kamrar komme därför att avlägsna annan splittring än den, "som möjligen ligger uti opinionernas friktion och övertygelsernas styrka". Att just klassvalssystemet kunde tänkas starkt bidra till denna 'opinionernas friktion', var uppenbarligen en främmande tanke för Nordström.

Även i den skrift Nordström 17 år senare — under pseudonymen Thomas Frisk — utgav med anledning av det De Geerska reformförslaget återfinna vi de tankegångar, som i det föregående refererats.⁷ Ståndsorfattningen i Sverige och annorstädes hade, uttalade Nordström här, i det stora hela motsvarat "den grundåsikt, enligt vilken representationens princip är att i sig avspegla samhället sådant det är i stort", och den komme även i framtiden att göra detta, om den bleve "tidsenligt ansad och förbättrad". Denna tidsenliga förbättring borde bestå i att ståndsriksdagen utvecklades till en på "ett väl avvägt klassvalssystem" byggd representation. "Klasser bland samhällets medlemmar äro att anse såsom naturliga organisationer. De hava sin grund i arbetsfördelningens förnuftiga princip, utan att fordra slutenhet." — Det bör emellertid som en viktig omständighet framhållas, att Nordström nöjde sig med att tillämpa detta resonemang på den *ena* av de föreslagna två kamrarna. I fråga om den andra gick han med på att acceptera principen om samfälliga val. Nordströms resonemang härvidlag var knappast originellt; det tog sig uttryck i ett energiskt hävdande av jämvikts-teorien, närmast i den utformning av denna han senast funnit hos Guizot (som han f. ö. med förkärlek citerade). Det representativa systemets ändamål var att upphäva all absolut makt, varför det var av speciell vikt att representationens kamrar, som hade att bevara sitt inbördes oberoende, icke utginge från samma källa.⁸

I 1846 års representationskommitté hade även Åkerhielm — med Henning Hamilton som föredöme — intagit ståndpunkten, att den andra kammaren finge utses genom samfälliga val. I den teoretiskt hållna huvuddel av den Åkerhielmska reservationen, som Nordström författat, fanns dock icke något uttalande i denna riktning. Icke heller i Nordströms promemoria till konstitutionsutskottet av

i andra sammanhang visa, ansåg han nämligen, att det svenska fyraståndssystemet, sådant det utvecklats under 1800-talet (främst genom möjligheten till votering i förstärkt utskott) realiter närmade sig ett enkammarssystem.

⁷ Bref om det från år 1863 hvilande förslag till ombildning af svenska representationen af Thomas Frisk (Sthlm 1865).

⁸ "Thomas Frisk", s. 96 f.

1848 finner man något motsvarande medgivande. Det är överhuvud svårt att bestämt avgöra, vilken ståndpunkt Nordström intog i detta avseende under 1840-talets reformdiskussioner. Det bör erinras om att man i konservativa riksdagskretsar såväl 1844—45 som 1847—48 närmast intresserade sig för ett sådant system, enligt vilket *vardera* kammaren skulle bygga på stånds- eller klassval.⁹

Nordström hade två år innan "Thomas Frisk" utkom beretts tillfälle att göra en mycket betydelsefull insats i samband med representationssystemets ordnande i hans gamla hemland, Finland. Han hade nämligen, på sina landsmäns anmodan, år 1863 uppgjort ett förslag till lantdagsordning för Finland, som i väsentliga stycken lades till grund för den sedermera antagna LO av 1869. Visserligen voro hans händer i stor utsträckning bundna; det kunde sålunda icke i Finland vid denna tid bliva tal om ståndsrepresentationens utveckling till en på klassvalsprincipen i egentlig mening byggande representation, endast om en viss utvidgning av valrätten i de ofrälse stånden samt framför allt en precisering och modernisering av lantdagens verksamhetsformer. Vid bedömandet av Nordströms insats i detta sammanhang är det dock av en viss vikt att känna till de allmänna synpunkter på representationsproblemet, som han vid olika tillfällen hade anledning att framföra i den svenska reformdiskussionen.¹⁰

⁹ Jfr Fahlbeck, Ståndsriksdagens sista skede, ss. 358 f., 368, 371; Rexius, Det svenska tvåkammerssystemets tillkomst och karaktär, ss. 284, 286; Svedelius, Representationsreformens historia, ss. 372 f., 429 f., 440.

¹⁰ Framställningen i det föregående bör icke fattas så, att Nordströms uttalanden i representationsfrågan skulle varit begränsade till de inlägg, som här uppmärksammats. I såväl tidningsartiklar som yttranden vid riksdagarna tog han vid flera andra tillfällen ställning till denna fråga. I en översikt av den allmänna statsrättens läror, som finnes bland de Nordströmska papperen i K. B. — och som uppenbarligen legat till grund för de enskilda föreläsningar i statsrätt Nordström 1848 höll för den svenske tronföljaren — göras även rätt intressanta uttalanden om representationsproblemet. Det är förf:s avsikt att i annat sammanhang närmare uppmärksamma dessa anteckningar.

DEN ÄKTENSKAPLIGA FRUKTSAMHETENS FÖRÄNDRINGAR 1933—1939 SAMT FÖR- ÄNDRINGARNA I DET ÄKTENSKAP- LIGA BARNANTALET

Av Professor CARL-ERIK QUENSEL, Lund

Det svenska födelsetalet har sedan år 1933 stigit från 85,000 till 100,000 år 1941 och 114,000 år 1942. Ökningen har blivit föremål för många kommentarer och dess orsaker hava diskuterats utförligt. Det inses emellertid alltmera att uppgången icke kan anses vara uttryck för en stegrad äktenskaplig fruktsamhet.¹ Förhållandena äro ytterligt komplicerade och vid bedömningen av nativitetsutvecklingen måste hänsyn tagas till den förändring i befolkningens struktur, som samtidigt skett, såsom bl. a. det ökade antalet personer i medelåldern samt framförallt ökningen av de nyینگångna äktenskapens antal till följd av giftermålsfrekvensens uppgång efter 1933. En detaljerad analys av fruktsamhetens förändringar är möjlig till följd därav att den svenska statistiken redovisar barnaföderskorna inom äktenskapet efter såväl levnadsålder som tiden mellan vigsel och nedkomsten (äktenskapets varaktighet) och att befolkningsstatistiken i övrigt är så pass detaljerad att de gifta kvinnornas fördelning efter levnadsålder och äktenskapets varaktighet kan framräknas med tillräckligt stor noggrannhet. Under framlidne professor Wicksells ledning påbörjades på Statistiska Institutionen i Lund uträknandet av tabeller rörande den äktenskapliga fruktsamheten efter hustruns ålder och äktenskapets varaktighet.² För åren 1911—1934 hava fullständiga tabeller häröver publicerats i »Betänkande med vissa demografiska utredningar» (Stat. Off. Ut-

¹ C.-E. Quensel, »Äktenskapsfrekvensen och nativiteten under de sista åren.» Statsvetenskaplig Tidskrift 1937.

»Befolkningsutvecklingen och befolkningsfrågan.» Svensk Tidskrift 1942.

Jfr även Sveriges officiella statistik »Befolkningsrörelsen 1939» sid. 26.

² S. D. Wicksell, »The fertility of married women in Sweden according to age and duration of marriage.» Congres International de la Population. Paris 1937.

TABELL 1.

Fruksamheten i ‰ efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration år 1933 och 1939.

Durations- tid	1933								1939							
	15	20	25	30	35	40	45		15	20	25	30	35	40	45	
	20	25	30	35	40	45	50		20	25	30	35	40	45	50	
0—1	562	434	332	299	222	116	14		560	376	272	242	206	83	10	
1—2	225	216	203	193	147	62	2		226	215	203	183	137	55	9	
2—3	192	181	172	156	111	44	9		190	187	178	156	105	40	4	
3—4	170	161	150	136	91	32	4		177	173	160	133	83	26	2	
4—5	158	144	128	113	71	16	1		154	148	139	117	57	12	1	
5—6	133	128	112	93	46	2			144	129	114	91	45	5		
6—7	116	118	105	80	39	6			133	126	110	83	35	4		
7—8	115	106	92	64	27	3			123	110	96	70	26	2		
8—9	111	97	81	55	17	1			109	100	82	50	17	1		
9—10	98	89	68	38	7	0			99	90	74	42	8	0		
10—11	88	83	63	34	5				93	84	60	32	4			
11—12	97	78	60	30	4				80	73	54	26	3			
12—13	92	73	52	27	3				80	68	48	21	3			
13—14	78	65	42	15	2				74	65	38	12	2			
14—15	76	60	35	8	1				77	60	32	7	1			
15—16	68	58	28	5					64	46	23	2				
16—17	65	50	24	2					57	43	20	2				
17—18	58	42	18	2					58	39	17	3				
18—19	60	40	15	2					51	33	12	1				
19—20	66	35	8	1					48	27	7	1				

redningar 1938:24) och för senare år i Statistiska Centralbyråns officiella publikation »Befolkningsrörelsen».

De för senare år framlagda siffrorna visa tydligt att efter hänsynstagande till ålder och äktenskapets varaktighet inga större förändringar i en och samma riktning i den äktenskapliga fruktsamheten skett under åren 1933—1939. Ej heller torde man med utgångspunkt från de preliminära siffrorna över födda under åren 1940 och 1941 förvänta några förändringar i uppåtgående riktning, snarare i nedåtgående riktning. Däremot torde mot siffran 114.000 för år 1942 svara en ökning av den äktenskapliga fruktsamheten, men så länge fördelningen av barnaföderskorna efter äktenskapets varaktighet icke är angiven kan man icke beräkna fruktsamheten i olika varaktighetsklasser. I ovanstående tabell 1 givas data över den äktenskapliga fruktsamheten efter hustruns *vigselålder* och tiden mellan vigsel och nedkomst, för de båda åren 1933 och 1939. De

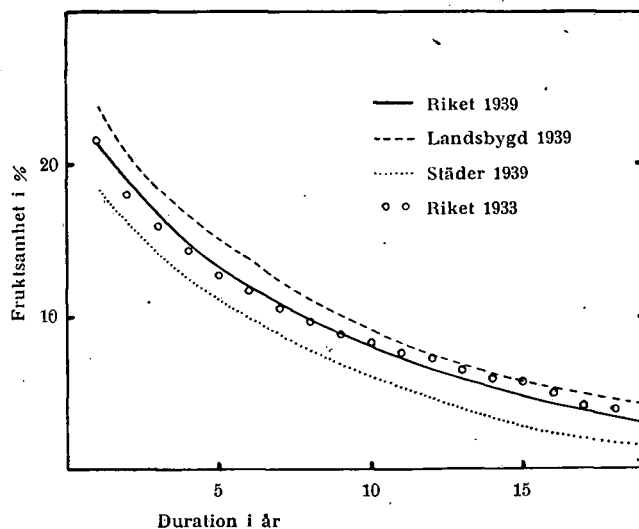

Diagram I. Fruksamheten efter äktenskapets duration i Sverige 1933 och 1939 samt i dess landsbygd och städer 1939. (Vigselålder 20—25 år.)

äro blott en enkel omräkning av tidigare tabeller över fruktsamheten efter hustruns *levnadsålder* och äktenskapets varaktighet. I diagram I gives även en grafisk representation av fruktsamhetens nedgång med äktenskapets varaktighet för vigselåldersgruppen 20—25 år.³

Förändringar hava visserligen inträffat. I det första äktenskapsåret har fruktsamheten nedgått med omkring 15 %, medan däremot i varaktighetsgrupperna 1—5 år och 5—10 år en ökning med 2 % resp. 6 % skett. I de högre varaktighetsgrupperna konstateras däremot en nedgång som blir större med stigande äktenskaplig varaktighetstid, 5 % i gruppen 10—15 år, 16 % i gruppen 15—20 år och ända till 25 % i äktenskap med mer än 20 års varaktighet.

Väl kan man påstå, att den äktenskapliga fruktsamheten mellan åren 1933 och 1939 sjunkit med 2,3 %⁴ men det kan med skäl påstås framförallt bero på nedgången i äktenskapets första år.

Nedkomsterna under äktenskapets sju första månader (de för-äktenskapliga konceptionerna) hava väl ökat i absolut antal från 11,600 år 1933 till 13,800 år 1939 men nedgått i relation till de

³ Siffrorna för år 1940 äro visserligen bekanta men under år 1940 ha yttre förhållanden inverkat deprimerande på fruktsamheten varför detta år ej lämpar sig för en analys av fruktsamhetsförändringarna efter 1933.

⁴ Hannes Hyrenius, »De sista årens nativitetssuppgång.» Ekonomisk Tidskrift 1942.

TABELL 2.

Förväntat medelbarnantal efter vigselålder och äktenskapets duration enligt fruktsamheten år 1933 och 1939.

Durationstid	V i g s e l å l d e r					
	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45
	1 9 3 3					
5	1,31	1,14	0,98	0,90	0,64	0,27
10	1,88	1,67	1,44	1,23	0,78	0,28
15	2,31	2,03	1,70	1,34	0,79	
20	2,63	2,26	1,79	1,35		
	1 9 3 9					
5	1,31	1,10	0,95	0,83	0,59	0,22
10	1,91	1,65	1,43	1,17	0,72	0,23
15	2,32	2,00	1,66	1,26	0,73	
20	2,60	2,19	1,74	1,27		

ingångna äktenskapens antal (43,400 år 1933, 61,000 år 1939) och den omständigheten förklarar den beräknade totala nedgången med 2,3 % fullständigt. Och en minskning av de föräktenskapliga konceptionernas proportion till antalet ingångna äktenskap kan näppe- ligen kallas en nedgång i den äktenskapliga fruktsamheten.

Antages fruktsamheten i framtiden gestalta sig i enlighet med de här givna tabellerna för åren 1933 och 1939 skulle medelbarnantalen i de bestående äktenskapen vid skilda varaktighetstider erhållas som successiva summor av fruktsamhetstalen i varje vigselåldersgrupp. Siffror över de så beräknade förväntade medelbarnantalen givas i tabell 2. För de två betydelsefullaste vigselåldersgrupperna, 20—25 år och 25—30 år, blir efter 20 års varaktighet medelbarnantalet enligt 1933 års fruktsamhet 2,26 och 1,79 och enligt 1939 års frukt- samhet 2,19 och 1,74. Nedgången är sålunda omkring 3 % men faller, som framgår av tabell 1, nästan uteslutande på det första äkten- skapsåret.

Den nästan absoluta konstans, som utmärker den äktenskapliga fruktsamheten som funktion av äktenskapets varaktighet, bortfaller emellertid om man studerar utvecklingen inom skilda områden och framförallt vid en jämförelse mellan fruktsamheten i städer och landskommuner.

I en tidigare artikel har jag givit några siffror över fruktsamheten

TABELL 3.

Fruksamheten i ‰ efter vigselålder och äktenskapets duration i landskommuner och städer 1939.

Durationstid	Landskommuner					Städer				
	Vigselålder					Vigselålder				
	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40
0—1	562	416	328	289	259	566	325	214	192	158
1—2	246	240	235	219	177	195	183	169	144	91
2—3	188	197	196	184	131	166	172	159	127	76
3—4	199	194	184	161	108	134	142	143	102	54
4—5	170	167	167	153	75	119	124	110	79	38
5—6	163	161	154	116		103	113	97	66	
6—7	147	142	129	102		106	101	86	59	
7—8	139	122	110	86		93	93	79	50	
8—9	115	111	94	63		97	84	67	34	
9—10	114	104	84	54		68	67	59	27	
10—11	107	95	71			58	58	46		
11—12	87	80	66			61	60	38		
12—13	87	79	60			56	50	32		
13—14	87	75	49			59	47	22		
14—15	85	72	42			59	40	19		
15—16	72	57				46	26			
16—17	66	55				43	26			
17—18	71	50				24	18			
18—19	113	53				29	19			
19—20	55	32				29	17			

i Sveriges städer efter äktenskapets varaktighet under åren 1931—1935 och 1936—1938.⁵

Därav framgick att fruktsamheten i städerna hade stigit mellan de båda perioderna i de tolv första äktenskapsåren och i de högre grupperna varit praktiskt taget oförändrad. I gengäld måste fruktsamheten i landskommunerna hava sjunkit icke obetydligt och tidigare olikhet mellan städer och landskommuner⁶ avtagit.

Efter det att födelsetalet länge varit lägre i städerna än i landskommunerna har på sistone en viss utjämning förmärkts och under

⁵ Carl-Erik Quensel, »Några kritiska anmärkningar till begreppet reproduktionstal.» Ekonomisk Tidskrift 1941.

⁶ Jag använder beteckningen landskommuner i stället för den sedvanliga benämningen landsbygd för att beteckna den administrativt avgränsade landsbygden (riket med undantag av städerna). Benämningen landsbygd bör rätteligen användas för enbart den *egentliga landsbygden*, d. v. s. den administrativa landsbygden med frånräknande av alla köpingar, municipalsamhällen och andra icke administrativt avgränsade tätorter.

år 1941 var födelsetalet per tusen av folkmängden för första gången på över trettio år högre i städerna. Under år 1942 synes så också vara fallet av de tre första kvartalens siffror att döma. Även om det sammanhänger med befolkningens olika struktur i städer och landskommuner kan man näppeligen komma ifrån att utvecklingen av tillgängliga data visar här på en mindre ökning av den äktenskapliga fruktsamheten i städerna sedan åren omedelbart efter år 1930.

Den officiella statistiken redovisar för såväl städer som landskommuner barnaföderskorna med barn inom äktenskapet efter ålder och tiden mellan vigsel och nedkomst, medan den däremot korresponderande fördelningen av de gifta kvinnorna saknas. Med tillhjälp av förefintliga uppgifter om de vigda efter ålder varje kalenderår samt med hänsynstagande till folkmängden i de områden, som vid skilda tider överförts till städer från närliggande landskommuner (inkorporeringar) samt till nyblivna städer, har det varit möjligt att på liknande sätt som för hela riket beräkna antalet gifta kvinnor efter ålder och äktenskapets varaktighet vid skilda tidpunkter för städer och landskommuner särskilt. Omflyttningen från landskommuner till städer är för gifta kvinnor näppeligen av någon större omfattning och försåvitt de fördela sig jämt efter äktenskapets varaktighet ha vid beräkningarna skäligen hänsyn indirekt tagits därtill. Beräkningsmetoden kan i korthet angivas medelst följande exempel.

Om g_{33} betecknar antalet giftermål, ingångna i städerna under år 1933, där hustrun tillhör en bestämd födelseårsklass, samt i_{33} betecknar det relativa antalet personer, som genom områdesregleringar den 1 januari 1933 överföres från landskommuner till städer (i relation till städernas folkmängd den $^{31}/_{12}$ 1932), blir antalet den $^{31}/_{12}$ 1939 bestående äktenskap, ingångna under år 1933, g'_{33} givet genom relationen

$$g'_{33} = g_{33} (1 + i_{34}) (1 + i_{35}) \dots (1 + i_{39}) (1 - f(t))$$

där $f(t)$ betecknar frekvensen genom dödsfall eller skilsmässa upphörda äktenskap. (Häri kan inkluderas den andel, som genom omflyttning försvunnit från städerna.) Frekvensen kan i stort sett anses vara en linjär funktion av tiden.

$$f(t) = k \cdot t$$

Koefficienten k bestämmes medelst relationen

$$G = \sum g'_n = g_{39} (1 - {}^1_2 k) + g_{38} (1 + i_{39}) (1 - {}^3_2 k) \dots$$

där G betecknar antalet gifta kvinnor den $31/12$ 1939 i den betraktade födelseårsklassen.

För landskommunerna verkställdes beräkningarna på så sätt att differensen bildades mellan de beräknade talen för hela riket och städerna.

Härigenom har den äktenskapliga fruktsamheten i såväl städer som landskommuner blivit beräknad efter hustruns levnadsålder (eller vigselålder) och äktenskapets duration.

Då resultaten av beräkningarna med undantag för några få siffror i den förut omnämnda artikeln i »*Ekonomisk Tidskrift*» aldrig förr publicerats givas de här i särskild tabellbilaga för de skilda perioderna 1911—1915, 1916—1920, 1926—1930, 1931—1935 och 1936—1938.⁷ Fruktsamheten för år 1939, det senaste år för vilket uträkningarna hittills utförts, givas i tabell 3. Med hänsyn till de små talen för barnaföderskorna i levnadsåldern 45—50 år hava inga fruktsamhetstal för landskommuner och städer särskilt uträknats i denna åldersklass och tabellerna efter hustruns vigselålder bli därvid något mindre omfattande än för hela riket. För vigselåldersgruppen 20—25 år återgives även fruktsamheten i diagram I. Det framgår härav att under alla dessa perioder förefinnes en kraftig skillnad i fruktsamhet i varje grupp till städernas nackdel. Som ett enkelt mått på fruktsamhetens storlek kan man begagna de successivt summerade talen efter varaktighet för alla åren under 20 år, vilka summor angiva de förväntade medelbarnantalen efter olika år, om fruktsamheten för all framtid gestaltat sig i enlighet med tabellerna. Man erhåller de i tabell 4 återgivna talen. Skillnaden mellan landskommuner och städer framträder därvid tydligt. För landskommunernas vidkommande märkes en tydlig nedgång, som dock synes hava upphört efter 1935. I vigselåldersgruppen 15—20 år äro de för samtliga durationsår summerade talen sålunda. Från värdet 5,21 under åren 1911—1915 sjunker det till 2,87 under år 1939. Fruktsamheten för kvinnor, som gift sig i åldern 15—20 år, var därför under 1939 i genomsnitt 55 % av fruktsamheten under åren 1911—1915. Uttryckta i procent av värdet under år 1911—1915 bliva värdena för åren 1916—1920, 1926—1930, 1931—1935 och 1936—1938, resp. 93, 67, 57 och 53 %. En viss återhämtning under

⁷ Inga beräkningar hava verkställts för varje enskilt kalenderår med undantag för år 1939.

TABELL 4.

Förväntat medelbarnantal efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration enligt fruktsamheten i landskommunerna och städerna under skilda perioder.

Vigsel- ålder Dura- tion	Landskommuner						Städer						
	1911	1916	1926	1931	1936	1939	1911	1916	1926	1931	1936	1939	
	1915	1920	1930	1935	1938		1915	1920	1930	1935	1938		
15—20													
5	2,00	1,99	1,56	1,39	1,35	1,36	1,83	1,58	1,27	1,18	1,20	1,18	
10	3,27	3,12	2,32	2,06	1,99	2,04	2,76	2,41	1,76	1,62	1,65	1,65	
15	4,35	4,07	2,94	2,58	2,45	2,49	3,54	3,04	2,08	1,89	1,95	1,94	
20	5,21	4,86	3,48	2,98	2,78	2,87	4,21	3,58	2,34	2,06	2,12	2,11	
20—25													
5	1,92	1,84	1,46	1,28	1,21	1,21	1,61	1,43	1,04	0,96	0,97	0,95	
10	3,12	2,97	2,22	1,92	1,82	1,85	2,44	2,16	1,48	1,36	1,41	1,40	
15	4,13	3,82	2,80	2,36	2,21	2,26	3,08	2,66	1,76	1,58	1,63	1,66	
20	4,80	4,43	3,18	2,66	2,45	2,50	3,52	3,00	1,93	1,69	1,74	1,76	
25—30													
5	1,82	1,72	1,34	1,16	1,11	1,11	1,40	1,24	0,87	0,78	0,79	0,80	
10	2,93	2,76	2,05	1,73	1,66	1,68	2,10	1,86	1,25	1,11	1,17	1,18	
15	3,72	3,41	2,48	2,06	1,95	1,97	2,51	2,21	1,42	1,26	1,31	1,34	
30—35													
5	1,68	1,60	1,22	1,05	1,02	1,01	1,19	1,05	0,74	0,64	0,65	0,64	
10	2,55	2,41	1,78	1,49	1,44	1,43	1,66	1,50	0,99	0,85	0,88	0,88	
35—40													
5	1,29	1,21	0,89	0,80	0,76	0,75	0,79	0,72	0,49	0,42	0,40	0,42	

år 1939 jämfört med de närmast föregående åren kan därför konstateras men fruktsamheten under år 1939 var för landsbygdens vidkommande det oaktat så låg att efter tjugo års duration i denna vigselåldersgrupp medelbarnantalet icke kan förväntas uppgå till omkring 3 barn.

Nedgången i vigselåldersgruppen 15—20 år har framförallt drabbat de högre durationsgrupperna. Det beräknade medelbarnantalet skulle efter tio års duration uppgå till 3,27 enligt fruktsamheten åren 1911—1915 och 2,04 enligt förhållandena 1939, d. v. s. en nedgång till 62 %.

För de högre vigselåldersgrupperna är nedgången från 1911—1915 till 1939 av ungefär samma typ.

Fruksamheten under året 1939 är endast omkring 50—60 % av värdet under perioden 1911—1915 och i förhållande till åren 1936—1938 uppvisar fruktsamheten år 1939 en obetydlig uppgång i de flesta vigselåldersgrupper.

För städernas vidkommande är nedgången procentuellt av något större mått. För vigselåldersgruppen 15—20 år är fruktsamheten i relation till fruktsamheten under åren 1911—1915 under de skilda perioderna 1916—1920, 1926—1930, 1931—1935, 1936—1938 och 1939 resp. 85, 56, 49, 50 och 50 %. Nedgången har i början varit kraftigare än för landsbygden samt börjat bli konstant något tidigare. Fruksamheten under såväl 1939 som 1936—1938 ligger över fruktsamheten under åren 1931—1935 medan så icke var fallet för landskommunerna.

I de högre vigselåldersklasserna är utvecklingen densamma. Nedgången är ungefär av samma storleksordning och fruktsamheten når sitt minimum under de fem åren 1931—1935 och har sedan dess för städernas vidkommande stigit med några procent.

Relationen mellan fruktsamheten i städerna och i landskommuner är av visst intresse. Uttryckas här givna summor för städerna i relation till motsvarande fruktsamhetssummor för landskommunerna, erhållas de i nedanstående tablå givna kvoterna.

Vigselålder	1911—1915	1916—1920	1926—1930	1931—1935	1936—1938	1939
15—20	81	74	67	69	76	74
20—25	73	67	61	64	71	70
25—30	67	65	57	61	67	68
30—35	65	62	56	57	61	62

Som sammanfattning kan man sålunda konstatera att tidigare ökades skillnaden i fruktsamhet mellan städer och landskommun relativt, men av de här framlagda siffrorna att döma avtager numera skillnaden emedan fruktsamheten i städerna stigit något medan den på landsbygden fortsätter att sjunka eller eventuellt börjat bli konstant.

Men ett sådant betraktelsesätt som det ovanstående över fruktsamhetens förändringar 1933—1939 är dock schematiskt och otillräckligt. Data över den äktenskapliga fruktsamheten efter enbart ålder och duration giver icke ett tillräckligt utförligt besked om fruktsamhetens förändringar eller konstans. Den äktenskapliga fruktsamheten måste differentieras efter det förut befintliga barnantalet i äktenskapet. Om barnantalet är högt måste detta anses

TABELL 5.

Medelbarnantalet i bestående äktenskap efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration år 1933 och 1939.

Durationstid	1933							1939						
	15	20	25	30	35	40	45	15	20	25	30	35	40	45
	20	25	30	35	40	45	50	20	25	30	35	40	45	50
1	0,58	0,45	0,34	0,31	0,23	0,12	0,02	0,56	0,39	0,28	0,25	0,21	0,09	0,01
2	0,81	0,68	0,55	0,50	0,38	0,18	0,02	0,79	0,62	0,49	0,44	0,34	0,15	0,02
3	1,01	0,88	0,75	0,66	0,50	0,23	0,02	0,97	0,84	0,67	0,59	0,45	0,20	0,02
4	1,22	1,06	0,92	0,83	0,61	0,25	0,02	1,15	1,01	0,83	0,73	0,55	0,23	0,02
5	1,42	1,24	1,09	0,96	0,69	0,27	0,02	1,32	1,14	0,97	0,86	0,62	0,24	0,02
6	1,60	1,42	1,24	1,06	0,75	0,29		1,46	1,27	1,11	0,98	0,67	0,26	
7	1,74	1,58	1,38	1,17	0,83	0,31		1,60	1,41	1,25	1,10	0,71	0,28	
8	1,93	1,73	1,51	1,29	0,87	0,34		1,71	1,53	1,34	1,15	0,74	0,28	
9	2,11	1,89	1,64	1,41	0,93	0,36		1,81	1,64	1,43	1,20	0,78	0,28	
10	2,25	2,03	1,76	1,49	1,00	0,36		1,94	1,74	1,52	1,28	0,82	0,28	
11	2,40	2,17	1,90	1,58	1,03			2,09	1,85	1,60	1,33	0,83		
12	2,61	2,36	2,07	1,70	1,09			2,21	1,97	1,71	1,35	0,84		
13	2,87	2,53	2,24	1,82	1,16			2,31	2,09	1,79	1,41	0,89		
14	2,97	2,71	2,35	1,89	1,21			2,47	2,20	1,87	1,47	0,91		
15	3,08	2,82	2,43	1,96	1,21			2,62	2,31	1,94	1,54	0,95		
16	3,24	2,96	2,54	2,05				2,73	2,41	2,01	1,59			
17	3,38	3,10	2,64	2,11				2,84	2,52	2,12	1,66			
18	3,54	3,23	2,75	2,19				3,03	2,69	2,26	1,76			
19	3,78	3,40	2,88	2,26				3,25	2,83	2,40	1,86			
20	3,98	3,56	3,01	2,33				3,34	2,97	2,47	1,91			

predestinera till en lägre fruktsamhet jämfört med ett mindre barnantal. Utan hänsynstagande till beroendet av det förut befintliga barnantalet kan studiet av fruktsamhetens förändringar leda till felaktiga eller missvisande resultat. Tidigare har jag framhållit det faktum, att i övergångsperioder från hög till låg fruktsamhet (eller vice versa) den aktuella efter barnantal odifferentierade fruktsamheten icke svarar mot den, som skulle förefinnas, när förhållandena hava blivit konstanta under längre tid.⁸

Om barnantalet till följd av tidigare högre fruktsamhet är för tillfället högt blir den odifferentierade fruktsamheten lägre än vad den annars skulle varit även om fruktsamheten i varje äktenskapsgrupp efter barnantal förblir densamma. Mot en given fruktsamhet differentierad efter ålder, äktenskapets duration och barnantal svarar

⁸ Carl-Erik Quensel, »Changes in fertility following birth restrictions.» Skandinavisk Aktuarietidskrift 1939.

TABELL 6.

Beräknat barnantal i bestående äktenskap efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration i landskommuner och städer 1939.

Durationstid	Landskommuner					Städer				
	Vigselålder					Vigselålder				
	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40
1	0,56	0,44	0,35	0,30	0,25	0,56	0,35	0,22	0,19	0,14
2	0,79	0,67	0,58	0,53	0,43	0,75	0,54	0,39	0,34	0,23
3	1,00	0,87	0,77	0,71	0,57	0,93	0,70	0,54	0,46	0,31
4	1,20	1,10	0,99	0,92	0,71	1,08	0,86	0,70	0,58	0,37
5	1,39	1,27	1,15	1,04	0,79	1,21	0,99	0,80	0,66	0,41
6	1,55	1,43	1,29	1,17		1,30	1,09	0,90	0,72	
7	1,69	1,56	1,42	1,28		1,40	1,18	0,98	0,77	
8	1,80	1,68	1,53	1,36		1,49	1,27	1,04	0,81	
9	1,97	1,85	1,68	1,46		1,57	1,35	1,13	0,86	
10	2,12	1,98	1,81	1,58		1,67	1,43	1,19	0,92	
11	2,28	2,12	1,93			1,77	1,50	1,26		
12	2,39	2,23	2,02			1,84	1,56	1,31		
13	2,52	2,36	2,12			1,90	1,63	1,34		
14	2,70	2,50	2,25			1,98	1,71	1,39		
15	2,86	2,63	2,34			2,06	1,79	1,44		
16	2,98	2,76				2,13	1,85			
17	3,10	2,89				2,20	1,91			
18	3,22	3,02				2,29	1,97			
19	3,40	3,17				2,39	2,10			
20	3,53	3,31				2,48	2,18			

en teoretisk fördelning efter barnantal av de bestående äktenskapen. Denna teoretiska fördelning är den som uppkommer om fruktsamheten blir konstant tillräckligt länge. Om den aktuella fördelningen efter barnantal icke svarar mot den till nuvarande fruktsamhet hörande teoretiska fördelningen är läget icke stabilt och den odifferentierade fruktsamheten (icke differentierad efter barnantal) lämnar missvisande resultat. Fruktsamheten bedömes för lågt om barnantalet i befolkningen för tillfället är högre än det mot teorien svarande och tvärtom.

Om fruktsamheten som en funktion av vigselålder x , duration t och barnantal n är $g(x, t, n)$, är det relativa antalet gifta $G(x, t, n)$ med n barn i vigselåldersgruppen x och durationsklassen t bestämt från de olika fruktsamhetstalen enligt relationen

$$G(x, t, n) = [1 - g(x, t - 1, n)] G(x, t - 1, n) + g(x, t - 1, n - 1) G(x, t - 1, n - 1).$$

Det första ledet betecknar antalet med n barn vid durationstiden $t-1$, minskat med det antal som under året $t-1-t$ fått det $n+1$:sta barnet. Det andra ledet anger antalet gifta som under durationsåret fått det n :te barnet.

Den efter barnantal odifferentierade fruktsamheten blir

$$g(x, t) = \sum g(x, t, n) G(x, t, n).$$

Om fruktsamhetstalen $g(x, t, n)$ efter att länge hava varit konstanta, ändras till andra lägre värden, $g'(x, t, n)$, förändras den förhandenvarande fördelningen efter barnantal endast långsamt till nya värden $G'(x, t, n)$ så att G' är större än G för låga värden på n och den odifferentierade fruktsamheten ändras, från att först hava antagit värdet

$$g''(x, t) = \sum g'(x, t, n) G(x, t, n)$$

successivt till värdet.

$$g'(x, t) = \sum g'(x, t, n) G(x, t, n).$$

Då man kan förutsätta att fruktsamheten avtager med barnantalet n följer härav

$$g''(x, t) < g'(x, t) < g(x, t)$$

d. v. s. värdet av den odifferentierade fruktsamheten under övergångsperioden är lägre än icke endast det stabila utgångsläget $g(x, t)$ utan även det nya slutliga stabila värdet $g'(x, t)$.

För ett rätt bedömande av fruktsamhetens förändringar erfordras därför en kännedom om fruktsamhetstalen $g(x, t, n)$.

Mot bakgrunden härav bör den äktenskapliga fruktsamhetens förändringar under de senaste åren ses och studeras. I samband med den länge pågående fruktsamhetsnedgången har det förefintliga barnantalet i familjerna successivt sjunkit, som bl. a. framgår av en jämförelse mellan resultaten av 1930 och 1935/1936 års folkräkningar i Sverige. Och även om fruktsamheten sedan 1933 varit (skenbart) konstant har icke desto mindre medelbarnantalet i de bestående äktenskapen varit i ständigt sjunkande enär medelbarnantalet 1933 t. ex. beror på tidigare högre fruktsamhet och medelbarnantalet 1939 beror delvis på den låga fruktsamheten under åren 1933—1939.

Med tillhjälp av tabellerna över den äktenskapliga fruktsamheten efter vigselålder och duration under skilda kalenderår är det möjligt

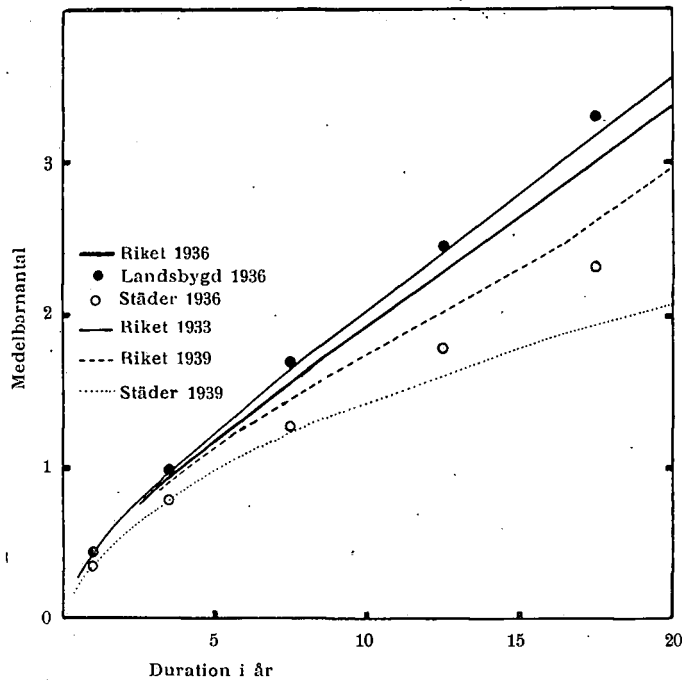

Diagram II. Medelbarnantal efter äktenskapets duration i Sverige 1933, 1936 och 1939, dess landsbygd och dess städer 1936 och 1939. (Vigselålder 20—25 år.)

att beräkna medelbarnantalet i de bestående äktenskapen efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration. I tabell 5—6 givas de så beräknade medelbarnantalen för hela riket åren 1933 och 1939 och jämväl för städer och landskommuner i äktenskap med olika vigselålder och durationsår. Även om resultaten äro produkter av beräkningar giva de ett tillräckligt besked om utvecklingen mellan åren 1933 och 1939 och de stå i samklang med motsvarande siffror från folkräkningen 1935/1936, som senare skall visas.

Talen avse icke det barnantal, som finnes i olika vigselgrupper med viss duration t. ex. 5—6 år utan det barnantal som åren 1933 och 1939 finnas i äktenskap som under året uppnå 6 års varaktighet.

I diagram II gives en jämförelse mellan å ena sidan folkräkningsresultatet 1935/1936 och beräkningarna för åren 1933 och 1939. Talen avse vigselåldersgruppen 20—25 år och visa huru medelbarnantalet stiger med äktenskapets duration. Folkräkningarnas siffror hava korrigerats så till vida, som antalet föräktenskapliga barn

frändragits. I genomsnitt uppgår detta antal till omkring 0,20 per äktenskap.

Den heldragna grova linjen angiver barnantalet efter äktenskapets duration enligt folkräkningen 1935/1936. De fyllda cirkelarna avse landsbygden och de ofyllda cirkelarna städerna enligt folkräkningen. Siffrorna för hela riket 1933 och 1939 återgivas med en tunnare heldragen linje och streckad linje medan siffrorna för rikets landskommuner år 1939 överensstämmer mycket nära med siffrorna för hela riket 1935/1936 och hava därför icke återgivits grafiskt.

Beräkningarna överensstämma väl med folkräkningsresultaten. Kurvan över barnantalets tillväxt enligt folkräkningen för hela riket förlöper emellan de beräknade kurvorna 1933 och 1939 och skillnaderna mellan de olika kurvorna står i ungefärlig proportion till skillnaden i tid. Beräkningarnas fel torde för det mesta uppgå till några hundradelar när det gäller hela riket.

De beräknade siffrorna visa en tydlig nedgång i äktenskapens barnantal år 1939 jämfört med år 1935/1936 och ännu mera med år 1933. Medelbarnantalet i de bestående äktenskapen har sålunda sjunkit väsentligt under de senaste åren och ett och två barnfamiljerna hava tilltagit eller också ha de barnlösa äktenskapen ökat. Nedgången i barnantal ställer sig av siffrorna att döma tämligen likartad i städer och landskommuner. Emellertid kan det anmärkas att de beräknade medelbarnantalen för landsbygd och städer ställa sig något osäkrare än de för hela riket. När man för rikssiffrorna kan tala om en osäkerhet av några hundradelar torde man för stads- och landsbygdssiffrorna tala om en felmarginal på omkring 0,10, åtminstone i de högre durationsgrupperna.

Tabellerna visa således tydligt att medelbarnantalet sjunkit under åren 1933—1939. Vid durationstiden 10 år uppgick år 1933 medelbarnantalet i vigselåldersgruppen 20—25 år och 25—30 år till 2,03 och 1,76, 1939 däremot till 1,74 och 1,52 d. v. s. en nedgång med närmre 15 %. I äktenskap med en duration av 20 år är nedgången absolut taget än större, cirka 0,5 barn per äktenskap.

Mot bakgrunden av här konstaterade förändringar i medelbarnantal bör de i tabell 1 givna fruktsamhetstalen studeras. Det är en icke obetydlig skillnad när t. ex. i gruppen, vigselålder 20—25 år, durationstid 10—11 år, barnantalet sjunkit från 2,03 till 1,74 medan fruktsamheten det oaktat kvarstår på samma nivå båda åren 1933 och 1939.

Den rätta kändedomen om fruktsamhetens förändringar torde

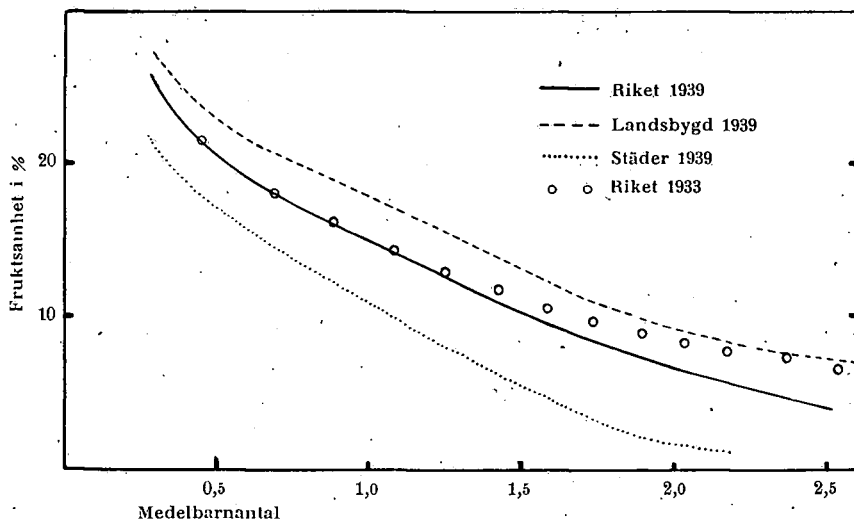

Diagram III. Fruksamheten efter förut befintligt medelbarnantal i Sverige 1933 och 1939 samt i landsbygd och städer 1939. (Vigselålder 20—25 år.)

endast erhållas från data över de föddas ordningsnummer och över barnantalet i de bestående äktenskapen. Samtliga faktorer, vigselålder (levnadsålder), durationstid och fördelning efter barnantal, äro nödvändiga för studiet av den äktenskapliga fruktsamheten. Men data över barnens ordningsnummer saknas.

Nedanstående är emellertid ett försök att bestämma fruktsamhetens nedgång under åren 1933—1939 i relation till barnantalet i de bestående äktenskapen och ävenledes bestämma den reducerande inverkan som det genom forna tiders högre fruktsamhet förorsakade större barnantalet har på den odifferentierade fruktsamheten.

Det är en svårbedömd fråga, vilken av de tre faktorerna, vigselålder, äktenskapets duration och barnantal, som skall tillmätas den största betydelse för den äktenskapliga fruktsamhetens storlek. Så lågt under det fysiologiskt möjliga som den äktenskapliga fruktsamheten sedan länge ligger i Sverige är det naturligt om levnadsålder och durationstid (inom rimliga gränser) kan anses vara av något mindre betydelse än det förefintliga barnantalet, vilket ur sociala och ekonomiska grunder är av mera utslagsgivande karaktär.

Inom varje vigselåldersklass avtager fruktsamheten med stigande duration. Emellertid torde det icke vara antagligt att det enbart är den ökade durationstiden, som utövar ett direkt inflytande på frukt-

samheten. Utslagsgivande torde också vara det med durationstiden ökade medelbarnantalet och variationen i durationstid har delvis endast ett skenbart inflytande.

De givna fruktsamhetstalen böra enligt ett sådant resonemang icke betraktas som en funktion av durationstiden utan i stället som en funktion av de i tabell 5—6 givna medelbarnantalen. I stället för att säga att fruktsamheten år 1939 i vigselåldersgruppen 20—25 år efter 10 års duration var 0,084 skulle man kunna säga att vid ett förut befintligt medelbarnantal av 1,74 fruktsamheten (= det årliga tillskottet i medelbarnantal) är 0,084. Representeras fruktsamheten åren 1933 och 1939 på sådant sätt grafiskt erhållas de i diagram III givna kurvorna (vigselåldersgruppen 20—25 år).⁹ Med stigande medelbarnantal sjunker i varje vigselåldersgrupp¹⁰ fruktsamheten. Men för åren 1933 och 1939 förefinnes icke längre överensstämmelse. Kurvorna för år 1939 ligga utom i början avgjort under kurvan för år 1933. I högre vigselåldersgrupper överensstämma de båda kurvorna icke heller i början. När barnantalet i vigselåldersgruppen 15—20 år är 2 år fruktsamheten år 1933 0,105 men 1939 0,088, d. v. s. en nedgång med mer än 15 %. I vigselåldersgruppen 20—25 år bliva fruktsamhetstalen 0,084 och 0,066, d. v. s. en nedgång med 20 % och i nästföljande vigselåldersgrupp bliva talen 0,050 och 0,025. I själva verket bör differensen anses vara något större. Antalet föräktenskapliga genom vigseln legitimerade barn borde tillagts de i tabell 5—6 givna värdena och då man har grundad anledning förmoda att det nedgått på sistone skulle kurvorna för år 1939 hava förskjutits åt vänster i förhållande till kurvan för år 1933.

Skillnaden i fruktsamhet mellan landskommuner och städer blir vid ifrågavarande betraktelsesätt än större, när fruktsamheten betraktas enbart efter duration. I vigselåldersgruppen 20—25 år är efter tio års duration fruktsamheten i städerna 0,053 och i landskommunerna 0,095, d. v. s. städernas fruktsamhet är här blott 60 % av värdet för landskommunerna. Men i landskommunerna uppnås fruktsamhetstalet 0,095 vid ett medelbarnantal av 2 medan i så stora familjer fruktsamheten är i städerna blott 20 % av landskommunernas enligt detta betraktelsesätt.

⁹ Man kan egentligen icke uppfatta fruktsamheten som en kontinuerlig funktion av barnantalet. Fruktsamheten avtager diskontinuerligt med barnantalets tillväxt. Då emellertid en ökning av medelbarnantalet föranleder en förskjutning av fördelningen efter barnantal uppåt mot högre barnskaror avtager den efter barnantal odifferentierade fruktsamheten kontinuerligt med medelbarnantalets successiva tillväxt.

¹⁰ Här gives endast diagrammen för vigselåldersgruppen 20—25 år.

Enligt det resonemanget kan man icke längre tala om någon förbättring av eller någon konstans i den svenska fruktsamheten mellan åren 1933 och 1939 utan fruktsamheten har efter 1933 trots allt varit stadd i ständig minskning av icke obetydliga mått. Nedgången kommer visserligen icke till uttryck i de brukliga publicerade fruktsamhetstalen utan ligger som synés väl förborgad.

I det tidigare arbetet («Changes in fertility following Birth restrictions») behandlades även frågan om den odifferentierade fruktsamheten i övergångsperioder innan ännu fördelningen efter barnantal anpassat sig till de nya fruktsamhetstalen. Den frågan är aktuell i Sverige (liksom i de flesta länder med avtagande fruktsamhet), ty ännu har medelbarnantalen och nu rådande fruktsamhet icke bragts till överensstämmelse. Av tabellerna 2 och 4 framgår att barnantalet efter 5, 10, 15 och 20 års äktenskap enligt nu rådande fruktsamhet icke överensstämmer med de i tabell 5 och 6 givna talen och att förhållandena därför icke ännu hunnit stabilisera sig.

Enligt 1933 års fruktsamhet skulle barnantalet i vigselåldersgruppen 20—25 år uppgå till 1,67 och 2,26 efter 10 resp. 20 års äktenskap medan de år 1933 voro 2,03 och 3,56. År 1939 förefinnes visserligen bättre överensstämmelse mellan medelbarnantal och aktuell fruktsamhet. Fruktsamheten år 1939 giver som resultat 1,65 och 2,12 medan enligt tabell 5 talen äro 1,74 och 2,97. Det stabila tillståndet har tillsvidare icke uppnåtts och det momentana värdet av fruktsamheten blir därigenom något lägre än det stabila sluttillståndets värden.

För landskommunerna är icke heller läget stabilt utan medelbarnantalet i olika durationsgrupper är betydligt högre än vad den aktuella fruktsamheten resulterar i. För vigselåldersgruppen 20—25 år beräknas nu rådande fruktsamhet (år 1939) resultera i ett medelbarnantal av 1,85 resp. 2,50 efter 10 resp. 20 års duration. De verkliga medelbarnantalen uppgingo däremot till 1,98 resp. 3,31. För städernas vidkommande är däremot överensstämmelsen betydligt bättre enär fruktsamheten under snart tio år varit förhållandevis konstant. I durationsgrupper under 10 år överensstämman de verkliga medelbarnantalen praktiskt taget (avvikelser endast på två hundradelar) med de tal som 1939 års fruktsamhet skall resultera. För högre durationer är däremot det verkliga medelbarnantalet högre än vad rådande fruktsamhet resulterar i, men differensen är mycket mindre än den för landskommunerna observerade.

Det än så länge högre medelbarnantalet reducerar den aktuella

TABELL 7.

Korrigerad fruktsamhet i % efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration
år 1933 och 1939.

Durations- tid	1933						1939					
	15	20	25	30	35	40	15	20	25	30	35	40
	 20	 25	 30	 35	 40	 45	 20	 25	 30	 35	 40	 45
0—1	56	43	33	30	22	12	56	38	27	24	21	8
1—2	22	21	20	19	15	7	22	22	20	18	14	6
2—3	19	19	18	16	12	4	19	19	18	16	10	4
3—4	17	17	16	14	9	2	17	17	16	14	8	3
4—5	16	15	14	12	8	2	16	15	14	12	7	2
5—6	14	14	13	10	6		14	14	12	10	5	
6—7	13	13	11	9	5		13	12	11	8	4	
7—8	13	12	10	8	4		12	11	10	7	3	
8—9	12	11	10	7	3		11	10	9	6	2	
9—10	11	10	9	6	2		10	9	8	5	2	
10—11	11	10	8	5			9	9	7	5		
11—12	10	9	7	4			9	8	7	4		
12—13	10	9	7	4			9	8	6	3		
13—14	10	8	6	3			8	7	5	3		
14—15	9	8	6	3			8	7	5	3		
15—16	9	8	6				8	7	4			
16—17	9	7	5				7	6	4			
17—18	9	7	5				7	6	3			
18—19	8	7	5				7	6	3			
19—20	8	7	5				6	5	3			

fruktsamheten något. Fruktsamheten i ett stabilt sluttillstånd kan emellertid bedömas med ledning av fruktsamhetens förändring i relation till barnantalet. De i diagram III återgivna kurvorna visa fruktsamheten (= det årliga tillskottet i medelbarnantal) som funktion av förut befintligt barnantal. Om medelbarnantalet efter n års duration sättes lika med b_n kan tillskottet under ett år $b_{n+1} - b_n$, avläsas på diagrammet varefter b_{n+1} erhålles. En successiv bestämning av barnantalets tillväxt år efter år inom olika vigselåldersgrupper är därför möjlig enligt följande exempel.

I vigselåldersgruppen 20—25 år är fruktsamheten i första äktenskapsåret enligt 1939 års siffror 0,38 och efter ett års äktenskap blir medelbarnantalet 0,38. Enligt diagrammet är fruktsamheten då 0,22 och efter två års äktenskap uppgår barnantalet till 0,60. Tillskottet under ytterligare ett år blir enligt diagrammet 0,19 varför barnantalet efter tre års äktenskap blir 0,79 o. s. v.

TABELL 8.

Förväntat medelbarnantal efter olika durationstider enligt den korrigerade fruktsamheten 1933 och 1939.

Durationstid	V i g s e l å l d e r					
	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45
1933						
5	1,30	1,15	1,01	0,91	0,66	0,27
10	1,93	1,75	1,54	1,31	0,86	
15	2,43	2,19	1,88	1,50		
20	2,86	2,55	2,14			
1939						
5	1,30	1,11	0,95	0,84	0,60	0,23
10	1,90	1,67	1,45	1,20	0,76	
15	2,33	2,06	1,75	1,38		
20	2,68	2,36	1,92			
1939. Landskommuner.						
5	1,37	1,23	1,12	1,02	0,75	
10	2,07	1,89	1,71	1,47		
15	2,56	2,33	2,05			
20	2,96	2,69				
1939. Städer.						
5	1,18	0,97	0,80	0,65	0,42	
10	1,64	1,42	1,20	0,90		
15	1,95	1,68	1,37			
20	2,16	1,85				

Så erhållna korrigerade fruktsamhetstal i skilda durationsår för såväl åren 1933 som 1939 givas i tabell 7. De barnantal som enligt de korrigerade fruktsamhetstalen böra uppnås vid stabila förhållanden efter 5, 10 15 och 20 års duration givas för skilda vigselåldersgrupper i tabell 8. För landskommuner och städer angivas icke de korrigerade fruktsamhetstalen men väl de från dem härledda förväntade medelbarnantalen vid skilda durationstider (tabell 8).

Enligt de i tabell 8 angivna siffrorna uppgå de korrigerade talen till högre värden än de i tabell 2 och 4 angivna motsvarande. För år 1939 uppgå de summerade korrigerade fruktsamhetstalen i de fyra vigselåldersgrupperna 15—20, 20—25, 25—30 och 30—35 till 2,68, 2,36, 1,92 och 1,42 medan de okorrigerade summorna enligt tabell 2 uppgå till 2,60, 2,19, 1,74 och 1,27, d. v. s. till 3, 7, 9 och 11 % lägre. Det är så länge i förhållande till aktuell fruktsamhet högre medel-

barnantalet har sålunda en viss reducerande inverkan som uppgår till i genomsnitt 7 à 8 %.

År 1933 lågo de okorrigerade summorna mera under de korrigerade och i de fyra ovan nämnda vigselåldersgrupperna äro differenserna 9, 11, 16 och 18 % eller i genomsnitt 13—14 %. De korrigerade talen för år 1939 äro i relation till korrigerade talen för 1933 omkring 8 à 9 % lägre varför man sålunda bör räkna med en icke oväsentlig nedgång av den äktenskapliga fruktsamheten.

Skillnaden faller till allra största delen på en nedgång av fruktsamheten i äktenskapen med högre antal barn (eller högre duration), som en jämförelse mellan t. ex. siffrorna i tabell 2 och tabell 8 för durationstiden 10 år angiver.

För städerna märkes mycket bättre överensstämmelse mellan de korrigerade fruktsamhetssummorna och de okorrigerade direkt erhållna varför man kan påstå att där är för tillfället den rådande fruktsamheten och medelbarnantalet i olika durationsklasser i god överensstämmelse.

För landskommunerna är däremot en stor skillnad mellan den korrigerade och okorrigerade fruktsamheten förhanden och det stabila sluttillståndet har ännu icke uppnåtts.

Sammanfattning.

Nativitetsutvecklingen under åren 1933—1939 beror icke på någon ökning av den äktenskapliga fruktsamheten efter hustruns duration. Tager man jämväl i betraktande den icke obetydliga nedgången i de bestående äktenskapens barnantal som måste ha skett under de senaste åren och ställer fruktsamheten i relation till barnantalet blir resultatet det att de senaste årens nativitetshöjning skett *trots* en reduktion av den äktenskapliga fruktsamheten.

I överensstämmelse med utvecklingen under åren 1933—1939 torde man också vara berättigad att påstå att under åren 1940—1941 den äktenskapliga fruktsamheten nedgått ytterligare något. För år 1942 har visserligen nativiteten stigit avsevärt men med hänsyn tagen till den fortsatta reduktionen av barnantalet i de bestående äktenskapen som skett 1940 och 1941 kan man säga att läget i fruktsamhetsavseende är sådant att en momentan ökning av fruktsamheten under något eller några år är svårbedömbart till sin karaktär och icke kan förleda till alltför optimistiska tankar.

DEN ÄKTENSKAPLIGA FRUKTSAMHETENS FÖRÄNDRINGAR 351

BILAGA.

Den äktenskapliga fruktsamheten i ‰ i Sveriges landskommuner och städer åren 1911—1938 efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration.

Dura- tionstid	Landskommuner					Städer				
	1911	1916	1926	1931	1936	1911	1916	1926	1931	1936
	1915	1920	1930	1935	1938	1915	1920	1930	1935	1938
	-Vigselålder 15—20 år.									
0—1	691	762	639	584	562	676	638	596	566	561
1—2	348	330	282	245	228	314	278	211	193	191
2—3	353	331	248	210	207	298	223	178	161	178
3—4	308	286	191	186	184	299	226	145	142	144
4—5	303	276	201	169	172	244	219	136	120	127
5—6	283	251	184	153	152	221	196	118	108	110
6—7	264	217	172	140	142	189	164	107	92	104
7—8	249	229	157	131	116	183	170	96	86	80
8—9	234	220	129	124	112	174	145	87	80	76
9—10	233	217	118	121	114	164	147	81	71	83
10—11	226	205	122	109	106	158	134	67	60	71
11—12	224	191	124	113	93	157	123	63	64	64
12—13	218	189	129	101	89	156	126	64	55	59
13—14	212	185	121	97	88	146	119	63	44	48
14—15	206	177	127	98	86	157	137	63	48	50
15—16	200	175	125	88	77	140	124	61	38	43
16—17	175	164	111	83	68	146	114	54	32	30
17—18	169	160	100	77	61	128	97	47	35	39
18—19	163	151	97	74	60	126	97	51	33	30
19—20	148	142	100	76	58	131	104	51	32	28
	Vigselålder 20—25 år.									
0—1	619	622	538	486	440	563	537	409	367	350
1—2	349	330	281	244	227	303	270	202	183	186
2—3	351	331	241	205	201	278	215	168	153	164
3—4	305	283	204	181	177	249	212	141	133	143
4—5	293	269	193	167	163	215	193	124	119	129
5—6	265	254	179	149	148	200	172	113	103	109
6—7	256	240	163	136	134	175	159	96	89	97
7—8	240	222	153	124	119	163	146	84	80	83
8—9	224	211	136	116	105	149	133	78	70	75
9—10	223	205	131	109	101	148	121	68	61	70
10—11	214	187	127	102	94	143	115	64	56	57
11—12	208	183	121	97	86	135	106	59	50	53
12—13	203	159	114	88	76	124	102	52	43	43
13—14	194	165	109	82	72	116	91	50	38	37
14—15	188	154	105	79	69	119	91	47	34	36
15—16	173	150	98	72	60	109	81	44	30	32
16—17	148	137	91	66	55	103	80	40	26	25
17—18	134	123	78	58	49	88	67	35	22	22
18—19	117	109	61	51	40	76	59	31	20	20
19—20	100	96	60	44	34	66	52	23	16	14

BILAGA.

Den äktenskapliga fruktsamheten i ‰ i Sveriges landskommuner och städer åren 1911—1938 efter hustruns vigselålder och äktenskapets duration.

Dura- tionstid	Landskommuner					Städer				
	1911— 1915	1916— 1920	1926— 1930	1931— 1935	1936— 1938	1911— 1915	1916— 1920	1926— 1930	1931— 1935	1936— 1938
Vigselålder 25—30 år.										
0—1	567	542	442	391	346	466	415	289	247	222
1—2	341	316	274	230	232	276	253	185	163	171
2—3	345	324	235	203	196	252	201	163	139	149
3—4	293	278	203	178	176	213	197	128	120	132
4—5	269	260	184	156	158	196	172	108	108	113
5—6	255	243	170	140	140	170	157	98	90	105
6—7	239	224	153	127	125	149	138	80	76	88
7—8	224	207	141	114	109	133	122	71	65	72
8—9	204	190	128	102	96	123	112	66	56	65
9—10	197	176	116	93	84	119	98	55	47	52
10—11	189	160	103	82	77	104	88	47	42	42
11—12	172	149	97	73	68	97	78	42	35	37
12—13	162	119	86	65	57	82	67	35	28	28
13—14	143	117	76	58	48	74	60	31	24	21
14—15	123	102	68	47	40	60	48	23	16	17
Vigselålder 30—35 år.										
0—1	512	487	387	352	302	388	343	230	209	193
1—2	320	307	258	194	228	250	222	172	140	146
2—3	323	306	219	194	183	213	178	141	114	119
3—4	269	257	188	166	159	179	171	103	96	102
4—5	253	238	167	143	146	159	138	89	76	87
5—6	219	218	147	119	124	134	135	76	65	68
6—7	203	186	126	106	99	108	101	61	53	59
7—8	179	164	109	85	82	84	89	50	42	47
8—9	149	140	108	73	68	81	71	41	35	39
9—10	125	110	73	53	52	68	57	29	23	23
Vigselålder 35—40 år.										
0—1	415	394	302	285	251	265	262	175	153	139
1—2	268	253	202	178	177	181	156	115	98	94
2—3	242	237	163	144	138	144	122	88	73	73
3—4	200	178	134	111	109	115	105	61	53	54
4—5	161	152	90	86	82	83	73	50	40	36

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Lagen om I proposition nr 320 till årets riksdag föreslog Kungl. Maj:t lönestopp. riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående begränsning av dyrtidstillägg å lön och pension ävensom att samtycka till att Kungl. Maj:t efter utfärdande av lag i ämnet meddelade sådant förordnande, som avsåges i lagen 1 §, att gälla tills vidare, d. v. s. att den ifrågasatta lagen till väsentliga delar skulle tillämpas tills vidare. Enligt 2 § i förslaget finge, där för viss grupp av arbetstagare eller pensionstagare dyrtidstillägg å lön eller pension utginge eller enligt reglemente eller eljest skulle utgå efter väsentligt förmånligare grunder än de, som i allmänhet gällde för arbetstagare inom riket, förbud meddelas mot att dyrtidstillägget för nämnda grupp utan tillstånd höjdes utöver det tillägg, som utginge vid tiden för förbudets meddelande. Förbud och tillstånd, varom nu nämnts, skulle meddelas av en utav konungen utsedd nämnd, statens lönekontrollnämnd, bestående av sju ledamöter. Hade arbetsgivare träffat överenskommelse med flertalet av en grupp arbetstagare eller pensionstagare om nedsättning eller begränsning av eljest utgående dyrtidstillägg, finge lönekontrollnämnden enligt 3 § föreskriva, att dyrtidstillägget skulle utgå enligt de i överenskommelsen angivna grunderna jämväl såvitt anginge sådan arbetstagare eller pensionstagare inom gruppen, som icke biträtt överenskommelsen. Vidare angavs i lagen vad som vore att hänföra under begreppet dyrtidstillägg å lön eller pension samt meddelades bestämmelser bl. a. om viss uppgifts- och editionsplikt för arbetsgivare, om bemyndigande för lönekontrollnämnden att i vissa fall förelägga arbetsgivare vite, om vars uttagande länsstyrelse ägde förordna, om viss underrättelsesplikt för nämnden och arbetsgivare, om vissa straffbestämmelser m. m.

Propositionen var föranledd av ett förslag, avgivet av särskilda av chefen för finansdepartementet jämlikt bemyndigande tillkallade sakkunniga.¹ Från detta förslag skilde sig förslaget i propositionen väsentligt i det avseendet, att det senare förslaget men ej det förra hade avseende å en kristidslag,

¹ Chefen för finansdepartementet yttrade till statsrådsprotokollet vid det tillfälle, då ifrågavarande bemyndigande meddelades, bl. a., att det med hänsyn till vissa arbetare och övriga anställda, som stode utanför de kollektiva regleringarna på arbetsmarknaden, och vissa kommunalanställda, som beretts åtskilligt högre kompensation än som i allmänhet utginge till statens eller kommunernas befattningshavare, måste verka störande på förhandlingar om nytt indexavtal för de stora löntagargrupperna och utgöra en väsentlig brist i intresseavvägningen, om andra, låt vara smärre grupper lyckades undandraga sig motsvarande förpliktelser och tilltvinga sig en gynnad särställning, och att detta förhållande bleve särskilt iögonenfallande, om de gynnade grupperna befunno sig i allmän tjänst.

avsedd att tillämpas endast vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.¹

Över de sakkunnigas förslag hördes åtskilliga myndigheter, föreningar, sammanslutningar m. fl. En del av dessa tillstyrkte förslaget eller hade ej något att invända mot detsamma. Vissa av dessa framställde emellertid betänkligheter mot förslaget; sålunda yttrade socialstyrelsen att det med skäl kunde ifrågasättas om den föreslagna lagen skulle under förhandenvarande omständigheter komma att utgöra något särskilt verksamt medel till förebyggande av en inflatorisk utveckling. Andra, som yttrat sig över förslaget, avstyrkte detsamma; så var händelsen exempelvis med Stockholms magistrat, Sveriges kommunaltjänstemannaförbund (som återopade ett utlåtande av prof. H. Sundberg), tjänstemännens centralorganisation (med ett yttrande av prof. R. Malmgren), de anställdas centralorganisation, Sveriges tjänstemannanämnd och trafik-tjänstemännens riksförbund m. fl.

Då remissen till lagrådet beslöts anförde departementschefen i fråga om sättet för ärendenas anhängiggörande hos nämnden att han förutsatte, att ärendena regelmässigt komme att upptagas ex officio eller efter anmälan av vederbörande kommun eller organisation, att detta icke borde utsluta, att ett ärende upptoges efter anmälan av enskild person samt att någon skyldighet för nämnden, att upptaga ett ärende till behandling på grundval av en dylik anmälan icke torde böra stadgas.

Lagrådet yttrade bl. a.: En lagstiftning av förevarande art, om ock begränsad på sätt som föresloges, vore ur principiell synpunkt ägnad att väcka starka betänkligheter. Den ej endast beskure avtalsfriheten på ett område, där sådan städs ansetts vara av särskild betydelse. Genom att den medgäve ingrepp i redan bestående rättsförhållanden komme den därjämte i strid med en av de viktigaste principerna, på vilka vår rättsordning vilade. I synnerhet bleve ingripandet betänkligt i sådana fall då arbetstagares avlöningsförmåner, rörligt tillägg inberäknat, vore tillförsäkrade denne på sådant sätt att utfästelsen därom icke kunde ensidigt ryggas. Så syntes förhållandet vara beträffande kommunalanställda i åtskilliga städer enligt för befattningshavarna gällande lönereglementen. För vissa av dessa befattningshavare, nämligen de som avsåges i § 36 regeringsformen, syntes det rörliga tillägget också utgöra sådan avlöningsförmån som finge anses skyddad av grundlagsbudet. — Att i ett krisläge, då penningvärdet allvarligt hotades och rubbningar i det ekonomiska livet

¹ Till stöd för sitt förslag i vad det avsåge att bereda möjlighet till ingripande mot bestående avtal i en av dess mera vitala punkter, yttrade de sakkunniga bl. a., att ingripandet vore motiverat bland annat av nödvändigheten att bevara penningvärdet. En sådan allvarlig situation kunde endast sällan väntas inträffa och det finnes icke heller anledning befara, att ingripandet skulle kunna åberopas såsom förebild för ingripanden av mindre betydelsefulla anledningar. Lagstiftningen skulle dessutom icke innebära något väsentligt avsteg från vad som förut av olika anledningar ansetts kunna och böra göras, även om någon fullkomligt likartad situation icke tidigare förelegat. Allmänt vedertagna rättsprinciper borde sålunda icke hindra att lagen utformades i enlighet med den av de sakkunniga angivna huvudlinjen. Det torde vara uppenbart, yttrade de sakkunniga vidare, att andra hinder av rättslig natur än de, som möjligen kunde följa av stadgandet i 3 § RF:n, icke mötte mot lagens tillämpning i vad anginge befattningshavare i allmän tjänst.

av svåröverskådlig art därav kunde bliva en följd, löntagare såväl som andra medborgargrupper emellertid vore skyldiga att underkasta sig särskilda uppfattningar för tillgodoseende av allmänt väl och i nödfall jämväl avstå från dem tillförsäkrade förmåner kunde näppeligen dragas i tvivelsmål. Tvekan syntes kunna råda endast därom med vilken styrka en sådan fara skulle framträda för att rättfärdiga ett dylikt anspråk från det allmännas sida och vilka krav i varje särskilt läge rimligen kunde ställas på den enskilde. Vidare anförde lagrådet bl. a., att frågan huruvida den ekonomiska situationen vore sådan att behov föreläge av en så ingripande lagstiftning som den föreslagna kunde vara föremål för delade meningar. Ett allvarligt hot mot penningvärdet utgjorde emellertid i nuvarande försörjningsläge enligt allmänt rådande uppfattning särskilt löneförhöjningar, som stöde i bestämd relation till prisutvecklingen. Även om genom vissa närmare angivna åtgärder en stabilisering av priserna och lönenivån för de stora arbetstagargrupperna för tillfället kommit till stånd, syntes därmed faran för penningvärdet icke undanröjd. Det gällde jämväl, särskilt inför möjligheten av en ofrånkomlig prisstegring och en i övrigt ogynnsam utveckling på det ekonomiska området, att söka tillse att den uppnådda stabiliseringen vidmakthölles och att den ej äventyrades bl. a. därigenom att andra, låt vara mindre, arbetstagargrupper uppnådde väsentligt bättre dyrtidskompensation än som i allmänhet gällde. Att en lagstiftning i föreslagna riktning härutinnan kunde komma att fylla en viktig uppgift syntes vara tydligt. Enligt det remitterade förslaget hade lagen erhållit karaktär av fullmaktslag. För att den skulle träda i tillämpning krävdes alltid att särskilt beslut därom fattades av statsmakterna. När det såsom nu vore fallet gällde att bedöma om tillräckliga skäl föreläge att tillskapa en fullmaktslag av huvudsakligen det innehåll som den föreslagna, torde avgörande vara att — oavsett om den för närvarande behövde tillämpas — förhållandena snabbt kunde utveckla sig i sådan riktning att statsmakterna borde äga möjlighet att utan onödig omgång ingripa med åtgärder av det slag som i lagen avsåges. På grund härav och med beaktande jämväl av vad i övrigt anförts ansåge lagrådet betänkligheterna mot lagstiftningen böra vika och följaktligen icke utgöra hinder för att denna, närmast i beredskapssyfte, nu komme till stånd. Om således en lagstiftning av förvarande art ansåges böra åvägbringas, vore det uppenbarligen av vikt att lagen så utformades att å ena sidan ingripande ej skulle kunna ske i vidare mån än som vore oundgängligen nödigt för vinnande av det med lagen avsedda syftet och att å andra sidan detta ingripande drabbade olika kategorier av arbetstagare så likformigt som möjligt.

Andra lagutskottet, som ansåg att den föreslagna lagen måste väcka allvarliga betänkligheter, hade »om än med stor tvekan» kommit till det resultat, att den föreslagna lagen i nuvarande läge borde antagas. Avgörande för utskottet hade därvid varit angelägenheten av att det uppnådda prisstoppet icke genom okontrollerade inkomststegringar sattes i fara. Den föreslagna lagen torde, om den antoges, behöva anlitas endast i trängande fall. Det kunde vara att förvänta, att blotta existensen av det tvångsmedel lagen erbjöde kunde komma att medföra; att det endast sällan behövde tillgripas.

Mot utskottets hemställan reserverade sig tre av utskottets ledamöter, däribland före detta borgmästaren i Malmö W. Linder, vilken sistnämnde till motivering för sin mening anförde bl. a.: »En grundregel i vårt lands samhällsliv är, att avtal skola hållas. En annan därmed sammanhängande uppfattning hos vårt folk är, att ny lag ej får göras tillämplig på ett vid lagens ikraftträdande redan bestående avtal. Att denna uppfattning ej funnit något direkt uttryck i vare sig grundlag eller lag beror sannolikt därpå, att densamma ansetts såsom en av den svenska lagstiftningens oskrivna grundprinciper, att regeln ansetts självklar och sedan gammal tid varit rotad i svenskt rättsmedvetande. — Det kan ifrågasättas, om ens i ett tidsläge, då samhällsbanden äro hårt påfrestade, det skulle kunna anses försvarligt att rubba på regler, vilka äro för samhällslivet vitala. Folket bör hava förtroende för lagstiftningens stabilitet. — Trygghet för den samhälleliga tillvaron är ej minst i modern tid ett starkt eftersträvat mål ända djupt ned i folkets breda lager. — Det må vara riktigt, att lagstiftningen i vissa, om än fåtaliga, fall vidtagit justeringar i mera perifera delar av äldre avtal. — Sedermera har det dock gått, som det ofta går — mer vill alltid mer: lagstiftaren har jämkat eller rent av åsidosatt jämväl centrala delar av avtal. — Att märka är dock, att ett akut socialt ont eller ett nödläge åberopats såsom ursäkt för en avvikelse från regeln, att en civillag ej får givas tillbakaverkande kraft. Intetdera föreligger emellertid här såsom ett strängt tvingande skäl för tillkomsten av en lag enligt föreliggande lagförslag.»

Utskottets hemställan bifölls i båda kamrarna den 28 juni 1943, varefter lag i ämnet utfärdades den 30 juni 1943 (nr 420). Sistnämnda dag tillsattes lönekontrollnämnden, i vilken justitierådet G. Dahlman utsågs till ordförande.

Av det anförda lär framgå, att lagrådet tydligen utgått ifrån att lagstiftningen i fråga borde träda i tillämpning endast under förutsättning av att ett statens verkliga tvångsläge föreläge och att, om ej ett dylikt läge kunde i detta avseende åberopas, tillämpningen strede mot »en av de viktigaste principerna på vilka vår rättsordning vilar» och, i vad lagstiftningen avsåge vissa kommunalanställda i åtskilliga städer, jämväl mot stadgandet i § 36 RF:n. Det befogade i denna mening lär icke kunna bestridas. Det är att hoppas, att lagrådets uttalande kommer att erbjuda ett visst skydd för den mängd löne- och pensionstagare, vilkas intressen i så hög grad beröras av den beslutade lagstiftningen.

Israel Myrberg.

Omorganisationen av försvars- Den militära förvaltningsorganisationen väsendets centrala förvaltning. i vårt land var vid krigsutbrottet anpassat efter 1936 års försvarsordning, vilket ställt den inför svåra problem under de senaste årens upprustning. Med begränsade resurser måste den lösa problem av sådan art och omfattning, som icke förutsetts vid utformningen av organisationen. Den militära förvaltningen var uppbyggd för att fungera under normala förhållanden. När med kriget och upprustningen en mängd nya, omfattande och svåra uppgifter kom till var icke

förvaltningsapparaten tillfyllest. Det kan här erinras om bl. a. de väldiga anslagsökningarna för försvaret. En provisorisk utbyggnad var ofrånkomlig.

I april 1940 inrättades statens ammunitionsnämnd, numera krigsmaterielnämnd, och i maj s. å. försvarsväsendets verkstadsnämnd. Armé-, marin- och flygförvaltningarna utvidgades betydligt. Den militära förvaltningsapparaten ansågs dock allttjämt icke vara tillfredsställande organiserad för att kunna fullgöra de uppgifter försvarets utbyggnad lagt på densamma. Framstående företagare från det privata näringslivet ställde sig efter krigsutbrottet till statens förfogande och även försvarsväsendet drog nytta av dessa frivilliga krafter. I längden ägde de emellertid icke möjlighet att till förfång för sin egentliga verksamhet ägna sig åt statliga uppgifter. Fastare former måste skapas. De högre tjänstemän med teknisk eller annan utbildning, som anställts i stort antal, måste beredas en fastare ställning, om de ej skulle lämna den militära förvaltningen.

I november 1940 tillsattes sju sakkunniga under ordförandeskap av överståthållare T. K. V. Nothin för att uppdraga grundlinjerna för en blivande omorganisation av den militära förvaltningen, och deras betänkande avgavs i februari 1941. En ny utredning påbörjades i augusti s. å. av dåvarande statssekreteraren i försvarsdepartementet, Tage Wärn. Dennes förslag, avgivet i mars 1942, byggde i huvudsak på de 1941 uppdragna grundlinjerna, men innebar också vissa principiella avvikelser. Förslaget lades till grund för en kungl. proposition 1943 (nr 180), vilken med få ändringar antogs av riksdagen (skrivelse nr 319).

En genomgripande och omfattande reform var beslutad. Föregående års försvarsordning hade erhållit sitt nödvändiga komplement i en nyordnad militär centralförvaltning. Ett utomordentligt arbete hade nedlagts. Statsrådet Sköld framhöll detta under debatten i A K. Vid planernas uppgörande samarbetade personer med allmän administrativ förfarenhet med militärer, militära förvaltningsmän och representanter för näringslivet. Ur livliga diskussioner och många meningsbrytningar framgick den kungl. propositionen. Statsrådet framhöll vidare, att det icke var ett vanligt propositionsarbete, som utförts, och häri kan man utan tvekan instämma. Bakom det välskrivna och digra aktstycket måste ligga ett arbete mera djupt, omfattande och svårt än vanligt.

Det särskilda utskott, som riksdagen tillsatte för behandling av frågan, gick också grundligt till verket. Granskningen utfördes med hjälp av in kallade experter och av flera yttranden i kamrarnas debatter att döma var utskottet enigt om att propositionens principer voro riktiga och att en reform, om den skulle ske, borde genomföras efter dessa.

Enligt riksdagens beslut skall den centrala försvarsförvaltningen bestå av åtta särskilda ämbetsverk, *krigsmaterielverket*, *försvarets fabriksstyrelse*, *försvarets fortifikationsförvaltning*, som dock t. v. icke skall inrättas, *försvarets sjukvårdsförvaltning*, *försvarets civilförvaltning* samt *armé-, marin- och flygförvaltningarna*. *Krigsmaterielverket* skall handha det industriella krigsförberedelsearbetet, anskaffning av mass- eller standardvaror och viss annan materiel, merkantil avtalsgranskning och rådgivning, standardiseringsfrågor, verkstadskontroll, vissa konstruktionsfrågor samt s. k. industri-förråd. *Försvarets fabriksstyrelse*, vilken skall drivas som statligt affärs-

verk, skall bl. a. handha ledningen av de statliga fabriker, som tillverka krigsmateriel eller annan materiel för försvarsändamål, samt anläggningar för reparations- och underhållsverksamhet, där denna bedrivs efter samma normer som en industrimässig serie- eller masstillverkning. *Försvarets fortifikationsförvaltning* skall t. v. endast utgöras av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse, som utbrytes till ett fristående verk, arméns fortifikationsförvaltning. Den skall t. v. handha endast arméns fortifikations- och byggnadsverksamhet. *Försvarets sjukvårdsförvaltning* skall handha hela försvarsväsendets hälso- och sjukvård. *Försvarets civilförvaltning* skall omhänderha avlöningsfrågor, frågor rörande administrativa författningar och föreskrifter, överinseendet över försvarsväsendets räkenskaps- och redovisningsväsende, den centrala räkenskapsföringen, kassagöromålen för försvarets samtliga centrala förvaltningsorgan, den kamerala revisionen av den militära lokalförvaltningen m. m. Fabriksstyrelsen skall dock i förhållande till civilförvaltningen intaga en relativt självständig ställning.

Intet av dessa ämbetsverk är strängt taget nytt och i realiteten är ökningen av antalet endast skenbar. Krigsmaterielverket är en ombildning av statens ammunitionsnämnd och fabriksstyrelsen av försvarsväsendets verkstadsnämnd. Fortifikations-, sjukvårds- och civilförvaltningarna kunna betraktas som utbrutna delar av de tre hittillsvarande centrala militära verken, och de senares uppgifter bli betydligt mindre mångskiftande än hittills. Av arméförvaltningens fem departement och styrelser kvarstå endast två, tygavdelningen och intendenturavdelningen samt civilbyrån. Marinförvaltningens elva avdelningar inskränkas till fyra, vapen-, ingenjör-, intendentur- och fortifikationsavdelningarna samt civilbyrån jämte förråds- och kontrollkontoret. Flygförvaltningens tre avdelningar och civilbyrå bibehållas däremot samtliga. Flera kvarvarande avdelningar i de tre sistnämnda verken skola emellertid utbyggas åtskilligt i jämförelse med förhållandena före kriget.

I den kungl. propositionen angivas de huvudprinciper, som varit vägledande vid den nya organisationens utformning. Den militära centralförvaltningen har hittills med undantag av krigsmateriel- och verkstadsnämnderna, varit organiserad försvarsgrensvis. Anskaffning av vapen och annan materiel, planering och uppförande av byggnader, kamerala uppgifter samt revision omhänderhaves nu för respektive försvarsgren av armé-, marin- och flygförvaltningarna. Departementschefen framhöll, att detta system innebar alltför stark splittring och isolering, varför en samordning och centralisering måste ske. Vissa likartade uppgifter måste från de tre nämnda verken sammanföras och läggas under nya för alla tre försvarsgrenarna gemensamma ämbetsverk.

Omorganisationen åsyftar också förstärkning av den tekniska och merkantila sakkunskapen i de centrala militära förvaltningsmyndigheterna, vilket särskilt kommer till synes i inrättandet av krigsmaterielverket och fabriksstyrelsen. Dessa båda verk skola sörja för kontakten mellan industrien och försvaret, och departementschefen framhöll, att framstående industrimän här måste inneha de ledande posterna.

På de delar av förvaltningen, som alltjämt skola handhavas försvarsgrensvis, skall det militära inflytandet förstärkas, bl. a. genom att cheferna

för armén och marinen bli — liksom förhållandet redan är med chefen för flygvapnet — chefer för respektive försvarsgrensförvaltningar. Därjämte är avsikten att ge överbefälhavaren och i mindre utsträckning försvarsgrenscheferna anvisningsrätt i fråga om fortifikations-, sjukvårds- och civilförvaltningarna men däremot ej i fråga om krigsmaterielverket och fabriksstyrelsen.

Departementschefen framhåller också, att rationalisering och effektivisering av arbetet och formerna för detta inom de militära ämbetsverken är nödvändig. Fördenskull skola åtgärder vidtagas bl. a. för att lätta de högre cheftjänstemännens arbetsbörda genom att överlämna beslutanderätten åt underordnade i ärenden av mindre vikt.

I fråga om tidpunkten för den nya organisationens genomförande skall krigsmaterielnämnden redan den 1 juli d. å. uppgå i krigsmaterielverket och verkstadsnämnden från samma tidpunkt omorganiseras till fabriksstyrelsen, vilken dock först fr. o. m. budgetåret 1944/45 skall erhålla karaktären av statligt affärsverk. För övriga organisationsändringar äger K. Maj:t att bestämma tidpunkten.

Ökningen av avlöningskostnader och omkostnader har beräknats till 1364700 kr. Av lönekostnadernas ökning komma på krigsmaterielverket c:a 184000 kr., fabriksstyrelsen c:a 137000 kr., sjukvårdsförvaltningen c:a 104000 kr., civilförvaltningen c:a 68000 kr., arméförvaltningen 68000 kr., marinförvaltningen c:a 96000 kr. och flygförvaltningen c:a 86000 kr. Härtill komma utgifter för rörligt tillägg och kristillägg. Departementschefen betonade emellertid, att han bemödat sig om att undgå personalökningar, som icke redan nu voro absolut nödvändiga. Vissa nya befattningar måste dock inrättas. Propositionens beräkningar äro alltså tilltagna i underkant och inskränkningar under fredsförhållanden torde knappast kunna göras. Departementschefen framhöll tvärt om, att det i framtiden kunde visa sig nödvändigt att utöka personalen.

Det har förut framhållits, att det särskilda utskott, som i riksdagen behandlade frågan, var enigt om att propositionen byggts på riktiga principer. Längre sträckte sig emellertid icke enigheten. Det är ganska naturligt, att denna omfattande utbyggnad och omorganisation av militärförvaltningen mötte motstånd på åtskilliga håll. Detta kom i riksdagen främst från bondeförbundets representanter, men även andra hyste åtskillig tveksamhet om huruvida det var lämpligt, att det föreliggande förslaget nu genomfördes. Man var icke fullt säker på att alla de nya befattningarna efter kriget skulle bli nödvändiga, utan förmenade, att organisationen då skulle visa sig vara för omfattande. Det framhölls också, att den dittillsvarande organisationen av försvarets centralförvaltning efter de under kriget gjorda ändringarna fungerade tillfredsställande och att behovet av den föreslagna nya organisationen ej var varken trängande eller stort. Motståndarna förenade sig i yrkande om att endast i princip tillstyrka propositionens förslag. Vad beträffar genomförandet av den nya organisationen ansåg man däremot, att K. Maj:t borde taga frågan under förnyat övervägande, varigenom den skulle komma att uppskjutas t. v. Som förut nämnts beslöt riksdagen dock att antaga utskottets på propositionen helt byggda förslag.

Olof Sörndal.

Före och efter befolkningskommissionen. I motion vid 1907 års riksdag (F. K. nr 10)

begärde den kände högerrepresentanten professor Pontus Fahlbeck utredning och lagförslag för utom äktenskapet födda barns och deras mödrars rättsliga ställning under samtidigt betonande av att den befolkningspolitiska utvecklingen vore värd statsmakternas uppmärksamhet. Det var visserligen sant, att de svenska födelse-talen redan vid denna tid visade en tendens till nedgång. Efter att före 1885 i huvudsak ha hållit sig över 30, sjönko de under 1890-talet ned till något över 26 och hade 1906 nått siffran 25,70 på en befolkning av 5315970. Barnkullen var 136620. En jämförelse med dagens läge beträffande födelse-tal (1942: 17,66; 1941: 15,56) och barnkull (1942: 113605; 1941: 99386) samt befolkning (1942: 6432337) kan sägas vara talande nog.

Prof. Fahlbeck synes för vårt sätt att se ha varit väl tidigt ute men har med säkerhet handlat under en intuitiv förnimmelse av att utvecklingen brådstörtat var på väg i en farlig riktning. Redan tio år senare balanserade också födelse-talet kring siffran 20, den gräns, som ej får underskridas, om befolkningen skall hållas konstant, och sedan fortsatte i stort sett utvecklingen nedåt. Vi nådde vårt hittills lägsta läge 1934 med ett födelse-tal på 13,68 för en barnkull på 85092 och en befolkning av 6222328.

Redan i sitt arbete *Stånd och klasser* (1892) hade Fahlbeck i polemik mot »nymalthusianismen» varnat för utdöendets risker. Han var alltså en av de första deltagarna i vår befolkningsdiskussion. Det kan vidare vara av intresse att erinra om, att vid riksdagen 1908 (A. K. nr 47) förelåg en motion, väckt av hr J. Erlandson (efter 1912 h.), vilken begärde en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om särskild skatt på ogifta personer över 30 år. Vid samma riksdag väcktes också motioner om »familjelön» för stats-tjänare samt om initiativ för läkarkontroll vid ingående av äktenskap.

Vid riksdagen 1910 begärde professor Sam Clason (efter 1912 h.) skriveelse till Kungl. Maj:t (F. K. nr 85) med begäran om utredning angående en reform av skattelagstiftningen till fromma för ökad äktenskapsfrekvens och denna upprepades 1911 (F. K. nr 47). Vid detta tillfälle väcktes ett liknande förslag i andra kammaren (nr 86) av socialpolitikern och sedermera utrikesministern, friherre E. Palmstierna (s.). Vid 1914 års B-riksdag begärde herr S. Welin (efter 1912 h.) skrivelse till Kungl. Maj:t (A. K. nr 105) med begäran om utredning angående den sjunkande nativiteten, dess orsaker och botemedel för densamma, ett initiativ från en enskild riksdagsman, som på sätt och vis svarar mot de stora partiaktionerna vid 1930-talets mitt. Då herr Welin skrev sin motion var befolkningen (1913) upp i 5621388, barnkullen räknade 130200 och födelse-talet var ännu 23,16. Denne motionär återkom 1915 med förslag om effektiv skattelindring för familjeförsörjare (A. K. nr 105—106) samt föreslog även en utredning om möjligheten att giva stats-tjänare s. k. familjelön (A. K. nr 166).

Vid samma riksdag förordade herr D. Norman i Läckeby (h.) skattelindringar för barnrika familjer (A. K. nr 45) och under denna session anhöll även herr Nils Johansson i Brånalt (efter 1917 bf., tidigare h.) om skrivelse till Kungl. Maj:t (A. K. nr 48) angående särskild inkomstskatt på ogifta personer i viss ålder, ävensom på barnlösa gifta makar eller på makar med endast 1—2 barn. Dessa motioner upprepades 1916 (A. K. nr 84) och 1917

(A. K. nr 223). »Brånalt» fick för sina förslag till »ungkarlsskatt» uppbära mycken smälek men lät ej avskräcka sig. Hans synpunkter ha efter 25 års liggetid åtminstone i några avseenden reflekterats i vissa förslag i en i år publicerad utredning (Betänkande med förslag till ändrade grunder för familjebeskattningen av 1941 års familjebeskattnings-sakkunniga St. o. u. 1943: 3). I övrigt torde släktskapen mellan »Brånalts» förslag och de nämnda sakkunnigas vara mycket avlägsen.

Vid riksdagen 1917 väcktes också en motion av den kände socialpolitikern herr G. H. von Koch (l.) angående statsbidrags utgående vid bosättning (A. K. nr 55). Detta uppslag kan sägas vara av intresse med hänsyn till det senare gjorda, i stort sett framgångsrika försöket med statliga bosättningslån. Det föranledde emellertid icke till någon riksdagens åtgärd. De utom äkten-skapet födda barnens och deras mödrars rätt föranledde 1921 prostén Per Pehrsson (h.) att väcka en motion (A. K. nr 56) och 1927 föreslog herr Thore Alströmer (h.) sänkning av grundavdraget, höjning av hustruavdraget samt nya grunder för barnavdragets utgående vid beskattning (A. K. nr 376), en motion, som vid 1928 års riksdag närmare utformades (A. K. nr 484—485). Önskemålet att få ändrade grunder för familjeavdragen till stånd föranledde 1931 en begäran om skrivelse till Kungl. Maj:t med amiral Arvid Lindman (h.) som initiativtagare (partimotion). Denna skrivelse beslöts av riksdagen men föranledde ingen regeringens åtgärd förrän i samband med händelse-utvecklingen efter 1935.

Bland dem, som tidigt intresserade sig för befolkningsfrågan i vårt land, finna vi också professor Rudolf Kjellén, som redan i sin bok *Ett program* (1908) framhöll dess vikt och betydelse. Kjellén har även uttalat sympatier för skatt på ungarlar och krävde dessutom skattelindring för familjeför-sörjare samt i syfte att befrämja befolkningspolitiska mål understöd åt småbruket, anslag till nyodlingar m. m. Den bästa befolkningspolitiken vore, menade han, en målmedveten näringspolitik med förmåga att giva försörj-ning åt de barnskaror, som voro önskvärda. I grund och botten är kanske till sist detta, framhöll Kjellén, det enda, som är av behov. Allt annat beteck-nar mer eller mindre ett lappverk.

Man kan i detta sammanhang även erinra om Gustav Sundbärgs allvar-liga synpunkter på problemet (*Tänkar i utvandringsfrågan* 1913) samt om professor Gustav Cassels tidiga inlägg på området, om fil. doktor Adrian Molins praktiska initiativ samt ansatser till en propaganda bland allmän-heten m. m. Av särskilt stor vikt blevo emellertid de undersökningar, som i samband med 1930 års folkräkning utfördes av professor Josua Linders, föreståndare för Statistiska centralbyrån. Den populära skriften *Vårt befolk-ningsproblem* kom 1930. Av ännu större betydelse voro dock professor Linders' hösten 1934 offentliggjorda befolkningsstatistiska undersökningar för seminarie-sakkunnigas räkning. Det var den prognos, som där ställdes, vilken satte de politiska partiernas »motionskommittéer» i arbete och som också verkade som en väckarklocka inom vidare kretsar än tidigare.

Sålunda togo högerpartiet, folkpartiet och det vid denna tidpunkt existe-rande nationella partiet initiativet till motioner, som framlades vid 1935 års riksdag. De utmynnade i krav på tillsättandet av en statlig utrednings-instans för befolkningsfrågan. Riksdagen beslöt i enlighet med dessa yrkan-

den. Befolkningskommissionen av 1935 började sin verksamhet. Året förut hade, som här redan omnämnts, Sverige blivit innehavare av ett ominöset världsrekord på området, födelsetalet dalade till 13,6. Denna omständighet torde icke minst ha bidragit till den stora enigheten om vikten av att vidtaga åtgärder. Befolkningskommissionens ordf. blev generaldirektör Nils Wohlin (bf.) och ledamöter med. dr Andrea Andreen-Svedberg, prof. N. G. S. von Hofsten, riksdagsman J. A. L. Persson i Tidaholm (s.), prof. I. D. Wicksell, fru Disa Västberg (s.), riksdagsmännen Karl Magnusson (h.) och Ivar Österström (fp.). I enlighet med sina direktiv erhöll kommissionen vidsträckt befogenhet att med sig adjungera särskilda sakkunniga.

Av stor opinionsbildande betydelse, särskilt inom det socialdemokratiska partiet, var likaså den i november 1934 utgivna boken *Kris i befolkningsfrågan* av professor Gunnar Myrdal och fru Alva Myrdal. Den byggde i huvudsak på professor Linders statistiska material men redovisade även en serie självständiga uppslag främst på det socialpolitiska området. Detta arbete framkallade en ytterst livlig pressdiskussion och föranledde även ett stort antal nya inlägg i bok- eller broschyrform.

Befolkningskommissionen bedrev sitt arbete under tre år. Dess slutbetänkande kom 1938 och var då nummer 16 i serien av kommissionens betänkanden eller yttranden. Emellertid gav statistiken vittnesbörd om, att befolkningsutvecklingen icke nämnvärt förändrats till det bättre. Framtidsperspektivet tedde sig tvärtom fortfarande synnerligen mörkt.

De dystra utsikterna föranledde den 4 april 1941 en uppvaktning för socialministern av ett stort antal för befolkningsfrågan intresserade medborgare med begäran om ett permanent utrednings- och propagandaorgan med uppdrag att följa befolkningsfrågans utveckling. En dylik institution utlovades den 4 juni samma år av statsministern och 1941 års befolkningsutredning eller den s. k. expertkommittén tillsattes senare på sommaren. Dess ordf. blev statssekr. Tage Erlander (s.) och ledamöter prof. Sten Wahlund, byråchef Alf Johansson och dåvarande docenten, med. dr. Curt Gyllensvärd.

Redan tidigare på våren, den 20 mars 1941, hade Svenska familjevärnet bildats vid ett sammanträde med intresserade i Uppsala. Det konstituerade sig den 2 juni 1941 vid ett sammanträde i Stockholm, förändrade 1942 sitt namn till Riksförbundet Svenska Familjevärnet och 1943 till Svenska Befolkningsförbundet Familjevärnet. Det senare namnbytet var uttryck för en önskan att i benämningen av organisationen komma motsvarande sammanslutningar i Danmark och Finland så nära som möjligt. I de nämnda länderna har man organiserat sig under namnet Befolkningsförbundet. Den svenska sammanslutningen har emellertid ej velat eller kunnat avstå från den *good will*, som ordet »familjevärn» samlat.

Svenska Befolkningsförbundet Familjevärnet har under sin korta tillvaro svarat för det mesta av den propaganda i befolkningsfrågan, som förekommit. Den har bedrivits i organisationens tidningsorgan Svenska Familjevärnet samt i broschyrer, genom kortfilm, i radio samt genom anordnandet av utställningar på ett flertal platser i landet, likaså genom ofta upprepade kurser, där deltagarna utvalts ur de opinionsbildande kretsarna, organisationer o. s. v. Att befolkningsfrågan på detta sätt åter aktualiserats

har i år framgått därav, att både Industriförbundet och Lantbruksveckan vid sina sammankomster i våras upptogo befolkningsfrågan till allvarlig diskussion. Den drivande kraften i detta propagandaarbete har varit professorn i statistik vid Stockholms högskola, chefen för Stockholms stads statistiska kontor, Sten Wahlund, ordförande i Svenska Befolkningsförbundet Familjevärnet sedan den 2 juni 1941. Förbundets intentioner på propagandas område synas dock ha vunnit både gillande med avseende fäst vid metoderna och anklagning vad innehållet angår. Befolkningsförbundets fortsatta arbete är i mycket hög grad beroende av det ekonomiska stöd, som kan lämnas det av statsmakterna eller enskilda sammanslutningar, företag eller personer.

Namnet Myrdal har med rätta fästs vid 1930-talets ansträngningar att inför en större allmänhet förklara och levandegöra våra befolkningsproblem. Det är även intimt knutet till 1935 års befolkningskommission och dess arbete. Makarna Myrdals insats torde dock hava sin största betydelse däri att de inför den stora massan av vårt folk fastslog, att »det går an», att det är politiskt *comme il faut* att äga en positiv inställning i vårt folks livsfråga. Före Myrdal var givetvis problemet fullt bekant — och dessa rader ha velat erinra därom — men det hade icke lyckats för de män och kvinnor, som då togo till orda, att få politiskt gehör. Efter Myrdal blev arbetet i dessa avseenden lättare. Den innehållsrika händelseutvecklingen under de senaste åren har också inom alla samhällsklasser väckt respekten och aktningen för vårt svenska kulturarv och en vilja att se det bevarat. Skall denna önskan infrias, skall Sverige leva, kräves i första hand, att folket fortlever. Det är denna vissa insikt, som måste växa sig allt starkare.

Erik Arrhén.

A. Lawrence Lowell †. Den 6 januari 1943 avled vid över 86 års ålder den nordamerikanska statsvetenskapens grand old man, Abbott Lawrence Lowell. Han föddes i Boston, Mass., den 13 december 1856. Både på fädernet och modernet var han av förnämligt ursprung; han härstammade från gamla, fina och förmögna New-England-familjer, som traditionsenligt ägnat sig inte bara åt allmän tjänst och affärsverksamhet utan även åt medborgerliga, intellektuella och religiösa intressen. A. L. Lowell tog 21-årig sin grad med högsta utmärkelse i matematik vid Harvard, slog sig därefter på juridiska studier och praktiserade efter avlagd examen som advokat i Boston från 1880 till 1897.

Redan under denna tid började han syssla med political science och utgav 1889 sitt förstlingsverk inom denna vetenskap: *Essay on Government*. Efter vidsträckta fältstudier följde 1896 det välkända, i flera avseenden epokgörande och bl. a. i Sverige så gott som omedelbart uppskattade arbetet *Governments and Parties in Continental Europe*. Följande år övergav han affärsjuridiken och blev docent (lecturer) i the Science of Government vid Harvard University för att tre år senare utnämnas till professor. År 1908 publicerades hans otvivelaktigt förnämsta verk: *The Government of England*. Samma år blev han ordförande för the American Political Science Association.

Redan 1909 övergick Lowell emellertid till ett värv, för vilket han om möjligt hyste ännu större intresse än för den politiska vetenskapen. Han blev då chef (president) för Harvard, en post som han med lysande framgång beklädde till dess han 1933 vid 77 års ålder drog sig tillbaka. Även under denna tid, fylld av oavslätlig strävan att nydana den amerikanska universitetsutbildningen i allmänhet och Harvard i synnerhet, förblev han emellertid verksam som författare i sitt egentliga fack och i aktuella politiska frågor och utgav därjämte en rad skrifter rörande det högre undervisningsväsendet. Slutligen skrev han även ett par självbiografiska arbeten med de betecknande titlarna: *At War with Academic Traditions* (1934) och *What a College President has learned* (1938). I en utomordentligt sympatisk och välskriven nekrolog av hans lärjunge och senare kollega, professor William B. Munro, heter det härom: »He liked to write, wrote without effort, and it can almost be said that he laid down his pen to die.»

Lowell räknade sig som lärjunge och var dessutom intim vän med James (sedermera Viscount) Bryce, vars första stora politiska arbete: *The American Commonwealth* (1888) i mångt och mycket varit hans föredöme och inspirationskälla. Vid tiden för utgivandet av *The Government of England* beklädde Bryce posten som engelsk ambassadör i Washington; bland de många engelska stats- och vetenskapsmän, Lowell i förordet till denna skrift avtackar, nämner han framför alla andra och med djup erkänsla Bryce såsom »mästaren och ledaren» för alla den politiska vetenskapens adepter.

Dessa båda män ha, naturligtvis sig själva ovetande, spelat en högst betydande roll i svensk politisk vetenskap. Deras främsta verk, och då otvivelaktigt i första rummet Lowell's om Englands statsskick, ha direkt och indirekt haft en mycket stor betydelse för den moderna svenska statskunskapens utdanning. Så snart sig göra lät uppfördes dessa skrifter på kursförteckningarna i statskunskap vid våra universitet, och det är väl knappast för mycket sagt, att hela den nu i verksamhet varande generationen av forskare och studenter inom ämnet — de yngsta årgångarna möjligen undantagna — ha gått i skola hos Lowell.

I den intressanta resonerande bibliografiska översikt, som inryckts i Staaffs *Det demokratiska statsskicket*¹ förekommer en kort och enkel, men utomordentligt riktig och talande karakteristik av *The Government of England*. Efter att ha prisat Bryce's nys nämnda arbete skriver Staaff om Lowell's.

Ett förträffligt verk. I vissa fall ett motstycke i fråga om England till vad Bryce's bok är ifråga om Förenta Staterna. Till och med rikare än detta på politiska detaljupplysningar. Torde böra anses såsom det bästa nu befintliga arbete över Englands statsskick. Författaren är amerikan, universitetslärare. När ej upp till Bryce ifråga om reflexionernas omfattning och djup. Arbetet synes vara absolut pålitligt.

Just denna Lowell's exacticitet, stoffets fyllighet — och inte minst den omständigheten, att författaren skildrade parlamentarismens mönsterland och inte den för oss ganska främmande amerikanska presidentdemokratien

¹ I: 31 ff.

— gjorde hans verk mera välkommet och nyttigt för svenska läsare än Bryce's visserligen i flera avseenden djupare men också mer essayistiska. *The Government of England* var just den förebild som den under uppbyggnad varande svenska statskunskapen behövde — både beträffande innehåll och metod.

Den moderna statskunskapen i Sverige — eller statsförfattningskunskapen, som den hos oss gängse politiska vetenskapen kanske snarast borde benämnas — har helt stillsamt och synbarligen utan egentlig föresats skapats och liksom av sig själv fått sin ej alltför snäva, men heller icke särskilt varierade form. Vid närmare eftertanke skall man finna, att en av dess främsta föregångsmän är A. Lawrence Lowell. Vad som på detta område under 1900-talets första två decennier tänktes och skrevs i Uppsala och Lund inspirerades i inte ringa mån från Harvard. Detta faktum har veterligen inte uppmärksammats. I den långa raden av europeiska hedersdoktorat och andra akademiska utmärkelser som kom Lowell till del (Berlin 1910, sedermera Cambridge och Oxford, Strasbourg och Paris och många andra) förekommer ingen svensk. Lowell's hos oss lästa verk ha också redan före det andra världskriget börjat bli föråldrade och inte minst på kursförteckningarna efterträtts av andra och mer moderna. Men när nu budet om hans bortgång sent omsider nått oss, är det inte mer än tillbörligt att på detta sätt i all enkelhet påminna om vad han betytt för svensk politisk vetenskap.

E. Ths.

Ansökningar om understöd från J. H. Palmes fond. Från J. H. Palmes fond för ekonomisk upplysning och ekonomisk forskning, vilken förvaltas av Nationalekonomiska föreningens styrelse, lämnas efter beslut av styrelsen anslag som bidrag för skrifter eller undersökningar av nationalekonomiskt innehåll, för anordnande av föredragsserier över sådant ämne eller ock för upplysningsverksamhet på det ekonomiska området i annan form. Ansökan om anslag, ställd till Nationalekonomiska föreningens styrelse, bör före den 15 nästkommande januari ingivas till föreningens sekreterare fil. lic. Gustav Cederwall (adr. Statens priskontrollnämnd, Stockholm), vilken på begäran lämnar närmare upplysningar. Av skrift, som utarbetas med anslag från fonden, skola 10 ex. överlämnas till föreningen.

Tidskriftsöversikt.

AV BROR GÖSTA CEDERSTRÖM.

Fackföreningsrörelsen. Organ för Landsorganisationen i Sverige. Sthm. 1943. No 28 (16/7). Svenning, C. E.; William Penn, folkförbundstankens fader, s. 28—38.

Industria. Svenska arbetsgivareföreningens tidning. Sthm. Årg. 39: 1943. No 17: 14 aug. Den fascistiska myten självdog av ålderdomssvagheter efter 20 år, s. 885—90. No 21: 9 okt. Politiska omslag i Australien, s. 1135—38.

Svensk juristtidning. Sthm. Årg. 28: 1943. H. 7: okt. *Gripmark, W.*, Lagstiftningsfrågor vid 1943 års riksdag, s. 733—40.

Skandinaviska banken. Kvartalsskrift. Sthm. 1943. No 3: juli. *Cassel, G.*, Samhällsbehovens rangordning, s. 49—52.

Mellanfolkligt samarbete. Årg. 13: 1943. No 3/4. *Fridén, O.*, Weimar och Potsdam, s. 64—66.

Svensk skattetidning. Organ för rättvis beskattning och kunskap om skattelagstiftningen. Årg. 10: 1943. H. 7. *Bodin, N.*, Översikt över 1943 års riksdags beslut angående skatterna. 2. S. 257—67.

Tiden. Politik, ekonomi, kultur. Utg. av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti Årg. 35: 1943. H. 5. *Gårdlund, T.*, Engelsk samhällsreform, s. 257—60. — *Wallentheim, A.*, Kommunalstyrelsens framtid, s. 269—80. — *Tingsten, H.*, Intressebegreppet i politiken, s. 281—95. H. 6. *Brandt, W.*, Norsk arbeiderbevegelse under okkupasjonen, s. 353—63. H. 7. *Tingsten, H.*, Monarkin i kristid, s. 398—412.

Finsk tidskrift. Kultur, ekonomi, politik. Hfors. T. 133: 1943. H. 5. *Frietsch, C. O.*, Riksdag och regering, s. 211—16. — *Heckscher, G.*, Socialvetenskaperna och samhällsutvecklingen, s. 217—25.

Förvaltningsrättslig tidskrift. Sthm. Årg. 6: 1943. H. 4. *Herlitz, N.*, Om tillvaratagandet av det allmännas rätt inom statens bidrags-, understöds- och låneverksamhet, s. 201—17.

Tidskrift utg. av Juridiska föreningen i Finland. Hfors. Årg. 79: 1943. H. 3. *Lindhagen, A.*, Den svenska arbetsdomstolen, s. 165—85.

Landskommunernas tidskrift. Organ för Svenska landskommunernas förbund. Sthm. Årg. 24: 1943. No 9: sept. *Bexelius, A.*, Den nya vägorganisationen. Redogörelse, s. 369—80. No 10: okt. *Bexelius, A.*, De nya vägnämnderna och länsvägnämnderna, s. 418—22.

Ny militär tidskrift. Sthm. Årg. 16: 1943. No 19/20. *Steckzén, B.*, Verksamheten inom arméförvaltningens civila departement, s. 412—31.

Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri. Utg. av Letterstédtska föreningen. Sthm. N. S. Årg. 19: 1943. H. 2. *Lagerroth, F.*, Danmarks frihetsarv. En författningshistorisk inventering, s. 89—105. — *Ehrntooth, N. G.*, Finland 1942, s. 121—34. — Sverige 1942. 1. *Thermænius, E.*, Den politiska utvecklingen, s. 135—48. 2. *Cederwall, G.*, Den ekonomiska utvecklingen, s. 148—55. H. 3. *Wendt, F. W.*, Danmark i 1942, s. 209—24. H. 5. *Jensen, Hans*, Indre danske Brydninger efter 1864, s. 325—41.

Svenska stadsförbundets tidskrift. Organ för Sveriges städer, köpingar och municipalsambällen. Årg. 35: 1943. H. 5: juni. *Humble, S.*, Riksdagen år 1943 ur stadskommunal synpunkt, s. 245—55. H. 7: sept. *Eklund, H.*, Det kommunala interpellationsinstitutet, s. 352—56.

Svensk tidskrift. Sthm. Årg. 30: 1943. H. 4. *Håstad, E.*, Samlingsregering eller partiregering, s. 233—36. — *Ekman, R.*, Staten, pressen och informa-

tionen, s. 237—40. H. 5. »Demokratiska» framstötter, s. 299—301. H. 6. Mussolini exit, s. 378—84. — *Erich, R.*, Några anteckningar rörande politikens moralcodex, s. 396—403. H. 7. *Westphal, E.*, Nationalbolsjevism — Tysklands framtid? s. 496—505.

Svenska vägföreningens tidskrift. Stlm. Årg. 30: 1943. No 7: sept. Sundström, E., 1943 års riksdagsbeslut i vägfrågor, s. 156—62.

Gads danske Magasin. Khvn. Aarg. 37: 1943. Maj/Juni. Bölling, H., Dönningar efter Valget, s. 257—63. — *Rasmussen, Tove*, Salazars Indsats og Ide, s. 280—93.

Nordisk administrativt Tidsskrift. Utg. af Det nordiske administrative Forbund. Khvn. Aarg. 24: 1943. H. 1/2. Castrén, U. J., Om förvaltningstjänstemännens utbildning i Finland, s. 1—22. — *Lehto, R. R.*, Omorganisationen av handels- och industriministeriet i Finland, s. 31—38. — *Salminen, A.*, Förslag om inrättande av en kyrkostyrelse för Finlands evangelisk-lutherska kyrka, s. 58—68.

Nordisk Tidsskrift for international Ret. Acta Scandinavica juris gentium. Khvn. Vol. 14: 1943. No 1/2. Klinthe, P. J., Till frågan om det nuvarande rättsläget för 1921 års ålänkskonvention, s. 1—20. — *Brüel, E.*, Den statsretlige Udvikling i Norge efter 9. April 1940, s. 35—53.

Dansk Udsyn. Askov. 1943. H. 4. Fink, T., Valget den 23. Marts 1943 i Sønderjylland, s. 254—58.

Ökonomi og Politik. Politiske og økonomiske Kvartalsoversigter udg. af Institutet for Historie og Samfundsökonomi. Khvn. Aarg. 17: 1943. No 2: April/Juni. Portugal, s. 94—100. — *Chile*, s. 105—10.

Quarterly review. Lond. 1943. No 557: July. Barton, W. P., The deadlock in India and the Indian states, s. 16—27. — *Marriott, J. A. R.*, Politics, theory and practice, s. 97—111.

The Round table. A quarterly review of politics of the British commonwealth. Lond. 1943. No 132: Sept. The Commonwealth and the settlement, s. 306—12. — *India*, s. 358—64. — *Ireland*, s. 370—76. — *Australia*, s. 377—82. — *South Africa*, s. 383—88. — *New Zealand*, s. 389—96.

Revue du droit public et de la science politique en France et a l'étranger. Paris. T. 59: 1943. No 1: janv./mars. Jèze, G., Appréciation, par les gouvernants et leurs agents, de l'opportunité d'agir. Création, organisation et fonctionnement des services publics, s. 3—27. — *Mathiot, A.*, L'intégration des comités d'organisation au droit public français, s. 28—56. **No 2: avril/juin. Delbez, L.**, La revision constitutionnelle de 1942, s. 93—115. — *Liet-Veaux, G.*, La »fraude à la constitution». Essai d'une analyse juridique des révolutions communautaires récentes: Italie, Allemagne, France, s. 116—50.

Nouvelle revue de Hongrie. Budapest. T. 69: 1943. No 3: oct. Lengyel, Th., Les centralistes hongrois, s. 265—74.

Archiv für österreichische Geschichte. Wien & Lpz. Bd 115. H. 1 [1940]. *Hugelmann, K.*, Die österreichischen Landtage im Jahre 1848. T. 3. S. 1—329.

Forschungen und Fortschritte. Berl. Jahrg. 19: 1943. No 17/18: 10./20. Juni. *Hartung, F.*, Das Problem der einheitlichen Staatsführung in der preussisch-deutschen Monarchie, s. 171—72. No 27/28: 20. Sept./1. Okt. *Köch, C.*, Menschliche Grösse und römische Staatsform, s. 274—76. No 29/30: 10./20. Okt. *Altheim, F.*, Rom: Reich und Reichskrise, s. 297—99.

Schollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche. Berl. Jahrg. 67: 1943. H. 1: Jan. *Scheurl, E. v.*, Deutsche Verwaltungspolitik, s. 103—09.

Ungarische Jahrbücher. Berl. Bd 22. H. 1/3: Okt. 1942. *Tasnódi-Nagy, A. v.*, Der Geist der ungarischen Verfassung, s. 111—21.

Klio. Beiträge zur alten Geschichte. Lpz. Bd 36 (N. F. Bd 15). H. 1/2 [1943]. *Wickert, L.*, Princeps und Basilevs, s. 1—25. — *Kolbe, W.*, Von Werden des Prinzipates, s. 26—44.

Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte. Halle/Saale. Jahrg. 21: 1943. H. 3. *Coulmas, P.*, Der Monarch bei Novalis, s. 323—41.

Zeitschrift für schweizerische Geschichte. Zürich. Jahrg. 23: 1943. No 2. *Dolt, G.*, Le premier traducteur de la Diète 1831—1832, s. 250—64.

Zeitschrift für öffentliches Recht. Wien. Bd 22: 1942. H. 4/5: 30. Dez. *Schätzel, W.*, Französisches Schrifttum zum État français [Rec. av nyutkomna arbeten], s. 383—94. — *Wolgast, E.*, Staatslehre und Seemacht, s. 508—28.

LITTERATURGRANSKNINGAR

KLAS AQUILONIUS: *Svenska Folkskolans Historia*. Andra delen. *Det svenska folkundervisningsväsendet 1809—1860*. 511 sid. Inb. 18:—. Bonnier, Stockholm 1942.

Till den svenska folkskolans hundraårsjubileum 1942 eller rättare sagt till minnet av hundraårsdagen av utfärdandet av 1842 års folkskolestadga utgavs ett stort verk betitlat Svenska folkskolans historia. Hittills ha fyra band utkommit, senast andra bandet. Alla fyra banden ha naturligtvis stort värde ur skolhistorisk synpunkt, men det sist utkomna bandet förtjänar uppmärksamhet även ur andra synpunkter. Det behandlar folkskolefrågans utveckling under tiden 1809—1860, således en epok i det moderna Sveriges historia, som har sitt speciella intresse, emedan den ligger oss så nära i tiden och framför allt emedan denna tidsperiod haft så mycket att betyda för utvecklingen av vårt moderna svenska samhälle. Det var ju en reformernas epok. Den började med tillkomsten av vår ännu gällande regeringsform, då förbereddes representationsreformen av år 1866, och då grundades vår moderna kommunalförvaltning. Intet av detta har gått spårlöst förbi i diskussionen kring utvecklingen av vårt folkskoleväsen, och då man läser boken föras tankarna ofrivilligt än till det ena, än till det andra av det nu nämnda. Därför här arbetet också ett visst intresse ur statsvetenskaplig synpunkt.

Helt naturligt har det material, som framlägges i andra bandet av Svenska folkskolans historia, framför allt många anknytningspunkter till den vid samma tid pågående diskussionen kring den kommunala självstyrelsen. Det kan ej hjälpas, det är en händelse, som ser ut som en tanke, att diskussionen kring dessa båda för landet i dess helhet och för de lokala förhållandena i synnerhet så betydelsefulla frågor till tiden sammanfaller. Ingen av frågorna var fullständigt obekant, då den nya tiden bröt in med händelserna 1809, men de började nu få ökad aktualitet och krävde en lösning. Bakgrunden till detta förhållande är tämligen likartad, det är det svenska samhällets omvandling med allt vad detta förde med sig, och detta gör att problemställningen i vissa fall blir ganska lika.

Författaren till denna del av vår folkskolas historia, fil. lic. Klas Aquilonius, har lagt upp planen för sitt arbete rent kronologiskt, varigenom man får en fullt klar bild av hur intresset för folkundervisningen steg och sjönk under årens lopp.

Ur det på detta sätt sammanfogade materialet kan man få fram vissa grundtankar i den under dessa år pågående diskussionen. Härunder uppkommo vissa frågekomplex, som voro gemensamma för både omorganisa-

tionen av kommunalstyrelsen och folkskoleväsendets ordnande. Man möter naturligtvis först och främst uppfostringsproblemet, vilket är som sig bör, när det gäller en skolfråga. Man stod emellertid ej heller helt främmande inför detta, när fråga var om den kommunala självstyrelsen. I allt detta får man se en reminiscens av de synpunkter på uppfostran, som härstammade från upplysningens och franska revolutionens dagar samt tiden där-efter. Det gällde att skapa dygdiga medborgare, och för den skull var medborgarbildning, nationalbildning, ett synnerligen viktigt moment. Det är sådana tankar, som igenkänns hos vissa av de tidigare och även senare förkämparna för folkundervisningen. Bröderna Silverstolpe, Axel Gabriel och Gustaf Abraham, båda radikala män från det nya statsskickets tid, företrädde denna åskådning. Den 26 juni 1809 uppläste G. A. Silverstolpe på riddarhuset ett memorial (s. 9), i vilket han framhöll statens plikt att draga försorg om folkets undervisning och uppfostran, och i detta sammanhang tänkte han särskilt på bondeståndet, »rikets kärna». Ett par år senare framhöll han de då existerande sockenskolornas otillräcklighet med tanke på både deras antal och kunskapsmeddelelse, som var fri från varje som helst statlig kontroll, och »från allmogen skall likväl utgå fria, i lagstiftningen röstägande svenskar» (s. 10). Brodern A. G. Silverstolpe framlade vid örebro riksdagen 1812 en motion, i vilken han krävde medel till folkets och landets förädling (s. 6). För folkets del skulle detta ske genom allmän uppfostran, och detta emedan det fria svenska statsskicket icke kunde skyddas annat än genom ett upplyst och kunnigt folk. Samma eller liknande tankar komma igen senare och långt fram i tiden, ja, man står inte främmande för dem i våra dagar. Pedagogen Carl Ulrik Broocman (s. 17) hävdade sålunda 1812, att det var genom offentlig uppfostran som en allmän patriotism kunde spridas och alla unga sinnen eldas till oegen-nyttig verksamhet och de största uppoffringar för fäderneslandet. C. A. Agardh och M. Bruzelius talade om »nationaluppfostran» som något centralt och för alla stånd och klasser gemensamt, varigenom en ny karaktär, en ny anda skulle skapas hos folket (s. 21 f.), och vid riksdagen 1823 framhöll bondehövdingen Anders Danielsson (s. 110) den mycket stora framtida betydelsen av folkets bildning inte minst med tanke på strävandet att höja bondeståndets värde för det svenska statslivet, en synpunkt, som också framfördes av Sven Heurlin från Kronobergs län vid riksdagen 1834—1835 (s. 220). Flera exempel på sådana uttalanden skulle kunna plockas fram, men de anförda må vara tillräckliga. Tilläggas må endast, att uppfostringskommittéen av år 1812 i sitt betänkande också framhävde vikten av en ordnad undervisning för sedernas vård samt inplantandet av bl. a. laglydnad, kärlek till ordning och allt slags medborgerlig dygd (s. 118). Författaren har som synes lyckats få fram en rikedom av exempel på sådana tankar. Som emellertid redan antytts gick liknande idéer igen även vid diskussionen om kommunalförvaltningens omgestaltning, d. v. s. som bärande motiv för ett genomförande av kommunal självstyrelse, vilket strax skall visas.

Till styrelsesverkskommittéens betänkande 1823 hade Aug. von Hartmansdorff fogat ett särskilt yttrande, i vilket han som den föreslagna menighetsstyrelsens förtjänster bl. a. framförde uppfostringsynpunkten.

Han yttrade därom: »Hela inrättningen har dessutom den välgörande syftningen att lära medborgare sköta sig själva, att förtroendet, som den innebär, förädlar och uppmuntrar, varemot den tanklösa lydningen, som godtycket kräver, förslöar och förringar undersåten.» Ännu kraftigare framhävdes samma synpunkt av J. Waern i den motion om »allmän kommunallag och municipalitetsförvaltning», som han väckte vid riksdagen 1834—1835. Detta finner kanske sin förklaring i att han varit medlem i de båda sällskapen Manhemsförbundet och Mannasamfund, vilka hade ett uppfostrande syfte. Han hade under årens lopp funnit de framkomna förslagen till en reform av kommunalstyrelsen orediga och famlande. Han menade sig hava funnit detta bero på att uppfostran och undervisning i frågor om samhället och samhällsförmerna voro ohjälpligt försummade. Ville man nu »skapa ett nytt och bättre samhällskick, så vore propedeutiken därtill ett väl ordnat municipalsystem», vilket av Waern betraktades som ett slags medborgerlig uppfostringsanstalt. Sammansatta lag- och allmänna besvärs- och ekonomiutskotten motiverade sedan sitt bifallsyrkande till motionen bl. a. med att de föreslagna municipalstyrelserna skulle lämna »tidiga väckelser för den medborgerliga anda och självständighet, vilken på en gång utgör den konstitutionella frihetens kännetecken och borgen för dess bestånd». Och C. Fr. Waern, som vid riksdagen 1840—1841 framförde en motion i kommunalfrågan, är inne på samma tankebanor. Elisabeth Waern-Bugge omtalar i sin bok *En gammal herrgård*, att han gjort några randanteckningar till motionen, där också han betecknar inrättandet av kommunalstyrelser som en grundvål för det konstitutionella systemet. I den skulle husfadern dans till medborgare, där skulle han få sin första politiska uppfostran och tvingas att tänka även på det allmänna bästa. Även här skulle flera exempel kunna framdragas, men det skulle föra för långt. Jag har endast velat konstatera likheter i tankar och motiveringar, när det var fråga om undervisningsväsendet och den kommunala självstyrelsen. Märkvärdigt är inte detta förhållande, när man betänker utgångsläget för de båda frågorna.

Av det nu anförda framgår, att huvudintresset knyter sig kring frågorna om bevarandet och stärkandet av Sveriges konstitutionella styrelsesätt och skapandet av vad man på sina håll kallade medborgaranda eller nationalanda. Särskilt intressant härvid är den stora vikt man lade vid allmogens upplysning. Detta var säkerligen beroende på bondeståndets växande betydelse och inflytande i samhället på grund av olika omständigheter. Signifikativt härför är Joh. Johanssons ställningstagande i en artikelserie i *Argus* i dec. 1820 (s. 154), där han påpekar det löftesrika i att fjärde ståndet, varmed han menade icke endast bondeståndet utan arbetaren i allmänhet, hade vaknat till medvetande om behov av offentligt liv, men en av förutsättningarna för detta ståndes rätt till och behov av deltagande i statsangelägenheter var kunskaper. Och när Per Sahlström (s. 208), en av förkämparna för den kommunala självstyrelsen på landet, förklarade, varför allmogen tidigare hade kunnat utnyttjas av andra samhällsklasser, med att allmogen hade befunnit sig på en lägre bildningsgrad, men då den hade säte och stämma i riksdagen, i domstol och kyrkoråd, måste den ha kunskaper, så är ju även han inne på samma tankebanor. Samma idéer fram-

kommo också vid skilda tillfällen under de många årens diskussioner om den kommunala självstyrelsen. Från motståndaresidan till denna hävdades med skärpa, att allmogen var för okunnig för att kommunal självstyrelse skulle kunna genomföras och bli till välsignelse. Anhängarna av en reform i den riktningen förfäktade rakt motsatta idéer. De högre samhällsklassernas inflytande på kommunalangelägenheterna skulle brytas, och allmogen skulle komma att stå friare och självständigare.

Uppfostringsynpunkten kunde emellertid läggas på de båda frågorna också ur en annan aspekt. Under de år det här är fråga om framträdde »pauperismens» spöke, och ett socialt problem växte fram till proportioner, som det ej tidigare haft, beroende på industrialismens framträngande och en rationalisering av jordbruket. Uppfostringskommittéen av år 1812 uttalade som sin förväntan, att undervisningen skulle motverka de lösa sederna, som följde med industrialismen och den gamla patriarkalismens försvinnande. Detta problem framträdde också vid omläggningen av kommunalstyrelsen, och var säkerligen en av de starkast pådrivande krafterna, vilket framgår inte minst av fattigvårdskommittéens förslag till kommunal lag. De funnos också, som ansågo, att fattigdomen skulle kunna bekämpas, om man inrättade kommunalstyrelser. Så var t. ex. fallet med Per Sahlström.

Som synes fanns det många likheter och överensstämmelser i synpunkter, då det var fråga om att motivera behovet av såväl lagstadgad folkskola som kommunal självstyrelse. Det är synpunkter, som inte alls eller åtminstone högst sporadiskt och mera i förbigående komma fram i denna del av Svenska folkskolans historia. Samma anmärkning skulle kunna framställas mot arbetets behandling av frågan om folkskolans tilltänkta ställning i samhället, d. v. s. under vilken kommunal myndighet skolan skulle sortera. Detta är så mycket anmärkningsvärdare, som denna fråga intog en icke oväsentlig plats under diskussionen om den kommunala självstyrelsen. Om man går tillbaka till 1817 års förordn. ang. sockenstämma och kyrkoråd, skall man finna, att där ej förekommer någon bestämmelse om tillsynen över undervisningsväsendet. Eljest hade man kanske kunnat vänta, att denna överlämnats åt kyrkorådet med tanke på utvecklingen under 1700-talet. Trots detta förhållande utvecklade sig praxis i den riktningen. Sockenskolorna stodo under uppsikt av en särskild kommitté med pastor som ordförande. Medlemmar i dessa kommittéer blevo vanligen kyrkorådsledamöterna, och där har man ursprunget till den senare förbindelsen mellan kyrkoråd och skolråd. Emellertid framkom redan så tidigt som 1823 ett förslag, som syftade till ett utskiljande av undervisningsväsendet från de kyrkliga ärendena. Förslaget härstammade från styrelsesverkskommittéen av år 1819, som förordade inrättandet av en sockennämnd, som bland andra ärenden skulle ha att verkställa och handha sockenstämmas beslut om »uppfostringsanstalterna inom församlingen». Förslaget ledde visserligen ej till något resultat men är trots detta av ett visst intresse. Tanken kom igen. Kommitterade för kyrkolagens överseende föreslog 1846 en uppdelning av sockenstämman i en för ecklesiastika mål och en för borgerliga, och därvid är särskilt att uppmärksamma att skolärendena fördes till den borgerliga. Därmed hade

kommittéen tagit ett steg från den väg, den hade slagit in på i sitt förslag till förordn. om sockenstämmor och kyrkoråd av år 1839, som omnämnes i Svenska folkskolans historia. En återklang av sistnämnda förslag fanns likväl 1846, då det föreslogs, att pastor skulle vara ordförande även i den borgerliga stämman vid behandling av bl. a. undervisningsfrågor. Vid riksdagen 1834—1835 framställde Anders Danielsson ett väl motiverat yttrande till förmån för skolans frigörande från prästerskapet, vilket också antydes av Aquilonius. Han ansåg, att då kristendomsundervisningen ej längre var det enda centrala så följde därav, att undervisningsfrågan såsom av rent borgerlig karaktär borde lösryckas från kyrkan. Detta blev emellertid ej lösningen. Undervisningsfrågan kom fortfarande att hänföras till de kyrkliga ärendena. Denna lösning hade också vid diskussionen kring den kommunala självstyrelsen sina förespråkare. Så hade landshövding Sandelhelm i ett förslag till kommunalstyrelse 1833 velat hänföra skolan till de kyrkliga ärendena, som skulle handläggas under kyrkoherdens ordförandeskap. Samma principiella inställning hade 1838 års fattigvårdskommitté, som önskade överlämna beslutanderätten i undervisningsfrågor åt sockenstämman under pastors ordförandeskap och åt sockenämnden, som enligt förslaget också skulle vara kyrkoråd. Och även efter tillkomsten av 1842 års folkskolestadga stod man länge kvar på denna linje. Kommunallagskommittéen av år 1858 höll sålunda i sitt stora förslag till omläggning av kommunalförvaltningen fast vid åsikten om skolfrågor såsom hörande till den kyrkliga kommunen. Detta sista är ju så pass viktigt, att det borde ha medtagits i en historik över vår folkskola åren 1809—1860. Däremot får man i arbetet en tämligen klar inblick i enskilda personers och offentliga myndigheters ställningstagande, om de voro direkt engagerade i folkskoledebatterna. Sålunda får man veta, att 1842 års undervisningskommitté ville, att styrelsen och förvaltningen av folkskolan skulle lämnas åt kyrkorådet eller andra medlemmar av församlingen under kyrkoherdens ordförandeskap. Kronprins Oskar, som varmt intresserade sig för folkskolefrågan och utgav skrifter i denna, föreslog, att i varje församling skulle bildas en direktion för folkskoleundervisningens befordran, bestående av pastor samt minst fyra, högst åtta ledamöter, valda av allmän kyrkostämma. Ordförande skulle väljas. Det var detta antal, som senare 1843 bestämdes för kyrkorådet. Intressant är också Per Sahlströms yttrande i frågan: »Det närmare inseendet över folkskolan bör utan tvivel överlämnas åt varje församlings kyrkoråd, eller ännu hellre åt de kommunalstyrelser som i andan av vårt konstitutionella statsskick kunna och böra bildas ...» Som synes finns även här viss överensstämmelse mellan åsikter och synpunkter vid diskussionen av de båda samhällsproblem, som voro aktuella. Särskilt intressant är det att se, hur man vid debatten om folkskolefrågan håller fast vid kommunernas medbestämmanderätt.

Denna synpunkt framträdde kanske ännu mera i den i Aquilonius' arbete redovisade diskussionen om statens resp. kommunernas förhållande till skolväsendet. Det verkar som om man tidigt haft en känsla av att om det skulle bli någon rättsida på folkundervisningen, måste staten ingripa. Så yttrades i prästeståndet redan 1823: »Från konung och rikets ständer

måste utgå en bestämd lag, som ålägger socknarna att besörja sina yngre medlemmars elementära utbildning» o. s. v., en mening, som biträdades av ständerna. Vid riksdagen 1840—1841 framträdde åter samma synpunkt. G. W. Gumaelius t. ex. menade, att det tillkom staten att reglera sina uppfostringsanstalter. Om man överlämnade inrättandet av folkskolor åt kommunerna, vore det att befara, att i de flesta föga eller intet bleve gjort. Denna synpunkt delades av E. G. Geijer. Häremot kan ställas 1812 års undervisningskommitté, som företrädde den meningen, att barnundervisningen liksom fattigvård, sjukvård o. d. främst ålåg kommunerna, och 1824 års undervisningskommitté framhöll, att staten ej kunde fordra andra kunskaper än i religionen av sina medborgare. Följaktligen borde upprätthållandet och underhållet av folkskolor för andra ämnen bero på menigheternas fria beslut, likväl med en inskränkning, redan befintliga skolor finge ej nedläggas. Andra personer ville gå en medelväg. Så ville biskop Faxé i Lund obligatorisk skyldighet för församling att inrätta folkskolor, men man skulle ej tillgripa tvång förrän efter en viss tid. Från bondeståndet hördes opposition emot förslagen att med tvång inrätta folkskolor. Man fruktade för utgifterna. Denna fruktan uttalades också t. ex. vid riksdagarna 1828—1830 och 1840—1841. Märkligt är biskop Hedréns i Linköping förslag, att folkskolorna skulle läggas under fattigvården för att på så sätt få församlingen skyldig att underhålla skolan.

När det var fråga om kostnaderna för skolväsendet visade sig en motsättning, som också starkt framträdde, när diskussionen rörde den kommunala självstyrelsen, nämligen motsättningen mellan de besuttna bönderna och landsbygdens fattiga. Ganska underligt är, att detta kunde framträda vid en riksdagsdebatt om elevernas kunskapsminimum. En bonderepresentant, Henric Hansson från Älvsborgs län, framhöll 1841 svårigheterna för de besuttna bönderna, att låta sina barn inhämta de föreslagna kunskaperna. Han kunde ej finna någon rättvisa i att de besuttna skulle betala kostnaderna för undervisningen åt torpare, backstugusittare och soldaters barn. Det är ungefär samma problem man har att lösa vid riksdagarna, när fråga var om grunden för rösträtten inom socknarna. Bondeståndet visade sig härvid ganska avogt stämt mot dem, »som», uttryckte man sig, »med socknens egentliga angelägenheter icke hava något att skaffa».

Slutligen må ytterligare en sak framhållas. När man ville genomföra den kommunala självstyrelsen, var ett av motiven den allmänna motviljan mot ämbetsmännen, ett förhållande som ju f. ö. framträdde i hela kampen mot det kungliga allenastyrandet under Karl XIV Johan. Man märker reminiscenser härav även under debatterna om skolväsendets ordnande såsom framgår av Aquilonius' arbete. När Per Sahlström i sin skrift *Om folkundervisningen* (1833) talade för folkskolors upprättande, påpekade han, att det icke var fråga om att locka allmogens barn till den lärda banan eller öka tjänstemännens antal utan att göra dem till bättre lantbrukare, till medborgare och hushållare i ordens egentliga betydelse. Och när han vid riksdagen 1853 motionerade om tillsättandet av inspektörer för folkskoleväsendet, reagerade man starkt däremot i bondeståndet. Ett av skälen härtill var fruktan för nya ämbetsmän. Vid riksdagen 1840—

1841, då det endast gällde skapandet av särskilda lärarutbildningsanstalter, framträdde också denna rädsla för ämbetsmän. I bondeståndet fruktade man därigenom tillkomsten av nya tjänstemän, »på vilka vårt fattiga land förut äger ett talrikt överflöd».

Härmed har redogjorts för en del av innehållet i Aquilonius' arbete Svenska folkskolans historia II och därtill har fogats en del jämförelser med synpunkter hämtade från diskussionen om den kommunala självstyrelsen. Det torde framgå, att arbetet har ej blott rent pedagogiskt värde, utan det har också mycket att giva av idéer och tankar, som spelat en betydande roll inom andra områden av det samhällliga livet än undervisningsväsendet.

Gunnar S. Swensson.

EDWARD S. CORWIN: *The president, office and powers. History and analysis of practice and opinion.* New York University press 1941.

Denna och följande anmälan avse att fästa uppmärksamheten på två utomordentligt betydelsefulla, under krigsåren utkomna statsvetenskapliga arbeten. Båda arbetena äro av den art, att en analyserande kritik av desamma icke gärna är möjlig inom ramen för en ordinär recension.

Edward S. Corwin, professor i Princeton, torde vara Förenta Staternas främste statsrättsforskare. Framför allt har han gjort sig känd genom en rad arbeten om den judiciella lagprövningsrätten. Utmärkande för dessa är dels strävan att ställa den skiftande tolkningen av grundläggande författningsbestämmelser i relation till den ekonomiskt-sociala utvecklingen, dels den kritiska inställningen till domstolarnas försök att kläda sina i stor utsträckning av lämplighetshänsyn betingade uppfattningar i juridiskt oantastliga formuleringar. Han har härvid visat en även i amerikansk statsvetenskap sällsynt förmåga att förena logisk analys med historiska och politiska perspektiv.

Samma egenskaper känneteckna hans nyligen utkomna stora arbete om presidenturen. Här föreligger i själva verket det länge saknade standardverket om den amerikanske presidentens ställning. Den historiska utvecklingen, domstolsutslagen, den mera politiskt inriktade debatten, allt sammanfattas och diskuteras med samma klarhet och koncentration. I varje kapitel eller avsnitt får man från en bestämd synpunkt en framställning av presidentens ställning under olika skeden och därefter gives en juridisk och politisk undersökning av det närvarande läget. I själva huvudpunkterna äro resultaten naturligtvis icke nya. Corwin konstaterar; att presidentens ställning under de senaste årtiondena och icke minst under Franklin Roosevelt's presidentur stadigt vuxit i betydelse och att detta ytterst sammanhänger med å ena sidan övergången från gammalliberalism till socialreformism, å andra sidan unionens ökade utrikespolitiska aktivitet. Presidentens förordningsmakt, hans ledning av utrikespolitiken och hans ställning som överbefälhavare ha i samband härmed fått en annan innebörd än tidigare. Den tendens till expansion av exekutivmakten, som under äldre tid framträdde som ett undantagsfenomen i exceptionella lägen — särskilt inbördeskriget — har blivit permanent verksam i den moderna

amerikanska stat, som verkar för planhushållning i den inre och internationell fredsorganisation i den yttre politiken. Sådana för femtio år sedan obestridda principer som läran om maktfördelningen och förbudet mot delegation av konstitutionell kompetens ha steg för steg uppmjukats och ha nu föga kvar av sitt ursprungliga innehåll.

Att denna utveckling till viss del möjliggjorts genom avsteg från tämligen klara författningsbestämmelser synes icke kunna bestridas (t. ex. i fråga om förordningsmakten under krig och kriser). Corwin gör det ej heller men han tillmåter invändningen om grundlagsstridighet ganska begränsad betydelse. Detta sammanhänger dels med att han på de viktigaste punkterna finner flera skilda grundlagstolkningar möjliga, dels att han — utan att detta uttryckligen utsäges — är benägen att anlägga en pragmatisk synpunkt på författningen och vad därtill hör; han har intet emot en hårdragen grundlagstolkning, om en sådan anses möta lägets krav. I samband härmed står att han med tillfredsställelse konstaterar den judiciella vetorättens minskade betydelse. Domstolarna ha under opinionens och förhållandenas tryck givit avkall på den ena grundsatsen efter den andra; de äro icke längre väsentliga hinder mot socialreformism och statsingripande över huvud.

Corwins nu antydda attityd synes emellertid framför allt sammanhänga med att han är utpräglad optimistisk i fråga om den amerikanska demokratiens hållfasthet. Presidentens ökade makt innebär icke att Förenta Staterna är på väg mot diktaturen. Den representativa och folkliga kontrollen och kritiken äro obeskurna; i en rad fall har kongressen visat sig kunna bjuda framgångsrikt motstånd mot presidentiella planer. Presidenten kan utöva stort inflytande på den allmänna opinionen men i huvudsak är han dock snarare dess språkrör än dess ledare. Corwin synes, sannolikt med all rätt, utgå från att den amerikanska folkstyrelsen är så fast förankrad, att den utan risker kan uppbära ett starkt ledareskap.

På en helt annan punkt yppar Corwin däremot oro i fråga om presidentens framtid. Han anser att med hänsyn till den väldiga makt, som här samlats, exekutivens effektivitet i allt för hög grad är beroende av presidentens person. Som botemedel förordar han dock icke, såsom sin företrädare i Princeton Woodrow Wilson, en kabinetsstyrelse efter engelskt mönster. Ej heller ansluter han sig till det för några år sedan avgivna kommittébetänkande, enligt vilket de viktigaste fristående ämbetsverken skulle införas under departementen. Den av honom föreslagna lösningen är såvitt bekant helt originell: presidenten skulle, eventuellt jämte några ministrar av traditionell typ, i sitt kabinett inkalla ledande kongressmän; detta kan ske utan författningsändring, blott vederbörande icke erhålla något ämbete. Partilinjerna behövde härvid icke följas; i realiteten äro de ofta i centrala frågor av ringa betydelse. På detta sätt skulle, anser Corwin, å ena sidan större stabilitet i exekutivmakten uppnås, å den andra en bättre samverkan mellan regering och representation säkerställas.

Herbert Tingsten.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

NY FÖLJD

UTGIVEN AV

FAHBECKSKA STIFTELSEN

FYRTIOSJÄTTE ÅRGÅNGEN
(NY FÖLJD 25:TE ÅRG.)

1943

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION, LUND

REDAKTION:
FAHLBECKSKA STIFTELSENS KOLLEGIUM

REDAKTIONSSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE:

ROBERT MALMGREN

LUND
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1 9 4 3

INNEHÅLL

UPPSATSER

	Std.
EER, HILDING, 1766 års tryckfrihetsförordning, dess tillkomst och betydelse i rättsutvecklingen	185
GUMMERUS, HERMAN, Dualt ledarskap hos kulturfolken	233
HORNWALL, GERT, Grundprinciperna i August von Hartmansdorffs representationsförslag 1851	113
KLINTHE, P. J., Storum, rike och maktuppfattning	34
LAGERROTH, FREDRIK, Staaff eller De Geer? Till frågan om vårt levande statskicks typologi	1
LINDMAN, SVEN, J. J. Nordström och 1846 års representationskommitté ..	320
NUMELIN, RAGNAR, Dualt ledarskap hos naturfolken	223
QUENSEL, CARL-ERIK, Den äktenskapliga fruktsamhetens förändringar 1933—1939 samt förändringarna i det äktenskapliga barnantalet	331
REUTERSKIÖLD, C. A., Om förvaltningsingrepp i näringslivet ur rättslig synpunkt	130
SÖRNDAL, OLOF, Formerna för fattande av beslut i de centrala ämbetsverken. En översikt över utvecklingen efter 1809	279
ÅKERMAN, JOHAN, En samhällsvetenskaplig fakultet	97

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

ARRHÉN, ERIK, Före och efter befolkningskommissionen	360
BRUSEWITZ, AXEL, Riksdagen och utrikespolitiken 1942	53
CEDERSTRÖM, BROR GÖSTA, Tidskriftsöversikt	161, 365
FAHLBECK, ERIK, »Främmande makt», »utländsk stat» enligt grundlagarna ..	49
FRYKHOLM, LARS, Lagprövningsrättens tillämpning i Eire	64
— —, Tolkningen av ordet uppenbarligen i R. F. § 106	148
GEMZELL, CHR., Statens trafikkommission	58
GRÖNLUND, OTTO, Statistiska centralbyrån och den svenska statistiken under 1900-talet	258
HEDFELDT, ERIK, Statens hyresråd	152
HOLM, SUNE, Konstitutionella och kommunala frågor vid 1943 års riksdag ..	240
HULTSTRÖM, L., Statens utrymningskommission	249
HÅSTAD, ELIS, Eires referendumregler	66
MYRBERG, ISRAEL, Lagen om lönestopp	353
QUENSEL, CARL-ERIK, Befolkningsrörelsen i Danmark under år 1941	69
STJERNQUIST, NILS NILSSON, Statsvetenskapliga föreningen i Lund	160

	Sid.
SÖRNDAL, OLOF, Omorganisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning	356
THERMÆNIUS, E., Professur i statskunskap vid Åbo akademi	158
— —, Stockholms Högskolas statsvetenskapliga förening	160
— —, A. Lawrence Lowell †	363
WÄHLSTRAND, ARNE, Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala	160
ÅSTRÖM, OLOF, Statsvetenskapliga Föreningen i Göteborg	159
Ansökningar om understöd från J. H. Palmes fond	365
Socialvetenskapliga forskarföreningens årsmöte	265

LITTERATURGRANSKNINGAR

AQUILONIUS, KLAS, Svenska Folkskolans Historia. Andra delen. Det svenska folkundervisningsväsendet 1809—1860. Anm. av <i>Gunnar S. Swensson</i>	369
BARKER, ERNEST, Reflections on government. Anm. av <i>Herbert Tingslen</i>	377
BERGSGÅRD, ARNE, Året 1914. I. Grunnlöva. Anm. av <i>Fredrik Lagerroth</i>	267
CAVALLI, HANS, Om statslån och statsskulder. Rättsliga studier kring § 76 regeringsformen. Anm. av <i>C. A. Reuterskiöld</i>	170
CORWIN, EDWARD S., The president, office and powers. History and analysis of practice and opinion. Anm. av <i>Herbert Tingslen</i>	375
HESSLER, CARL ARVID, Staten och konsten i Sverige. Anm. av <i>Axel Brusewitz</i>	82
JENSEN, HANS, Nordisk Statsstyre. Anm. av <i>Fredrik Lagerroth</i>	73
JÄGERSKIÖLD, OLOF, Hovet och författningsfrågan 1760—66. Anm. av <i>Lennart Linnarsson</i>	275
LAGERROTH, FREDRIK, 1809 års regeringsform. Dess ursprung och tolkning. Anm. av <i>Sigfrid Andgren</i>	166
LÖVGREN, BIRGER, Vår kommunala självstyrelse. Anm. av <i>Arne Wahlstrand</i>	273
SUNDBERG, HALVAR G. F., Grunddragen av allmän förvaltningsrätt. Anm. av <i>Rob. Malmgren</i>	173
THERMÆNIUS, EDVARD, Adressdebatten i underhuset. En studie i parlamentarisk teknik och tradition. Anm. av <i>Gunnar Heckscher</i>	85
TÖRNGREN, ADOLF, Från Finlands strid för rätt och frihet. Personliga upplevelser åren 1901—1914. Anm. av <i>Sven Lindman</i>	88
Betänkande angående finansstatistikens effektivisering. Anm. av <i>Carl-Erik Quensel</i>	179
Redogörelse för Fahlbeckska Stiftelsens verksamhet år 1942	92

REGISTER

till årgångarna 1919—1943, utarbetat av *Cecilia Ringius*.

ERNEST BARKER: *Reflections on government*. Oxford University press 1942.

Englands mest berömda statsvetenskapsmän, Ernest Barker, sedan några år pensionerad från professur i Cambridge, och Harold Laski, den femtioårige professorn vid London School of economics, äro i flera hänseenden kontraster. Barker är liberal och socialreformist; han fullföljer traditionen från John Stuart Mill, Thomas Hill Green och L. T. Hobhouse. Laski är marxistisk socialist, med starka inflytelser från den kommunistiska linjen i marxismen; inom det engelska arbetarepartiet har han hört till gruppen av radikala intellektuella kring Cripps. Ytligt sett ligger det något paradoxalt över den politiska motsättningen så till vida som Laski's far hör till den engelska plutokratien, medan Barker är arbetareson. Laski är mera produktiv, mera temperamentsfull, mera briljant än sin äldre kollega. Han har ett stort internationellt namn, medan Barker är föga känd utanför England. För den, som närmare tar del av de båda forskarnas skrifter, lär det emellertid stå klart, att Barker — trots sin tendens till tröghet och snusförnuft — är den mera betydande, den djupast reflekterande.

Mitt under världskriget har Barker fullbordat sitt främsta arbete, »Reflections on government», i det väsentliga en analys av och ett försvar för demokratin. Det synes icke osannolikt, att detta arbete, som på en gång är undersökning och trosbekännelse, kommer att tillhöra politikens klassiska skrifter. I jämförelse med detsamma verka de flesta apologier för folkstyrelsen mystiska, ensidiga eller naiva.

Barker anknyter till en stor engelsk tradition då han i första avdelningen — »Democratic government and its internal difficulties» — såsom mål uppställer individens fria utveckling i statens och andra organisationers hägn. Demokrati, som är möjlig blott vid stark social gemenskap (vid »agreement to differ»), innebär å ena sidan majoritetsstyre, å andra sidan uppgörelse genom kompromisser. Uppgörelsen, som möjliggöres genom offentlig debatt, sker i olika etapper: inom partierna, valmanskåren, parlamentet och kabinettet. Barker kritiserar under avståndstagande från Laski och andra den klasskampslära, enligt vilken framsteg genom kompromisser skulle vara omöjligt. Han hänvisar till den sociala strukturens obestämdhet och föränderlighet, till de väldiga, socialt och ekonomiskt djupt ingripande reformer, som genomförts under demokratiska former, till den faktiska inriktningen av det engelska arbetarepartiets politik. Svagheten i den socialistiska teorien finner han i tendensen att svänga mellan marxism och reformism. Demokratiens frihetsprincip kan emellertid, framhåller Barker särskilt i tredje avdelningen, »Amendments to democracy», icke helt genomföras utan ökat välstånd och social utjämpning; han har intet att invända mot en till detta mål syftande ekonomisk och social planering, blott den motsvarar sitt syfte och sker under bevarande av den för demokratin nödvändiga politiska friheten.

Refererade på några rader, te sig dessa avsnitt av Barker's arbete (tillsammans omkring 180 sidor) icke märkliga. Det väsentliga äro de ingående, detaljrika, ofta skarpsinniga och originella resonemang, i vilka synpunkterna närmare utvecklas. Kännetecknande för Barker är, att han jäm-

förelsevis sällan tillgriper direkt polemik; han bryter udden av motståndarnas argumentation genom att insätta den i sitt sammanhang, genom att uppvisa de praktiska konsekvenserna, genom en förståelsefull och samtidigt avslöjande analys.

I de två återstående avsnitten, »Democracy and its external difficulties» och »Alternatives to democracy», undersöker Barker de idéer och de statskicks, som för närvarande framstå som demokratiens medtävlare eller fiender. Det avsnitt, i vilket han redogör för de ryska, italienska och tyska systemen, är enligt min mening, trots sina många upplysande uppgifter och reflexioner, mindre betydande än de övriga. I fråga om det ryska kapitlet är det svårt att undertrycka misstanken, att Barker omedvetet influerats av den engelsk-ryska alliansen och därför framställt sovjetsystemet på ett missvisande sätt. Utan närmare motivering påstår han att detta system efter 1936 års författning »är mindre ett alternativ till än en ny och modifierad form av parlamentarisk demokrati». Denna artighet mot den nya bundsförvanten kan icke gärna bringas i överensstämmelse med Barker's i det föregående givna definitioner och distinktioner.

Herbert Tingsten.

REGISTER

TILL

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

ÅRGÅNGARNA 1919—1943

UTARBETAT AV

Fil. Kand. CECILIA RINGIUS

LUND

HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

1 9 4 3

UPPSATSER

- Adlers, Å., Planerna att återföreana kammarrevisionen med kammarkollegiet 1791—1792. 38 (1935): 415—449.
- Andersen, P., Domstolenes Myndighed til at tilsidesætte grundlovstridige Love. 33 (1930): 352—362.
- Andrén, G., Peter Olof Gränström †. 30 (1927): 389—393.
— Regeringsmakt och parlamentarism i Sverige. 33 (1930): 463—485.
— Till den moderna parlamentarismens formlära. 35 (1932): 1—19.
- Arosenius, E., Reformförsök i fråga om den svenska statistikens organisation under tiden 1809—1858. 40 (1937): 131—152.
- Bellquist, E. C., Om presidentmakten i Nordamerikas Förenta stater. 43 (1940): 112—134.
— Statsvetenskapens ställning i Förenta Staterna. 34 (1931): 397—428.
— Sveriges insatser till världspolitikens stabilisering efter kriget. 34 (1931): 31—54.
- Bengtsson, T., Något om avbetalningshandeln ur ekonomisk synpunkt. 29 (1926): 301—315.
- Bergström, S., Det brittiska imperiets författning. 42 (1939): 441—466.
- Berlin, K., Den dansk-norske Östgrönlandstraktat i Belysning af Oregontraktaten af 1818. 34 (1931): 309—324.
— En ny nordisk Union. 23 (1920): 77—116.
- Beskow, B., Proportionalismen i stöpsleven. 35 (1932): 132—139.
- Birck, L. V., Böhm-Bawerks Theorie. Fremstillet, kritiseret. 29 (1926): 153—186.
— Om Kritiken af Jordrenteloven. 32 (1929): 38—55.
- Bjurling, O., Knut Wicksell och David Davidson. En retrospektiv studie. 45 (1942): 358—367.
— Kris och krisprogram. Kring den penningpolitiska diskussionen. 35 (1932): 245—258.
- Björkstén, S. R., Huru Finland utvecklades till en demokratisk, parlamentarisk republik. 33 (1930): 398—413.
- Bomgren, G., Den rättsliga konstruktionen av Sekreta utskottets ställning till plena under frihetstiden. 30 (1927): 277—302.
— Om konungavalet enligt medeltidslagarna. 29 (1926): 347—392.
- Brock, F. H:son, Objektskatterna och kommunalskattereformen. 23 (1920): 22—41.
- Broms, E., En inadvartens i landstingsförordningen. 26 (1923): 239—246.
- Brotherus, K. R., Stat och kyrka i Finland. 33 (1930): 446—462.

- Brusewitz, A., De tillfälliga utskottens ställning inom det svenska utskottsväsendet. 23 (1920): 1—21.
- Den polska diktaturens konstitutionella grundvalar. 31 (1928): 281—299.
- Den svenska utrikesnämndens norska och danska paralleller. 27 (1924): 285—316, 28 (1925): 97—139.
- Den tyska riksförfattningens typologiska byggnad. 31 (1928): 197—233.
- En författningsrevision med förhinder. 42 (1939): 297—338.
- Maktfördelning och demokrati i den konstitutionella utvecklingen. 26 (1923): 293—310.
- Statsrådsdechargen i senaste praxis. 45 (1942): 1—16.
- Utrikesnämnden i rätt och praxis. Dess uppgifter och befogenheter (RF § 54). 35 (1932): 393—429.
- Utrikesnämndens uppkomst och utformning. 35 (1932): 285—320.
- Vad menas med parlamentarism? Ett försök till typologisk bestämning. 32 (1929): 323—334.
- Östeuropeiska diktaturförfattningar. En jämförelse mellan de senaste konstitutionsförsöken i Polen och Litauen. 33 (1930): 197—219.
- Böök, K., Agrar och industriell konjunktur. 37 (1934): 396—410.
- Kapitalbildning och industriell produktion 1924—1934. 38 (1935): 124—133.
- Carlson, B. C., Rätt och rättsordning. 43 (1940): 97—111.
- Rättsperson, stat och rättsordning. 42 (1939): 135—153.
- Carlsson, G. N., Den gemensamma voteringsområdes. Parlamentariska reformförslag. 36 (1933): 1—28, 97—132.
- Castberg, F., Domstolens myndighet til å tilsidesette grunnlovstridige lover. 33 (1930): 317—337.
- Cederström, B. G., Det svenska utskottsväsendet. Några randanmärkingar till professor H. Tingstens framställning i »Sveriges riksdag». 44 (1941): 105—133.
- Författningsutvecklingen i Österrike 1920—1934. 38 (1935): 97—123.
- Croneborg, O., Grundlag och krigsberedskap. 33 (1930): 142—159.
- Croner, F., De privatanställdas löneförhållanden. 40 (1937): 329—362.
- Sociala attityder och den empiriska sociologin. 41 (1938): 274—296.
- Danielsson, C., 1500- och 1600-talens svenska tullpolitik. 27 (1924): 394—423.
- Edin, K. A., Bidrag till befolkningsstatistikens metodik. 36 (1933): 245—264, 409—425.
- 1930 års folkräkning. 31 (1928): 395—432.
- Eek, H., 1766 års tryckfrihetsförordning, dess tillkomst och betydelse i rättsutvecklingen. 46 (1943): 185—222.
- Enander, B., Kring 1827 års statsrevision. 34 (1931): 233—350.
- Striden om »72:an» vid 1834—35 års riksdag. 29 (1926): 198—205.
- Erich, R., Angreppsfrågan i dess nyaste utformning. 36 (1933): 291—302.
- Domstolarnas befogenhet att åsidosätta grundlagsstridiga lagar. 33 (1930): 338—351.
- Pakten och garantifördraget. 27 (1924): 1—15.
- Regeringsmakt och parlamentarism. 33 (1930): 495—503.
- Åland under krigsåren. 45 (1942): 150—158.

- Ernberg, A., Minoritetsrevisor enligt lagen om aktiebolag. 25 (1922): 401—420.
— Minoritetsrättigheter emot bankbolags styrelse och revisorer. 27 (1924): 117—142.
— Några anteckningar om Konungens befallningshavandes granskningsuppgift vid röstsammanräkning till andra kammaren. 23 (1920): 237—252.
— Rättsliga synpunkter beträffande gemensam brandmur. 38 (1935): 134—158, 201—216.
- Fahlbeck, E., Hans Järta och 1810 års riksdagsordning. 32 (1929): 105—129.
— Offentlig förvaltning genom enskilda. 43 (1940): 1—45.
— Om gravplatser och gravmonument i våra kyrkor. 45 (1942): 237—256.
- Flodström, L., Bidrag till läran om val av representanter. 28 (1925): 345—347.
- Fridholm, R., Folkriksdagarna 1893 och 1896. 30 (1927): 411—440.
- Frykholm, L., Carl Schmitts statslära. 37 (1934): 207—229.
— Till Esaias Tegnér's politiska åskådning. 44 (1941): 245—268.
— Till frågan om Benjamin Höijers förhållande till romantikens politiska tänkande. 39 (1936): 436—453.
- Gahn, H., Depressionens och skatteförhöjningarnas inverkan på rusdrycks-konsumtionen. 36 (1933): 322—344.
- Gihl, T., Haagkonferensen för den internationella rättens kodifikation. 34 (1931): 55—70.
— Till frågan om gränsen för Sveriges sjöterritorium. 28 (1925): 436—463.
Med anledning härav:
Stael von Holstein, L., Kring sjögränsen. Ett genmäle. 29 (1926): 206—215.
Gihl, T., Svar på genmäle. 29 (1926): 215—224.
— Utrikesärendenas konseljbehandling enligt 1809 års regeringsform. Till belysning av praxis under det nya statsskickets första decennier. 38 (1935): 1—18.
- Granfelt, H., Den fransk-ryska allianstraktaten (1892—93). Dess tillkomst och betydelse. 28 (1925): 38—56.
— Trippellianstraktaten av år 1882. Dess tillkomst och karaktär. 24 (1921): 84—100, 159—173.
- Gränström, P. O., Ålands representation i svenska ståndsriksdagen. 23 (1920): 253—278.
- Grönlund, O., De nordiska ländernas kriminal- och fångvårdsstatistik. 44 (1941): 144—160.
— Den allmänna politiska rösträtten och valen till riksdagens andra kammare åren 1911—1921, i statistisk belysning. 27 (1924): 214—257.
— Den senaste allmänna jordbruksräkningen i Sverige och därmed sammanhängande undersökningar. 45 (1942): 159—176.
— Den svenska rättsstatistikens hundraårsminne. 36 (1933): 133—145.
— Om brottsligheten i Sverige och Norge under kristiden. 28 (1925): 201—232.
— Till frågan om referendum. 24 (1921): 32—47, 238—247. [Forts. se: Översikter & meddelanden. 25 (1922): 211—219.]
- Gummerus, H., Dualt ledarskap hos kulturfolken. 46 (1943): 233—239.
- Hager, G., En ny metod för val till riksdagens andra kammare. 27 (1924): 388—393.

- Hagström, B., Frågan om Konungens ekonomiska lagstiftningsmakt i riksdagen efter 1866. 23 (1920): 181—215.
- Haralds, H. J., Folkrepresentativt statsorgan. En teori om folkrepresentationen av svenskt ursprung. 27 (1924): 337—344.
- Kansliet — anima regni. 31 (1928): 234—258, 300—323.
- Om dualismen i centralförvaltningen och dess avhjälpande. En fråga, som väntar sin lösning. 26 (1923): 365—394.
- Representationsproblem. 28 (1925): 255—264.
- Simon Johannes Boëthius †. 27 (1924): 183—187.
- Harmaja, L., Anders Chydenius såsom nationalekonomisk skriftställare. Några synpunkter med anledning av 200-årsminnet. 32 (1929): 503—513.
- Heckscher, E. F., »Dyrtiden» i antiken. Replik till professor Martin P:n Nilsson. 23 (1920): 49—54.
- Nationalekonomien och »dyrtiden» i antiken. En granskning av professor Martin P:n Nilssons uppsats. 22 (1919): 322—344.
- Heckscher, G., Politisk idéhistoria. 40 (1937): 426—439.
- Roosevelt's försök till domstolsreform. 41 (1938): 369—392.
- Till frågan om statsrådsberedningens uppkomst. 32 (1929): 456—485.
- Hedlund[-Nyström], T., Kooperationens inverkan på minuthandelns centralisering. 36 (1933): 44—55.
- Nordiska nationalekonomiska problem. (I belysning av de nordiska nationalekonomiska mötena 1863—1935.) 40 (1937): 115—130.
- v. Heidenstam, E., Andrakammarvalen och valkretsindelningen. 26 (1923): 229—238.
- Herlitz, N., De av Nationernas förbund anordnade mandaten. 30 (1927): 1—26.
- Ett och annat om självstyrelsens betydelse i svensk förvaltningshistoria. 24 (1921): 65—83, 137—158.
- Juridisk och humanistisk statsvetenskap. 31 (1928): 121—145.
- Karakteristiska drag i svensk offentlig rätt. 33 (1930): 293—316.
- Tolag och tullhusbyggnad. 25 (1922): 385—400.
- Herrnritt, R., Republiken Österrike och dess författning. 24 (1921): 293—320.
- Hesslén, G., Folkförbundssekretariatets rekrytering. 32 (1929): 429—455.
- Holm, S., Censurlagstiftningens grundprinciper. 44 (1941): 365—376.
- Folkrätt och nedrustning. 34 (1931): 155—177.
- Hornwall, G., Grundprinciperna i August von Hartmansdorffs representationsförslag 1851. 46 (1943): 113—129.
- Huss, H., Kärnpunkten i vår skifteslagstiftning. 23 (1920): 42—48.
- Hyrenius, H., Giftermålsfrekvens och nativitet i Sverige under senare år. En granskning av variationerna i års- och månadssiffror. 43 (1940): 392—403.
- Håstad, E., Den schweiziske generalen. En statsrättslig och politisk undersökning. 38 (1935): 297—330.
- Några sifferreflexioner kring valet. 39 (1936): 340—363.
- Hägglöf, G., Om gemensam votering. 29 (1926): 17—36.
- Om representationen och utrikespolitiken i Frankrike. 31 (1928): 433—468.
- Höijer, E., Sveriges uppdelning på naturliga jordbruksområden. 24 (1921): 209—237, 321—348.
- Åldersfördelningen inom olika näringsgrenars befolkning. 31 (1928): 162—171.

- Jansson, A., Till statsrådsberedningens förhistoria: krigsberedningens uppkomst 1810—1813. 36 (1933): 29—43.
- Johansson, K.-A., Den engelska överhusfrågan efter 1911. 38 (1935): 19—43.
- Kaijser, F., RF § 57. [Med anledning av Lagerroth, F., Beskattningsmakten i 1809 års RF]. 42 (1939): 339—375. Svar [till prof. Lagerroth]. 43 (1940): 159—163.
- Kaijser, O., Reformen av Banque de France år 1936. 42 (1939): 220—242.
- Kanér, R., Åttatimmarsdagens ekonomiska verkningar. 29 (1926): 37—53.
- Keilhau, W., Økonomiske konjunkturer og politiske idéer. 33 (1930): 504—519.
- Kelsen, H., Den rena rättsläran. Dess metod och grundbegrepp. 36 (1933): 193—244.
- Kjellén, R., Bismarcks förbundssystem. 23 (1920): 279—287.
- Johan Skytte och den Skytteanska professuren. Ett trehundraårsminne. 25 (1922): 269—309.
- Undersökningar till politikens system. (Forts. fr. årg. 21). 22 (1919): 163—182, 263—280.
- Kjellson, B., Om lösdriveriets rättsliga karaktär. 23 (1920): 166—180.
- Klinthe, P. J., Storum, rike och maktuppfattning. 46 (1943): 34—48.
- Kuylenskierna, C. W. U., Bidrag till frågan om principerna för en rättvis beskattning med särskild hänsyn till kommunalbeskattningen. 22 (1919): 183—211.
- I vad mån utgör § 36 regeringsformen ett hinder för organisationsändringar i statsförvaltningen? 29 (1926): 107—122.
- Lagerroth, F., Beskattningsmakten i 1809 års RF. Ett polemiskt inlägg i den statsrättsliga diskussionen. 41 (1938): 1—51, 109—149.
- Med anledning härav:
- Reuterskiöld, C. A., RF §§ 57-80. 41 (1938): 262-270.
- Lagerroth, F., Genmäle. 41 (1938): 270-273.
- Reuterskiöld, C. A., En replik. 41 (1938): 423.
- Lagerroth, F., Slutpåminnelser. 41 (1938): 423-426.
- Malmgren, R., Innebörden av beskattningsstadgandet i RF § 57. 42 (1939): 43-57.
- Lagerroth, F., Genmäle. 42 (1939): 58-63.
- Kaijser, F., RF § 57. 42 (1939): 339-375.
- Lagerroth, F., Replik. 43 (1940): 153-157.
- Kaijser, F., Svar. 43 (1940): 159-163.
- Boström och Kelsen. En jämförelse. 28 (1925): 1—37.
- Det svenska upplösningsprerogativets ursprung och innebörd. Ett försök till kombination av historisk och juridisk metod. 42 (1939): 407—440.
- En frihetstida lärobok i gällande svensk statsrätt. Utgiven och kommenterad. 40 (1937): 185—211.
- Enhetlig budget eller specialfonder? Ett frihetstida finansproblem. 36 (1933): 303—321.
- Ett grundlagsbrott och dess motivering. Om tillkomsten av 1857 års regentskap. 25 (1922): 173—210.
- Lagstiftningsmakten i 1809 års RF. En rättshistorisk undersökning. 43 (1940): 193—247.
- Mantal och fyrk. Ett blad ur den kommunala rösträttsfrågans historia. 31 (1928): 1—32.

- Lagerroth, F., Om förmenta gränser för de svenska statsmakternas grundlagstiftningsrätt. 27 (1924): 16—54.
- Regeringsformen § 73. 30 (1927): 89—115.
- Staaff eller De Geer? Till frågan om vårt levande statsskicks typologi. 46 (1943): 1—33.
- Svensk konungs ställföreträdare. Om proveniens och tolkning av 1809 års RF §§ 39—43 och 91—95. 42 (1939): 205—219.
- Upplösningsprerogativet enligt svensk rätt. 29 (1925): 393—407.
- Var det von Engeströmska författningsförslaget reaktionärt? Ett polemiskt inlägg i den författningshistoriska diskussionen. 39 (1936): 303—339, 403—435.
- Med anledning härav:
- Landberg, G., P. O. von Asp som statsrättsteoretiker. Tillika ett ord om värdering och källkritik i historisk och statsvetenskaplig forskning. 42 (1939): 1—42.
- Lagerroth, F., Replik. 43 (1940): 148—153.
- Landberg, G., Svar. 43 (1940): 158—159.
- Landberg, G., En svensk författningshistoria från krisåret 1768. Bidrag till den gustavianska rojalismens idéhistoria. 40 (1937): 1—27.
- Makten över utrikespolitiken i sengustaviansk författningsspekulation. 32 (1929): 335—356.
- P. O. von Asp som statsrättsteoretiker. Tillika ett ord om värdering och källkritik i historisk och statsvetenskaplig forskning. [Med anledning av Lagerroth, F., Var det von Engeströmska författningsförslaget reaktionärt?] 42 (1939): 1—42. Svar [till prof. Lagerroth]. 43 (1940): 158—159.
- Landén, U., Ny revision av skattelagstiftningen. Den direkta beskattningen till staten enligt sakkunniges i dec. 1918 avgivna förslag. 22 (1919): 39—45.
- Larsson, T., Den effektiva räntan på den svenska obligationsmarknaden sedan år 1921. 30 (1927): 303—323.
- Leibholz, G., Demokrati och valrätt. 35 (1932): 111—131.
- Den tyska statsrättslärens nuvarande ställning. 34 (1931): 215—232.
- Levander, A., Oberschlesien och den Oberschlesiska frågan. 26 (1923): 247—279.
- Lindberg, F., Axel Oxenstierna som riksdagstaktiker. Ett bidrag till belysningen av riksdagsdoktrin och riksdagspraxis under förmyndartiden. 34 (1931): 251—269.
- Linderoth, B., Äldre och moderna sparbanksuppgifter. 25 (1922): 1—13.
- Linders, F. J., Några synpunkter på de statistiska tjänstemännens utbildning. 33 (1930): 119—130.
- Lindman, S., J. J. Nordström och 1846 års representationskommitté. 46 (1943): 320—330.
- Lindström, H., Tillkomsten av 1864 års stadganden om utlänningars rätt att idka borgerlig näring i Sverige. 34 (1931): 363—375.
- Lundborg, R., De brittiska dominiernas och lydstaternas rättsliga ställning. 24 (1921): 174—185.
- Lundelius, H., Om rösträtt å vägstämma, jämte några ord om förfarandet. En studie i lagstiftningen. 30 (1927): 116—158.
- Om stadgandena i vallagen (och kommunallagarna) om uppehåll i val under gudstjänsttid. 29 (1926): 1—16.

- Malmgren, R., Amnesti. 23 (1920): 288—306.
 Med anledning härav:
 Myrberg, I., Några spörsmål rörande Konungens amnestirätt enligt svensk statsrätt. 23 (1920): 448-455.
 Malmgren, R., Genmäle. 23 (1920): 456-458.
- Föredragande i tillförordnad regering. 25 (1922): 77—89.
 - Innehörden av beskattningsstadgandet i RF § 57. [Med anledning av Lagerroth, F., Beskattningsmakten i 1809 års RF]. 42 (1939): 43—57.
 - Sigfrid Wallengren †. 30 (1927): 193—194.
 - Tillåter grundlag en avgjord eller förfallen frågas återupptagande vid samma riksdag? Ett diskussionsinlägg. 35 (1932): 140—146. Rättelse. 35 (1932): 259.
- Melander, C. G., Statsrevision och nyriksdagsteori. 37 (1934): 381—395.
- Meyer, K., Regeringsmakt og parlamentarisme. 33 (1930): 486—490.
- Myrberg, I., Giltigheten av 1921 års Ålandskonvention. 45 (1942): 257—282.
- Några spörsmål rörande Konungens amnestirätt enligt svensk statsrätt. [Med anledning av Malmgren, R., Amnesti.] 23 (1920): 448—455.
 - Om äganderättsskyddet enligt § 16 regeringsformen. 44 (1941): 297—332.
 - Till frågan om gränsen mellan konungens i statsrådet och i regeringsrätten kompetens. 40 (1937): 393—425. Rättelse. 41 (1938): 103.
 - Ytterligare några spörsmål rörande konungens amnestirätt enligt svensk statsrätt. 25 (1922): 14—32.
- Myrdal, G., »Ekonomisk vetenskap och politisk ekonomi». Några anmärkningar med anledning av D:r J. Åkermans uppsats med ovanstående rubrik och erinringar till D:r Åkermans svar. 34 (1931): 429—446, 463—473.
- Nielsen, A., Bankkreditens Elasticitet. 33 (1930): 44—59.
- Nilsson, M. P:n, Dyrtid och dyrtidsorganisation i forntiden. 22 (1919): 1—25, 77—108.
 Med anledning härav:
 Heckscher, E. F., Nationalekonomien och »dyrtiden» i antiken. En granskning av professor Martin P:n Nilssons uppsats. 22 (1919): 322-344.
 Nilsson, M. P:n, Svar till professor Heckscher. 22 (1919): 345-358.
 Heckscher, E. F., »Dyrtiden» i antiken. Replik till professor Martin P:n Nilsson. 23 (1920): 49-54.
 Nilsson, M. P:n, Slutord. 23 (1920): 55.
- Handels- och industristater i forntiden. 35 (1932): 187—218.
- Nilsson, S. W., Adolf Göran Mörners konstitutionella åskådning. 44 (1941): 333—364.
- Nordström, G. H., Den svenska socialdemokratins försvarspolitiska inställning i början av 1890-talet. 38 (1935): 393—414.
- Numelin, R., Dualt ledarskap hos naturfolken. 46 (1943): 223—232.
- Stats- och styrelse reformer hos primitiva folk. 44 (1941): 47—63.
 - Uppkomsten av mellanfolkliga förbindelser. 41 (1938): 150—172.
- Nyländer, L., Grunddragen av det federativa systemets uppkomst och utveckling i Rådssrysslands statsskick. 32 (1929): 130—157.
- Nyström, B., Besparingssträvandena inom den officiella statistiken ur organisatorisk synpunkt. 32 (1929): 357—385.
- Det internationella statistiska samarbetet och dess organ. 29 (1926): 316—346.
- Nyström, E. G. V., Bidrag till belysning av frågan om enhetsstatens utveckling ur den nordamerikanska unionen. 26 (1923): 38—51.

- Oftedal, L., Regjeringsmakt og parlamentarisme. 33 (1930): 491—494.
- Olivecrona, K., Till frågan om lagars grundlagsenlighet. 28 (1925): 301—329.
- Olsson, J., Den politiska partifördelningen inom de olika sociala klasserna i Sverige. 26 (1923): 115—139.
- Pettersson, C. O., Till krigets sociologi. 39 (1936): 11—37.
- Pfannenstill, B., Durkheims sociologiska principer. 40 (1937): 97—114.
- Quensel, C.-E., Barnantalet i de svenska äktenskapen. 39 (1936): 203—226.
- De årliga uppgifterna över befolkningens förändringar. 45 (1942): 368—389.
- Den äktenskapliga fruktsamhetens förändringar 1933—1939 samt förändringarna i det äktenskapliga barnantalet. 46 (1943): 331—352.
- Förslaget till folkbokföringens omorganisation. Referat och kritik. 42 (1939): 243—254.
- Giftermålsintensiteten i Sverige under de sista årtiondena och dess framtida storlek. 42 (1939): 154—182.
- Radhe, S., Åldersfördelning av röstberättigade och röstande vid andrakammarvalet 1932. 37 (1934): 99—129.
- Reuterskiöld, C. A., Dechargeinstitutet. 45 (1942): 136—149.
- En behörighetsfråga i första kammaren. Några spörsmål och synpunkter. 32 (1929): 1—13.
- Grundlag och bolagsstyrelser. En principfråga. 34 (1931): 1—30.
- Hushållningssällskapen och förvaltningen. 39 (1936): 1—10.
- Konsultativt referendum och svenska statsrättsprinciper. 23 (1920): 307—315.
- Kring rekvisitionslagen. Några synpunkter på dess användning i fred. 43 (1940): 361—373.
- Kätterier i kommunalskattefrågan. 28 (1925): 348—359.
- Om fattigvård, understöd och folkpension. 22 (1919): 247—262.
- Om förvaltningsingrepp i näringslivet ur rättslig synpunkt. 46 (1943): 130—147.
- RF §§ 57—80. [Med anledning av Lagerroth, F., Beskattningmakten i 1809 års RF]. 41 (1938): 262—270. En replik [till prof. Lagerroth]. 41 (1938): 423.
- Regeringsformens § 90. 44 (1941): 134—143.
- Rudolf Kjellén †. 25 (1922): 361—364.
- Statsrådsdechargen i Sverige ur stats- och förvaltningsrättslig synpunkt. 33 (1930): 385—397.
- Richert, J., Krigskonjunkturer och fredskonjunkturer. En statistisk rekapitulation. 23 (1920): 419—432.
- Riemer, S., Studiebegränsning och akademisk yrkesrådgivning. 40 (1937): 28—49.
- Rohlieb, C., Familjens löne- och bostadsfråga. Ett inlägg i nativitetsdebatten. 38 (1935): 217—245.
- Jordbrukets framtidsutsikter. 33 (1930): 131—141.
- Jordbruksstatistiken och intensifieringsproblemet. 23 (1920): 117—125.
- Röss, A., Folkenes Forbund og Staternes Souverænitet. 33 (1930): 414—445.
- Rudelius, K.-E., Författningsfrågan i de förenade deputationerna 1769. 38 (1935): 331—365.
- Rydberg, H., En studie över anställningsfaktorernas inverkan på lönen. 43 (1940): 248—298.

- Sachs, T., Två personproportionalistiska metoder. 24 (1921): 27—31.
- Sandberg, G., Neutralitet och opartiskhet. 43 (1940): 374—391.
- Schalling, E., Den svenska förvaltningens rötter. 26 (1923): 1—18.
- Kommunal självstyrelse såsom inrepolitisk stabilitetsfaktor. 26 (1923): 311—322.
 - Kommunal skatteutjämning och rättssäkerhet. 32 (1929): 486—502.
 - Sockenbegreppet och dess territoriella bestämning. 29 (1926): 187—197.
 - Sockenmenighetens utveckling till juridisk person. 30 (1927): 27—48.
- Schartau, S., Riksdagsmannavalen i Malmö under frihetstiden. 31 (1928): 324—343.
- Skogh, S., Striden om arbetslöshetspolitiken i Sverige. 25 (1922): 310—334.
- Skottsberg, B., Den svenska diskussionen om parlamentarismen i samband med rösträttsfrågan 1904—1907. 37 (1934): 1—16, 130—152.
- 1920-talets rättighetsförklaringar. 45 (1942): 17—49.
- Smedberg, E., Samarbetet mellan riksdagens tillfälliga utskott. 34 (1931): 146—154.
- Tillfälliga utskotts återlämnande av motion. 31 (1928): 469—477.
- Sommarin, E., Banker och emissionsbolag. 25 (1922): 112—127.
- »Den egentliga upphovsmannen till Skånes enskilda bank och därmed även till hela vårt nuvarande bankväsen». 27 (1924): 317—336.
 - Folköverskott och kronoarbetaår. 28 (1925): 395—404.
 - Laurits V. Birck contra Böhm-Bawerk och Knut Wicksell. 30 (1927): 213—226.
 - Om reformeringen och huvudmannainstitutionen i sparbankerna. 23 (1920): 316—344.
 - Skola våra svenska privatbanker vara spekulationsbanker eller depositionsbanker. 32 (1929): 217—234.
- Stälvon Holstein, L., Den första svenska tremilsgränsen. 28 (1925): 181—186.
- Kring sjögränsen. Ett genmäle [med anledning av Gihl, T., Till frågan om gränsen för Sveriges sjöterritorium]. 29 (1926): 206—215.
- Stjernberg, N., Den tyska statsvetenskapens förutsägelser angående det ryska tsarväldets sammanstörtande. 29 (1926): 73—106.
- Om de nutida rättsliga garantierna för medborgarfrihet och rättssäkerhet. En studie i allmän statslära. 23 (1920): 397—418, 24 (1921): 3—26.
- Ståhlberg, H., Sveriges socialdemokratiska vänsterparti. 39 (1936): 38—55, 99—132.
- Sundberg, H. G. F., Den kommunala kompetensen. 33 (1930): 220—234.
- Domstolarnas befogenhet att åsidosätta grundlagsstridiga lagar. 33 (1930): 363—384.
 - Flyget, gasen och folkrätten. 32 (1929): 260—293.
 - Förvaltningsrättens allmänna läror. Några anteckningar till professor Willgrens arbete. 30 (1927): 195—212.
 - Kammare och regeringsrätt. Något om omfattningen och innebörden av kammarens befogenhet pröva riksdagsmans behörighet. 23 (1920): 433—447.
 - Krigsdomstol och grundlag. 35 (1932): 430—443.
 - Kungl. Maj:t och kommunalförvaltningen. 33 (1930): 1—43.
 - Ny fråga och nytt yrkande i kommunalrätten. 36 (1933): 395—408.

- Sundberg, H. G. F., Något om den korporationsrättsliga regleringen i Sverige. 44 (1941): 209—244.
 — Om spårvägskoncessioner. 25 (1922): 90—111.
 — Om tolkningen av vissa kommunala valbarhetsvillkor. 27 (1924): 97—116.
- Sveistrup, P. P., Danmarks Økonomi ved Krigens Begyndelse. 43 (1940): 46—67.
- Swensson, G., De norska formandskapslagarna av år 1837. Några drag ur deras tillkomsthistoria. 35 (1932): 20—52, 97—110.
 — Den sociala bakgrunden till 1800-talets kommunalreformer. 45 (1942): 333—357.
 — Stein och den preussiska stadsförvaltningens omorganisation. 39 (1936): 133—149.
- Svenson, H., Om växlingar i varulagren. 29 (1926): 408—417.
- Söderlind, S., Om allmänna beredningens tillkomst. 41 (1938): 209—251.
- Sörndal, O., 1817 års förordning angående sockenstämmor och kyrkoråd. 44 (1941): 1—46.
 — Formerna för fattande av beslut i de centrala ämbetsverken. En översikt över utvecklingen efter 1809. 46 (1943): 279—319.
- Tenow, N., Personval och mandatutjämning. 32 (1929): 14—37.
 — Uteslutningsmetoden. En personproportionalistisk metod. 22 (1919): 313—321.
 — X-metoden. 24 (1921): 101—106.
- Thermænius, E., Den engelska fasciströrelsen. 37 (1934): 323—341.
 — Geopolitik och politisk geografi. 40 (1937): 212—250, 281—328.
 — Rikspartiorganisationernas uppgifter och verksamhet. 35 (1932): 321—358.
- Tingsten, H., De konstitutionella fullmaktslagarna i Tyskland efter världskriget. 28 (1925): 140—180.
 — Den konstitutionella fullmaktslagen i Belgien den 16 juli 1926. 31 (1928): 33—49.
 — Due-process-klausulen i det fjortonde tillägget till Förenta Staternas författning. 31 (1928): 146—161.
 — Röstplikt och valdeltagande. 39 (1936): 227—253.
 — Är den konsultativa folkomröstningen grundlagsstridig? 23 (1920): 157—165.
 — Öppen omröstning i den svenska riksdagen. 28 (1925): 233—254.
- Tudeer, A. E., Tvåspråkigheten i Finlands städer. 26 (1923): 19—37.
- Wadstein, E., Eriksgatans ursprungliga ändamål och betydelse. 37 (1934): 195—206.
 — »Nordiskt konungaval». 40 (1937): 363—366.
- Wallengren, S., Förstakammarreformen. 22 (1919): 109—146.
 — Nationernas förbunds råd. Frågan om dess sammansättning i förbundsdiskussionen 1926. 29 (1926): 239—300.
 — Om parti- och personmomenten inom proportionalismen. 23 (1920): 345—362.
 — Pontus Fahlbeck †. 26 (1923): 211—228.
- Varenius, O., En ny grundlagsedition. 30 (1927): 394—410.
 — Frankrikes författning av år 1875. Ett halvsekelminne. 28 (1925): 405—435.
 — Lagen om landsting av den 20 juni 1924. 28 (1925): 330—344.

- Varenius, O., § 5 S. O. 27 (1924): 198—213.
— Svensk budgeträtt. 31 (1928): 93—120.
- Wedberg, B., Från riksrätterna. En efterskörd. 36 (1933): 426—448.
— Högsta domstolen genom tre halvseklar. Några anteckningar om dess sammansättning. 42 (1939): 117—134.
— Justitiekanslern och Högsta domstolen 1809—40. 34 (1931): 325—362.
— »Kongl. Maj:ts höga namns stämpel». 27 (1924): 369—387.
- Wennerberg, K., Propositionsremisser direkt till statsutskottet. Studie rörande ständsriksdagens arbetsformer. 41 (1938): 252—261.
- Wiberg, C. G., Spädbarnsdödlighetens regionala fördelning å Sveriges landsbygd, åren 1906—1915. 32 (1929): 235—259.
- Wicksell, A. B., Konstitutionella frågor vid Nationernas förbunds tredje församling. 25 (1922): 365—384, 26 (1923): 95—114.
- Wicksell, S. D., De demografiska talens regionala fördelning samt dennas förskjutning. 23 (1920): 363—376.
— Indexmetoder i befolkningsstatistiken. 22 (1919): 281—296, 359—387.
— Om städernas pensionsväsen. 33 (1930): 105—118.
- Widell, L., Georg von Mayr. Några ord till hans åttioårsdag. 24 (1921): 1—2.
- Widén, L., Metoden vid dyrortsgruppering med flera budgetsistem. 43 (1940): 135—147.
- Widstam, T., Industriella konjunkturen, skördar och omflyttning. 37 (1934): 17—51.
- Wigforss, H., Fosterländska förbundet. 35 (1932): 219—244.
- De Visscher, C., Militära tvångsåtgärder enligt internationell praxis och enligt akten för Nationernas förbund. 27 (1924): 188—197.
- Wittenberg, E., Konservatism och nationalsocialism. 45 (1942): 89—135.
- Wold, H., Fruktsamhet utom äktenskapet och under äktenskapets första månader. En statistisk orientering. 44 (1941): 377—422.
- Wahlstrand, A., Kring tillkomsten av Karl Staaffs första ministär. 37 (1934): 285—322.
- Åkerman, G., Vår penningpolitik under depressionstiden. 26 (1923): 395—408.
- Åkerman, J., Ekonomisk vetenskap och politisk ekonomi. 34 (1931): 119—145.
Med anledning härav:
Myrdal, G., Några anmärkningar med anledning av Dr J. Åkermans uppsats. 34 (1931): 429-446.
Åkerman, J., Svar till prof. Myrdal. 34 (1931): 447-462.
Myrdal, G., Erinringar till dr Åkermans svar. 34 (1931): 463-473.
Åkerman, J., Slutreplik. 34 (1931): 474-486.
— En samhällsvetenskaplig fakultet. 46 (1943): 97—112.
— Goda och dåliga tider. Konjunkturproblemet i praktiken. 26 (1923): 323—328.
— Penningvärde och konjunktur. 26 (1923): 409—420.
— Statsvetenskaplig examen — mål och medel. 41 (1938): 393—422.
- Åkesson, O. A., Den officiella statistikens organisation. Ett inlägg. 30 (1927): 441—445.
- Österberg, S. E., Handelspolitik och tullbeskattningsrätt. 22 (1919): 26—38.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDE

- Andersson, A., Den svenska ministärens sammanställning 1905—1932.
37 (1934): 241—248.
- Andersson, S., Internationella arbetsorganisationens verksamhet under kriget.
44 (1941): 161—167.
- Andgren, S., Ett förslag till omgruppering av 1809 års regeringsform.
37 (1934): 230—237.
- Anger, F., Statistiska föreningen i Stockholm. 36 (1933): 471—472.
— Statistiska föreningens sammanträden. 37 (1934): 68—70, 357—359.
- Arbetslösheten och det kommunala nödhjälpsarbetet i Norge.
26 (1923): 59—66.
- Arrhén, E., Befolkningsproblemet och Weimarrepubliken. 38 (1935): 60—63.
— Den tyska skattepolitiken. 38 (1935): 160—164.
— Det federala problemet i den tyska författningsdiskussionen 1918—1919.
32 (1929): 165—173.
— Ett hittills okänt författningsutkast av Hugo Preuss från sommaren 1917.
29 (1926): 127—138.
— Före och efter befolkningskommissionen. 46 (1943): 360—363.
— Montesquieu i Estland. 40 (1937): 251—255.
— Politiskt bokslut i Balticum. 39 (1936): 62—71.
- Bagge, R., Nationernas förbund under år 1937. 41 (1938): 297—304,
— » » » » 1938. 42 (1939): 83—92.
— Utrikesutskottet vid 1939 års urtima riksdag. 43 (1940): 179—180.
- Berggren, A., Om den svenska fattigvårdsstatistiken.
30 (1927): 60—66, 245—255.
- Berättelse över Fahlbeckska stiftelsens verksamhet och förvaltning
under år 1919. 23 (1920): 231—236,
» » 1920. 24 (1921): 204—208,
» » 1921. 25 (1922): 72—76,
» » 1922. 26 (1923): 90—93,
» » 1923. 27 (1924): 179—182,
år 1924. 28 (1925): 93—96,
» 1925. 29 (1926): 68—72,
» 1926. 30 (1927): 84—88,
» 1927. 31 (1928): 88—92,
» 1928. 32 (1929): 100—104,
» 1929. 33 (1930): 101—104,
» 1930. 34 (1931): 114—118,
» 1931. 35 (1932): 92—96,
» 1932. 36 (1933): 92—96,
» 1933. 37 (1934): 94—98,
» 1934. 38 (1935): 92—96,
» 1935. 39 (1936): 94—98,
» 1936. 40 (1937): 92—96,
» 1937. 41 (1938): 104—108,
» 1938. 42 (1939): 113—116,

- år 1939. 43 (1940): 93—96,
» 1940. 44 (1941): 100—104,
» 1941. 45 (1942): 84—88,
» 1942. 46 (1943): 92—96.
- Björnberg, A., Statens livsmedelskommission samt den lokala krisförvaltningen. 44 (1941): 435—437.
— Vår nuvarande krisförvaltning. 44 (1941): 430—435.
- Boëthius, G., Till frågan om kooperationens beskattning. 29 (1926): 422—432.
- Braconier, J., Det engelsk-egyptiska fördraget 1936. 40 (1937): 60—66.
— Franska författningsproblem. 36 (1933): 64—68.
- Broms, E., Det svenska landstingsförbundet. 24 (1921): 107—109.
- Brusewitz, A., Parlamentarismens legala utformning i Lettland. 31 (1928): 478—484.
— Riksdagen och utrikespolitiken 1942. 46 (1943): 53—58.
— Riksdagen och utrikespolitiken under senare halvåret 1941. 45 (1942): 61—63.
— Riksdagens ställning till utrikespolitiken. Preliminär utredning angående vissa grundlagsändringar. 31 (1928): 50—73.
- Cassel, C. F., Statsvetenskapliga studentföreningen i Stockholm. 44 (1941): 79—81.
- Cederström, B. G., Statsvetenskaplig litteratur Bibliografisk översikt. Årg. 1933. 37 (1934): 1—54. Årg. 1934. 38. (1935): 1—51.
— Tidskriftsöversikt. 37 (1934): 179—184, 258—262, 360—363, 436—439, 38 (1935): 68—70, 170—173, 263—267, 463—468, 39 (1936): 168—174, 276—281, 384—387, 474—478, 40 (1937): 66—71, 164—170, 260—264, 381—385, 459—464, 41 (1938): 81—84, 187—191, 340—343, 442—446, 42 (1939): 94—96, 272—277, 392—395, 487—490, 43 (1940): 77—80, 180—182, 321—325, 426—428, 44 (1941): 83—85, 185—190, 283—287, 442—445, 45 (1942): 202—206, 313—317, 46 (1943): 161—165, 365—368.
- Croneborg, A., Nationernas förbund under åren 1939 och 1940. 44 (1941): 64—75.
— Utrikesutskottet vid 1939 års riksdag. 42 (1939): 261—267.
- Croner, F., De privatanställdas arbetstidsförhållanden. 41 (1938): 185—187.
- Dahl, S., Den engelska parlamentarismens kärnpunkt. 39 (1936): 166—168.
- Dahlin, E. H., Statens priskontrollnämnd. 45 (1942): 303—313.
- Dahlman, S., Den senaste regeringskrisen i Finland. [Sign. R.] 39 (1936): 460—462.
- Ekman, R., Den nya presslagen i Tyskland. 36 (1933): 454—465.
- Elge, L., Några korta anvisningar angående beställning och utförande av trycksaker. 24 (1921): 119—123.
- Elmér, Å., En missuppfattning av § 49 mom. 3 i RO 1810. 40 (1937): 452—456.
— Statliga och kommunala socialanslag i Sverige 1895—1935. 45 (1942): 412—414.
- Enblad, E., Den svenska riksdagens sociala sammansättning 1940—41. 45 (1942): 198—201.
- Engdahl, P., Den nya tyska regimens första år. 37 (1934): 52—61.

- Erich, R., Finlands nya riksdagsordning (13 januari 1928).
31 (1928): 488—497.
- v. Euler, S., Nationernas förbunds församling år 1936. 39 (1936): 454—460.
- Fahlbeck, E., Ett nyupptäckt Järta-dokument från 1809—10 års riksdag.
37 (1934): 153—156.
— »Främmande makt», »utländsk stat» enligt grundlagarna. 46 (1943): 49—52.
- Forslund, B., Socialvetenskapliga intressentföreningen i Uppsala.
44 (1941): 81—83.
- Frykholm, L., En tendens till lagprövningsrätt i Frankrike?
45 (1942): 411—412.
— Ett påpekande till R.F. § 20. 40 (1937): 373.
— Lagprövningsrättens tillämpning i Eire. 46 (1943): 64—66.
— Stockholms högskolas statsvetenskapliga förening.
42 (1939): 486, 44 (1941): 78, 45 (1942): 64.
— Tolkningen av ordet uppenbarligen i R.F. § 106. 46 (1943): 148—152.
— Var landshövdingen-militärbefälhavaren på Gotland generalguvernör i regeringsformens mening? 40 (1937): 367—372.
- Gahn, H., Ett inlägg i diskussionen om minskning av kostnaderna för den officiella statistiken. 23 (1920): 137—149.
- Gemzell, C., Statens trafikkommission. 46 (1943): 58—64.
- Gihl, T., Ett Högsta-domstols-utslag rörande Sveriges territorialgräns.
30 (1927): 446—458.
— Nationernas förbunds rådsmöte och förbunds församling, mars 1926.
29 (1926): 123—126.
- Grafström, S., Utrikesutskottet vid 1940 och 1941 års riksdagar.
44 (1941): 275—277.
- Grönlund, O., Den finska kriminalstatistiken. 35 (1932): 158—167.
— Statistiska centralbyrån och den svenska statistiken under 1900-talet.
46 (1943): 253—265.
— Till frågan om referendum. 3. Referendum i Danmark.
25 (1922): 211—219. [1—2 se: Uppsatser. 24 (1921): 32—47, 238—247.]
- Hafström, G., Konferens angående statsvetenskaplig examen.
38 (1935): 460—462.
- Hägström, B., Förslaget om tilläggsmandat vid andrakammarvalen.
31 (1928): 181—188.
— Grundlagsutredningar inom justitiedepartementet. 36 (1933): 345—352.
— Kommunalförfattningsfrågor
vid 1928 års riksdag. 31 (1928): 264—266,
» 1929 » » 32 (1929): 297—298.
— Konstitutionella frågor
vid 1928 års riksdag. 31 (1928): 259—264,
» 1929 » » 32 (1929): 294—297.
- Hallberg, O., Professor Bircks »Trin»-teori. 32 (1929): 386—398.
- Hartmann, J. L., Förstakammarvalens facit. 44 (1941): 423—426.
— 1942 års val av ledamöter i första kammaren. 45 (1942): 398—400.
— 1942 års val till de församlingar, som utse första kammaren.
45 (1942): 390—397.
— Riksdagsmannavalen 1940. 43 (1940): 404—410.

- Heckscher, G., Abdikationen i England. 40 (1937): 56—59.
- Engelsk författningsutveckling under 1900-talet. 33 (1930): 160—171.
 - Moderna tendenser i amerikansk stadsförvaltning. 41 (1938): 326—331.
 - »Självförvaltningssamhälle» och »självförvaltningsdistrikt». 44 (1941): 438—442.
- Med anledning härav:
- Sundberg, H. G. F., Genmäle. 45 (1942): 206.
 - Heckscher, G., Svar. 45 (1942): 206.
 - Sundberg, H. G. F., Replik. 45 (1942): 317—318.
 - Heckscher, G., Svar. 45 (1942): 318—319.
- Statens kris. 39 (1936): 160—166.
 - Statskunskapen i amerikanskt akademiskt liv. 41 (1938): 320—325.
 - Ur F. B. von Schwerins papper. 39 (1936): 364—370.
- Heckscher, G., & Robbins, J. J., Amerikansk arbetsrätt. 41 (1938): 69—80.
- Hedfeldt, E., Statens hyresråd. 46 (1943): 152—158.
- Hedrén, G., Medicinalstyrelsens organisation i historisk belysning. 30 (1927): 159—164.
- Herlitz, N., Krigsdomstolarna och grundlagen. 36 (1933): 449—453.
- Om tolkningen och tillämpningen av RF § 107. 45 (1942): 283—291.
- Hesslén, G., Den nya regimen i Japan och dess bakgrund. 43 (1940): 410—415.
- Folkförbunds församlingens möte 1929. 33 (1930): 60—74.
 - Författareskapet till det s. k. korsbergerska memorialet. 37 (1934): 237—241.
 - Huvuddragen av författningsutvecklingen i Tyskland efter nationalsocialismens första år. 41 (1938): 176—181.
 - Kontrasignationsvägran enligt RF § 38 och ett försök till dess tillämpande. 37 (1934): 156—162.
 - Ålands självstyrelse. 42 (1939): 64—76.
- Hjelmqvist, B., Bevillningsutskottet och RO § 63. 35 (1932): 150—151.
- Den engelska kabinettskrisen. 35 (1932): 151—152.
 - Den engelska kommunalreformen. 32 (1929): 514—519.
 - Den engelska överhusreformen. 36 (1933): 272—275.
 - Den franska valreformen. 35 (1932): 54—55.
 - Den kvinnliga rösträtten i praktiken. 36 (1933): 146—147.
 - Det tyska presidentvalet. 35 (1932): 153—155.
 - Estlands presidentproblem. 36 (1933): 59—60.
 - Frågor rörande grundlag och kommunallag vid 1932 års riksdag. 35 (1932): 259—266.
 - Jugoslaviens nya författning. 35 (1932): 152—153.
 - Kelloggtraktaten. 31 (1928): 363—365.
 - Krigsdomstolarna och grundlagen. 36 (1933): 148—150.
 - Ministeriell lagstiftning i England. 35 (1932): 447—450.
 - Mjölpropositionen och grundlagen. 35 (1932): 363—364.
 - Nya tillägg till Förenta staternas författning. 36 (1933): 275—276.
 - Parlamentarismens begrepp. 35 (1932): 364—368.
 - Spaniens författning. 35 (1932): 55—57.
 - Statute of Westminster. 36 (1933): 60—64.
 - Svensk författning inför utlandet. 35 (1932): 54.
- 2* — *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1943. N. F.

- Hjelmqvist, B., Tyska författningsproblem. 35 (1932): 368—370.
 — Voteringsordningen i riksdagen. 35 (1932): 53.
- Hjort, J. B., Budgetreform i Norge. 28 (1925): 61—65.
 — Statsregnskapsreform i Norge. 29 (1926): 64—67, 30 (1927): 176—179.
- Holm, S., En professur i internationell rätt. 41 (1938): 430—433.
 — Konstitutionella m. fl. frågor ...
 vid 1931 års riksdag. 34 (1931): 270—276,
 » 1933 » » 36 (1933): 265—272,
 » 1934 » lagtima riksdag. 37 (1934): 249—257,
 » 1935 års riksdag. 38 (1935): 256—262,
 » 1936 » » 39 (1936): 254—263,
 » 1937 » lagtima riksdag. 40 (1937): 440—452,
 » 1938 » riksdag. 41 (1938): 305—318,
 » 1939 » års lagtima riksdag. 42 (1939): 255—261,
 » urtima riksdagen 1939—40. 43 (1940): 68—70,
 » 1940 års lagtima riksdag. 43 (1940): 307—320,
 » 1941 » » » 44 (1941): 269—275,
 » 1942 » riksdag. 45 (1942): 292—303,
 » 1943 » » 46 (1943): 240—249.
 — Några formfrågor vid 1928 års riksdag. 31 (1928): 358—363.
 — Några frågor inför 1928 års folkförbundsförsamling. 32 (1929): 56—73.
 — Riksdagens förpuppning. 44 (1941): 426—430.
- Holmberg, A., Översikt av den ryska rådsrepublikens författning.
 22 (1919): 388—395.
- von Horn, K., Statens handelskommission. 45 (1942): 191—198.
- Hultström, L., Statens utrymningskommission. 46 (1943): 249—258.
- Huss, E., Statens industrikommission. 45 (1942): 400—411.
- Hyrenius, H. J:son, Befolkningskommissionens utredningar.
 42 (1939): 186—188.
 — Behöver Sverige ett särskilt befolkningsdepartement? 43 (1940): 423—426.
 — Folkbokföring och befolkningsstatistik i Estland. 42 (1939): 267—272.
 — Förbättringar i dödligheten under senare år och hypotetiska medellivslängdsberäkningar. 41 (1938): 338—340.
 — Föräktenskapliga konceptioner i Danmark och i Sverige. 42 (1939): 388—392.
 — Reproduktionen inom de nordiska ländernas befolkningar.
 41 (1938): 331—337.
 — Rösträttsålder och åldersfördelning. 44 (1941): 75—76.
 — Statistik över inresta utläningar. 44 (1941): 177—180.
- Håstad, E., Baltiska presidentval. 42 (1939): 76—83.
 — Det schweiziska regeringsättets utveckling. 42 (1939): 183—185.
 — Eires referendumregler. 46 (1943): 66—69.
 — Irlands författningsutveckling och nya konstitution. 41 (1938): 52—68.
 — Litauens nya författning. 42 (1939): 376—388.
 — Ny fullmaktslagstiftning i Schweiz. 37 (1934): 61—68.
- Höjer, E., Några drag av statistikens utveckling fram till 1936 på det administrativa och demografiska området. 39 (1936): 371—377.
 — Omläggning av fattigvårdsstatistiken. 25 (1922): 341—344.

- Höjer, C.-H., Fyllnadsvalet i Bryssel den 11 april 1937. 40 (1937): 153—156.
— Rexismen. 40 (1937): 50—56.
- Ingelsson, A., Uppgifter om statsrådsberedningen i pressen maj—juli 1840. 35 (1932): 370—373.
- Jarring, G., Förslag till ny författning i Sovjetunionen. 39 (1936): 271—273.
— Sovjetunionens nya författning. 39 (1936): 462—463.
- Johansson, O., Abessinsk-italienska konflikten. 38 (1935): 456—460.
— Nationernas förbunds 15:de församling. 37 (1934): 418—426.
— » » 16:de » 38 (1935): 450—456.
- Kajser, F., Statens bränslekommission. 45 (1942): 50—60.
- Kajser, O., Den indiska författningsreformen. 39 (1936): 264—270.
- Kock, K., G. H. Aulin och Skånska privatbanken. 34 (1931): 178—181.
- Kungl. Maj:t, kyrkomötet och psalmboken. 26 (1923): 52—58.
- Kvistberg, E., Gemensam förrättning vid val till andra kammaren och lands-
ting. 35 (1932): 444—447.
- Källström, V., Partierna i belysning av den öppna omröstningen i riksdagen. 30 (1927): 227—236.
- Lindahl, E., The Laura Spelman Rockefeller Memorial. 29 (1926): 422.
- Linderoth, B., Inlåningsrörelsen i de skånska spårbankerna under år 1924. 27 (1924): 353—354.
- Linders, F. J., Internationella statistiska institutets 21:a kongress. 37 (1934): 71—76.
- Lindman, S., Kring Mechelinjubiléet. 43 (1940): 70—73.
— Kring presidentvalet i Finland. 40 (1937): 156—162.
- Lindskog, G., Första kammarvalen år 1933. 36 (1933): 352—354.
— Årets val till andra kammaren. 35 (1932): 359—362.
- Lundborg, R., Överenskommelsen mellan Italien och Vatikanen. 32 (1929): 173—179.
- Lundström, R., Kommittén för utrikespolitisk upplysning. 41 (1938): 318—320,
42 (1939): 185—186.
— Utrikespolitiska institutet. 43 (1940): 73—75.
- En ny lärostol i statistik. 22 (1919): 403—405.
- Malling, J. H., Lyttonrapporten och dess behandling. 35 (1932): 454—457.
— Nationernas Förbunds 13. assemblée. 35 (1932): 450—454.
— » » 14. » 36 (1933): 465—471.
- Malmfors, N., Sockerfrågan under 1932. 35 (1932): 57—61.
- Malmgren, R., Begreppet förtroendeämbetsmän. 25 (1922): 133—137.
— Besparingsfondernas indragning och statsanslagens förändrade beteckning. 26 (1923): 148—149.
— De nya författningsingresserna. 25 (1922): 137—138.
— Den första folkomröstningen. 25 (1922): 225—226.
— Genomförda grundlagsändringar. 25 (1922): 139—140.
— JO och tryckfriheten. 32 (1929): 179—182.
— Statens offentliga utredningar. 25 (1922): 138—139.
— Tryckfrihetsförordningen som exklusiv strafflag. 34 (1931): 376—381.
— Ur Justitieombudsmannens ämbetsberättelse. 31 (1928): 73—76.
- Myrberg, I., Lagen om lönestopp. 46 (1943): 353—356.
- Nordiskt nationalekonomiskt möte. 34 (1931): 182.

- Nilsson, J. E., Argentinas representationssystem. 27 (1924): 430—434.
- Arvodesbestämmelser för tyska riksdagens medlemmar. 25 (1922): 228—229.
 - Brittiska rikets organisationsproblem. 27 (1924): 258—264.
 - Danska grundlagsändringar. 24 (1921): 48—49.
 - Den danska lagen om kommunala val. 27 (1924): 264—273.
 - Den danska utrikesnämnden. 26 (1923): 147—148.
 - Den fria staden Danzigs författning. 25 (1922): 128—133.
 - Den italienska valreformen. 26 (1923): 421—424.
 - Den norska valreformen. 23 (1920): 377—383.
 - Det finska statsrådets organisation. 25 (1922): 226—228.
 - En norsk grundlagsändring. 25 (1922): 140, 26 (1923): 421.
 - Hamburgs författning av år 1921. 25 (1922): 41—45.
 - Irlands författning. 26 (1923): 280—286.
 - Japans representationssystem före 1925 års reform. 29 (1926): 54—60.
 - Kommunalförfattningsfrågor
 - vid 1920 års riksdag. 23 (1920): 459—462,
 - » 1921 » » 24 (1921): 255—258,
 - » 1922 » » 25 (1922): 340—341,
 - » 1923 » » 26 (1923): 332—333,
 - » 1924 » » 28 (1925): 187—196,
 - » 1925 » » 28 (1925): 366—369.
 - Konstitutionella frågor
 - vid 1920 års riksdag. 23 (1920): 383—386,
 - » 1921 » » 24 (1921): 186—191,
 - » 1922 » » 25 (1922): 335—340,
 - » 1923 » » 26 (1923): 329—331,
 - » 1924 » » 27 (1924): 345—353,
 - » 1925 » » 28 (1925): 360—366.
 - Lettlands författning. 31 (1928): 172—181.
 - Nyare svensk statsvetenskaplig litteratur. 23 (1920): 216—219.
 - Preussens författning av år 1920. 24 (1921): 349—355.
 - Tjeckoslovakiets valsistem. 26 (1923): 333—337.
 - Traktaten och lagen om Spetsbergen (Svalbard). 28 (1925): 464—468.
 - Tysklands författning från anglosachsisk synvinkel. 24 (1921): 49—54.
 - Ur den svenska statsvetenskapliga litteraturen år 1922. 26 (1923): 140—147.
 - Ur diskussionen om en fransk förvaltningsreform. 26 (1923): 424—428.
- Nordenskjöld, C. E., Några notiser om folkmötesrörelsen.
39 (1936): 463—469.
- Nyström, B., Drag ur den ekonomiska och sociala statistikens utveckling i Sverige. 39 (1936): 377—384.
- Internationella statistiska institutets nya tidskrift. 36 (1933): 364—368.
 - Internationella statistiska institutets 22:a session i London 1934.
37 (1934): 429—435.
 - Internationella statistiska institutets session i Aten 1936. 39 (1936): 469—473.
 - Socialstatistiska undersökningar i alkoholfrågan. 24 (1921): 54—61.
 - Socialstyrelsens undersökningar angående alkoholens sociala skadeverkningar. 24 (1921): 364—366.

- O d é n, S., Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande II.
24 (1921): 248—255.
- O l b e r g, P., De arabiska politiska partierna i Palestina. 40 (1937): 255—260.
— Den nya tyska lagen om arbetsdomstolar. 30 (1927): 240—244.
- O l s s o n, E., De intellektuellas arbetslöshet i Finland. Finsk studentekonomi.
38 (1935): 63—65.
— Ett förslag till begränsning av tillströmningen av studerande till Köpenhamns Universitet. 38 (1935): 66—67.
— Folkräkningen i Norge den 1 december 1930. 38 (1935): 378—381.
— Tillströmningen till de intellektuella yrkena i Holland. 39 (1936): 273—275.
— Uppgifter om de danska studenternas ekonomiska förhållanden samt en jämförelse med motsvarande svenska. 39 (1936): 71—75.
- O l s s o n, G., De indiska furstarna och författningskrisen i Brittiska Indien.
32 (1929): 158—161.
— Det indiska författningsarbetet inför avslutningen. 36 (1933): 150—155.
— Diktaturen i Jugoslavien. 32 (1929): 161—164.
— Författningsreformen i Polen. 29 (1926): 418—421.
— Individuella fri- och rättigheter i Sovjetryssland. 30 (1927): 165—167.
— Nyare tendenser inom den ryska beskattningen. 30 (1927): 167—171.
— Några valreformer. 30 (1927): 324—329.
— Utrikestjänstens omläggning i U. S. A. 30 (1927): 329—333.
- P a l m i, S., Statistiska föreningens i Stockholm 35-års jubileum.
39 (1936): 370—371.
- P e r s s o n, T., Olyckor vid trafik med motorfordon. 41 (1938): 181—185.
- P e t r é n, G., Statsvetenskaplig Intresseförening i Lund. 42 (1939): 92—93.
- P r o t o k o l l, hållet vid förhandlingarne under Nordiska mötet för statsrätt och statskunskap i Stockholm år 1930. 33 (1930): 521—538.
- P r y t z, J., Statsvetenskapliga föreningen i Göteborg. 42 (1939): 485,
44 (1941): 77—78, 45 (1942): 63.
- Q u e n s e l, C.-E., Antalet personer med studentexamen i Sverige 1910—1935.
38 (1935): 165—169.
— Befolkningsrörelsen i Danmark under år 1941. 46 (1943): 69—72.
— Den tyska familje- eller äktenskapsstatistiken. 43 (1940): 419—423.
— Födelseår eller åldersår som indelningsgrund i befolkningsstatistiken.
43 (1940): 416—419.
— Nativiteten under krigs- och orostider. 43 (1940): 75—77.
— Ny officiell befolkningsstatistisk publikationsserie i Danmark.
40 (1937): 456—458.
— Nya bidrag till norsk och tysk familjestatistik. 39 (1936): 75—77.
— Omflyttningen mellan landsbygd och städer 1931—1935. 42 (1939): 477—484.
— Äktenskapsfrekvensen och nativiteten under de sista åren.
40 (1937): 162—164.
- R o m b e r g, W., De privatanställdas arbetstidsförhållanden och lönevillkor.
41 (1938): 437—441.
- R o s é n, N. G., Statsvetenskaplig examen. 38 (1935): 44—49.
— Statsvetenskaplig examen införd. 38 (1935): 376—378.
- R y n e l l, S., Statens informationsstyrelse. 45 (1942): 181—191.

- Sakkunnigutlåtanden avgivna i och för Skytteanska professurens återbesättande år 1923. 26 (1923): 171—210.
- Sakkunnigutlåtanden avgivna i och för återbesättande av professuren i statskunskap med statistik vid Göteborgs högskola. 32 (1929): 552—597.
- Sakkunnigutlåtanden avgivna i och för återbesättandet av professuren i statsrätt m. m. vid Stockholms högskola. 30 (1927): 344—388.
- Samuelsson, G., Ett författningsprojekt ur J. C. Tolls papper. 43 (1940): 164—169.
- Segerstedt, T. T., Leopold och 1809 års tryckfrihetsförordning. 40 (1937): 373—380.
- Simonsson, R., Statsreformen i Frankrike. 37 (1934): 342—353, 411—414, 39 (1936): 56—62.
- Skottsberg, B., Estlands nya författning. 38 (1935): 246—256.
— Författningsutvecklingen i Rumänien. 44 (1941): 167—177.
— Polens nya författning. 39 (1936): 150—160.
- Sohlman, R. R., Den fria staden Danzigs rättsliga ställning. 31 (1928): 344—358.
- Sommaring, E., Bidrag till Sveriges ekonomiska och sociala historia under och efter världskriget. 30 (1927): 56—60.
— B.I.S. (Banken för International Saldering). 34 (1931): 384—385.
— De exekutiva försäljningarna av jordbruksfastigheter i Tyskland. 34 (1931): 493.
— Diskontosänkningen. 30 (1927): 172—176.
— 1933 års allmänna fastighetstaxerings uppskjutande på ett år. 34 (1931): 489—493.
— Ränteförhållandena. 29 (1926): 231—232.
— »Stillhalteabkommen». 34 (1931): 385—386.
— Torsdagen den 10 december 1931 — en kritisk dag för det svenska näringslivet. 34 (1931): 487—489.
— Två prioritetsfrågor i svensk bankhistoria. 42 (1939): 473—477.
— Övergången till fri myntfot. 34 (1931): 382—384.
— Översikt av nyutkommen svensk nationalekonomisk litteratur. 22 (1919): 62—67.
— Översikt av nyutkommen svensk nationalekonomisk litteratur 1919—1921. 25 (1922): 50—55, 141—157, 229—243, 346—354, 439—442.
- Stefansson, K. O., Statsvetenskapliga intresseföreningen i Göteborg. 44 (1941): 79.
— Statsvetenskapligt intresseförbund bildat. 45 (1942): 201—202.
- Stjernquist, N. Nilsson, Statsvetenskapliga föreningen i Lund. 42 (1939): 485—486, 44 (1941): 76—77, 45 (1942): 63—64, 46 (1943): 160.
- Sundberg, H. G. F., Genmäle och replik till docent Gunnar Heckscher [med anledning av Heckscher, G., »Självförvaltningssamhälle» och »Självförvaltningsdistrikt»]. 45 (1942): 206, 317—318.
— Preliminärsammanräkningar. 31 (1928): 485—488.
- Söderqvist, N., Finnes rekvisitionsrätt mot neutrala undersåtar? 27 (1924): 143—148.
- Sörndal, O., Omorganisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning. 46 (1943): 356—359.

- Sörndal, O., Omorganisationen av Köpenhamns kommunalförvaltning.
41 (1938): 433—437.
- Tillkomsten av 1855 års landshövdingeinstruktion. [Sign. O. P.]
38 (1935): 366—376.
- Vägväsendets förstatligande. 44 (1941): 278—283.
- Thermænius, E., A. Lawrence Lowell †. 46 (1943): 363—365.
- Det engelska parlamentets historia. 37 (1934): 353—357.
- Ett forskningsinstitut för tysk statskunskap. 38 (1935): 49—57.
- Nationalsocialistiska partibildningar i Sverige. 36 (1933): 357—363.
- Nya svenska partiprogram. 36 (1933): 354—357.
- Professur i statskunskap vid Åbo akademi. 46 (1943): 158—159.
- Statsvetenskapliga föreningar. 36 (1933): 363—364.
- Thulstrup, Å., Försök att »liberalisera» Förenta Staternas Högsta domstol.
34 (1931): 71—79.
- Tillström, G., Statliga och kommunala socialanslag i Sverige 1895—1935.
45 (1942): 177—180.
- Tingsten, H., Betänkande och förslag angående konsultativ folkomröstning.
24 (1921): 109—112.
- Ett institut för forskning rörande fascismen. 33 (1930): 75—77.
- Ett utslag av Förenta staternas högsta domstol angående presidentens befogenhet att avskeda ämbetsmän. 30 (1927): 49—56.
- Kommunalförfattningsfrågor
vid 1926 års riksdag. 29 (1926): 228—231,
» 1927 » » 30 (1927): 239—240.
- Konstitutionella frågor
vid 1926 års riksdag. 29 (1926): 225—228,
» 1927 » » 30 (1927): 236—239.
» 1930 » » 33 (1930): 235—237.
- Två fascistiska författningsreformer. 33 (1930): 238—251.
- Tynell, K., Allmän rösträtt och proportionella val i Nederländerna.
22 (1919): 221—222.
- Dansk parlamentarism bedömd av en tysk. 22 (1919): 152.
- De sista engelska valen ur konstitutionell synpunkt. 27 (1924): 148—152.
- Den engelska valreformen 1918. Allmän rösträtt, striden om de proportionella valen. 22 (1919): 150—152.
- Den franska presidentkrisen 1924 och dess bakgrund. 28 (1925): 271—275.
- Den franska valreformen. 22 (1919): 297—298.
- Den nya finska regeringsformen och dess bestämmelser till skydd för de nationella minoriteterna. 22 (1919): 298—299.
- Den parlamentariska kontrollen över utrikespolitiken under världskriget.
22 (1919): 217—221.
- Det tyska författningsarbetet i Weimar. 22 (1919): 212—217.
- En italiensk statsrättslärares försvar för Mussolinis valreform.
27 (1924): 424—427.
- Engelsk regeringsbildning under kriget. 22 (1919): 50—52.
- Fransk parlamentarism i världskrigets belysning. 22 (1919): 46—47.
- Irlands konstitutionella problem bedömt av en australisk politiker.
27 (1924): 152—156.

- T y n e l l, K., Kinás konstitutionella problem. 27 (1924): 427—430.
- Konstitutionella frågor vid 1919 års riksdag. 22 (1919): 299—302.
 - Nyare svensk statsrättslig litteratur. 22 (1919): 152—154.
 - Nyutkommen svensk avhandlings- och uppsatslitteratur. 22 (1919): 53—56.
 - Några arbeten av statsvetenskapligt intresse utkomna under år 1924. 28 (1925): 265—271.
 - Presidentskiftet i Frankrike och dess konstitutionella bakgrund. 27 (1924): 273—276.
 - Riksdagens initiativ i fråga om statsutgifter. 27 (1924): 75—77.
 - Striden om parlamentarismen i Tyskland. 22 (1919): 48—50.
 - Svensk statsrätt och svensk vetenskap inför tysk publik. 22 (1919): 298.
 - Svenska riksdagsbibliotekets utvidgning. 22 (1919): 52—53.
 - Tendenser hos modern parlamentarism i riktning mot en stärkt regeringsmakt. 28 (1925): 57—61.
 - Tendenserna i riktning mot ett stärkande av regeringens ställning i England. 27 (1924): 73—74.
 - Tysklands nya författning. 22 (1919): 395—403.
 - Tysklands nya författning — parlamentsenvälde? 27 (1924): 156—159.
 - Wilson, Förenta staternas diktator. 22 (1919): 147—150.
 - Översikt av den statsvetenskapliga litteraturen år 1923. 27 (1924): 55—73.
- U n d é n, Ö., De internationella arbetskonventionerna. 24 (1921): 259—261.
- Ratifikationsproceduren vid de internationella arbetskonventionernas antagande. 25 (1922): 344—346.
- W a l l e n g r e n, S., De franska valen. 23 (1920): 60—62.
- De svenska författnings- och kommunalreformerna i fransk framställning. 23 (1920): 66.
 - Den amerikanska författningen och folkens förbund. 23 (1920): 135—136.
 - Den belgiska representationsreformen. 25 (1922): 421—429.
 - Den danska valreformen. 23 (1920): 126—132.
 - Den nya valmetoden i praktiken. 25 (1922): 219—224.
 - Den polska republikens författning av den 17 mars 1921. 25 (1922): 33—41.
 - Den proportionella valmetoden. 23 (1920): 56—60.
 - Det brittiska rikets konstitutionella utveckling. 23 (1920): 64—66.
 - Intresseförbandens roll i lagstiftningen. 23 (1920): 62—64.
 - Länder-fördelningen i Tyska riket enligt 1919 års författning. 24 (1921): 261—266.
 - Proportionsvalssakkunnigas betänkande II. 24 (1921): 113—118.
 - Sakkunnigbetänkandet rörande Genèveprotokollet. 28 (1925): 276—291.
 - Ungerns författningsförhållanden. 29 (1926): 60—64.
 - Ur den svenska statsvetenskapliga litteraturen under år 1921. 24 (1921): 355—364.
 - Vad är Sovjet? 23 (1920): 133—134.
- W e d b e r g, B., En nådefråga historiskt belyst. 36 (1933): 56—57.
- Högsta domstolens kompetens. 42 (1939): 467—473.
 - Högsta domstolens lagförklaringar. 43 (1940): 299—307.
 - Högsta domstolens laggranskning. 43 (1940): 169—179.
 - Instruktion för Högsta domstolen. 35 (1932): 147—149.
 - Några ord om statsrådsberedningen. 34 (1931): 276—277.

- Wedberg, B., Pardonsplakat. 41 (1938): 173—176.
- Statsrådsberedning i justitieärenden. 41 (1938): 427—430.
 - Ännu några ord om statsrådsberedningen. 36 (1933): 57—59.
- Wicksell, S. D., American Statistical Association. 38 (1935): 164—165.
- Anmärkningsvärd nyare svensk statistisk litteratur. 26 (1923): 289—290.
 - Befolkningsförhållandena i Sverige under 1920-talet. 36 (1933): 68—72.
 - Befolkningsprognoser. 30 (1927): 462—464.
 - Befolkningsrörelsen. 33 (1930): 171—172, 34 (1931): 79.
 - Befolkningsrörelsen under krigsåren. 26 (1923): 287—288.
 - Befolkningsrörelsen år 1926. 33 (1930): 251—252.
 - Befolkningsstatistiken. 29 (1926): 435—436.
 - Den differentiella nativiteten. 35 (1932): 268—270.
 - Den engelska biologisk statistiska tidskriften *Biometrika*. 22 (1919): 225.
 - Den officiella statistiken efter världskriget. 25 (1922): 436—439, 26 (1923): 153—159.
 - Den officiella statistikens försening. 25 (1922): 243—244.
 - Den statistiska litteraturen. 23 (1920): 464—465.
 - Det nya folkräkningsprogrammet. 32 (1929): 519—525.
 - Det svenska prästerskapets dödlighet under åren 1860—1914. 23 (1920): 387—388.
 - Dödlighetstabell för livränteförsäkring. 35 (1932): 168—171.
 - Dödsorsaksstatistiken. 26 (1923): 430.
 - *Econometric Society*. 35 (1932): 63—64.
 - Ekonomisk översikt. 25 (1922): 46.
 - En finsk undersökning av den äktenskapliga fruktsamheten. 34 (1931): 79—81.
 - En ny statistisk kommitté. 23 (1920): 136.
 - En svensk nationalkommitté för befolkningsforskning. 32 (1929): 73—78.
 - En undersökning av dödligheten bland tuberkulöst belastade och med vissa andra sjukdomsanlag behäftade försäkrade. 24 (1921): 125—129.
 - En undersökning av dödligheten hos avhållsmän. 23 (1920): 68.
 - Engelska förberedelser för nästa folkräkning. 23 (1920): 68.
 - Folk- och yrkesräkningen i Tyskland den 16 juni 1925. 28 (1925): 65—66.
 - Folkräkningarna i de skandinaviska länderna. 26 (1923): 428—430.
 - Folkräkningarna och yrkesstatistiken. 22 (1919): 154—157.
 - Göteborgs statistik. 26 (1923): 159.
 - Inskränkningar i den officiella statistiken. 27 (1924): 77—80.
 - Internationell statistik och Nationernas förbund. 24 (1921): 191—193.
 - Internationella arbetsbyrån i Genève. 24 (1921): 193—194.
 - Internationella arbetsbyråns statistik. 29 (1926): 433.
 - Internationella befolkningskonferensen i Genève. 30 (1927): 460—461.
 - Internationella unionen för befolkningsforskning. 34 (1931): 278—280.
 - Internationella unionen för vetenskaplig undersökning av befolkningsproblemen. 36 (1933): 73.
 - Jordbruksräkningen. 33 (1930): 172—174.
 - Jordbruksstatistiken. 24 (1921): 267—268.
 - *Journal of the Royal Statistical Society*. 22 (1919): 225.
 - Kommunernas fattigvård och finanser. 29 (1926): 436.

- Wicksell, S. D., Litteratur. 34 (1931): 79.
- Lunds universitets Statistiska institution. 35 (1932): 266—268.
 - Lönestatistiken. 35 (1932): 61—62.
 - Mera befolkningsprognoser. 34 (1931): 81—82.
 - Metron, en internationell tidskrift för statistisk forskning. 23 (1920): 465.
 - Nationernas förbund och den internationella statistiken. 28 (1925): 66—69.
 - Nordisk försäkringstidskrift. 24 (1921): 124—125.
 - Nordiska statistikermötet i Stockholm 1927. 30 (1927): 459—460.
 - Ny statistisk specialutredning av socialstyrelsen. 25 (1922): 46.
 - Nya svenska indexberäkningar. 26 (1923): 66—71.
 - Nyare svensk statistisk litteratur. 23 (1920): 68—70.
 - Några synpunkter på undervisningen i statistik, särskilt i vitalstatistik. 23 (1920): 66—67.
 - Pehr Wargentins som statistiker. 23 (1920): 462—463.
 - Reflexioner vid bedömandet av befolkningsrörelsens allmänna relativtal. 36 (1933): 155—161.
 - Reformkrav i den officiella statistiken. 23 (1920): 219—227.
 - Senator Luigi Bodio †. 24 (1921): 194.
 - Skandinavisk aktuarietidskrift. 22 (1919): 59, 225.
 - Socialstatistiken. 29 (1926): 433—435.
 - Socialstyrelsens undersökningar angående alkoholens sociala skadeverkningar. 24 (1921): 366—368.
 - Statistiken som språkvetenskaplig metod. 30 (1927): 461—462.
 - Statistiksakkunnigas betänkande. 25 (1922): 429—435.
 - Statistisk litteratur. 28 (1925): 369—372.
 - Statistiska böcker. 24 (1921): 61—62, 25 (1922): 46—47, 26 (1923): 337—343.
 - Statistiska centralbyråns organisation. 32 (1929): 78—83.
 - Statistiska föreningen i Stockholm. 23 (1920): 465—466.
 - Statistiska paradoxer. 22 (1919): 405—407.
 - Statistiska publikationers redigering. 24 (1921): 118.
 - Statistiska sällskapet i Uppsala. 37 (1934): 179.
 - Svensk försäkrings-årsbok. 25 (1922): 46.
 - Svensk litteratur under år 1923. 27 (1924): 159—160.
 - Svensk statistisk litteratur. 26 (1923): 71—72.
 - Svenska prisindex. 22 (1919): 222—225.
 - Sveriges officiella statistik. 26 (1923): 288—289.
 - Tyska statistiska tidskrifter. 22 (1919): 226.
 - Under år 1919 utkommen svensk officiell statistik. 23 (1920): 70—72.
 - Under år 1921 utkomna officiella statistiska publikationer i Sverige. 25 (1922): 47—50.
 - Under år 1922 utkomna officiella statistiska publikationer i Sverige. 26 (1923): 73—75.
 - Undervisningsstatistiken. 33 (1930): 172.
 - Ur den nyare statistiska litteraturen. 24 (1921): 269—277.
 - Ur den nyare svenska statistiska litteraturen. 22 (1919): 59—62.
 - Ur den nyutkomna svenska litteraturen. 22 (1919): 306—308.
 - Statistiska föreningens i Stockholm förhandlingar. 23 (1920): 136, 149.

- Wicksell, S. D., Ur Sveriges officiella statistik: 35 (1932): 373—375.
 — Valstatistiken. 33 (1930): 172.
 — Vägvisare rörande engelsk officiell statistik. 27 (1924): 159.
 — Världskriget och befolkningsförhållandena i Tyskland och Österrike-Ungern. 22 (1919): 302—306.
 — Yrkesstatistiken. 22 (1919): 226.
 — Ålderskombinationens inflytande på den mänskliga fruktsamheten. 22 (1919): 56—59.
- Widell, C. G., Partiorganisationen och väljarna i Förenta Staterna. 37 (1934): 414—418.
- Wiklund, E. O., Statistikens organisation i Sovjet-Ryssland. 33 (1930): 252—256.
- Witting, N.-O., Statsvetenskapliga intresseföreningen i Lund. 44 (1941): 181—184.
- Wåhlinstrand, A., Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala. 42 (1939): 486—487, 44 (1941): 78, 45 (1942): 64—65, 46 (1943): 160—161.
- Åkerman, J., Ekonomisk statistik och ekonomisk teori. 37 (1934): 163—178.
 — Ekonomisk översikt svenska konjunkturindex. 26 (1923): 150—153.
- Socialvetenskapliga forskarföreningens årsmöte. 46 (1943): 265—266.
- Åström, O., Statsvetenskapliga föreningen i Göteborg. 46 (1943): 159—160.
- Öhman, A., Mandsjuriska konflikten. 35 (1932): 155—158.
 — Ministerkrisen 1868. 38 (1935): 57—59.
- Öman, I., Landstingsmannavalet 1934. 37 (1934): 426—429.
 — Stockholmsvalet 1935. 38 (1935): 159—160.

LITTERATURGRANSKNINGAR

- Ahnlund, N., Ständsriksdagens utdanning 1592—1672. (Sveriges Riksdag. 1:3.) 1933. Anm. av G. Landberg. 37 (1934): 364—370.
- The aims and organisation of the League of Nations; published by the Secretariat of the League of Nations. 1929. Anm. av G. Hesselén. 33 (1930): 184—187.
- Alessandri, A., Parlamentarisme et régime présidentiel. 1930. Anm. av A. Brusewitz. 35 (1932): 458—469.
- Alexanderson, N., Justitieombudsmannen. Militieombudsmannen. Tryckfrihetskommittén. (Sveriges riksdag. 2:16.) 1935. Anm. av E. Fahlbäck. 38 (1935): 389—390.
- Allyn, E., Lords versus commons. A century of conflict and compromise 1830—1930. 1931. Anm. av B. G. Cederström. 36 (1933): 383—394.
- Almén, F., Gustav III och hans rådgivare 1772—89. 1940. Anm. av G. Landberg. 43 (1940): 339—343.
- Andersen, P., »Om »ugyldige Forvaltningsakter». 1924. Anm. av K. Berlin. 28 (1925): 70—79.
- Andersson, I., Sveriges Historie gennem Tiderne. 1941. Anm. av F. Lagerroth. 45 (1942): 424—430.

- Andgren, S., Konung och ständer 1809—12. 1933. Anm. av E. Thermo-
nius. 37 (1934): 440—456.
Med anledning härav:
Andgren, S., Gennåle till doc. E. Thermo-
nius, E., Svar. 38 (1935): 185—192.
Thermo-
nius, E., Svar. 38 (1935): 193—200.
- Andrén, G., Federalismen i den tyska riksorganisationen 1871—1914. 1920.
Anm. av A. Brusewitz. 24 (1921): 130—136.
— Tvåkamarsystemets tillkomst och utveckling. (Sveriges riksdag. 2: 9.) 1937.
Anm. av A. Brusewitz. 43 (1940): 326—334.
- Annuaire de l'institut international de droit public. 1929—30. Anm. av N. Her-
litz. 34 (1931): 300—308.
- Aquilonius, K., Svenska folkskolans historia. 2. Det svenska folkundervis-
ningsväsendet 1809—1860. 1942. Anm. av G. S. Swensson.
46 (1943): 369—375.
- Arnorsson, E., Þjóðréttarsamband Íslands og Danmerkur. Anm. av R. Lund-
borg. 27 (1924): 456—458.
- Arrhén, E., Den tyska parlamentarismens utveckling under kejsardöme och
riksrepublik. 1929. Anm. av G. Hesslén. 32 (1929): 537—544.
- Arup, E., Viggo Hørup. 1941. Anm. av C.-G. Thomasson.
45 (1942): 329—332.
- v. Asp, P. O., Politisk Dröm. 1806. Utg. av G. Landberg. 1932. Anm. av G.
Heckscher. 36 (1933): 77—83.
- Aspelin, G., Samhällsåskådningar och partier. Bilder från 1800-talets politiska
brytningar. 1931. Anm. av B. G. Cederström. 35 (1932): 172—175.
- Aulard, A., & Mirkine-Guetzévitch, B., Les déclarations des droits de
l'homme. 1929. Anm. av B. G. Cederström. 34 (1931): 499—504.
- Bagge, G., Arbetslönens reglering genom sammanslutningar. 1917. Anm. av
E. Sommarin. 24 (1921): 278—285.
- Barker, E., Reflections on government. 1942. Anm. av H. Tingsten.
46 (1943): 377—378.
- Barthélémy, J., La crise de la démocratie contemporaine. 1931. Anm. av
P. Engdahl. 35 (1932): 380—386.
— Les institutions politiques de l'Allemagne contemporaine. 1915. Anm. av
J. E. Nilsson. 22 (1919): 68—70.
- v. Beckerath, E., Wesen und Werden des fascistischen Staates. 1927. Anm.
av H. Tingsten. 31 (1928): 392—394.
- Beckman, B., Det nya Italien. Fascism, korporativism, mussolinianism. 1934.
Anm. av G. Hesslén. 38 (1935): 180—182.
- Befolkningsrörelsen, översikt för åren 1911—1920. 1929. Anm. av S. D.
Wicksell. 32 (1929): 97—99.
- Berg, T., Riksdagens utveckling under den äldre Vasatiden 1521—1592. (Sve-
riges Riksdag. 1:2). 1935. Anm. av I. Andersson. 39 (1936): 175—183.
- Bergsgård, A., Året 1814. I. Grunnlova. 1943. Anm. av F. Lagerroth.
46 (1943): 267—273.
- Bérl, E., La politique et les partis. 1932. Anm. av H. Tingsten.
36 (1933): 76.
- Berlin, K., Den Dansk-Islandske Forbundslov af 30 November 1918. 1920.
Anm. av R. Lundborg. 23 (1920): 228—230.

- Berlin, K., Den danske Statsforfatningsret. 1. 3. Udg. 1930. 2: 1—2. 1933—34.
Anm. av H. Tingsten. 39 (1936): 89—93.
— Udsigt over Forfatningsudviklingen i forskellige fremmede Lande. 1927.
Anm. av A. Brusewitz. 31 (1928): 191—196.
- Betänkande angående finansstatistikens effektivisering. 1942. Anm. av C.-E. Quensel. 46 (1943): 179—184.
- Betänkande angående ordnande av vissa ekonomiska och organisatoriska förhållanden vid genomförande av den ifrågasatta rättegångsreformen, avgivet den 29 aug. 1928. Anm. av H. Sundberg. 32 (1929): 84—92.
- Betänkande angående tullsystemets verkningar i Sverige före världskriget. 1924. Anm. av F. H:son Brock. 27 (1924): 355—367, 435—454.
- Betänkande med förslag angående vissa ändringar i riksdagens arbetsformer m. m., avgivet den 31 oktober 1931. Anm. av G. Hesselén. 35 (1932): 76—84.
- Betänkande med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. 1923. Anm. av R. Malmgren. 26 (1923): 435—439.
- Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande III, avgivet den 18 januari 1922 i fråga om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. Anm. av R. Malmgren. 25 (1922): 170—172.
- Kommunalförfattningssakkunniges betänkande IV med förslag till lag om landsting. 1923. Anm. av R. Malmgren. 26 (1923): 433—435.
- Billing, G., Anteckningar från riksdagar och kyrkomöten 1893—1906. Utg. av C. Hallendorff. 1928. Anm. av E. Thormænius. 31 (1928): 267—272.
- Bjarne, H., Om Finansförvaltningen i Staten. 1934. Anm. av E. E. Forssell. 38 (1935): 182—185.
- Bjurman, G., Tredje statsmakten. 1935. Anm. av J. Braconier. 39 (1936): 78—81.
- Björkblom, S., Södermanlands läns landsting. 1942. Anm. av A. Wählstrand. 45 (1942): 323—329.
- Björksten, S. R., Statsrådet i Finland från konstitutionell synpunkt. 1929. Anm. av S. Dahlman. 33 (1930): 281—287.
- Björnberg, A., Parlamentarismens utveckling i Norge efter 1905. 1939. Anm. av A. Brusewitz. 43 (1940): 334—339.
- Bogen om J. C. Christensen ... af S. J. Frifelt, H. Jensen m. fl. 1941. Anm. av C.-G. Thomasson. 45 (1942): 222—226.
- Bolander, K. G., Förspelet till Balkankrisen på 1870-talet. 1925. Anm. av G. Andréén. 28 (1925): 473—481.
- Bring, S. E., Bibliografisk handbok till Sveriges historia. 1934. Anm. av G. Heckscher. 38 (1935): 86—87.
- Broms, E., Studier rörande det svenska landstinget. 1930. Anm. av N. Herlitz. 33 (1930): 272—281.
- Brusewitz, A., Hemliga utskottet i 1809 års författning. Studier över riksdagen och utrikespolitiken. 1. 1933. Anm. av E. Fahlbeck. 36 (1933): 167—170.
— Riksdagen och utrikespolitiken. Statsrådets ansvarighet. Opinionsnämnden. (Sveriges riksdag. 2: 15.) 1938. Anm. av E. Fahlbeck. 43 (1940): 81—85.
— Studier över riksdagen och utrikespolitiken. 2. Nordiska utrikesnämnder i komparativ belysning. 1933. Anm. av K. Berlin. 37 (1934): 263—269.

- Brusewitz, A., Studier över riksdagen och utrikespolitiken. 3. Utrikesfrågors behandling i den svenska riksdagen. 1941. Anm. av G. Hesslén. 45 (1942): 211—215.
- Buck, A. E., The budget in governments of today. 1934. Anm. av E. E. Forssell. 39 (1936): 81—83.
- Burgdörfer, F., Volk ohne Jugend. 2. Aufl. 1934. Anm. av E. Arrhén. 38 (1935): 285—288.
- Burrau, C., Forskringsstatistikens Grundlag. 1925. Anm. av S. D. Wicksell. 28 (1925): 197—200.
- Bye, R. T., An appraisal of Frederick C. Mills' »The behavior of prices». 1940. Anm. av J. Åkerman. 45 (1942): 234—235.
- Bååth, L. M., & Munthe, A., Kungl. Statskontoret 1680—1930. 1930. Anm. av H. Rosengren. 35 (1932): 278—284.
- Børnetallet i Norske ekteskap. 1923. Anm. av S. D. Wicksell. 27 (1924): 173—177.
- Cannan, E., Economic scares. 1933. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 371—373.
- Carlson, C. N., Vad är valuta? 1922. Anm. av C. Rohtlieb. 26 (1923): 81—89.
- Cassel, G., Theoretische Sozialökonomie. 1919. Anm. av E. Sommarin. 22 (1919): 160—162, 236—245.
- Cavalli, H., Arbetsfördelningen mellan de svenska statsdepartementen efter 1840. 1920. Anm. av A. Brusewitz. 23 (1920): 389—393.
— Om statslån och statsskulder. 1942. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 46 (1943): 170—173.
- Cazéjus, A., La constitution de la Lettonie (documents et commentaires). 1925. Anm. av A. Brusewitz. 31 (1928): 498—501.
- Charlier, C. V. L., Vorlesungen über die Grundzüge der mathematischen Statistik. 1920. Anm. av F. Esscher. 23 (1920): 467—468.
- Clark, J. M., Strategic factors in business cycles. 1934. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 374.
- Les constitutions modernes ... par F. R. Dareste et P. Dareste. 4 éd. ... par J. Delpech et J. Laferrière. 1—2. 1928—29. Anm. av A. Brusewitz. 33 (1930): 175—178.
- Corwin, E. S., The president, office and powers. History and analysis of practice and opinion. 1941. Anm. av H. Tingsten. 46 (1943): 375—376.
- Croneborg, O., Om gravrätt. 1941. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 45 (1942): 81—83.
Med anledning härav;
Croneborg, O., Gemåle till professor Reuterskiöld. 45 (1942): 236.
Reuterskiöld, C. A., Svar. 45 (1942): 236.
- Dúason, J., Grønlands statsretslige Stilling i Middelalderen. 1928. Anm. av J. E. Almqvist. 32 (1929): 95—97.
- Duez, P., Les actes de gouvernement. 1935. Anm. av L. Frykholm. 40 (1937): 175—179.
- Edén, N., Den svenska riksdagen under femhundra år. 1935. Anm. av G. Hesslén. 39 (1936): 183—187.
- Erich, R., Finlands rättsliga ställning. Anm. av K. Kaira. 42 (1939): 100—104.

- Economic essays, contributed, in honour of J. B. Clark. Anm. av T. Hedlund[-Nyström]. 38 (1935): 288—293.
- Economic essays in honour of Gustav Cassel. 1933. Anm. av T. Hedlund [-Nyström]. 39 (1936): 84—87.
- Fahlbeck, E., Idéer och män. 1936. Anm. av G. Landberg. 39 (1936): 394—399.
- Kyrkogård och begravningsplats. 1941. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 45 (1942): 81—83.
- Riksrättsinstitutet i 1809 års författning. 1924. Anm. av E. Broms. 28 (1925): 469—473.
- Ständsriksdagens sista skede 1809—1866. (Sveriges riksdag. 1: 8.) Anm. av G. Heckscher. 37 (1934): 185—191.
- Fahlbeck, P., Klasserna och samhället. 1920. Anm. av M. P:n Nilsson. 25 (1922): 158—162.
- Ferrero, G., Rom, dess storhet och förfall. Bemynd. övers. av Hj. Bergman. 1—3. 1921—22. Anm. av M. P:n Nilsson. 26 (1923): 431—433.
- Festskrift till professor skytteanus Axel Brusewitz utg. till 60-årsdagen den 9 juni 1941. 1941. Anm. av B. G. Cederström. 44 (1941): 446—457.
- Fog-Petersen, G., Vor Regering og Rigsdag. 1938. Anm. av A. Brusewitz. 42 (1939): 508—512.
- Folkräkningen 1920. 1—5. 1923—27. Anm. av S. D. Wicksell. 30 (1927): 472—479.
- Forssell, N., Krigsberedning, civil beredning och statsrådsberedning. 1930. Anm. av A. Brusewitz. 34 (1931): 208—214.
- Frykholm, L., Statskunskap. 1940. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 44 (1941): 86—88.
- Studier över artikel 48 i Weimar författningen. 1942. Anm. av G. Heckscher. 45 (1942): 415—419.
- Fujisawa, R., The recent aims and political development of Japan. 1923. Anm. av G. Heckscher. 33 (1930): 195.
- Förslag till särskilda lagar för Sverige, Norge och Danmark om förvärvande och förlust av medborgarrätt, utarbetat av delegerade för de tre länderna år 1921. Anm. av R. Malmgren. 25 (1922): 167—170.
- Förteckning över riksdagsbibliotekets nyförvärv 1937—1939. Anm. av L. Frykholm. 43 (1940): 192.
- Gihl, T., Internationell lagstiftning. 1938. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 42 (1939): 278—284.
- Gjerløw, O., Norges politiske historie. Höires innsats fra 1814 til idag. 1—3. 1934—36. Anm. av A. Björnberg. 40 (1937): 268—271.
- Governments of Continental Europe. Edited by J. T. Shotwell. 1940. Anm. av N. Herlitz. 43 (1940): 442.
- Democratic governments in Europe by E. P. Chase, R. Valeur, R. L. Buell. 1935. Anm. av E. E. Forssell. 39 (1936): 399—402.
- Granfelt, H., Das Dreibundsystem 1879—1916. 1. 1924. Anm. av G. Andrén. 28 (1925): 386—393.
- Grauers, S., Den svenska riksdagen under den karolinska tiden. (Sveriges riksdag. 1: 4.) 1932. Anm. av W. Carlgren. 36 (1933): 83—91.

- Gullstrand, R., Bidrag till den svenska sockensjälstyrelsens historia under 1600-talet. 1923. Anm. av A. Thomson. 27 (1924): 82—91.
- Gurian, W., Der Bölschewismus. 2. Aufl. 1932. Anm. av C. A. Hessler. 36 (1933): 170—177.
— Der integrale Nationalismus in Frankreich. 1931. Anm. av H. Tingsten. 36 (1933): 277—279.
- Göransson, J., Aftonbladet som politisk tidning 1830—1835. 1937. Anm. av S. Andgren. 41 (1938): 363—368.
- Haberler, G. v., Högkonjunktur och depression. 1940. Anm. av K.-G. Landgren. 44 (1941): 201—203.
- Halévy, E., Histoire du peuple anglais au 19:e siècle. Épilogue (1895—1914). 1—2. 1926—32. Anm. av B. G. Cederström. 36 (1933): 282—290.
- Hambro, C. J., Folkeförbundet og dets arbeide. 1931. Anm. av R. Lundström. 35 (1932): 176—179.
- Hamilton, H., Hågkomster. 1928. Anm. av E. Thermanius. 32 (1929): 300—302.
- Hansen, A. H., Fiscal policy and business cycles. 1941. Anm. av J. Åkerman. 45 (1942): 228—233.
- Hawgood, J. A., Modern constitutions since 1787. 1939. Anm. av G. Heckscher. 43 (1940): 85—88.
- Hearnshaw, F. C. J., Conservatism in England. 1933. Anm. av G. Heckscher. 38 (1935): 83—86.
- Heckscher, E. F., Ekonomi och historia. 1922. Anm. av E. Sommarin. 26 (1923): 78—81.
— Merkantilismen. 1931. Anm. av B. Suviranta. 35 (1932): 182—186.
— Om ekonomiska studier. 1926. Anm. av E. Sommarin. 29 (1926): 147—149.
— Svenska produktionsproblem. 1918. Anm. av E. Sommarin. 22 (1919): 70—74.
— Svenskt arbete och liv. 1941. Anm. av S. Brisman. 45 (1942): 226—228.
- Heckscher, G., Brittiska imperiet. 1939. Anm. av L. Frykholm. 43 (1940): 187—190.
— Konung och statsråd i 1809 års författning. 1933. Anm. av G. Hesselén. 37 (1934): 77—91.
— Parlamentarism och demokrati i England. 1937. Anm. av C. A. Hessler. 41 (1938): 447—457.
Med anledning härav:
Heckscher, G., Genmäle till docent Carl Arvid Hessler. 42 (1939): 105—110.
Hessler, C. A., Svar. 42 (1939): 110—112.
— Svensk konservatism före representationsreformen. 1. Den historiska skolans genombrott i Sverige. 1939. Anm. av H. Tingsten. 42 (1939): 499—508.
- Helander, S., Marx och Hegel. 1920. Anm. av A. Hägerström. 25 (1922): 245—258.
— Vår moderna handel. 1920. Anm. av E. Sommarin. 24 (1921): 285—291.
- Heller, H., Staatslehre. Hrsg. von G. Niemeyer. 1933. Anm. av L. Frykholm. 38 (1935): 279—285.
- Hellner, J., Le conflit de 1905 et les traités de Carlstad. La conférence de

- Carlstad d'août — septembre 1905. (Le Nord. 1940.) Anm. av A. Brusewitz. 44 (1941): 288—291.
- Hennings, B., Gustav III som kronprins. 1935. Anm. av F. Lagerroth. 40 (1937): 86—91.
- Herbert, A., The American presidents. 1933. Anm. av E. E. Forssell. 39 (1936): 298—300.
- Herlitz, N., Inledning till förvaltningsrättens studium. 1937. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 40 (1937): 473—478.
- Om lagstiftning genom samfälliga beslut av konung och riksdag. 1926—30. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 33 (1930): 258—272.
- Riksdagens finansmakt. (Sveriges riksdag. 2:12.) 1935. Anm. av E. Stridsberg. 38 (1935): 474—480.
- Svensk självstyrelse. 1933. Anm. av E. Thermænius. 37 (1934): 456—459.
- Sveriges riksdag. 1932. Anm. av G. Hesselén. 35 (1932): 480—483.
- Hesselén, G., Det svenska kommittéväsendet intill år 1905, dess uppkomst, ställning och betydelse. 1927. Anm. av H. Tingsten. 30 (1927): 338—343.
- Riksdagens revisorer. (Sveriges riksdag. 2:16.) 1935. Anm. av E. Fahlbek. 38 (1935): 391—392.
- Statskunskap. 1930. Anm. av E. Thermænius. 35 (1932): 276—278.
- Hessler, C. A., Engelskt statsliv. 1940. Anm. av R. Simonsson. 44 (1941): 191—197.
- Geijer som politiker. 1937. Anm. av G. Landberg. 41 (1938): 355—362.
- När »avföll» Erik Gustaf Geijer? (Scandia. 1938.) Anm. av G. Landberg. 41 (1938): 355—362.
- Staten och konsten i Sverige. 1942. Anm. av A. Brusewitz. 46 (1943): 82—85.
- Hicks, J. R., Value and capital. 1939. Anm. av H. Kristersson. 44 (1941): 206—208.
- Hiess, Methodik der Volkszählungen. 1931. Anm. av A. Arosenius. 34 (1931): 392—396.
- Hildebrand, K., Riksgäldskontoret 1789—1934. (Sveriges riksdag. 2:13.) 1934. Anm. av E. F. Heckscher. 38 (1935): 177—180.
- Hobson, J. A., Democracy. 1934. Anm. av Å. Thulstrup. 37 (1934): 470—471.
- Hoffmann, W., Stadien und Typen der Industrialisierung. 1931. Anm. av J. Åkerman. 43 (1940): 351—356.
- Wachstum und Wachstumsformen der englischen Industriegewirtschaft von 1700 bis zur Gegenwart. 1940. Anm. av J. Åkerman. 43 (1940): 351—356.
- Holmberg, N., Medelklassen och proletariatet. Studier rörande 1840—41 års riksdag och dess förutsättningar i svenskt samhällsliv. 1934. Anm. av G. Heckscher. 37 (1934): 269—278.
- Holmberg, T., Människor och kulturbilder från 1800-talet. 1928. Anm. av E. Thermænius. 32 (1929): 299—300.
- Huber, E. R., Verfassung. 1937. Anm. av G. Hesselén. 41 (1938): 457—462.
- 3* — *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1943. N. F.

- Hughes, C. E., The supreme court of the United States, its foundation, methods and achievements. 1928. Anm. av H. Tingsten. 31 (1928): 504—505.
- Håstad, E., Det moderna partiväsandets organisation. 1938. Anm. av A. Brusewitz. 41 (1938): 353—355.
- Partierna i regering och riksdag. 1938. Anm. av A. Brusewitz. 41 (1938): 353—355.
- Regeringssättet i den schweiziska demokratin. 1936. Anm. av G. Heckscher. 40 (1937): 75—85.
- Höijer, E., Jämförelse mellan jordbrukets utveckling i vissa delar av Sverige samt Danmark och Norge. Anm. av E. Lindblad. 25 (1922): 264—266.
- Sveriges jordbruk. 1924. Anm. av J. Olsson. 27 (1924): 277—280.
- Tabeller till belysning av det svenska jordbrukets utveckling 1871—1919 jämte anmärkningar. Anm. av E. Lindblad. 25 (1922): 267.
- Undersökning av det större och mindre jordbrukets produktion. 1919. Anm. av B. Lanke. 22 (1919): 309—312.
- Utredning angående det svenska jordbrukets produktion samt saluöverskott av spannmål. Anm. av E. Lindblad. 25 (1922): 262—264.
- Ingelsoň, A., »Officiellt» — domstolar, departement och verk. 1938. Anm. av G. Hesselén. 42 (1939): 97—100.
- Ipsen, H. P., Politik und Justiz. Das Problem der justizlosen Hoheitsakte. 1937. Anm. av L. Frykholm. 41 (1938): 207—208.
- Isles, K. S., Wages policy and the price level. 1934. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 377—378.
- Iwasaki, U., The working forces in Japanese politics. 1921. Anm. av G. Heckscher. 33 (1930): 193—195.
- Jahn, G., Statistikkens teknik og metode. 1920. Anm. av S. D. Wicksell. 23 (1920): 393—396.
- Jennings, W. I., Parliament. 1939. Anm. av C. A. Hessler. 43 (1940): 436—441.
- Jensen, A., & Koefoed, M., Befolkningsförhållandena under nittonde århundradet. Anm. av J. Olsson. 24 (1921): 375—379.
- Jensen, H., Nordisk Statsstyre. 1942. Anm. av F. Lagerroth. 46 (1943): 73—82.
- Johannesson, F., Det panamerikanska problemet 1826—1920. 1922. Anm. av G. Andrén. 25 (1922): 443—454.
- Johansson, A., Löneutvecklingen och arbetslösheten. 1934. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 377—379.
- Johansson, K. H., Svensk sockensjälstyrelse 1686—1862; studier särskilt med hänsyn till Linköpings stift. 1937. Anm. av O. Sörndal. 41 (1938): 94—103.
- Jägerskiöld, O., Hovet och författningsfrågan 1760—66. 1943. Anm. av L. Linnarsson. 46 (1943): 275—278.
- Karleby, N., Socialismen inför verkligheten, studier över socialdemokratisk åskådning och nutidspolitik. 1926. Anm. av E. Sommarin. 29 (1926): 149—152.
- Kastari, P., Eduskunnan hajoitus Suomen oikeuden mukaan (Den parlamentariska upplösningsrätten enligt finsk lag). 1940. Anm. av R. Erich. 44 (1941): 291—293.

- Keith, A. B., *The sovereignty of the British Dominions*. 1929. Anm. av Å. Thulstrup. 33 (1930): 187—189.
- Kelsen, H., *Allgemeine Staatslehre*. 1925. Anm. av G. Aspelin. 29 (1926): 233—238.
- Kihlberg, L., *Den svenska ministären under ståndsriksdag och tvåkammar-system intill 1905 års totala ministerskifte*. 1922. Anm. av G. Andréén. 26 (1923): 160—167.
- Kirk, J. H., *Agriculture and the trade cycle, their mutual relations with special reference to the period 1926—1931*. 1934. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 375.
- Kitazawa, N., *The Government of Japan*. 1929. Anm. av G. Heckscher. 33 (1930): 195.
- Kjellén, A., *Sociala idéer och motiv hos svenska författare under 1830- och 1840-talen*. 1. 1937. Anm. av G. Landberg. 41 (1938): 362—363.
- Kjellén, R., *Die Grossmächte vor und nach dem Weltkriege*, 22. Aufl. der *Grossmächte R. Kjelléns ...* hrsg. von K. Haushofer. 1930. Anm. av G. Hesselén. 33 (1930): 179—184.
- *Jenseits der Grossmächte*. Erg. bd zur Neubearb. der *Grossmächte von R. Kjellén ...* hrsg. v. K. Haushofer. 1932. Anm. av P. Engdahl. 35 (1932): 179—182.
- Klinthe, P. J., *Om territorialinkorporationer, med särskild hänsyn till landskapet Ålands statsrättsliga ställning*. 1936. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 40 (1937): 478—481.
- Kock, K., *A study of interest rates*. 1929. Anm. av E. Sommarin. 32 (1929): 399—406.
- Kuylentierna, C. W. U., *Hur det svenska statsmaskineriet arbetar*. 1926. Anm. av G. Hesselén. 31 (1928): 272—275.
- 1686 års kyrkolag utgiven av samfundet *Pro fide et christianismo* med inledning av G. Thulin. 1936. Anm. av J. E. Almquist. 39 (1936): 491—492.
- Koellreutter, O., *Der deutsche Führerstaat*. 1934. Anm. av C. A. Hessler. 38 (1935): 469—473.
- *Grundriss der allgemeinen Staatslehre*. 1933. Anm. av C. A. Hessler. 38 (1935): 469—473.
- Lachapelle, G., *Les régimes électoraux*. 1934. Anm. av B. G. Cederström. 37 (1934): 278—284.
- Lagerroth, F., *1809 års regeringsform*. 1942. Anm. av S. Andgren. 46 (1943): 166—170.
- *Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling*. 1927. Anm. av G. Boëthius. 31 (1928): 508—512.
- *Platons stats- och rättsbegrepp*. 1928. Anm. av G. Aspelin. 34 (1931): 101—106.
- *Psykologisk verklighet och juridisk fiktion vid tillämpningen av Sveriges grundlagar*. Anm. av G. Aspelin. 30 (1927): 67—73.
- *Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång*. 1928. Anm. av G. Wittrock. 32 (1929): 93—95.

- Lagerroth, F., Nilsson, J. E., & Olsson, R., Frihetstidens maktägande ständer 1719—1722. (Sveriges riksdag. 1: 5—6.) 1934. Anm. av C. A. Hessler. 37 (1934): 462—466.
- Lambach, W., Die Herrschaft der 500. 1926. Anm. av E. Arrhén. 29 (1926): 440—441.
- Landberg, G., Den svenska riksdagen under den gustavianska tiden. (Sveriges riksdag. 1: 7.) 1932. Anm. av H. Valentin. 36 (1933): 369—379.
— Fredsorganisation och maktpolitik, några drag ur den politiska pacifismens äldre historia. 1928. Anm. av G. Hesselén. 31 (1928): 390—392.
- Larsson, S., Norrland i statistisk belysning. 1923. Anm. av J. Olsson. 27 (1924): 280—284.
- Laski, H., Democracy in crisis. 1933. Anm. av Å. Thulstrup. 37 (1934): 466—469.
- Léger, B. M. E., Les opinions politiques des provinces françaises. 1934. Anm. av C.-H. Höjer. 39 (1936): 388—394.
- Leontief, W. W., The structure of American economy, 1919—1929. 1941. Anm. av J. Åkerman. 45 (1942): 233—234.
- Lie, M. H., Domstolene og grunnloven. 1923. Anm. av E. Uddenberg. 26 (1923): 360—362.
— Minister-Ansvaret ute og hjemme. 1926. Anm. av E. Fahlbeck. 30 (1927): 180—183.
- Lindahl, E., Die Gerechtigkeit der Besteuerung, eine Analyse der Steuerprinzipien auf Grundlage der Grenznutzentheorie. 1919. Anm. av E. Sommarin. 25 (1922): 56—61. Anmärkning. 25 (1922): 167.
- Lindbom, T., Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872—1900. 1938. Anm. av E. Håstad. 42 (1939): 284—292.
- Linders, F. J., & Landner, F. E., En statistisk undersökning rörande vid Uppsala universitet under åren 1909—1934 avlagda filosofiska ämbets-examina, särskilt rörande studietidens längd. 1936. Anm. av E. Olsson. 40 (1937): 179—184.
- Lindgren, J., Det socialdemokratiska arbetarpartiets uppkomst i Sverige 1881—1889. 1927. Anm. av H. Tingsten. 30 (1927): 334—337.
- Lindman, S., De homogena partiregeringarna i Finland 1926—1928. 1—2. 1940—41. Anm. av A. Brusewitz. 45 (1942): 320—323.
— Parlamentarismens införande i Finlands statsförfattning. 1935. Anm. av S. Dahlman. 39 (1936): 479—484.
— Statsskick och förvaltning i Finland. 1941. Anm. av A. Wählstrand. 44 (1941): 293—296.
— Studier över parlamentarismens tillämpning i Finland 1919—1926. 1937. Anm. av A. Brusewitz. 40 (1937): 271—280.
- Nationalekonomisk litteratur. Anm. av J. Åkerman. 38 (1935): 480—489.
- Llobet, J., La constitution de l'Uruguay. 1926. Anm. av A. Brusewitz. 35 (1932): 458—469.
- Lundborg, R., Die gegenwärtigen Staatenverbindungen. 1921. Anm. av S. Remertz. 25 (1922): 162—164.
— Staterna i vår tid. 1—3. 1923—26. Anm. av J. E. Nilsson. 30 (1927): 258—263.

- Lundstedt, A. V., Superstition or rationality in action for peace. 1925. Anm. av H. j. Haralds. 29 (1926): 139—147.
- Lövgren, B., Vår kommunala självstyrelse. 1942. Anm. av A. Wåhlstrand. 46 (1943): 273—275.
- Maddison, E., & Angelus, O., Das Grundgesetz des Freistaats Estland von 15 juni 1920. 1928. Anm. av A. Brusewitz. 31 (1928): 501—502.
- Malmgren, R., Riksdagen och lagstiftningen. (Sveriges riksdag. 2: 14.) 1934. Anm. av F. Castberg. 38 (1935): 382—389.
- Sveriges författning. 1: 1—2. 1929—32. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 32 (1929): 526—537, 35 (1932): 271—274. 2: 3—4. 1936—41. Anm. av G. Hesselén. 45 (1942): 207—211.
- Matsunami, N., The constitution of Japan. 1930. Anm. av G. Carlsson. 35 (1932): 483—486.
- Maurras, C., Au signe de flore, la fondation de l'action française 1898—1900. 1933. Anm. av H. Tingsten. 36 (1933): 277—279.
- Dictionnaire politique et critique établi par les soins de Pierre Chardon. 1931. Anm. av H. Tingsten. 36 (1933): 277—279.
- Meyer, B. V. C., The extent of jurisdiction in coastal waters. 1937. Anm. av T. Gihl. 41 (1938): 192—194.
- Miller, D. H., The Peace Pact of Paris. Anm. av Å. Thulstrup. 32 (1929): 544—546.
- Mirkine-Guetzévitch, B., Les constitutions de l'Europe nouvelle. 1928. Anm. av A. Brusewitz. 33 (1930): 179. 2 éd. 1930. Anm. av B. G. Cederström. 34 (1931): 504.
- Les nouvelles tendances du droit constitutionnel. 1931. Anm. av B. G. Cederström. 34 (1931): 494—499.
- Montgomery, A., Svensk traktatpolitik 1816—1914. Anm. av F. H:son Brock. 25 (1922): 261—262.
- Svensk tullpolitik 1816—1911. Anm. av F. H:son Brock. 25 (1922): 258—261.
- Montgomery, A., & Simonsson, K. G., Riksdagen och Riksbanken efter 1809. (Sveriges riksdag. 2: 13.) 1934. Anm. av E. F. Heckscher. 38 (1935): 174—177.
- De Montgomery, B. G., Politique financière d'aujourd'hui principalement en considération de la situation financière et économique en Suisse. 1918. Anm. av B. Ohlin. 24 (1921): 195—203.
- Morgenstern, O., Die Grenzen der Wirtschaftspolitik. 1934. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 376.
- Morley, F., The society of nations. Its organization and constitutional development. 1932. Anm. av G. Hesselén. 36 (1933): 162—167.
- Mückenberger, W., Die britische Reichskonferenz und das Verfassungsproblem. 1927. Anm. av L. Hartmann. 32 (1929): 303—308.
- Muir, R., How Britain is governed. 1933. Anm. av R. Lundström. 37 (1934): 191—194.
- Muller, J. A., Sterftetfels voor de periode 1910—1920. 1923. Anm. av S. D. Wicksell. 27 (1924): 177—178.
- Müller-Meiningen, Parlamentarismus. 1926. Anm. av E. Arrhén. 29 (1926): 437—440.

- Myrberg, I., Om statstjänstemäns oavsättlighet. 1930. Anm. av H. Sundberg. 34 (1931): 84—101.
- Nathan, M., Empire government. 1928. Anm. av L. Hartmann. 32 (1929): 303—308.
- The National Recovery Administration, an analysis and appraisal by L. S. Lyon, P. T. Homan, C. Dearing m. fl. 1935. Anm. av E. E. Forssell. 39 (1936): 485—491.
- Nøergaard, N., Erindringer fra Ungdomsaarêne og fra mit offentlige Liv 1854—94. 1935. Anm. av A. Brusewitz. 40 (1937): 72—75.
- Nelson, H., Canada, nybyggerlandet. 1922. Anm. av E. Sommarin. 26 (1923): 362—363.
- The interior colonization in Canada at the present day and its natural conditions. 1923. Anm. av E. Sommarin. 26 (1923): 362—363.
- Nielsen, A., Bankpolitik. 1923. Anm. av E. Lindahl. 26 (1923): 291—292.
- Nilsson, J. E., Representationsproblemet genom tiderna. 1927. Anm. av G. Heckscher. 31 (1928): 189—191.
- Nilsson, M. P:n, Den romerska kejsartiden. 1—2. 1921—22. Anm. av E. Sommarin. 25 (1922): 164—167.
- Nordenstrem, S., L. Mechelin, hans statsmannagärning och politiska personlighet. 1—2. 1936—37. Anm. av S. Lindman. 41 (1938): 194—199.
- Nordström, G. H., Sveriges socialdemokratiska arbetareparti under genombrötsåren 1889—1894. 1938. Anm. av E. Håstad. 42 (1939): 192—204.
- Norlind, A., Världsherradömen. Babylon—Rom—London. 1920. Anm. av H. Nelson. 23 (1920): 150—153.
- Norrman, S., Fattigvårdsprocessen. 1931. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 35 (1932): 376—379.
- Mantalsskrivning. 1933. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 37 (1934): 370—371.
- Nyström, G., Kräftsjukdomarna i Sverige. 1922. Anm. av S. D. Wicksell. 26 (1923): 344—349.
- Nyström, J. F., De nordiska ländernas statskunskap. 3 uppl. 1918. Anm. av J. E. Nilsson. 22 (1919): 158—160.
- Olson, A., Studier over den danske Finanslov 1850—64. 1930. Anm. av K. Berlin. 34 (1931): 109—113.
- Olsson, G., Det statsrealistiska problemet med särskild hänsyn tagen till den rättsfilosofiska skolan i Wien. 1925. Anm. av F. Lagerroth. 28 (1925): 292—300.
- Olsson, H. A., Ministerstyrelse- och kollegialprinciperna i svensk reformdiskussion 1812—40. 1934. Anm. av S. Andgren. 38 (1935): 268—279.
- Med anledning härav:
Olsson, H. A., Genmåle till doc. S. Andgren. 39 (1936): 192—199.
Andgren, S., Svar. 39 (1936): 199—202.
- Olsson, R., Bondeståndet under den tidigare frihetstiden. 1926. Anm. av F. Lagerroth. 29 (1926): 441—450.
- Nationernas förbunds organisation och verksamhet. 1930. Anm. av S. Holm. 34 (1931): 200—201.
- Pearl, R., The natural history of population. 1939. Anm. av H. Hyrenius. 43 (1940): 429—434.

- Petersson, K., Utskottsväsendet i underhuset, en studie i den engelska parlamentarismens utveckling. 1919. Anm. av H. Tingsten. 22 (1919): 408—411.
- Pfannenstill, B., Bernard Bosanquet's philosophy of the state. 1936. Anm. av L. Frykhölm. 41 (1938): 199—207.
- Posada, A., La nouvelle constitution espagnole. Le regime constitutionnel en Espagne. 1932. Anm. av H. Wigforss. 36 (1933): 180—185.
- Prawitz, G., Det finansrättsliga inkomstbegreppet. 1927. Anm. av G. Boëthius. 30 (1927): 263—269.
- Problems of a socialist government ... [by] S. Cripps [m. fl.] 1933. Anm. av Å. Thulstrup. 37 (1934): 469—470.
- Die Rechtsprechung des Staatsgerichtshofs für das Deutsche Reich und des Reichsgerichts auf Grund Artikel 13 Absatz 2 der Weimarer Reichsverfassung. ... Hrsg. von H.-H. Lammers und W. Simons. 1—6. 1929—39. Anm. av L. Frykhölm. 44 (1941): 93—98.
- Redslob, R., Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form. 1918. Anm. av N. Forssell. 23 (1920): 73—76.
- 1809 års regeringsform. ... Till Professor Georg Andréns 50-årsdag. Anm. av S. Andgren. 45 (1942): 70—73.
- Répertoire de droit international, fondé par A. Darras, publ. par A. De Lapradelle et J. P. Niboyet. 1—10. 1929—31. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 35 (1932): 478—480.
- Reuterskiöld, C. A., Den svenska förvaltningsrättens system. 1927. Anm. av H. Sundberg. 30 (1927): 465—472.
- Den svenska statsstyrelsens organisation. 1927. Anm. av H. Sundberg. 30 (1927): 465—472.
- Folkrätt särskilt såsom svensk publik internationell rätt. 1—2. Anm. av R. Erich. 32 (1929): 308—311.
- Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt. 1914—21. Anm. av N. Söderqvist. 25 (1922): 355—360.
- Riksdagssessioner och kammarplena efter 1866. (Sveriges riksdag 2:10.) 1935. Anm. av R. Simonsson. 42 (1939): 292—294.
- Reuterskiöld & Rinander, Främmande grundlagar i svensk översättning. 2. Amerikas Förenta Stater. 1921. Anm. av H. Tingsten. 24 (1921): 369—373.
- Med anledning härav:
Tingsten, H., »Främmande grundlagar» ännu en gång. 30 (1927): 74—83.
Rinander, V. R., Främmande grundlagar i svensk översättning. 30 (1927): 183—192.
Tingsten, H., »Främmande grundlagar.» En slutreplik. 30 (1927): 256—258.
- Rice, S. A., Quantitative methods in politics. 1928. Anm. av H. Tingsten. 37 (1934): 91—93.
- Sveriges riddarhus. Ridderskapet och adeln och dess riddarhus. Under red. av C. Hallendorff. Anm. av F. Lagerroth. 31 (1928): 385—390.
- Ritala, A. M., Statistische Mittlere Fehler. 1933. Anm. av S. D. Wicksell. 37 (1934): 379—380.
- Robinson, E. E., The presidential vote 1896—1932. 1934. Anm. av E. E. Forssell. 39 (1936): 298—300.
- Rogers, L., The American senate. 1926. Anm. av H. Tingsten. 31 (1928): 505—506.

- Rohrlich, C., Gränsproduktiviteten hos jordbrukets produktionsfaktorer, en kritik av jordproduktivitetslagen. 1921. Anm. av E. Sommarin. 25 (1922): 61—71.
- Rolnik, H., Die baltischen Staaten Litauen, Lettland und Estland und ihr Verfassungsrecht. 1927. Anm. av A. Brusewitz. 31 (1928): 502—504.
- von Rosen, G., The Monroe Doctrine. 1922. Anm. av Ö. Undén. 27 (1924): 173.
- Rousseaux, P., Les mouvements de fond de l'économie anglaise 1800—1913. 1938. Anm. av J. Åkerman. 43 (1940): 358—360.
- Rouys, E., La constitution de la république Argentine. 1927. Anm. av A. Brusewitz. 35 (1932): 458—469.
- Rouzier, A., La constitution de la Lithuanie et le statut de Memel (textes et commentaires). 1926. Anm. av A. Brusewitz. 31 (1928): 498—501.
- Rönblom, H.-K., Frisinnade landsföreningen 1902—1927. 1929. Anm. av E. Thermænius. 33 (1930): 86—100.
- Röpke, W., Konjunktur och kriser. 1934. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 376—377.
- Sabine, G. H., A history of political theory. 1937. Anm. av G. Heckscher. 42 (1939): 189—192.
- Scanlon, J., Decline and fall of the Labour party. [1932.] Anm. av E. Thermænius. 38 (1935): 71—80.
- Scheffbuch, A., Die geistigen Grundlagen des Bolschewismus. 1930. Anm. av C. A. Hessler. 36 (1933): 170—173.
- Schiff, E., Kapitalbildung und Kapitalaufzehrung im Konjunkturverlauf. 1933. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 376.
- Schlote, W., Entwicklung und Strukturwandlungen des englischen Aussenhandels von 1700 bis zur Gegenwart. 1938. Anm. av J. Åkerman. 43 (1940): 357—358.
- Schou, S., Den moderne Stat, en Oversigt over dens Tilblivelse, Væsen og Virken samt de politiske Idéer i Fortid og Nutid. 1931. Anm. av G. Hesslén. 36 (1933): 379—382.
- Schultz, H., The theory and measurement of demand. 1938. Anm. av B. Kragh. 44 (1941): 205—206.
- Schumpeter, J., Business cycles. A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process. 1—2. 1939. Anm. av E. Dahmén. 44 (1941): 198—200.
- Schæfer, W., Bestechung und Korruption als Machtmittel der Politik. 1931. Anm. av G. Waldner. 36 (1933): 177—180.
- Seebass, F., Bergslagen. 1928. Anm. av V. Källström. 32 (1929): 206—210.
- Sellon, H., Democracy and dictatorship. 1934. Anm. av Å. Thulstrup. 37 (1934): 470.
- Siegfried, Tableau des partis en France. 1930. Anm. av H. Tingsten. 36 (1933): 74—76.
- Simonsson, R., Millerands presidentur. 1938. Anm. av A. Brusewitz. 42 (1939): 400—406.
- Skottsberg, B., Der österreichische Parlamentarismus. 1940. Anm. av C. A. Hessler. 43 (1940): 343—351.

- Smédal, G., Erhvervelse av statshøjhet over polarområder. 1930. Anm. av K. Berlin. 34 (1931): 106—109.
- Sokolowski, P. v., Die Versandung Europas... eine andere, grosse russische Gefahr. Anm. av E. Liljeqvist. 34 (1931): 183—199.
- Soulier, A., L'instabilité ministérielle sous la troisième république (1871—1938). 1939. Anm. av R. Simonsson. 43 (1940): 183—187.
- Sprague, O. M. W., Recovery and common sense. 1934. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 373—374.
- Spångberg, V., Karl Staaff. 1—2. 1928. Anm. av H.-K. Rönblom. 32 (1929): 211.
Med anledning härav:
Spångberg, V., Genmäle. 32 (1929): 320.
- Der Stand und die nächste Zukunft der Konjunkturforschung. Festschrift für Arthur Spiethoff. 1933. Anm. av T. Hedlund [-Nyström]. 39 (1936): 87—89.
- De nordiska ländernas statsråd. Studier över deras sociala sammansättning. 1935. Anm. av E. Thormænius. 39 (1936): 282—298.
- Stavenow, L., Bidrag till den gustavianska tidens författningshistoria. 3. 1923. Anm. av A. Thomson. 27 (1924): 91—96.
- Steckzén, B., Krigskollegii historia. 1. 1630—1697. 1930. Anm. av H. Rosengren. 35 (1932): 469—476.
- Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala genom A. Brusewitz. Anm. av E. Fahlebeck. 34 (1931): 387—392.
- Studier över den svenska riksdagens sociala sammansättning. 1936. Anm. av E. Håstad. 41 (1938): 87—94.
- Historiska studier tillägnade Ludvig Stavenow på sextioårsdagen den 12 oktober 1924. 1924. Anm. av A. Thomson. 27 (1924): 458—462.
- Ståhlberg, K. J., Parlamentarismen i Finlands statsförfattning 1927. Anm. av A. Brusewitz. 31 (1928): 77—80.
- Sundberg, H., Den svenska stapelstadsrätten. 1927. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 30 (1927): 269—276.
— Grunddragen av allmän förvaltningsrätt. 1943. Anm. av R. Malmgren. 46 (1943): 173—179.
- Swensson, G. S., Den parlamentariska diskussionen kring den kommunala självstyrelsen i Sverige 1817—1862. 1939. Anm. av G. Hesselén. 43 (1940): 88—92.
- Söderhjelm, J. O., Démilitarisation et neutralisation des îles d'Åland en 1856 et 1921. 1928. Anm. av H. Sundberg. 32 (1929): 311—320.
- Sörndal, O., Den svenska länsstyrelsen; uppkomst, organisation och allmänna maktställning. 1937. Anm. av G. Hesselén. 40 (1937): 386—392.
- Tallqvist, J. V., Merkantilistiska banksedelteorier. 1920. Anm. av E. Sommarin. 23 (1920): 153—156.
- Tatarin-Tarnheyden, E., Werdendes Staatsrecht. Gedanken zu einem organischen und deutschen Verfassungsneubaue. 1934. Anm. av L. Frykholm. 39 (1936): 187—192.
Med anledning härav:
Tatarin-Tarnheyden, E., Genmäle till fil. lic. L. Frykholm. 39 (1936): 493—496.
Frykholm, L., Svar. 39 (1936): 496—497.

- v. Taube, M., Der grossen Katastrophe entgegen. Die russische Politik der Vorkriegszeit und das Ende des Zarenreichs (1904—1917). 2. umgearb. u. erweit. Ausg. 1937. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 41 (1938): 85—87.
- Thaulow, Th., Jacob Brønnum Scavenius Estrup. Hans Liv og Gerning (1825—1913). 1940. Anm. av A. Brusewitz. 45 (1942): 66—70.
- Thermænius, E., Adressdebatten i underhuset. Anm. av G. Heckscher. 46 (1943): 85—88.
- Lantmannapartiet, dess uppkomst, organisation och tidigare utveckling. 1928. Anm. av G. Hesslén. 31 (1928): 275—280.
- Riksdagspartierna. (Sveriges Riksdag. 2:17.) 1935. Anm. av Å. Thulstrup. 38 (1935): 293—296.
- Svensk Bondepolitik. Memoarer och brev från ståndstidens slut och lantmannapartiets tidigare år. 1931. Anm. av H. Rosengren. 35 (1932): 66—76.
- Sveriges politiska partier. 1933. Anm. av G. Hesslén. 36 (1933): 473—476.
- Thibaudet, Les idées politiques de la France. 1932. Anm. av H. Tingsten. 36 (1933): 76.
- Thomson, A., Grundskatterna i den politiska diskussionen 1809—1866. 1. Anm. av F. Lagerroth. 27 (1924): 161—172.
- Thulin, E. J:son, Sammanjämkning och gemensam votering. (Sveriges riksdag. 2:10.) 1935. Anm. av R. Simonsson. 42 (1939): 294—296.
- Thulin, G., Om mantalet. 2. 1935. Anm. av E. Schalling. 39 (1936): 300—302.
- Register till Regeringsrättens årsbok 1909—1929. 1931. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 35 (1932): 274—276.
- Thulin, O., 1941 års tryckfrihetslagstiftning. 1941. Anm. av H. Eek. 44 (1941): 460—462.
- Timelin, E., Ministären Lindman och representationsreformen 1907—1909. 1928. Anm. av E. Thermænius. 32 (1929): 195—201.
- Med anledning härav:
 Petersson, K., Genmäle. 32 (1929): 320—321.
 Thermænius, E., Svar på genmäle. 32 (1929): 321—322.
- Tinberger, J., Statistical testing of business-cycle theories. 1—2. 1939. Anm. av B. Kragh. 44 (1941): 203—204.
- Tingsten, H., Amerikansk demokrati. 1929. Anm. av B. G. Cederström. 32 (1929): 422—428.
- De konservativa idéerna. Anm. av G. Heckscher. 42 (1939): 491—499.
- Demokratiens seger och kris. Den författningpolitiska utvecklingen 1880—1930. 1933. Anm. av B. G. Cederström. 36 (1933): 477—489.
- Den nationella diktaturen. 1936. Anm. av L. Frykholm. 40 (1937): 481—484.
- Den svenska socialdemokratiens idéutveckling. 1—2. Anm. av G. Heckscher. 45 (1942): 74—81.
- Från parlamentarism till diktatur. 1930. Anm. av G. Hesslén. 34 (1931): 201—207.
- Hågkomster. 1938. Anm. av A. Brusewitz. 44 (1941): 88—93.

- Tingsten, H., Samtidens förbundsstater. 1942. Anm. av E. Thermanius. 45 (1942): 419—424.
- Studier rörande ministerstyrelse. 1928. Anm. av B. Hjelmqvist. 32 (1929): 418—422.
- Studier över konstitutionsutskottets dechargeförfarande. 1928. Anm. av B. Hjelmqvist. 32 (1929): 410—418.
- Folkeförbundets første Tiaar. 1930. Anm. av G. Hesslén. 33 (1930): 287—290.
- Trap, C., Grundrids af Finansvidenskaben. 3. omarb. Udg. 1919. Anm. av C. W. U. Kuylenstierna. 22 (1919): 411—412. 4. omarb. Udg. 1923. Anm. av E. Sommarin. 26 (1923): 363—364.
- Triepel, H., Nouveau recueil général des traités. Sér. 3. T. 25: 1—3. 1932. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 35 (1932): 476—477.
- Tunberg, S., Den svenska riksdagens uppkomst och utveckling intill medeltidens slut. (Sveriges riksdag. 1:1.) 1931. Anm. av H. Lundh. 35 (1932): 386—392.
- Stora Kopparbergets historia. 1. 1922. Anm. av E. Sommarin. 26 (1923): 77—78.
- Tynell, K., Studier angående det svenska statsrådets politiska ansvarighet. 1918. Anm. av S. Wallengren. 22 (1919): 227—235.
- von Törne, P. O., Parlamentarismen i Europa. Föregående tid—nutid—framtidspöblem. 1936. Anm. av G. Heckscher. 40 (1937): 171—175.
- Törngren, A., Från Finlands strid för rätt och frihet. 1942. Anm. av S. Lindman. 46 (1943): 88—91.
- Utredning och förslag rörande ändrade grunder för val och valbarhet till riksdagens första kammare, avgivna av 1926 års förstakammarsakkunniga. Anm. av R. Malmgren. 31 (1928): 80—87.
- Utredning över frågan om statsrådets ansvarighet. 1927. Anm. av B. Hjelmqvist. 32 (1929): 409—410.
- Uyehara, G. E., The political development of Japan 1867—1909. 1910. Anm. av G. Heckscher. 33 (1930): 190—193.
- Wahlund, S., Demographic studies in the nomadic and settled population of northern Lapland. 1932. Anm. av C.-E. Quensel. 36 (1933): 185—192.
- Valentin, H., Kampen om Palestina. 1940. Anm. av L. Frykholm. 43 (1940): 434—436.
- Med anledning härav:
Valentin, H., Gemäle till lic. Frykholm. 44 (1941): 99.
- Walz, G. A., Völkerrecht und Staatliches Recht. 1933. Anm. av C. A. Reuterskiöld. 37 (1934): 460—461.
- Warming, J., Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv. H. 1. 2. Udg. 1938. Anm. av H. Hyrenius. 42 (1939): 104—105.
- Lærebog i Danmarks Statistik. 1920. Anm. av J. Olsson. 24 (1921): 374—375.
- Wedberg, B., Konungens Högsta domstol 1789—1809. 1922. Anm. av R. Malmgren. 26 (1923): 167—170.
- Konungens Högsta domstol 1809—1844. 1940. Anm. av G. Heckscher. 44 (1941): 457—460.

- Vedel-Petersen, K., Danmarks Statistik. 1942. Anm. av C.-E. Quensel. 45 (1942): 430—431.
- Wederwang, I., Om seksualproporsjonen ved fødselen, dens typer og disses variasjoner med særlig henblikk på fosterdødeligheten. 1924. Anm. av S. D. Wicksell. 28 (1925): 373—385.
- Vegelow, F., Den svenska talmansinstitutionen. 1921. Anm. av G. Andrén. 32 (1929): 183—194.
- Weibull, C., Lübeck och Skånemarknaden. 1922. Anm. av E. Sommarin. 26 (1923): 76—77.
- Sveriges och Danmarks älsta historia. 1922. Anm. av E. Sommarin. 26 (1923): 76.
- Wennerberg, K., K. Maj:ts och ständernas utgiftsinitiativ 1809—1866. 1938. Anm. av C. A. Hessler. 41 (1938): 344—352.
- Deutsches Verwaltungsrecht. Hrsg. von H. Frank. 1937. Anm. av H. Munktel. 40 (1937): 265—268.
- Westergaard, H., Hvor glider vi hen? 1933. Anm. av J. Åkerman. 37 (1934): 373.
- Westergaard & Nybölle, Statistikens Teori i Grundrids. 3. omarb. Udg. 1927. Anm. av F. J. Linders. 32 (1929): 546—551.
- Vialatoux, J., La Cité de Hobbes. Theorie de l'Etat totalitaire. 1935. Anm. av F. Kaijser. 40 (1937): 465—473.
- Wichman, K., Karl XIV Johans regering och den liberala oppositionen under 1830-talets senare hälft. 1927. Anm. av G. Landberg. 32 (1929): 201—206.
- Wicksell, S. D., Bidrag till den formella befolkningsteorien, med tillämpningar på Norges befolkning. 1934. Anm. av C.-E. Quensel. 38 (1935): 88—91.
- Elementen av statistikens teori med särskild hänsyn till befolkningsstatistiken. 1920. Anm. av F. Esscher. 24 (1921): 63—64.
- Widell, C. G., Staten och partiväsendet. 1939. Anm. av O. Sörndal. 42 (1939): 396—400.
- Wiedemann, G., Auswanderung und Übervölkerungsproblem. Anm. av E. Sommarin. 32 (1929): 407—408.
- Wigforss, E., Hur en svensk riksbudget blir till. 1927. Anm. av G. Hesslén. 31 (1928): 274—275.
- Wigforss, F., Matematisk statistik för pedagoger. 1938. Anm. av H. Hyrenius. 41 (1938): 462—464.
- William-Olsson, W., Stockholms framtida utveckling. 1941. Anm. av C.-E. Quensel. 44 (1941): 462—466.
- De Witt Hasbrouck, P., Party government in the house of representatives. 1927. Anm. av H. Tingsten. 31 (1928): 506—508.
- Vogt, B., Les négociations de Carlstad. (Le Nord. 1940.) Anm. av A. Brusewitz. 44 (1941): 288—291.
- Wohlin, N., Svensk ekonomi och politik. 1918. Anm. av E. Sommarin. 22 (1919): 74.
- Wolff, H. J., Organschaft und Juristische Person. I. Juristische Person und Staatsperson. 1933. Anm. av K. Olivecrona. 36 (1933): 279—282.

- Wolgast, E., Die auswärtige Gewalt des Deutschen Reiches unter besonderer Berücksichtigung des Auswärtigen Amtes. Anm. av R. Lundborg. 27 (1924): 454—456.
- Worm-Müller, J. S., Bergsgård, A., & Nissen, B. A., Venstre i Norge. 1933. Anm. av A. Björnberg. 38 (1935): 80—82.
- Wåhlstrand, A., 1905 års ministärkriser. 1941. Anm. av R. Simonsson. 45 (1942): 215—221.
- Yttrande och förslag angående revision av gällande förordningar om kommunalstyrelse på landet och i stad m. m. enligt nådigt uppdrag avgivna av Hj. L. Hammarskjöld. 1928. Anm. av H. Sundberg. 31 (1928): 367—385.
- Žižek, F., Grundriss der Statistik. 1921. Anm. av J. Olsson. 25 (1922): 454—458.
- v. Zweigbergk, O., Svensk politik 1905—1929. 1929. Anm. av A. Brusewitz. 33 (1930): 78—86.
- Åagaard, F., J. C. Christensen. 1941. Anm. av C.-G. Thomasson. 45 (1942): 222—226.
- Åkerman, G., Realkapital und Kapitalzins. [1]—2. 1923—24. Anm. av E. Lindahl. 26 (1923): 349—359, 28 (1925): 80—92.
- Åkerman, J., Ekonomiskt framåtskridande och ekonomiska kriser. 1931. Anm. av J. Pedersen. 35 (1932): 84—91.
- Om det ekonomiska livets rytmik. 1928. Anm. av R. Frisch. 34 (1931): 281—300.
- Årsbibliografi över Sveriges offentliga publikationer. 1938. Anm. av L. Frykholm. 43 (1940): 190—191.
- Aarum, T., Økonomiske sammenslutninger med monopolistisk tendens. 1921. Anm. av E. Sommarin. 24 (1921): 291—292.
- Öman, I., Karl Staaffs första ministär. 1923. Anm. av H.-K. Rönblom. 32 (1929): 211—216.
- Örne, Kooperativ samhällssyn. 1918. Anm. av E. Sommarin. 22 (1919): 74—76.

RECENSENTER

- Almquist, J. E., Anm. av:
 Dúason, J., Grönlands statsretslige Stilling i Middelalderen. 1928. 32 (1929): 95—97.
 1686 års kyrkolag utgiven av samfundet Pro fide et christianismo med inledning av G. Thulin. 1936. 39 (1936): 491—492.
- Andersson, I., Anm. av Berg, T., Riksdagens utveckling under den äldre Vasatiden 1521—1592. (Sveriges Riksdag. 1:2.) 1935. 39 (1936): 175—183.
- Andgren, S., Anm. av:
 Göransson, J., Aftonbladet som politisk tidning 1830—1835. 1937. 41 (1938): 363—368.
 Lagerroth, F., 1809 års regeringsform. 1942. 46 (1943): 166—170.
 Olsson, H., Ministerstyrelse- och kollegialprinciperna i svensk reformdiskussion 1812—40. 1934. 38 (1935): 268—279.
- Med anledning härav:
 Olsson, H. A., Genmäte till doc. S. Andgren. 39 (1936): 192—199.
 Andgren, S., Svar. 39 (1936): 199—202.

- Andgren, S., Anm. av:
1809 års regeringsform. Till Professor Georg Andréns 50-årsdag.
45 (1942): 70—73.
- Andréns, G., Anm. av:
Bolander, K. G., Förspellet till Balkankrisen på 1870-talet. 1925.
28 (1925): 473—481.
Granfelt, H., Das Dreibundsystem 1879—1916. 1. 1924.
28 (1925): 386—393.
Johannesson, F., Det panamerikanska problemet 1826—1920. 1922.
25 (1922): 443—454.
Kihlberg, L., Den svenska ministären under ständsriksdag och tvåkam-
marsystem intill 1905 års totala ministerskifte. 1922. 26 (1923): 160—167.
Vegelow, F., Den svenska talmansinstitutionen. 1921. 32 (1929): 183—194.
- Arosenius, A., Anm. av Hiess, Methodik der Volkszählungen. 1931.
34 (1931): 392—396.
- Arrhén, E., Anm. av:
Burdörfer, F., Volk ohne Jugend. 2. Aufl. 1934. 38 (1935): 285—288.
Lambach, W., Die Herrschaft der 500. 1926. 29 (1926): 440—441.
Müller-Meinigen, Parlamentarismus. 1926. 29 (1926): 437—440.
- Aspelin, G., Anm. av:
Kelsen, H., Allgemeine Staatslehre. 1925. 29 (1926): 233—238.
Lagerroth, F., Platons stats- och rättsbegrepp. 1928. 34 (1931): 101—106.
— Psykologisk verklighet och juridisk fiktion vid tillämpningen av Sveriges
grundlagar. 30 (1927): 67—73.
- Berlin, K., Anm. av:
Andersen, P., »Om ogyldige Forvaltningsakter». 1924. 28 (1925): 70—79.
Brusewitz, A., Studier över riksdagen och utrikespolitiken. 2. Nordiska
utrikesnämnder i komparativ belysning. 1933. 37 (1934): 263—269.
Olson, A., Studier over den danske Finanslov 1850—64. 1930.
34 (1931): 109—113.
Smedal, G., Erhvervelse av statshøjhet over polarområder. 1930.
34 (1931): 106—109.
- Björnberg, A., Anm. av:
Gjerlöw, O., Norges politiske historie. Höires innsats fra 1814 til idag.
1—3. 1934—36. 40 (1937): 268—271.
Worm-Müller, J. S., Bergsgård, A., & Nissen, B. A., Venstre i
Norge. 1933. 38 (1935): 80—82.
- Boëthius, G., Anm. av:
Lagerroth, F., Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. 1927.
31 (1928): 508—512.
Prawitz, G., Det finansrättsliga inkomstbegreppet. 1927.
30 (1927): 263—269.
- Braconier, J., Anm. av Bjurman, G., Tredje statsmakten. 1935.
39 (1936): 78—81.
- Brisman, S., Anm. av Heckscher, E. F., Svenskt arbete och liv. 1941.
45 (1942): 226—228.
- Brock, F. H:son, Anm. av:
Betänkande angående tullsystemets verkningar i Sverige före världs-
kriget. 1924. 27 (1924): 355—367, 435—454.

- Brock, F. H:son, Anm. av:
Montgomery, A., Svensk traktatpolitik 1816—1914. 25 (1922): 261—262.
— Svensk tullpolitik 1816—1911. 25 (1922): 258—261.
- Broms, E., Anm. av Fahlbeck, E., Riksrättsinstitutet i 1809 års författning. 1924. 28 (1925): 469—473.
- Brusewitz, A., Anm. av:
Alessandri, A., Parlamentarisme et régime présidentiel. 1930. 35 (1932): 458—469.
- Andrén, G., Federalismen i den tyska riksorganisationen 1871—1914. 1920. 24 (1921): 130—136.
— Tvåkamarsystemets tillkomst och utveckling. (Sveriges riksdag. 2:9.) 1937. 43 (1940): 326—334.
- Berlin, K., Udsigt over Forfatningsudviklingen i forskellige fremmede Lande. 1927. 31 (1928): 191—196.
- Björnberg, A., Parlamentarismens utveckling i Norge efter 1905. 1939. 43 (1940): 334—339.
- Cavalli, H., Arbetsfördelningen mellan de svenska statsdepartementen efter 1840. 1920. 23 (1920): 389—393.
- Cazéjus, A., La constitution de la Lettonie (documents et commentaires). 1925. 31 (1928): 498—501.
- Les constitutions modernes ... par F. R. Dareste et P. Dareste. 4 éd. ... par J. Delpech et J. Laferrrière. 1—2. 1928—1929. 33 (1930): 175—178.
- Fog-Petersen, G., Vor Regering og Rigsdag. 1938. 42 (1939): 508—512.
- Forssell, N., Krigsberedning, civil beredning och statsrådsberedning. 1930. 34 (1931): 208—214.
- Hellner, J., Le conflit de 1905 et les traités de Carlstad. La conférence de Carlstad d'août — septembre 1905. (Le Nord. 1940.) 44 (1941): 288—291.
- Hessler, C. A., Staten och konsten i Sverige. 1942. 46 (1943): 82—85.
- Håstad, E., Det moderna partiväsensendets organisation. 1938. 41 (1938): 353—355.
— Partierna i regering och riksdag. 1938. 41 (1938): 353—355.
- Lindman, S., De homogena partiregeringarna i Finland 1926—1928. 1—2. 1940—41. 45 (1942): 320—323.
— Studier över parlamentarismens tillämpning i Finland 1919—1926. 1937. 40 (1937): 271—280.
- Llobet, J., La constitution de l'Uruguay. 1926. 35 (1932): 458—469.
- Maddison, E., & Angelus, O., Das Grundgesetz des Freistaats Estland von 15 juni 1920. 1928. 31 (1928): 501—502.
- Mirkine-Guetzévitch, B., Les constitutions de l'Europe nouvelle. 1928. 33 (1930): 179.
- Neergaard, N., Erindringer fra Ungdomsaarene og fra mit offentlige Liv 1854—94. 1935. 40 (1937): 72—75.
- Rolnik, H., Die baltischen Staaten Litauen, Lettland und Estland und ihr Verfassungsrecht. 1927. 31 (1928): 502—504.
- Rouys, E., La constitution de la république Argentine. 1927. 35 (1932): 458—469.

Brusewitz, A., Anm. av:

Rouzier, A., *La constitution de la Lithuanie et le statut de Memel (textes et commentaires)*. 1926. 31 (1928): 498—501.

Simonsson, R., *Millerands presidentur*. 1938. 42 (1939): 400—406.

Ståhlberg, K. J., *Parlamentarismen i Finlands statsförfattning*. 1927. 31 (1928): 77—80.

Thaulow, Th., *Jacob Brønnum Scavenius Estrup. Hans Liv og Ger- ning (1825—1913)*. 1940. 45 (1942): 66—70.

Tingsten, H., *Hågkomster*. 1938. 44 (1941): 88—93.

Vogt, B., *Les négociations de Carlstad. (Le Nord. 1940)*. 44 (1941): 288—291.

Zweigbergk, O. v., *Svensk politik 1905—1929*. 1929. 33 (1930): 78—86.

Carlgren, W., Anm. av Grauers, S., *Den svenska riksdagen under den karolinska tiden. (Sveriges riksdag. 1:4.)* 1932. 36 (1933): 83—91.

Carlsson, G., Anm. av Matsunami, N., *The constitution of Japan*. 1930. 35 (1932): 483—486.

Castberg, F., Anm. av Malmgren, R., *Riksdagen och lagstiftningen. (Sve- riges riksdag. 2:14.)* 1934. 38 (1935): 382—389.

Cederström, B. G., Anm. av:

Allyn, E., *Lords versus commons. A century of conflict and compro- mise 1830—1930*. 1931. 36 (1933): 383—394.

Aspelin, G., *Samhällsåskådningar och partier. Bilder från 1800-talets politiska brytningar*. 1931. 35 (1932): 172—175.

Aulard, A., & Mirkine-Guetzévitch, B., *Les déclarations des droits de l'homme*. 1929. 34 (1931): 499—504.

Festskrift till professor skytteanus Axel Brusewitz utg. till 60-års- dagen den 9 juni 1941. 1941. 44 (1941): 446—457.

Halévy, E., *Histoire du peuple anglais au 19:e siècle. Épilogue (1895— 1914)*. 1—2. 1926—32. 36 (1933): 282—290.

Lachapelle, G., *Les régimes électoraux*. 1934. 37 (1934): 278—284.

Mirkine-Guetzévitch, B., *Les constitutions de l'Europe nouvelle*. 2 éd. 1930. 34 (1931): 504.

— *Les nouvelles tendances du droit constitutionnel*. 1931. 34 (1931): 494—499.

Tingsten, H., *Amerikansk demokrati*. 1929. 32 (1929): 422—428.

— *Demokratiens seger och kris. Den författningspolitiska utvecklingen 1880—1930*. 1933. 36 (1933): 477—489.

Dahlman, S., Anm. av:

Björksten, S. R., *Statsrådet i Finland från konstitutionell synpunkt*. 1929. 33 (1930): 281—287.

Lindman, S., *Parlamentarismens införande i Finlands statsförfattning*. 1935. 39 (1936): 479—484.

Dåhmén, E., Anm. av Schumpeter, J., *Business cycles. A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process*. 1—2. 1939. 44 (1941): 198—200.

Eek, H., Anm. av Thulin, O., *1941 års tryckfrihetslagstiftning*. 1941. 44 (1941): 460—462.

- Engdahl, P., Anm. av:
 Barthélémy, J., *La crise de la démocratie contemporaine*. 1931.
 35 (1932): 380—386.
- Kjellén, R., *Jenseits der Grossmächte*. Erg. bd zur Neubearb. der Grossmächte von R. Kjellén ... hrsg. v. K. Haushofer. 1932.
 35 (1932): 179—182.
- Erich, R., Anm. av:
 Kastari, P., *Eduskunnan hajotus Suomen oikeuden mukaan* (Den parlamentariska upplösningsrätten enligt finsk lag). 1940.
 44 (1941): 291—293.
- Reuterskiöld, C. A., *Folk rätt särskilt såsom svensk publik internationell rätt*. 1—2. 32 (1929): 308—311.
- Esscher, F., Anm. av:
 Charlier, C. V. L., *Vorlesungen über die Grundzüge der mathematischen Statistik*. 1920. 23 (1920): 467—468.
- Wicksell, S. D., *Elementen av statistikens teori med särskild hänsyn till befolkningsstatistiken*. 1920. 24 (1921): 63—64.
- Fahlbeck, E., Anm. av:
 Alexanderson, N., *Justitieombudsmannen. Militieombudsmannen. Tryckfrihetskommittén*. (Sveriges riksdag. 2: 16.) 1935. 38 (1935): 389—390.
- Brusewitz, A., *Hemliga utskottet i 1809 års författning. Studier över riksdagen och utrikespolitiken*. 1. 1933. 36 (1933): 167—170.
 — *Riksdagen och utrikespolitiken. Statsrådets ansvarighet. Opinionsnämnden*. (Sveriges riksdag. 2: 15.) 1938. 43 (1940): 81—85.
- Hesslén, G., *Riksdagens revisorer*. (Sveriges riksdag. 2: 16.) 1935.
 38 (1935): 391—392.
- Lie, M. H., *Minister-Ansvaret ute og hjemme*. 1926. 30 (1927): 180—183.
Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala genom A. Brusewitz.
 34 (1931): 387—392.
- Forssell, E. E., Anm. av:
 Bjarne, H., *Om Finansförvaltningen i Staten*. 1934. 38 (1935): 182—185.
- Buck, A. E., *The budget in governments of today*. 1934. 39 (1936): 81—83.
- Democratic governments in Europe* by E. P. Chase, R. Valeur, R. L. Buell. 1935. 39 (1936): 399—402.
- Herbert, A., *The American presidents*. 1933. 39 (1936): 298—300.
- The National Recovery Administration, an analysis and appraisal* by L. S. Lyon, P. T. Homan, C. Dearing m. fl. 1935.
 39 (1936): 485—491.
- Robinson, E. E., *The presidential vote 1896—1932*. 1934.
 39 (1936): 298—300.
- Forssell, N., Anm. av Redslob, R., *Die parlamentarische Regierung in ihrer wahren und in ihrer unechten Form*. 1918. 23 (1920): 73—76.
- Frisch, R., Anm. av Åkerman, J., *Om det ekonomiska livets rytmik*. 1928.
 34 (1931): 281—300.
- Frykholm, L., Anm. av:
 Duez, P., *Les actes de gouvernement*. 1935. 40 (1937): 175—179.
- Förteckning över riksdagsbibliotekets nyförvärv 1937—1939*.
 43 (1940): 192.
- 4* — *Statsvetenskaplig Tidskrift 1943. N. F.*

Frykholm, L., Anm. av:

Heckscher, G., Brittiska imperiet. 1939. 43 (1940): 187—190.

Heller, H., Staatslehre. Hrsg. v. G. Niemeyer. 1933. 38 (1935): 279—285.

Ipsen, H. P., Politik und Justiz. 1937. 41 (1938): 207—208.

Pfannenstill, B., Bernard Bosanquet's philosophy of the state. 1936.
41 (1938): 199—207.

Die Rechtsprechung des Staatsgerichtshofs für das Deutsche Reich
und des Reichsgerichts auf Grund Artikel 13 Absatz 2 der Weimarer
Reichsverfassung. Hrsg. von H.-H. Lammers und W. Simons:
44 (1941): 93—98.

Tatarin-Tarnheyden, E., Werdendes Staatsrecht. 1934.
39 (1936): 187—192.

Med anledning härav:

Tatarin-Tarnheyden, E., Genmäle till fil. lic. L. Frykholm. 39 (1936): 493—496.
Frykholm, L., Svar. 39 (1936): 496—497.

Tingsten, H., Den nationella diktaturen. 1936. 40 (1937): 481—484.

Valentin, H., Kampen om Palestina. 1940. 43 (1940): 434—436.

Med anledning härav:

Valentin, H., Genmäle till lic. Frykholm. 44 (1941): 99.

Årsbibliografi över Sveriges offentliga publikationer. 1938.
43 (1940): 190—191.

Gihl, T., Anm. av Meyer, B. V. C., The extent of jurisdiction in coastal waters.
1937. 41 (1938): 192—194.

Haralds, H. J., Anm. av Lundstedt, A. V., Superstition or rationality in
action for peace. 1925. 29 (1926): 139—147.

Hartmann, L., Anm. av:

Mückenberger, W., Die britische Reichskonferenz und das Verfas-
sungsproblem. 1927. 32 (1929): 303—308.

Nathan, M., Empire government. 1928. 32 (1929): 303—308.

Heckscher, E. F., Anm. av:

Hildebrand, K., Riksgäldskontoret 1789—1934. (Sveriges riksdag. 2: 13.)
1934. 38 (1935): 177—180.

Montgomery, A., & Simonsson, K. G., Riksdagen och Riksban-
ken efter 1809. (Sveriges Riksdag. 2: 13.) 1934. 38 (1935): 174—177.

Heckscher, G., Anm. av:

v. Asp, P. O., Politisk Dröm. 1806. Utg. av G. Landberg. 1932.
36 (1933): 77—83.

Bring, S. E., Bibliografisk handbok till Sveriges historia. 1934.
38 (1935): 86—87.

Fahlbeck, E., Ståndsriksdagens sista skede 1809—1866. (Sveriges riks-
dag. 1: 8.) 37 (1934): 185—191.

Frykholm, L., Studier över artikel 48 i Weimarförfattningen. 1942.
45 (1942): 415—419.

Fujisawa, R., The recent aims and political development of Japan.
1923. 33 (1930): 195.

Hawgood, J. A., Modern constitutions since 1787. 1939. 43 (1940): 85—88.

Hearnshaw, F. C. J., Conservatism in England. 1933. 38 (1935): 83—86.

Holmberg, N., Medelklassen och proletariatet. Studier rörande 1840—
41 års riksdag och dess förutsättningar i svenskt samhällsliv. 1934.
37 (1934): 269—278.

Heckscher, G., Anm. av:

Håstad, E., Regeringssättet i den schweiziska demokratin. 1936.
40 (1937): 75—85.

Iwasaki, U., The working forces in Japanese politics. 1921.
33 (1930): 193—195.

Kitazawa, N., The Government of Japan. 1929. 33 (1930): 195.

Nilsson, J. E., Representationsproblemet genom tiderna. 1927.
31 (1928): 189—191.

Sabine, G. H., A history of political theory. 1937. 42 (1939): 189—192.

Thermænius, E., Adressdebatten i underhuset. 46 (1943): 85—88.

Tingsten, H., De konservativa idéerna. 42 (1939): 491—499.

— Den svenska socialdemokratiens idéutveckling. 1—2. 45 (1942): 74—81.

von Törne, P. O., Parlamentarismen i Europa. Förgången tid — nutid
— framtidsproblem. 1936. 40 (1937): 171—175.

Uyehara, G. E., The political development of Japan 1867—1909. 1910.
33 (1930): 190—193.

Wedberg, B., Konungens Högsta domstol 1809—1844. 1940.
44 (1941): 457—460.

Hedlund[-Nyström], T., Anm. av:

Economic essays, contributed in honour of J. B. Clark.
38 (1935): 288—293.

Economic essays in honour of Gustav Cassel. 1933. 39 (1936): 84—87.
Der Stand und die nächste Zukunft der Konjunkturforschung. Festschrift für Arthur Spiethoff. 1933. 39 (1936): 87—89.

Herlitz, N., Anm. av:

Annuaire de l'institut international de droit public. 1929—1930.
34 (1931): 300—308.

Broms, E., Studier rörande det svenska landstinget. 1930.
33 (1930): 272—281.

Governments of Continantal Europe. 1940. 43 (1940): 442.

Hesslén, G., Anm. av:

The aims and organisation of the League of Nations; published by the
secretariat of the League of Nations. 1929. 33 (1930): 184—187.

Arrhén, E., Den tyska parlamentarismens utveckling under kejsardöme
och riksrepublik. 1929. 32 (1929): 537—544.

Beckman, B., Det nya Italien. Fascism, korporativism, mussolinianism.
1934. 38 (1935): 180—182.

Betänkande med förslag angående vissa ändringar i riksdagens arbets-
former m. m., avgivet den 31 oktober 1931. 35 (1932): 76—84.

Brusewitz, A., Studier över riksdagen och utrikespolitiken. 3. Utrikes-
frågors behandling i den svenska riksdagen. 1941. 45 (1942): 211—215.

Edén, N., Den svenska riksdagen under femhundra år. 1935.
39 (1936): 183—187.

Heckscher, G., Konung och statsråd i 1809 års författning. 1933.
37 (1934): 77—91.

Herlitz, N., Sveriges riksdag. 1932. 35 (1932): 480—483.

Huber, E. R., Verfassung. 1937. 41 (1938): 457—462.

Ingelsson, A., »Officiellt» — domstolar, departement och verk. 1938.
42 (1939): 97—100.

Hesslén, G., Anm. av:

Kjellén, R., Die Grossmächte vor und nach dem Weltkriege, 22. Aufl. der Grossmächte R. Kjelléns ... hrsg. von K. Haushofer. 1930.
33 (1930): 179—184.

Kuylénstierna, C. W. U., Hur det svenska statsmaskineriet arbetar. 1926. 31 (1928): 272—275.

Landberg, G., Fredsorganisation och maktpolitik, några drag ur den politiska pacifismens äldre historia. 1928. 31 (1928): 390—392.

Malmgren, R., Sveriges författning. 2: 3—4. 1936—41.
45 (1942): 207—211.

Morley, F., The society of nations. Its organization and constitutional development. 1932. 36 (1933): 162—167.

Schou, S., Den moderne Stat, en Oversigt over dens Tilblivelse, Væsen og Virken samt de politiske Idéer i Fortid og Nutid. 1931.
36 (1933): 379—382.

Swensson, G. S., Den parlamentariska diskussionen kring den kommunala självstyrelsen i Sverige 1817—1862. 1939. 43 (1940): 88—92.

Sörndal, O., Den svenska länsstyrelsen; uppkomst, organisation och allmänna maktställning. 1937. 40 (1937): 386—392.

Thermænius, E., Lantmannapartiet, dess uppkomst, organisation och tidigare utveckling. 1928. 31 (1928): 275—280.

— Sveriges politiska partier. 1933. 36 (1933): 473—476.

Tingsten, H., Från parlamentarism till diktatur. 1930.
34 (1931): 201—207.

Folkeforbundets første Tiaar. 1930. 33 (1930): 287—290.

Wigforss, E., Hur en svensk riksbudget blir till. 1927.
31 (1928): 274—275.

Hessler, C. A., Anm. av:

Gurian, W., Der Bolschewismus. 2. Aufl. 1932. 36 (1933): 170—177.

Heckscher, G., Parlamentarism och demokrati i England. 1937.
41 (1938): 447—457.

Med anledning härav:

Heckscher, G., Genmäle till docent Carl Arvid Hessler. 42 (1939): 105—110.

Hessler, C. A., Svar. 42 (1939): 110—112.

Jennings, W. I., Parliament. 1939. 43 (1940): 436—441.

Koellreutter, O., Der deutsche Führerstaat. 1934.
38 (1935): 469—473.

— Grundriss der allgemeinen Staatslehre. 1933. 38 (1935): 469—473.

Lagerroth, F., Nilsson, J. E., & Olsson, R., Frihetstidens maktägande ständer 1719—1772. (Sveriges riksdag. 1: 5—6.) 1934.
37 (1934): 462—466.

Scheffbuch, A., Die geistigen Grundlagen des Bolschewismus. 1930.
36 (1933): 170—173.

Skottsberg, B., Der österreichische Parlamentarismus. 1940.
43 (1940): 343—351.

Wennerberg, K., K. Maj:ts och ständernas utgiftsinitiativ 1809—1866.
1938. 41 (1938): 344—352.

Hjelmqvist, B., Anm. av:

Tingsten, H., Studier rörande ministerstyrelse. 1928.

32 (1929): 418—422.

- Hjelmqvist, B., Anm. av:
Tingsten, H., Studier över konstitutionsutskottets dechargeförfarande. 1928.
32 (1929): 410—418.
Utredning över frågan om statsrådets ansvarighet. 1927.
32 (1929): 409—410.
- Holm, S., Anm. av Nationernas förbunds organisation och verksamhet. 1930. 34 (1931): 200—201.
- Hyrenius, H., Anm. av:
Pearl, R., The natural history of population. 1939. 43 (1940): 429—434.
Warming, J., Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv. 1938. H. 1. 2. Udg.
42 (1939): 104—105.
Wigforss, F., Matematisk statistik för pedagoger. 1938.
41 (1938): 462—464.
- Håstad, E., Anm. av:
Lindbom, T., Den svenska fackföreningsrörelsens uppkomst och tidigare historia 1872—1900. 1938. 42 (1939): 284—292.
Nordström, G. H., Sveriges socialdemokratiska arbetareparti under genombrottsåren 1889—1894. 1938. 42 (1939): 192—204.
Studier över den svenska riksdagens sociala sammansättning. 1936.
41 (1938): 87—94.
- Hägerström, A., Anm. av Helander, S., Marx och Hegel. 1920.
25 (1922): 245—258.
- Höjer, C.-H., Anm. av Léger, B. M. E., Les opinions politiques des provinces françaises. 1934. 39 (1936): 388—394.
- Kajser, F., Anm. av Vialatoux, J., La Cité de Hobbes. Theorie de l'Etat totalitaire. 1935. 40 (1937): 465—473.
- Kaira, K., Anm. av Erich, R., Finlands rättsliga ställning. 1939. 42 (1939): 100—104.
- Kragh, B., Anm. av:
Schultz, H., The theory and measurement of demand. 1938.
44 (1941): 205—206.
Tinberger, J., Statistical testing of business-cycle theories. 1—2. 1939. 44 (1941): 203—204.
- Kristersson, H., Anm. av Hicks, J. R., Value and capital. 1939.
44 (1941): 206—208.
- Kuylentierna, C. W. U., Anm. av Trap, C., Grundrids af Finansvidenskaben. 3. omarb. Udg. 1919. 22 (1919): 411—412.
- Källström, V., Anm. av Seebass, F., Bergslagen. 1928.
32 (1929): 206—210.
- Lagerroth, F., Anm. av:
Andersson, I., Sveriges historie gennem Tiderne. 1941.
45 (1942): 424—430.
Bergsgård, Å., Året 1914. I. Grunnlova. 1943. 46 (1943): 267—273.
Hennings, B., Gustav III som kronprins. 1935. 40 (1937): 86—91.
Jensen, H., Nordisk Statsstyre. 1942. 46 (1943): 73—82.
Olsson, G., Det statsrealistiska problemet med särskild hänsyn tagen till den rättsfilosofiska skolan i Wien. 1925. 28 (1925): 292—300.
Olsson, R., Bondeståndet under den tidigare frihetstiden. 1926.
29 (1926): 441—450.

- Lagerroth, F., Anm. av:
Sveriges riddarhus. Ridderskapet och adeln och dess riddarhus.
Under red. av C. Hallendorff. 31 (1928): 385—390.
- Thomson, A., Grundskatterna i den politiska diskussionen 1809—1866.
1. 27 (1924): 161—172.
- Landberg, G., Anm. av:
Ahnlund, N., Ståndsriksdagens utdanning. (Sveriges riksdag. 1:3.) 1933.
37 (1934): 364—370.
- Almén, F., Gustav III och hans rådgivare 1772—89. 1940.
43 (1940): 339—343.
- Fahlbeck, E., Idéer och män. 1936. 39 (1936): 394—399.
- Hessler, C. A., Geijer som politiker. 1937. 41 (1938): 355—362.
— När »avföll» Erik Gustaf Geijer? (Scandia. 1938.)
41 (1938): 355—362.
- Kjellén, A., Sociala idéer och motiv hos svenska författare under
1830- och 1840-talen. 1. 1937. 41 (1938): 362—363.
- Wichman, K., Karl XIV Johans regering och den liberala oppositionen
under 1830-talets senare hälft. 1927. 32 (1929): 201—206.
- Landgren, K.-G., Anm. av Haberler, G. v., Högkonjunktur och depression.
1940. 44 (1941): 201—203.
- Lanke, B., Anm. av Höijer, E., Undersökning av det större och mindre
jordbrukets produktion. 1919. 22 (1919): 309—312.
- Liljeqvist, E., Anm. av Sokolowski, P. v., Die Versandung Europas...
eine andere grosse russische Gefahr. 34 (1931): 183—199.
- Lindahl, E., Anm. av:
Nielsen, A., Bankpolitik. 1923. 26 (1923): 291—292.
- Åkerman, G., Realkapital und Kapitalzins. [1]—2. 1923—24.
26 (1923): 349—359, 28 (1925): 80—92.
- Lindblad, E., Anm. av:
Höijer, E., Jämförelse mellan jordbrukets utveckling i vissa delar av
Sverige samt Danmark och Norge. 25 (1922): 264—266.
— Tabeller till belysning av det svenska jordbrukets utveckling 1871—1919
jämte anmärkningar. 25 (1922): 267.
— Utredning angående det svenska jordbrukets produktion samt saluöver-
skott av spannmål. 25 (1922): 262—264.
- Linders, F. J., Anm. av Westergaard & Nybölle, Statistikens Teori
i Grundrids, 3. omarb. Udg. 1927. 32 (1929): 546—551.
- Lindman, S., Anm. av:
Nordenstreng, S., L. Mechelin, hans statsmannagärning och poli-
tiska personlighet. 1—2. 1936—37. 41 (1938): 194—199.
- Törngren, A., Från Finlands strid för rätt och frihet. 1942.
46 (1943): 88—91.
- Linnarsson, L., Anm. av Jägerskiöld, O., Hovet och författningsfrågan
1760—66. 1943. 46 (1943): 275—278.
- Lundborg, R., Anm. av:
Arnorsson, E., Þjóðréttarsamband Islands og Danmerkur.
27 (1924): 456—458.

- Lundborg, R., Anm. av:
Berlin, K., Den Dansk-Islandske Forbundslov av 30 November 1918. 1920. 23 (1920): 228—230.
Wolgast, E., Die auswärtige Gewalt des Deutschen Reiches unter besonderer Berücksichtigung des Auswärtigen Amtes. 27 (1924): 454—456.
- Lundh, H., Anm. av Tunberg, S., Den svenska riksdagens uppkomst och utveckling intill medeltidens slut. (Sveriges riksdag. 1:1.) 1931. 35 (1932): 386—392.
- Lundström, R., Anm. av:
Hambro, C. J., Folkeforbundet og dets arbeide. 1931. 35 (1932): 176—179.
Muir, R., How Britain is governed. 1933. 37 (1934): 191—194.
- Malmgren, R., Anm. av:
Betänkande med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. 1923. 26 (1923): 435—439.
Kommunalförfattningssakkunniges betänkande III, avgivet den 18 januari 1922 i fråga om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. 25 (1922): 170—172.
Kommunalförfattningssakkunniges betänkande IV med förslag till lag om landsting. 1923. 26 (1923): 433—435.
Förslag till särskilda lagar för Sverige, Norge och Danmark om förvärvande och förlust av medborgarrätt, utarbetat av delegerade för de tre länderna år 1921. 25 (1922): 167—170.
Sundberg, H. G. F., Grunddragen av allmän förvaltningsrätt. 1943. 46 (1943): 173—179.
Utredning och förslag rörande ändrade grunder för val och valbarhet till riksdagens första kammare, avgivna av 1926 års förstakammarsakkunniga. 31 (1928): 80—87.
Wedberg, B., Konungens Högsta domstol 1789—1809. 1922. 26 (1923): 167—170.
- Munktel, H., Anm. av Deutsches Verwaltungsrecht. Hrsg. von H. Frank. 1937. 40 (1937): 265—268.
- Nelson, H., Anm. av Norlind, A., Världsherradömen. Babylon—Rom—London. 1920. 23 (1920) 150—153.
- Nilsson, J. E., Anm. av:
Barthélémy, J., Les institutions politiques de l'Allemagne contemporaine. 1915. 22 (1919): 68—70.
Lundborg, R., Staterna i vår tid. 1—3. 1923—26. 30 (1927): 258—263.
Nyström, J. F., De nordiska ländernas statskunskap. 3 uppl. 1918. 22 (1919): 158—160.
- Nilsson, M. P:n, Anm. av:
Fahlbeck, P., Klasserna och samhället. 1920. 25 (1922): 158—162.
Ferrero, G., Rom, dess storhet och förfall. Bemynd. övers. av Hj. Bergman. 1—3. 1921—22. 26 (1923): 431—433.
- Ohlin, B., Anm. av De Montgomery, B. G., Politique financière d'aujourd'hui principalement en considération de la situation financière et économique en Suisse. 1918. 24 (1921): 195—203.

- Olivecrona, K., Anm. av Wolff, H. J., Organschaft und Juristische Person. I. Juristische Person und Staatsperson. 1933. 36 (1933): 279—282.
- Olsson, E., Anm. av:
Linders, F. J., & Lander, F. E., En statistisk undersökning rörande vid Uppsala universitet under åren 1909—1934 avlagda filosofiska ämbets-examina, särskilt rörande studietidens längd. 1936. 40 (1937): 179—184.
- Olsson, J., Anm. av:
Höijer, E., Sveriges jordbruk. 1924. 27 (1924): 277—280.
Jensen, A., & Koefoed, M., Befolkningsförhållandena under nittonde århundradet. 24 (1921): 375—379.
Larsson, S., Norrland i statistisk belysning. 1923. 27 (1924): 280—284.
Warming, J., Lærebog i Danmarks Statistik. 1920. 24 (1921): 374—375.
Žižek, F., Grundriss der Statistik. 1921. 25 (1922): 454—458.
- Pedersen, J., Anm. av Åkerman, J., Ekonomiskt framåtskridande och ekonomiska kriser. 1931. 35 (1932): 84—91.
- Quensel, C.-E., Anm. av:
Betänkande angående finansstatistikens effektivisering. 1942. 46 (1943): 179—184.
Wahlund, S., Demographic studies in the nomadic and settled population of northern Lapland. 1932. 36 (1933): 185—192.
Vedel-Petersen, K., Danmarks Statistik. 1942. 45 (1942): 430—431.
Wicksell, S. D., Bidrag till den formella befolkningsteorien, med tillämpningar på Norges befolkning. 1934. 38 (1935): 88—91.
William-Olsson, W., Stockholms framtida utveckling. 1941. 44 (1941): 462—466.
- Remertz, S., Anm. av Lundborg, R., Die gegenwärtigen Staatenverbindungen. 1921. 25 (1922): 162—164.
- Reuterskiöld, C. A., Anm. av:
Cavalli, H., Om statslån och statsskulder. 1942. 46 (1943): 170—173.
Croneborg, O., Om gravrätt. 1941. 45 (1942): 81—83.
Med anledning härav:
Croneborg, O., Genmäle till professor Reuterskiöld. 45 (1942): 236.
Reuterskiöld, C. A., Svar. 45 (1942): 236.
Fahlbeck, E., Kyrkogård och begravningsplats. 1941. 45 (1942): 81—83.
Frykholm, L., Statskunskap. 1940. 44 (1941): 86—88.
Gihl, T., Internationell lagstiftning. 1938. 42 (1939): 278—284.
Herlitz, N., Inledning till förvaltningsrättens studium. 1937. 40 (1937): 473—478.
— Om lagstiftning genom samfälliga beslut av konung och riksdag. 1926—1930. 33 (1930): 258—272.
- Klinthe, P. J., Om territorialkorporationer, med särskild hänsyn till landskapet Ålands statsrättsliga ställning. 1936. 40 (1937): 478—481.
- Malmgren, R., Sveriges författning 1: 1—2. 1929—32. 32 (1929): 526—537, 35 (1932): 271—274.
- Norrman, S., Fattigvårdsprocessen. 1931. 35 (1932): 376—379.
— Mantalsskrivning. 1933. 37 (1934): 370—371.

- Reuterskiöld, C. A., Anm. av:
 Répertoire de droit international, fondé par A. Darras, publ. par A. De Lapradelle et J. P. Niboyet. 1—10. 1929—31. 35 (1932): 478—480.
 Sundberg, H., Den svenska stapelstadsrätten. 1927. 30 (1927): 269—276.
 v. Taube, M., Der grossen Katastrophe entgegen. Die russische Politik der Vorkriegszeit und das Ende des Zarenreichs (1904—1917). 2. umgearb. u. erweit. Ausg. 1937. 41 (1938): 85—87.
 Thulin, G., Register till Regeringsrättens årsbok 1909—1929. 1931. 35 (1932): 274—276.
 Triepel, H., Nouveau recueil général des traités. Sér. 3. T. 25: 1—3. 1932. 35 (1932): 476—477.
 Walz, G. A., Völkerrecht und Staatliches Recht. 1933. 37 (1934): 460—461.
 Rohrlieb, C., Anm. av Carleson, C. N., Vad är valuta? 1922. 26 (1923): 81—89.
- Rosengren, H., Anm. av:
 Bååth, L. M., & Munthe, A., Kungl. Statskontoret 1680—1930. 1930. 35 (1932): 278—284.
 Steckzén, B., Krigskollegii historia. 1. 1630—1697. 1930. 35 (1932): 469—476.
 Thermænius, E., Svensk Bondepolitik. Memoarer och brev från ståndstidens slut och lantmannapartiets tidigare år. 1931. 35 (1932): 66—76.
- Rönblom, H.-K., Anm. av:
 Spångberg, V., Karl Staaff. 1—2. 1928. 32 (1929): 211.
 Med anledning härav:
 Spångberg, V., Gemmäle. 32 (1929): 320.
 Öman, I., Karl Staaffs första ministär. 1923. 32 (1929): 211—216.
- Schalling, E., Anm. av Thulin, G., Om mantalet. 2. 1935. 39 (1936): 300—302.
- Simonsson, R., Anm. av:
 Hessler, C. A., Engelskt statsliv. 1940. 44 (1941): 191—197.
 Reuterskiöld, C. A., Riksdagssessioner och kammарplena efter 1866. (Sveriges riksdag. 2: 10.) 1935. 42 (1939): 292—294.
 Soulier, A., L'instabilité ministérielle sous la troisième république (1871—1938). 1939. 43 (1940): 183—187.
 Thulin, E. J:son, Sammanjämkning och gemensam votering. (Sveriges riksdag. 2: 10.) 1935. 42 (1939): 294—296.
 Wåhlstrand, A., 1905 års ministärkriser. 1941. 45 (1942): 215—221.
- Sommaring, E., Anm. av:
 Bagge, G., Arbetslönens reglering genom sammanslutningar. 1917. 24 (1921): 278—285.
 Cassel, G., Theoretische Sozialökonomie. 1919. 22 (1919): 160—162, 236—245.
 Heckscher, E. F., Ekonomi och historia. 1922. 26 (1923): 78—81.
 — Om ekonomiska studier. 1926. 29 (1926): 147—149.
 — Svenska produktionsproblem. 1918. 22 (1919): 70—74.
 Helander, S., Vår moderna handel. 1920. 24 (1921): 285—291.
 Karleby, N., Socialismen inför verkligheten, studier över socialdemokratisk åskådning och nutidspolitik. 1926. 29 (1926): 149—152.
 Kock, K., A study of interest rates. 1929. 32 (1929): 399—406.

Sommari n, E., Anm. av:

Lindahl, E., Die Gerechtigkeit der Besteuerung, eine Analyse der Steuerprinzipien auf Grundlage der Grenznutzentheorie. 1919. 25 (1922): 56—61.
Anmärkning. 25 (1922): 167.

Nelson, H., Canada, nybyggarlandet. 1922. 26 (1923): 362—363.

— The interior colonization in Canada at the present day and its natural conditions. 1923. 26 (1923): 362—363.

Nilsson, M. P:n, Den romerska kejsartiden. 1—2. 1921—22.

25 (1922): 164—167.

Rohtlieb, C., Gränsproduktiviteten hos jordbrukets produktionsfaktorer, en kritik av jordproduktivitetsslagen. 1921. 25 (1922): 61—71.

Tallqvist, J. V., Merkantilistiska banksedelteorier. 1920.

23 (1920): 153—156.

Trap, C., Grundrids af Finansvidenskaben. 4. omarb. Udg. 1923.

26 (1923): 363—364.

Tunberg, S., Stora Kopparbergets historia. 1. 1922. 26 (1923): 77—78.

Weibull, C., Lübeck och Skånemarknaden. 1922. 26 (1923): 76—77.

— Sveriges och Danmarks äldsta historia. 1922. 26 (1923): 76.

Wiedemann, G., Auswanderung und Übervölkerungsproblem.

32 (1929): 407—408.

Wohlin, N., Svensk ekonomi och politik. 1918. 22 (1919): 74.

Aarum, T., Ökonomiske sammenslutninger med monopolistisk tendens.

1921. 24 (1921): 291—292.

Örne, Kooperativ samhällssyn. 1918. 22 (1919): 74—76.

Stridsberg, E., Anm. av Herlitz, N., Riksdagens finansmakt. (Sveriges riksdag. 2: 12.) 1935. 38 (1935): 474—480.

Sundberg, H., Anm. av:

Betänkande angående ordnande av vissa ekonomiska och organisatoriska förhållanden vid genomförande av den ifrågasatta rättegångsreformen, avgivet den 29 aug. 1928. 32 (1929): 84—92.

Myrberg, I., Om statstjänstemäns oavsättlighet. 1930. 34 (1931): 84—101.

Reuterskiöld, C. A., Den svenska statsstyrelsens organisation. 1927.

30 (1927): 465—472.

— Den svenska förvaltningsrättens system. 1927. 30 (1927): 465—472.

Söderhjelm, J. O., Démilitarisation et neutralisation des îles d'Åland en 1856 et 1921. 1928. 32 (1929): 311—320.

Yttrande och förslag angående revision av gällande förordningar om kommunalstyrelse på landet och i stad m. m. enligt nådigt uppdrag avgivna av Hj. L. Hammarskjöld. 1928. 31 (1928): 367—385.

Suviranta, B., Anm. av Heckscher, E. F., Merkantilismen. 1931.

35 (1932): 182—186.

Swensson, G. S., Anm. av Aquilonius, K., Svenska folkskolans historia. 2.

Det svenska folkundervisningsväsendet 1809—1860. 1942. 46 (1943): 369—375.

Söderqvist, N., Anm. av Reuterskiöld, C. A., Föreläsningar i svensk stats- och förvaltningsrätt. 1914—21. 25 (1922): 355—360.

Sörndal, O., Anm. av:

Johansson, K. H., Svensk sockensjälstyrelse 1686—1862; studier särskilt med hänsyn till Linköpings stift. 1937. 41 (1938): 94—103.

Widell, C. G., Staten och partiväsendet. 1939. 42 (1939): 396—400.

Thermænius, E., Anm. av:

Andgren, S., Konung och ständer 1809—12. 1933. 37 (1934): 440—456.

Med anledning härav:

Andgren, S., Genmäle till doc. E. Thermænius. 38 (1935): 185—192.

Thermænius, E., Svar. 38 (1935): 193—200.

Billings, G., Anteckningar från riksdagar och kyrkomöten 1893—1906.

Utg. av C. Hallendorff. 1928. 31 (1928): 267—272.

Hamilton, H., Hågkomster. 1928. 32 (1929): 300—302.

Herlitz, N., Svensk självstyrelse. 1933. 37 (1934): 456—459.

Hesslén, G., Statskunskap. 1930. 35 (1932): 276—278.

Holmberg, T., Människor och kulturbilder från 1800-talet. 1928.

32 (1929): 299—300.

Rönblom, H.-K., Frisinnade landsföreningen 1902—1927. 1929.

33 (1930): 86—100.

Scanlon, J., Decline and fall of the Labour party. [1932].

38 (1935): 71—80.

De nordiska ländernas statsråd. 1935. 39 (1936): 282—298.

Timelin, E., Ministären Lindman och representationsreformen 1907—

1909. 1928. 32 (1929): 195—201.

Med anledning härav:

Petersson, K., Genmäle. 32 (1929): 320—321.

Thermænius, E., Svar på genmäle. 32 (1929): 321—322.

Tingsten, H., Samtidens förbundsstater. 1942. 45 (1942): 419—424.

Thomasson, C.-G., Anm. av:

Arup, E., Viggo Hørup. 1941. 45 (1942): 329—332.

Bogen om J. C. Christensen ... af S. J. Frifelt, H. Jensen m. fl. 1941.

45 (1942): 222—226.

Aagaard, F., J. C. Christensen. 1941. 45 (1942): 222—226.

Thomson, A., Anm. av:

Gullstrand, R., Bidrag till den svenska sockensjälvstyrelsens historia

under 1600-talet. 1923. 27 (1924): 82—91.

Stavenow, L., Bidrag till den gustavianska tidens författningshistoria.

3. 1923. 27 (1924): 91—96.

Historiska studier tillägnade Ludvig Stavenow på sextioårsdagen den

12 oktober 1924. 1924. 27 (1924): 458—462.

Thulstrup, Å., Anm. av:

Hobson, J. A., Democracy. 1934. 37 (1934): 470—471.

Keith, A. B., The sovereignty of the British Dominions. 1929.

33 (1930): 187—189.

Laski, H., Democracy in crisis. 1933. 37 (1934): 466—469.

Miller, D. H., The Peace Pact of Paris. 32 (1929): 544—546.

Problems of a socialist government ... [by] S. Cripps [m. fl.] 1933.

37 (1934): 469—470.

Sellon, H., Democracy and dictatorship. 1934. 37 (1934): 470.

Thermænius, E., Riksdagspartierna. (Sveriges Riksdag. 2: 17.) 1935.

38 (1935): 293—296.

Tingsten, H., Anm. av:

Barker, E., Reflections on government. 1942. 46 (1943): 377—378.

- Tingsten, H., Anm. av:
 v. Beckerath, E., Wesen und Werden des fascistischen Staates. 1927.
 31 (1928): 392—394.
- Berl, E., La politique et les partis. 1932. 36 (1933): 76.
- Berlin, K., Den danske Statsforfatningsret. 1. 3. Udg. 1930. 2:1—2. 1933—
 34. 39 (1936): 89—93.
- Corwin, E. S., The president, office and powers. 1941.
 46 (1943): 375—376.
- Gurian, W., Der integrale Nationalismus in Frankreich. 1931.
 36 (1933): 277—279.
- Heckscher, G., Svensk konservatism före representationsreformen.
 1. Den historiska skolans genombrott i Sverige. 1939.
 42 (1939): 499—508.
- Hesslén, G., Det svenska kommittéväsendet intill år 1905, dess upp-
 komst, ställning och betydelse. 1927. 30 (1927): 338—343.
- Hughes, C. E., The supreme court of the United States, its foundation,
 methods and achievements. 1928. 31 (1928): 504—505.
- Lindgren, J., Det socialdemokratiska arbetarpartiets uppkomst i Sverige
 1881—1889. 1927. 30 (1927): 334—337.
- Maurras, C., Au signe de flore, la fondation de l'action française
 1898—1900. 1933. 36 (1933): 277—279.
 — Dictionnaire politique et critique établi par les soins de Pierre Chardon.
 1931. 36 (1933): 277—279.
- Petersson, K., Utskottsväsendet i underhuset, en studie i den engelska
 parlamentarismens utveckling. 1919. 22 (1919): 408—411.
- Reuterskiöld & Rinander, Främmande grundlagar i svensk över-
 sättning. 2. Amerikas Förenta Stater. 1921. 24 (1921): 369—373.
 Med anledning härav:
 Tingsten, H., »Främmande grundlagar» ännu en gång. 30 (1927): 74—83.
 Rinander, V. B., Främmande grundlagar i svensk översättning. 30 (1927): 183—192.
 Tingsten, H., »Främmande grundlagar.» En slutreplik. 30 (1927): 256—258.
- Rice, S. A., Quantitative methods in politics. 1928. 37 (1934): 91—93.
- Rogers, L., The American senate. 1926. 31 (1928): 505—506.
- Siegfried, Tableau des partis en France. 1930. 36 (1933): 74—76.
- Thibaudet, Les idées politiques de la France. 1932. 36 (1933): 76.
- De Witt Hasbrouck, P., Party government in the house of repre-
 sentatives. 1927. 31 (1928): 506—508.
- Uddenberg, E., Anm. av Lie, M. H., Dønstolene og grunnloven. 1923.
 26 (1923): 360—362.
- Undén, Ö., Anm. av von Rosen, G., The Monroe Doctrine. 1922.
 27 (1924): 173.
- Waldner, G., Anm. av Schæfer, W., Bestechung und Korruption als Macht-
 mittel der Politik. 1931. 36 (1933): 177—180.
- Valentin, H., Anm. av Landberg, G., Den svenska riksdagen under den
 gustavianska tiden. (Sveriges riksdag, 1:7.) 36 (1933): 369—379.
- Wallengren, S., Anm. av Tynell, K., Studier angående det svenska stats-
 rådets politiska ansvarighet. 1918. 22 (1919): 227—235.
- Wicksell, S. D., Anm. av:
 Befolkningsrörelsen, översikt för åren 1911—1920. 1929.
 32 (1929): 97—99.

Wicksell, S. D., Anm. av:

Burrau, C., Forsikringsstatistikens Grundlag. 1925. 28 (1925): 197—200.

Börnetallet i Norske ekteskap. 1923. 27 (1924): 173—177.

Folkräkningen 1920. 1—5. 1923—27. 30 (1927): 472—479.

Jahn, G., Statistikkens teknik og metode. 1920. 23 (1920): 393—396.

Muller, J. A., Sterftetafels voor de periode 1910—1920. 1923.

27 (1924): 177—178.

Nyström, G., Kräftsjukdomarna i Sverige. 1922. 26 (1923): 344—349.

Ritala, A. M., Statistische Mittlere Fehler. 1933. 37 (1934): 379—380.

Wederwang, I., Om seksualproporsjonen ved fødselen, dens typer og
dissers variasjoner med særlig henblikk på fosterdødeligheten. 1924.

28 (1925): 373—385.

Wigforss, H., Anm. av Posada, A., La nouvelle constitution espagnole. Le
regime constitutionnel en Espagne. 1932. 36 (1933): 180—185.

Wittrock, G., Anm. av Lagerroth, F., Statsreglering och finansförvalt-
ning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. 32 (1929): 93—95.

Wahlstrand, A., Anm. av:

Björkblom, S., Södermanlands läns landsting. 1942.

45 (1942): 323—329.

Lindman, S., Statsskick och förvaltning i Finland. 1941.

44 (1941): 293—296.

Lövgren, B., Vår kommunala självstyrelse. 1942. 46 (1943): 273—275.

Åkerman, J., Anm. av:

Bye, R. T., An appraisal of Frederick C. Mills' «The behavior of prices».

1940. 45 (1942): 234—235.

Cannan, E., Economic scares. 1933. 37 (1934): 371—373.

Clark, J. M., Strategic factors in business cycles. 1934. 37 (1934): 374.

Hansen, A. H., Fiscal policy and business cycles. 1941.

45 (1942): 228—233.

Hoffmann, W., Stadien und Typen der Industrialisierung. 1931.

43 (1940): 351—356.

— Wachstum und Wachstumsformen der englischen Industriewirtschaft
von 1700 bis zur Gegenwart. 1940. 43 (1940): 351—356.

Isles, K. S., Wages policy and the price level. 1934.

37 (1934): 377—378.

Johansson, A., Löneutvecklingen och arbetslösheten. 1934.

37 (1934): 377—379.

Kirk, J. H., Agriculture and the trade cycle, their mutual relations with
special reference to the period 1926—1931. 1934. 37 (1934): 375.

Leontief, W. W., The structure of American economy, 1919—1929.

1941. 45 (1942): 233—234.

Nationalekonomisk litteratur. 38 (1935): 480—489.

Morgenstern, O., Die Grenzen der Wirtschaftspolitik. 1934.

37 (1934): 376.

Rousseaux, P., Les mouvements de fond de l'économie anglaise 1800—
1913. 1938. 43 (1940): 358—360.

Röpke, W., Konjunktur och kriser. 1934. 37 (1934): 376—377.

Schiff, E., Kapitalbildung und Kapitalaufzehrung im Konjunkturverlauf.
1933. 37 (1934): 376.

Åkerman, J., Anm. av:

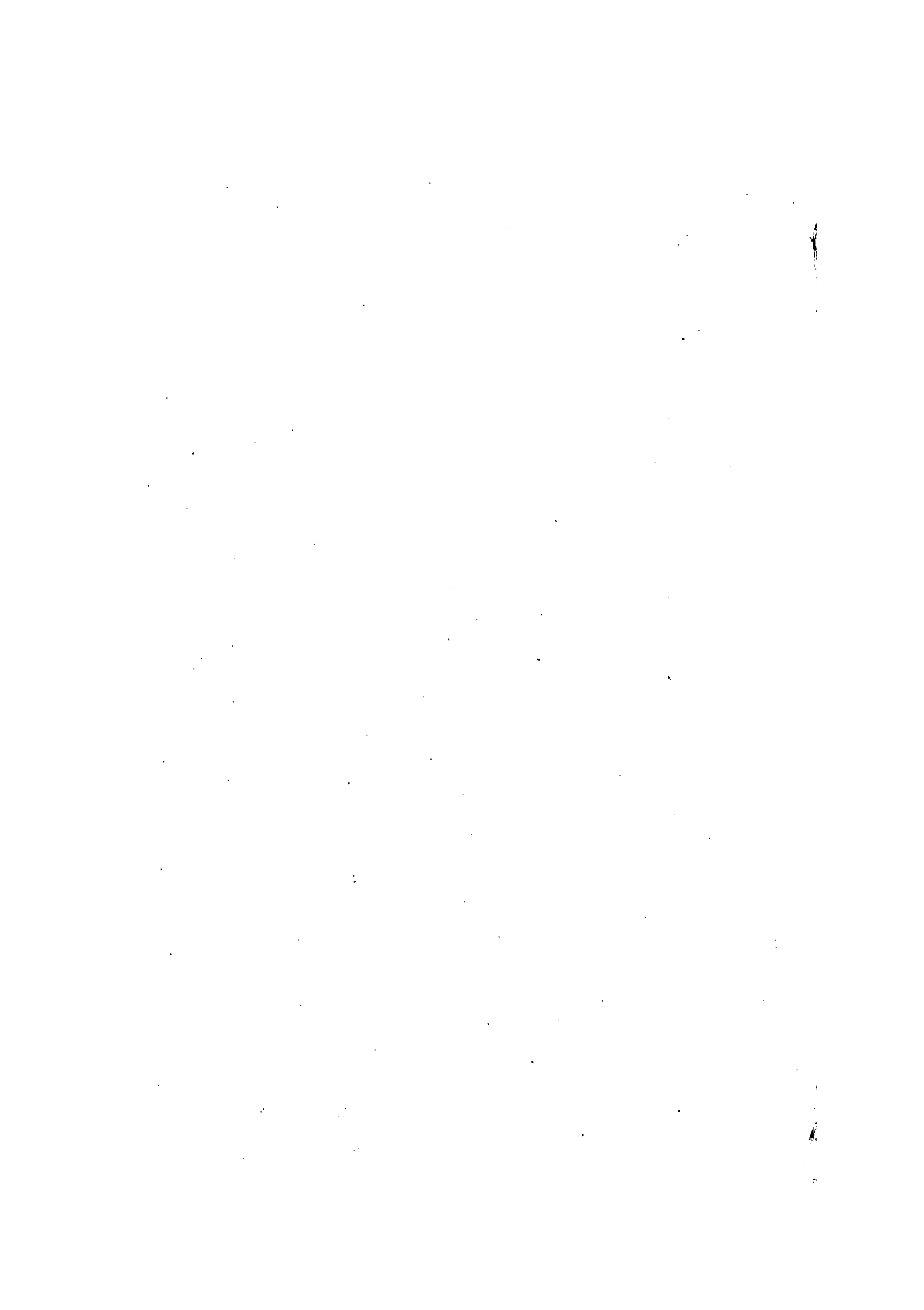
Schlote, W., Entwicklung und Strukturwandlungen des englischen Aussenhandels von 1700 bis zur Gegenwart. 1938. 43 (1940): 357—358.

Sprague, O. M. W., Recovery and common sense. 1934. 37 (1934): 373—374.

Nationalekonomiska standardverk. Förord [till fem bokrecensioner]. 44 (1941): 197—198.

Westergaard, H., Hvor glider vi hen? 1933. 37 (1934): 373.

TILL REDAKTIONEN INSÄND LITTERATUR:

- EK, HILDING, Statens maktsfär i lufterummet. Pris kr 1: 50. Sthlm (tr. Uppsala) 1943. Hugo Gebers Förlag A.-B.
- HECKSCHER, GUNNAR, Svensk konservatism före representationsreformen. II. Doktrin och politik 1840—1865. (Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala. XVII). Pris kr 5: 50. Uppsala och Sthlm 1943.
- HÅSTAD, ELIS, Krigets folkförflyttningar. (Utrikespolitiska institutets broschyrserie.) Pris kr 0: 60. Sthlm 1943. Kooperativa förbundets bokförlag.
- LEPPO, MATTI, Der private und der öffentliche Anteil am Volkseinkommen. (Veröffentlichungen der Abteilung für Konjunkturforschung der Finnlands Bank, Reihe B: 2.) Hfors 1943.
- MUNCK, EBBE, och MARTIN, OVE, Danmark under ockupationen. (Utrikespolitiska institutets broschyrserie.) Pris kr 0: 60. Sthlm 1943. Kooperativa förbundets bokförlag.
- OLSSON, JOHN, 1943 års bidragsförskottslag. Lagen den 11 juni 1943 om förskottering av underhållsbidrag till barn (bidragsförskottslag) jämte följd- och hjälpförfattningar. Pris kr 4: 50. Sthlm 1943. Landskommunernas Blankett- och Bokförlag.
- PÉLEGING, ERNST, Det tyska storrummet. (Skrifter utgivna av Utrikespolitiska institutet. 3.) Pris kr 6: 75. Sthlm 1943. Kooperativa förbundets bokförlag.
- Annuaire Statistique de La Société des Nations 1941/42. Genève 1943.
- Finlands officiella statistik. XXVI. Olycksfallsstatistik. Olycksfallen i arbetet åren 1937—39. Hfors 1943.
- Göteborgs kommunalstatistik. Några minnesord med anledning av Statistiska byråns 25-årsjubileum 1943, nedtecknade på Stadskollegiets uppdrag av WERNER GÖRANSSON. Gtbg 1943.
- Helsingfors stads statistik. II—III. Utrikes handel och sjöfart 1939—40. Hfors 1943.
- Kommunalkontorets arbetsproblem. Inledningsföredrag och föreläsningar vid Svenska Landskommunernas Förbunds konferens för kommunalkamrerare år 1943. Pris kr 2: 50. Sthlm 1943. Landskommunernas Blankett- och Bokförlag.
- Statistisk Årsbok för Göteborg. 1943. Gtbg 1943.
- Statistisk Årsbok för Sverige. 1943. Sthlm 1943.
- Sveriges officiella statistik. Olycksfall i arbete år 1940. Av Riksförsäkringsanstalten. Sthlm 1943.
- Tabellværk til Københavns Statistik. Nr 26. Ejendoms-, Beboelses- og Husleje forholdene den 5. November 1940 i København, Frederiksberg og Gjentofte Kommune. Udgivet af Københavns statistiske Kontor. Kbhvn 1943.
- Årsbok för Sveriges kommuner 1943. Utg. av Statistiska Centralbyrån. Sthlm 1943.

Fortlöpande nummer av följande tidskrifter:

- Ekonomiska Samfundets tidskrift. (Hfors), Finsk Kommunaltidskrift, Finsk Tidskrift, Forschungen und Fortschritte, Förvaltningsrättslig Tidskrift, Historisk Tidskrift, Industria, International Labour Review. (Montreal), Kommersiella Meddelanden, Kommunaltidningen (Hfors), La Giustizia Penale. (Rome), Landskommunernas Tidskrift, Mercator. (Hfors), Nationalökonomisk Tidskrift, Neue internationale Rundschau der Arbeit (Berlin), Nordisk Försäkrings-tidskrift, Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, Nordisk Tidskrift för international Ret, Revue internationale d'Agriculture (Rome), Skandinaviska Banken (Kvartalsskrift), Social Tidskrift. (Hfors), Sociala Meddelanden (Sthlm), Social Tidskrift (Kbhvn), Statistisk Maanedsskrift (Kbhvn), Statistisk Månadsskrift (Sthlm), Statsökonomisk Tidskrift (Oslo), Sunt Förnuft, Svensk Juristtidning, Svensk Tidskrift, Svenska Stadsförbundets Tidskrift, Theoria, Tiden, Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund, Tidskrift utg. av Juridiska Föreningen i Finland, Tidskrift för Rettsvitenskap, Weltwirtschaftliches Archiv, Vi, Økonomi og Politik.

AV SKRIFTER UTGIVNA AV FAHLBECKSKA STIFTELSEN
HAR UTKOMMIT:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. 1920. Pris kr. 4:—.
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. 1922. Pris kr. 3: 50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3:—.
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. 1925. Pris kr. 5:—.
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. 1925. Pris kr. 1: 25.
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4: 50.
- VII. CURT ROHTLIEB: Johan Fischerström. 1926. Pris kr. 1: 50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nädefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2: 75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8:—.
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudströmningar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början. 1928. Pris kr. 12:—.
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10:—.
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekreta utskottet 1723—1756. 1928. Pris kr. 4: 50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10:—.
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3:—. Slutsäld.
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7:—.
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6:—. Slutsäld.
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12:—.
- XVIII. F. J. LINDERS: Bidrag till kännedomen om den kommunala beskattningen ... i Sveriges landskommuner under åren 1918—1928. 1933. Pris kr. 6:—.
- XIX. JOHAN ÅKERMÅN: Konjunkturteoretiska problem. 1934. Pris kr. 4:—.
- XX. S. D. WICKSELL: Befolkningsförelsen i Sveriges härader, tingslag och städer 1911—1925 samt i Sveriges bygder 1901—1925. 1934. Pris kr. 5:—.
- XXI. KARL ARVID EDIN: Undersökning av abortförekomsten i Sverige under senare år. Verkställd på uppdrag av medicinalstyrelsen. 1934. Pris kr. 2: 25.
- XXII. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan i en medelstor svensk stad. 1936. Pris kr. 2: 50.
- XXIII. PAUL DAHN: Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst. 1936. Pris kr. 15:—.
- XXIV. JOHAN ÅKERMÅN: Ekonomisk kausalitet. 1936. Pris kr. 5:—.
- XXV. E. AROSENIUS: Yrkesväxlingen från en generation till en annan inom ett utvalt svenskt landsbygdsområde (Motala fögderi). 1937. Pris kr. 2: 50.
- XXVI. LARS FRYKHOLM: Översikt över riksdagshandlingar samt författnings- och rättsfalls-samlingar. 1939. Pris kr. 2: 50.
- XXVII. CARSTEN WELINDER: Företagens inkomstbeskattning. 1941. Pris kr. 8:—.
- XXVIII. HANNES HYRENIUS: Studier rörande den utomäktenskapliga fruktsamhetens variationer. 1941. Pris kr. 3: 75.
- XXIX. IVAR SUNDBOM: Modern handels- och valutapolitik. 1941. Pris kr. 6:—.
- XXX. GUSTAF OLSSON: 1935 års indiska författning. 1942. Pris kr. 4:—.
- XXXI. R. ERICH: Studier i internationell rättskipning. 1943. Pris kr. 3: 50.